

ՀԱՅԿ ՈՎԿԱՅՅԱՆ

Երկր II

რედაქტორი — პროფ. ზაზა აბზიანიძე

სერგო ვარდოსანიძე

პატრიარქი
კალისტრატე

პატრიარქი
მელქისედეკ III

თბილისი – 2013

პატრიარქი
კალისტრატე

სასულიერო ცხოვრების პირველი ნაბიჯები

XX საუკუნეში საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ავტოკეფალური ეკლესიის საჭეთმპყრობელთა შორის უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატე ცინცაძე ერთ-ერთი რჩეულთაგანია. მისი მამამთავრობა დაემთხვა საქართველოს ისტორიის ყველაზე ტრაგიკულ ხანას, როცა ბოლშევიკური საოკუპაციო ხელისუფლებისათვის ქრისტიანული სარწმუნოება, ეკლესია სრულიად მიუღებელი იყო. ამ დროს სასულიერო პირობა გმირობის ტოლფასი გამხდარიყო. უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატე იყო სახე საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიისა, მას პატივს სცემდნენ როგორც მორწმუნე მრევლი, ასევე ათეისტებიც. ვინც ერთხელ მაინც შეხვედრია მას, სამუდამოდ დაამახსოვრდათ ბიბლიური მწყემსმთავრის ჭკვიანი თვალები, რომელიც ნათელს ჰფენდა გარშემომყოფთ. გასული საუკუნის 50-იან წლებში ჭაბუკი ირაკლი შიოლაშვილი ვლადიკავკაზიდან მცხეთაში, სვეტიცხოვლობაზე ჩამოიყვანა თავისმა ნათლიამ ზოილე დვალიშვილმა და ლოცვა-კურთხევის ასაღებად მიიყვანა უწმიდეს კალისტრატესთან. მაშინ არც ერთმა არ ვიცოდით, რომ ეს იყო ორი პატრიარქის შეხვედრაო — დასძენს უწმიდესი და უნეტარესი ილია II.

კალისტრატე (ბიჭიკო) მიხეილის ძე ცინცაძე დაიბადა 1866 წლის 12 აპრილს ქუთაისის მაზრის სოფელ ტობანიერში (ახლანდელი ვანის რაიონი). ცინცაძეთა გვარი წარმოშობით გურიიდანაა. მისი მშობლები იყვნენ: მღვდელი მიხეილი და დედა ეკატერინე გოგორიშვილი. მიხეილ ცინცაძეს განათლება მიღებული ჰქონდა ჯრუჭის მონასტერში მიტროპოლიტ დავით წერეთლის კარზე, იყო საეკლესიო წიგნების საუცხოო მცოდნე, მის ოჯახში ყოველთვის იყვნენ დიაკვანი შეგირდები. მამა მიხეილი გარდაიცვალა 1882 წლის 8 თებერვალს 47 წლის ასაკში. შვილების აღზრდის მთელი სიმძიმე იტვირთა დედამ, ეკატერინემ, რომელიც

გამოირჩეოდა შრომისმოყვარე, მკაცრი, მაგრამ სამართლიანი ხასიათით.

წერა-კითხვა პატარა ბიჭიკოს დამ, მატრონამ შეასწავლა, ხოლო „ჟამნის“ შესწავლაში მამის შეგირდი დიაკვნები დაეხმარნენ.

XIX საუკუნის 60-90-იან წლებში რუსეთის საერო და სასულიერო ხელისუფლებისაგან ავტოკეფალიაგაუქმებულ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის სახე არა იმპერიული სულისკვეთების რუსი ეგზარქოსები, არამედ ერთეული ქართველი სასულიერო პირები იყვნენ, რომელთა შორის იმერეთის ეპისკოპოსი გაბრიელი (ქიქოძე) სიცოცხლეშივე ლეგენდად ქცეულიყო. ეპისკოპოსი გაბრიელი ერთნაირად ძვირფასი იყო როგორც ახალგაზრდებისათვის, ისე ხანშიშესულთათვისაც, იგი ბევრს მოგზაურობდა თავის ეპარქიაში, ქრისტიანულ მოძღვრებას, სამშობლოს სიყვარულს ასწავლიდა თავის მრევლს. როგორც უწმიდესი კალისტრატე გადმოგვცემს: „იმ ხანებში ჩვენს სოფელში გარდაიცვალა სოლომონ შარაძენიძის დედა. ანდერძის ასაგებად მოიწვიეს გაბრიელ ეპისკოპოსი, წირვის დროს საკურთხეველში ეტრიალებდი, „განიცადეს“ რომ გალობდნენ, მიმიხმო, ლოცვები გამომკითხა, ჯვარი მაჩუქა და მამას უბრძანა, თავის დროზე შეიყვანე სასწავლებელშიო“. ეპისკოპოს გაბრიელთან შეხვედრამ განსაზღვრა ჭაბუკი კალისტრატეს მომავალი.

1875 წელს ოჯახმა იგი ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელში შეიყვანა. იმ დროს სასულიერო და საერო სასწავლებლებში ცდილობდნენ, მოსწავლეებში ჩაეკლათ ეროვნული სულისკვეთება. ამ მხრივ გამოირჩეოდა ლათინურის მასწავლებელი თ. ბოგოლიუბოვი, მაგრამ ქართველი მასწავლებლები: ნიკო ხუციშვილი, რაჟდენ გიგაური, დავით ჩიმაკაძე, კოწია მაჭავარიანი, პოლიევქტოს კვიცარიძე, ნიკო მაღრაძე მაინც ახერხებდნენ მოსწავლეთა პატრიოტული სულისკვეთებით აღზრდას. თვით გაბრიელ ეპისკოპოსიც მძიმე მდგომარეობაში იყო. ეგზარქოსებს

აღიზიანებდათ მისი ავტორიტეტი და ცდილობდნენ ეპარქიის სამღვდელოების მასთან დაპირისპირებას. მაგალითად, თუ ეპისკოპოსი გაბრიელი რომელიმე სასულიერო პირს დამსახურებულად დასჯიდა, ეგზარქოსი თავისთან იხმობდა დასჯილს და მიტრით ან ოქროს ჯვრით აჯილდოებდა. ეს იყო საეკლესიო კანონიკის ფეხქვეშ გათელვის მაგალითი, მაგრამ ეგზარქოსებს რაც მოეპრიანებოდათ, იმას აკეთებდნენ.

ეგზარქოსებისადმი დაუმორჩილებელ ეროვნული სულისკვეთების ქართველი მღვდელმთავრის მიმართ რუსეთის საიმპერატორო ხელისუფლება ფარულ პოლიციურ ზედამხედველობას ახორციელებდა; ზოგჯერ ისეთ ცილისწამებასაც ავრცელებდა, რომელიც მიმართული იყო გაბრიელ ეპისკოპოსის სახელისა და ავტორიტეტის წინააღმდეგ. „1875 წელს გაბრიელ ეპისკოპოსს ბრალად დასდეს ქუთაისისა და გელათის ეკლესიების სიძველეთა მოპარვა. ვიდრე სიმართლე გაირკვეოდა მაშინდელ პრესაშიც, სასულიერო წრეებშიც და ხალხშიც ათასგვარი მითქმა-მოთქმა თუ ჭორი გავრცელდა. დაინიშნა გამოძიება, შეიქმნა კომისიები... საბოლოოდ გაირკვა ბრალდების სრული სიყალბე“.

გაბრიელ ეპისკოპოსი ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელში დამამთავრებელ კურსზე ესწრებოდა გამოცდებს. იგი გულისყურით უსმენდა მოსწავლეებს და გამორჩეულებს რეკომენდაციით აგზავნიდა სწავლის გასაგრძელებლად თბილისის სასულიერო სემინარიაში. 1882 წელს კალისტრატე ცინცაძე თბილისის სასულიერო სემინარიის რექტორს არქიმანდრიტ მიხეილ კრილოვს გაბრიელ ეპისკოპოსის რეკომენდაციით წარუდგა. რექტორს ყოყმანი დაეტყო, როგორც ჩანს, არ უნდოდა კალისტრატეს მიღება, მაგრამ გაბრიელ ეპისკოპოსის განაწყენებასაც მოერიდა და ბოლოს მაინც დადებითად გადაწყვიტა საკითხი.

XIX საუკუნის 80-იანი წლების თბილისში მოღვაწეობდნენ ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ლიდერები: ილია

ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, იაკობ გოგებაშვილი, ნიკო ნიკო-
ლაძე, სერგეი მესხი, კირილე ლორთქიფანიძე. გამოდიოდა
გაზეთები: „დროება“, „ივერია“. ამავე დროს გაძლიერდა რუ-
სეთის რეაქციული წრეების ზეწოლა ეროვნულ-განმათავი-
სუფლებელ მოძრაობაზე. საქართველოს ეგზარქოსი პავლე,
მთავარმართებელი ღონდუკოვ-კორსაკოვი და კავკასიის განა-
თლების ოლქის მზრუნველი იანოვსკი ყველაფერს აკეთებდნენ,
რათა ქართველობას დაევიწყებინა თავისი წარსული, აწმყო და
არ ეფიქრა მომავალზე. მართალია სემინარიის მასწავლებლები
ცდილობდნენ ეროვნულ და რევოლუციურ იდეებს არ შემოედწია
სასწავლებელში, მაგრამ ამას ვერ ახერხებდნენ. სემინარიაში
ერთად ცხოვრობდნენ: ალექსი (ანტონ) გიორგაძე, გიგო შენ-
გელია, იოსებ ლალიაშვილი, კალისტრატე ცინცაძე, იეროთეოზ
აივაზაშვილი. პირველ წლებში კალისტრატეს უჭირდა ბერ-
ძნული და რუსული ენების შესწავლა, მაგრამ ბეჯითმა შრომამ
თავისი გაიტანა და იგი ერთ-ერთი გამორჩეული იყო სემინარი-
აში. მეგობრობდა დამამთავრებელი კურსის სემინარიელებთან:
ბესარიონ ხელაიასთან, სილიბისტრო ჯიბლაძესთან, ისიდორე
რამიშვილთან, ბართლომე მოსეშვილთან, ივანე გიორგაძესთან,
ალექსანდრე და კონსტანტინე ჟორდანიებთან, პეტრე ჭარაიას-
თან. კალისტრატე ცინცაძე ხშირად დადიოდა მთაწმინდაზე ზა-
ქარია ჭიჭინაძის სახლში, სადაც ეცნობოდა მრავალრიცხოვან
საისტორიო დოკუმენტების ხელნაწერებს, თავისუფალ ლიტერ-
ატურას. სემინარიაში გამეფებული მკაცრი რეჟიმის მიუხედავად
იყვნენ ისეთი მასწავლებლებიც, რომელთაც წარუშლელი კვალი
დატოვეს ახალგაზრდებზე. უწმიდესი კალისტრატე სიყვარუ-
ლით იხსენებდა: თ. ჟორდანიას, ალ. ალბოროვს, პ. პოტოცკის.
საქართველოს ეგზარქოსი პავლე განსაკუთრებით ავიწროებდა
თედო ჟორდანიას, რომელსაც შეუმცირეს ქართულის საათები,
ბოლოს კი მოსთხოვეს ქართულის რუსულად სწავლება. უწ-
მიდესი კალისტრატე დადებითად ახასიათებდა სემინარიის მეო-

რე ქართველ მასწავლებელს იოსებ მექანარიშვილს, რომელიც სემინარიელებთან ერთად აწყობდა სალიტერატურო საღამოებს, თეატრალურ წარმოდგენებს. ასეთ ადამიანს ეგზარქოსი „არამზადას და მხეცს უწოდებდა“. თბილისის სასულიერო სემინარიაში 1886 წლის 24 მაისს იოსებ ლალიაშვილის მიერ რექტორ ჩუდეცკის მკვლელობა იყო რუსეთის რეაქციული პოლიტიკის წინააღმდეგ ბრძოლის დასაწყისი. კალისტრატე ცინცაძის მოგონებებში დაწვრილებითაა აღწერილი, თუ როგორ მოხდა ეს და რა რეაქცია ჰქონდა მომხდართან დაკავშირებით საქართველოს ეგზარქოს პავლეს. 1886 წლის 28 მაისს რუსეთის სინოდის ობერ-პროკურორ კ. პობედონოსცევის სახელზე გაგზავნილ წერილში ეგზარქოსი წერდა: „დამნაშავე, როგორც ჩანს, სოციალიზმისა და ქართველოფილების ადგილობრივმა მოთავეებმა მოისყიდეს... მოგვიწევს ყველა ქართველის გაძევება, თუ არ გვინდა სემინარიის სრული დემორალიზაცია“. ეგზარქოსმა პავლემ განსვენებული ჩუდეცკი რუსეთის სახელმწიფოებრივი და რელიგიური ინტერესებისათვის წამებულად წარმოაჩინა. თბილისის წმ. ალექსანდრე ნეველის სახ. ეკლესიაში მან შემდეგი სიტყვა წარმოსთქვა: „ბოროტმოქმედის მსხვერპლი კი არ იმსახურებს გლოვას, არამედ ის გარემო, რომელმაც წარმოშვა ბოროტმოქმედი. დიახ, გლოვობენ მამები და დედები ჩვენი მხარისა, რომ ჩვენს წრეში არსებობენ ბავშვები ცხოველური მიდრეკილებების ამარა. მათ მიმართ არ იმოქმედა ოჯახის ღმობიერებამ, ვერ მოახდინა გავლენა სკოლის კეთილმა და თბილმა დამოკიდებულებამ. ისინი შეპყრობილნი არიან გარეშე, ცრუ და მავნე ზემოქმედებით; გლოვობენ იმის გამო, რომ უზნეო ადამიანებს შეუძლიათ გახდნენ ეკლესიის მსახურნიც კი. წყეულიმც იყოს ის ხალხი და ქვეყანა, რომელიც ასეთ ბოროტმოქმედთ შობს“.

სინოდის ობერ-პროკურორ კ. პობედონოსცევის სახელზე გაგზავნილ წერილში ეგზარქოსი პავლე წერდა: „ბოროტმოქმედი 19 წლისაა და როგორც ჩანს, მოსყიდულია ადგილობრივი

სოციალ-დემოკრატებისა და გრუზინოფილებისაგან. მათ კარგად ესმოდათ, რომ ძალზე ჭკვიანი და ენერგიული რექტორი, რომელმაც დაიწყო ბოროტების ძირფესვიანად აღმოფხვრა, მათი საშიში მტერი იყო. ამიტომაც გადაწყვიტეს მისი თავიდან მოშორება... მკვლელობის დღეს ის ორი საათის განმავლობაში დაეხეტებოდა ჩემს ეზოში, ეკლესიაშიც კი შემოვიდა, მაგრამ არა სალოცავად, რადგან „რომელი ქერუბიმთას“ დროს სკამზე იჯდა და ღიაკონმა წამოაგდო. ვფიქრობ, ის სწავლობდა ჩემი ცხოვრების წესს. ცდილობდა, შემოსულიყო ჩემთან იმ ღია კარიდან, რომლიდანაც მე ვუსმენ ხოლმე წირვას, და მოულოდნელად დამსხმოდა თავს. ყველაფერი ეს, რასაკვირველია, ჩემი მოსაზრებებია და არა ჭეშმარიტება. მაგრამ ერთი აშკარაა, რომ ჩემი სიკვდილი ბოროტის ხელით აქ ბევრს გაახარებდა დაწყებული იმ არამზადა „დიდებულებიდან“, რომლებმაც თქვენ მოგართვეს ცნობილი მოხსენებითი ბარათი. ვფიქრობ, ღმერთმა მიხსნა სიკვდილისაგან, თავისი უხილავი შემწეობითა და შეწყნარებით“ („საღვთისმეტყველო კრებული“ 1987. №3. გვ. 31-32).

ქართველი საზოგადოება ალაშფოთა ეგზარქოს პავლეს ამ სიტყვებმა. ქუთაისის თავადაზნაურობის მარშალმა დიმიტრი ყიფიანმა საჯარო წერილში დაუფარავად მოითხოვა შემჩვენებლის შეჩვენებული ქვეყნიდან გაძევება. მართალია დიმიტრი ყიფიანი რუსეთის იმპერატორისადმი „ურჩობის“ მოტივით საქართველოდან სტავროპოლში გადასახლეს და 1887 წელს ვერაგულად გამოასალმეს სიცოცხლეს, მაგრამ ამ ფაქტმა ვერ დააშინა ქართველი საზოგადოება, პირიქით, დიმიტრი ყიფიანის დაკრძალვა მთაწმინდაზე იქცა ეროვნულ ძალთა გაერთიანების მძლავრ დემონსტრაციად. 1888 წელს კალისტრატე ცინცაძემ დაამთავრა თბილისის სასულიერო სემინარია და რექტორ პაისი ვინოგრადოვის რეკომენდაციით სწავლის გასაგრძელებლად გაეშურა კიევის სასულიერო აკადემიაში.

კიევის სასულიერო აკადემია ქართველი სტუდენტებისათვის

ყველაზე სასურველი სასწავლებელი იყო რუსეთის იმპერიაში. აქ მოღვაწეობდნენ ქრისტიანული თეოლოგიის აღიარებული ავტორიტეტები. კიევის აკადემია დაამთავრეს: ისტორიკოსმა დიმიტრი ფურცელაძემ, იაკობ გოგებაშვილმა, ლეკანოზმა გიორგი ხელიძემ, მწერალმა ნიკო ლომოურმა, სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქებმა: კირიონ II, ლეონიდე, მიტროპოლიტმა ნაზარ ლეჟავამ, მიტროპოლიტმა გიორგი ალადაშვილმა, ეპისკოპოსმა დიმიტრი აბაშიძემ, ეპისკოპოსმა პიროს ოქროპირიძემ, აკადემიკოსმა კორნელი კეკელიძემ, სასულიერო პირებმა: ნიკოლოზ მახათაძემ, გაბრიელ ცაგარელმა, ამბროსი კავკასიძემ, მარკოზ ტყემალაძემ, ილია ფერაძემ, მელიტონ კელენჯერიძემ, ანტონ ფირცხალავამ, ნიკიტა თალაკვაძემ.

კალისტრატე ცინცაძე კიევის სასულიერო აკადემიაში მიიღეს სახელმწიფო ხარჯზე. როგორც იგი გადმოგვცემს 1888 წლის სექტემბერში რუსეთის სამოქალაქო ისტორიის პროფესორმა ზავიტინევიჩმა წაიკითხა ლექცია რუსეთის დიდ მთავარ ვლადიმირზე. ლექციის დროს პროფესორი შეეხო X საუკუნის ბიზანტიის იმპერიის ისტორიის საკითხებს, მაგრამ საერთოდ არ ახსენა ქართველები. ახალგაზრდა სტუდენტმა მორიდებით, მაგრამ მაინც უსაყვედურა პროფესორს. ამ უკანასკნელს მოეწონა სტუდენტის ლოგიკური მსჯელობა, განსწავლულობა და დაავალა მოემზადებინა სადიპლომო თემა — „დავით აღმაშენებელი, როგორც საეკლესიო და პოლიტიკური მოღვაწე“. აკადემიის ხელმძღვანელობამ ასეთი სათაურის თემა არ დაამტკიცა. სამაგიეროდ უარი არ უთქვამთ თემაზე „ივერიის ეკლესია სასანიდების პერიოდში“. ნაშრომში კალისტრატე ცინცაძე „პირველწყაროთა მეცნიერული ანალიზის საფუძველზე ცხადყოფდა საქართველოს ეკლესიის მოციქულებრიობას... აქვე აშუქებდა ივერიის საკათალიკოსოს ისტორიის რიგ გაურკვეველ საკითხებს სასანიანთა ბატონობის პერიოდში, საეკლესიო სამართალს, ადგილობრივ საეკლესიო კრებებს, მთავარეპისკოპოსთა სიას, ეკლე-

სიის იერარქიულ აღნაგობას“. ნაშრომის რეცენზენტები იყვნენ პროფ. ი. მაღიშევსკი, ა. ოლესნიკი, რომელთაც მაღალი შეფასება მისცეს მას. ამის შესახებ ქართველ საზოგადოებას აუწყებდა 1892 წელს სასულიერო ჟურნალი „მწყემსი“.

1890 წელს კალისტრატე ცინცაძემ კიევში დედის წერილი მიიღო, რომელიც ოჯახის მძიმე მატერიალური მდგომარეობის გამო სთხოვდა შვილს სამშობლოში დაბრუნებას. წერილმა ძლიერ დააღონა არა მარტო კალისტრატე, არამედ მისი ამხანაგებიც. თანაკურსელმა ილია ფერაძემ საგანგებო წერილით მიმართა იმერეთის ეპისკოპოს გაბრიელს, რომელიც ჩვეული გულისხმიერებით მოეკიდა მას. „აკადემიის თავის დანებების განსაცდელისაგან გამომიყვანა ყოვლადსამღვდელო გაბრიელის მამობრივმა ზრუნვამ“, — წერდა მოგვიანებით იგი.

1890 წელს ზაფხულის არდადეგებზე კალისტრატე ცინცაძე ჩამოვიდა საქართველოში, ქუთაისში მადლობის სათქმელად ეახლა ეპისკოპოს გაბრიელს, რომელმაც დაწვრილებით გამოპკითხა კიევის სასულიერო აკადემიის ამბები. ყოვლადსამღვდელო გაბრიელს განსაკუთრებით აღელვებდა საქართველოს ეკლესიის მომავალი. „მე და ალექსანდრე ოქროპირიძე უკვე დავბერდით, დღეს თუ ხვალ სიკვდილიც თავის მოვალეობას შეასრულებს, განათლებული ბერები გარდა ლეონიდესი, ჩვენ არ გვყავს... თუ სამშობლო გიყვარს, ხშირად იფიქრე ბერობაზეო“ — დაამთავრა თავისი დარიგება მეუფე გაბრიელმა.

1892 წელს, სასულიერო აკადემიის დამთავრებისთანავე, ღვთისმეტყველების კანდიდატი კალისტრატე ცინცაძე დაბრუნდა საქართველოში, გაანაწილეს ხონის სასწავლებელში საღვთო სჯულის მასწავლებლად, მაგრამ იქ ადგილი არ აღმოჩნდა. გაბრიელ ეპისკოპოსს სურდა ქუთაისში ქალთა საეპარქიო სასწავლებელში დაეტოვებინა, მაგრამ აქაც წინააღმდეგობები შეხვდა. ამიტომ იგი გამოეშურა თბილისში და 1893 წელს დაინიშნა დიდუბის ეკლესიაში. 11 აპრილს ეკურთხა დიაკენად, ხოლო 18

აპრილს მღვდლად ეგზარქოს ვლადიმერის მიერ. დიდუბის ეკლესია იმითაც იყო მნიშვნელოვანი, რომ მის გვერდით მდებარეობდა ქართველ საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონი. 1893 წელს ქართულმა საზოგადოებამ განჯიდან გადმოსვენა ნიკოლოზ ბარათაშვილის ნეშტი. კალისტრატე ცინცაძე ქართულმა საზოგადოებამ დიდუბეში, ნიკოლოზ ბარათაშვილის ცხედართან წარმოთქმული ბრწყინვალე სიტყვით გაიცნო. „ნიკოლოზ ბარათაშვილი ბუნებაში და ბუნების შემწეობით ეძებს და პპოულობს მას, ვისაც ძალუძს შვების მოცემა... ამ სახედ, წმიდის მოციქულის სიტყვის თანახმად, მან ბუნება აღიარა ხმად ღვთისა კაცთა მიმართ — წიგნად, სადაც ამოიკითხა, რომ შვება და ღზენა შეუძლია მიაწიჭოს ადამიანის გულს მხოლოდ მან, ვინც არის მიზეზი ადამიანისა და თვით ბუნების გაჩენისა“.

1893 წლიდან მოყოლებული საქართველოს რელიგიურ-საზოგადოებრივ და პოლიტიკური ცხოვრების სფეროში არ ყოფილა მნიშვნელოვანი მოვლენა, სადაც მამა კალისტრატე ცინცაძეს მონაწილეობა არ მიეღო.

ბრძოლა ეგზარქოსების ანტიქართული პოლიტიკის წინააღმდეგ

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმების შემდეგ რუსეთის ხელისუფლებამ შექმნა საქართველოს საეგზარქოსო, რომელსაც ქართველი მიტროპოლიტის ვარლამ ერისთავის შემდეგ რუსი ეგზარქოსები განაგებდნენ. ეგზარქოსები არ ითვალისწინებდნენ მრავალსაუკუნოვან ქართულ საეკლესიო ტრადიციებს, ღვენიდნენ ქართულ ენას, ქართულ გალობას, შეურაცხყოფდნენ ქართველ წმინდანებს, ეკლესიებში ანგრევდნენ ქართულ კანკელებს და ცვლიდნენ რუსულით, მონასტრებიდან აძევებდნენ ქართველ ბერებს და მათ

ადგილზე ნიშნავდნენ რუსებს. რუსი ეგზარქოსებისათვის მიუღებელი იყო ქართული ეროვნული სულისკვეთების სამღვდლოება. კალისტრატე ცინცაძის მახვილი თვალისა და უზუსტესი ფსიქოლოგიური დაკვირვებების შედეგია XIX საუკუნის 80-იანი წლებიდან 1917 წლამდე საქართველოს ეგზარქოსების ისტორიული პორტრეტები. უწმიდესი კალისტრატე მრავალრიცხოვან საეკლესიო საბუთების მოშველიებით სრულად აღადგენს ეპოქის სურათს. ეგზარქოსების დახასიათებისას მას არასოდეს არ ღალატობს ობიექტურობა.

1891 წელს კიევის სასულიერო აკადემიაში სწავლის პერიოდში შეხვდა საქართველოს ყოფილ ეგზარქოსს იოანიკე რუდნეცს, რომელიც იმხანად კიევის მიტროპოლიტი იყო. „სარწმუნო წყაროდან ვიცი, რომ როდესაც 1882 წელს საქართველოდან გადაიყვანეს, ჯვრის უღელტეხილზე შეჩერდა, მობრუნდა საქართველოსკენ, პირჯვარი გადაიწერა და თქვა: გმადლობ, შენ, ყოვლად წმიდა ქალწულო, რომ შესაძლებლობა მომეცა, ამ ველურებს ცოცხალი გადავრჩენოდი“. კალისტრატე ცინცაძე იმოწმებს მთავარეპისკოპოს ნიკანორის დიალოგს იონიკესთან რომელიც ასე ახასიათებს ქართველებს: „მათ ზომ არ აქვთ განსჯის უნარი: გონებაჩლუნგნი არიან, მაგრამ რასაც დაიჩემებენ აღარ გადათქვამენ. კაცის მოკვლა არაფრად უღირთ. ნათესაობას მე-14 თაობამდე თვლიან, თუმცა ხანჯალი ჩასცენ ღვიძლ ძმას მათთვის ძნელი არ არის. შმაგი ხალხია, ოდნავ აღელვებაზე კარგავენ წონასწორობას და იძრობენ ხანჯალს“. ქართველებზე ასეთი შეხედულების მწყემსმთავარი ბუნებრივია, კარგს არაფერს გაუკეთებდა თავის სამწყსოს.

კალისტრატე ცინცაძის დახასიათებით ეგზარქოსი პავლე ლებედევი (1882-1887 წ.წ.) იყო უხეში და ფიცხი ადამიანი. სემინარიის რექტორის ჩუღეცკის მკვლელობა მან გამოიყენა ანტიქართული ისტერიის გასაღვივებლად. ზოლო ალექსანდრე ნეველის ეკლესიაში წარმოთქმული შეურაცხყოფელი სიტყვა

მჭევრმეტყველების ნიმუშად გამოაცხადა. იგი სიამაყით წერდა: „დაკრძალვისას წარმოთქვი სიტყვა, რომელმაც დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა, მოეწონათ რუსებს და არ მოეწონათ ქართველების გარკვეულ ნაწილს. სემინარიამ და ქართულმა ინტელიგენციამ საზიზღრად წარმოაჩინეს თავი“. ეგზარქოსი პავლე სხვა დროსაც არ უშვებდა შემთხვევას ქართველებზე აუგი ეთქვა. უწმიდესი კალისტრატე იხსენებს ეგზარქოს პავლეს საუბარს ყოვლადსამღვდელო ნიკანორთან „მასთან საუბარში მივხვდი, რომ არ აპირებდა უკან, საქართველოში დაბრუნებას. რისთვის წავიდე, სულ ერთია, მომკლავენ... აკი ეჭვიც არ ეპარებათ სინოდში, რომ საქართველო მიილტვის სეპარატიზმისაკენ... იქ არის ნიჰილისტური, სეპარატისტული ხროვა, არცთუ მცირერიცხოვანი, რომელნიც მთებსაც გადააბრუნებენ ჩემს მოსასპობად“. სამწუხარო ის იყო, რომ მარტო პავლე ეგზარქოსი კი არ იყო, ვინც ასე ფიქრობდა ქართველებზე; პეტერბურგის საერო და სასულიერო წრეებში უმრავლესობა ამ აზრისა იყო საქართველოზე. ბუნებრივია, სიძულვილის მთესველნი სიყვარულს ვერ მოიმიტნენ.

უწმიდესი კალისტრატე მკაცრი, მაგრამ ობიექტური იყო პავლეს შემცველი ეგზარქოსის პალადი რაევის (1886-1892 წ.წ.) შეფასებისას. ეგზარქოსი პალადი თვალთმაქცობდა და ნაძალადევი თავაზიანობით ეპყრობოდა ყველას, მან მოახერხა ქართველ თავადაზნაურთა ოჯახებთან დაახლოება, სტუმრობდა ქართულ ოჯახებს, გულუხვად აჯილდოებდა სასულიერო პირებს, მაგრამ ამის პარალელურად ოსტატურად ახერხებდა რუსიფიკაციის პოლიტიკის განხორციელებას. მან დიდუბის ივერიის ღვთისმშობლის ეკლესია ყაზანის ღვთისმშობლის ეკლესიად გამოაცხადა. ვერ იტანდა ქართველ წმინდანებს. „ერთხელ სინოდის კანტორაში იკითხა, სად ვიპოვო ქართველი წმინდანების წმინდანებად შერაცხვის აქტები? ასეთი აქტები არ შემონახულა, მაგრამ მარტო ის, რომ ზემოთჩამოთვლილი სახელები საქართ-

ველოს ეკლესიაში საუკუნეების მანძილზე მოიხსენიება, მოწმობს მათ დაკანონებას, უპასუხეს მეუფეს. ამ პასუხმა იგი არ დააკმაყოფილა და სინოდის კანტორის სახელით განკარგულება გამოსცა ქართული სახელები ბერძნულ-რუსულით შეეცვალათ“. აი, ნამდვილი სახე ზედმეტად თავაზიანი ეგზარქოსისა, რომელსაც სიტყვით ძალიან უყვარდა თავისი სამწყსო, ქართველი ხალხი.

მიუხედავად იმისა, რომ ეგზარქოს ვლადიმერ ბოგოიავლინსკის (1892-1898 წ.წ.) უწმიდესი კალისტრატე განსაკუთრებით პატივს სცემდა, როგორც განათლებულ პიროვნებას და მის მღვდლად მაკურთხებელს, მის ქართველთმოდულებასაც ვერ ივიწყებდა. მისი განკარგულებით 87 სემინარიელი „მგლის ბილეთით“ გააძევეს თბილისის სემინარიიდან. მას სძულდა ქართული სალოცავები. „1894 წელს სვეტიცხოვლობის დღესასწაულზე ეგზარქოსი სვეტიცხოვლის ტაძარში წირავდა, წირვის შემდეგ მღვდელმსახურნი პარაკლისის გადასახდელად გამოვიდნენ. „საწიგნეზე ორი ხატი იდო — სვეტიცხოველი და ღვთისმშობლის საფარველი. მეუფემ კანდელაკს უბრძანა სვეტიცხოვლის ხატი წაეღო, ღვთისმშობლის საფარველი დაეტოვებინა. ხატი წაიღეს, მლოცველთ გული დაუშვიმდათ, მათ შორის ზოგიერთ რუსსაც კი და ბევრი გავიდა ტაძრიდან“. ეგზარქოს ვლადიმერს აღიზიანებდა სიტყვა საქართველოს ხსენება და ყველასგან მოითხოვდა ქუთაისისა და თბილისის გუბერნიებით შეეცვალათ ტერმინი „საქართველო“.

თავისი ხანმოკლე მწყემსმთავრობის ჟამს მთავარეპისკოპოსმა ფლაბიანე გორდეცკიმ (1898-1901 წ.წ.) გააუქმა ეგზარქოს პალადის აკრძალვა ყრმათათვის ქართველ წმინდანთა სახელის არდარქმევის შესახებ. იგი იყო რბილი და ყურადღებიანი და სურვილი ჰქონდა თავისი სიცოცხლის დარჩენილი წლები საქართველოში გაეტარებინა, მაგრამ რუსეთის ხელისუფალთათვის ასეთი კაცი მიუღებელი იყო, მით უმეტეს ამ დროს ქართველები უკვე აღარ მაღაგდნენ თავიანთ სურვილს საქართველოს ეკლესი-

ის ავტოკეფალიის აღდგენის აუცილებლობის შესახებ. ხელისუფლებამ საქართველოში ღმობიერი ეგზარქოსის დამხმარედ ცნობილი შავრაზმელი ი. ვოსტორგოვი მოავლინა, ხოლო 1901 წელს ფლაბინე მთავარეპისკოპოსი ალექსი ოპოცკიმ შეცვალა (1901-1905 წ.წ.), რომელიც ივანე ვოსტორგოვის გავლენის ქვეშ მოექცა. ეგზარქოსი ალექსი თავისი წინამორბედების პოლიტიკას აგრძელებდა საქართველოში. ვოსტორგოვი ღიად ებრძოდა ყოველივე ეროვნულს და ცდილობდა პეტერბურგის საერო და სასულიერო წრეებში იმპერიის ინტერესებისათვის ყველაზე ერთგული მებრძოლის სახელის შენარჩუნებას. ეგზარქოსი ალექსი უფრო შენიღბულად მოქმედებდა. „1903 წელს ქვაშვეთის წმ. გიორგის ეკლესიის ახალი შენობის მშენებლობის მთელი კომიტეტი, მისი თავმჯდომარის ი. ამილახვრის მეთაურობით ეგზარქოსს ეწვია და ეკლესიის პროექტი და ხარჯთაღრიცხვა წარუდგინა, თან სთხოვა, პროექტი საგუბერნიო სამმართველოში გაეგზავნა დასამტკიცებლად. ეგზარქოსმა ქართული ეკლესიების მსგავსად შედგენილ პროექტს რომ დახედა საწერი მაგიდის ერთ-ერთი უჯრა გამოსწია. ეკლესიების პროექტების მთელი ათეული ესკიზი ამოიღო (ამ ეკლესიების ხაზვის გუმბათები და სამ მხარეს პატრონიკე ჰქონდა) და ამილახვარს ჰკითხა: თავადო, განა ესენი არ სჯობს თქვენს პროექტს? ამილახვარმა მიუგო: შეიძლება სჯობს კიდევაც, მაგრამ ჩვენმა წინაპრებმა ეს გეგმა გამოიმუშავეს და გვინდა, სწორედ მის მიხედვით ავაშენოთ ეკლესია.

„— თქვენო ბრწყინვალებავ, — მიუგო ეგზარქოსმა, — თუკი წინაპრები სისულელეებს სჩადიოდნენ, ჩვენ რატომ უნდა გავიმეოროთ ისინი?“ — მაგრამ ამილახვარი მაგრად დაუხვდა და კატეგორიულად მოითხოვა ქაშუეთის ეკლესია სამთავისის ეკლესიის მსგავსი ყოფილიყო. ეგზარქოს ალექსისათვის შოკისმომგვრელი აღმოჩნდა 1905 წლის მაისში ქართველი სამღვდელოების ინიციატივით მოწყობილი კრების მოთხოვნა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის

აღდგენის შესახებ. მისი ბრძანებით, რუსი კაზაკები მათრახებით დაერივნენ სამღვდელოების კრების მონაწილეთ. თბილისში დაძაბული ვითარება შეიქმნა. ქართული ინტელიგენციის წარმომადგენლებმა ილია ჭავჭავაძის მეტაურობით მეფისნაცვალ ვორონცოვ-დაშკოვს მოსთხოვეს ეგზარქოს ალექსის საქართველოდან გაწვევა. რუსეთის ხელისუფლება იძულებული გახდა, ალექსი ეგზარქოსთან ერთად საქართველოდან გაეწვია ცნობილი შავრაზმელები: დეკანოზი ვოსტორგოვი და არქიმანდრიტი ნიკანდრი. ეგზარქოსი ალექსი დევნიდა ცნობილ საეკლესიო მოღვაწეს ეპისკოპოს ალექსანდრე ოქროპირიძეს. მისი წარდგინებითა და რენეგატ ეპისკოპოს დიმიტრი აბაშიძის დაბეზღებით 1903 წელს ეპისკოპოსი ალექსანდრე იმპერატორის საყვედურით გადააყენეს გურია-სამეგრელოს ეპარქიის მმართველის თანამდებობიდან და მის ადგილზე დანიშნეს ეპისკოპოსი დიმიტრი აბაშიძე. ალექსანდრე ეპისკოპოსის „დანაშაული“ ის იყო, რომ გურია-სამეგრელოს სკოლებიდან არ განდევნა ქართული ენა და არ დააჩქარა ამ მხარის გარუსება. რაც შეეხება ეპისკოპოს დიმიტრი აბაშიძეს, იგი იყო ცნობილი რუსი შავრაზმელის ი. ვოსტორგოვის იდეების ერთგული, სძულდა ყოველივე ქართული, ენერგიულად ცდილობდა გურია-სამეგრელოს სკოლებიდან ქართული ენის განდევნას, ებრძოდა ეროვნული სულისკვეთების ქართულ სამღვდელოებას. მისი პოლიტიკით უკმაყოფილო მოსახლეობის რისხვას გადაურჩა იმით, რომ განიმოსა სამღვდელმთავრო შესამოსელისაგან, ჩაიცვა ჩოხა-ახალუხი და ასე გაიპარა 1905 წელს საქართველოდან. 1906 წელს კი პეტერბურგში სინოდის სხდომაზე, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის საკითხის განხილვისას უკვე თურქისტანისა და ტაშკენტის ეპისკოპოსის ხარისხში გამოვიდა საქართველოს წინააღმდეგ — „დაიჭირეთ ეპისკოპოსები კირიონი და ლეონიდე. საქართველოში ეკლესიის ავტოკეფალია აღარავის გაახსენდებაო“ — განაცხადა მან.

რუსეთის საიმპერატორო ხელისუფლება შეეცადა საქართველოში საეკლესიო სფეროში წარმოშობილი გართულებული ვითარების დაწყნარებას. ეს მისია დაეკისრა ახალ ეგზარქოს ნიკოლოზს, რომელმაც მხოლოდ ერთი წელი (1905-1906 წ.წ.) შეძლო ამ თანამდებობაზე დარჩენა და როგორც უწმიდესი კალისტრატე შენიშნავს, თავი არაფრით გამოუჩენია.

უწმიდესი კალისტრატეს მოგონებებში დაწვრილებითაა აღწერილი რუსეთის ხელისუფლებისგან საქართველოს ეგზარქოსად მთავარეპისკოპოს ნიკონის დანიშვნა, ქართული საზოგადოებისა და სამღვდელოების დამოკიდებულება ამ ფაქტისადმი.

მთავარეპისკოპოსი ნიკონი ავტოკეფალური მოძრაობის წინააღმდეგ ბრძოლისათვის იყო განწყობილი. მან იცოდა საზოგადოების მისადმი უარყოფითი დამოკიდებულება. 1906 წლის 26 აგვისტოს, როცა თბილისში ჩამოვიდა, რკინიგზის სადგურში მხოლოდ რუსი სასულიერო პირები დახვდნენ. ეგზარქოსი გაძლიერებული დაცვის თანხლებით გადაიყვანეს რეზიდენციაში. პირველ ხანებში ქართველი სამღვდელოება ცდილობდა, ეგზარქოსისათვის ბოიკოტი გამოეცხადებინა და არ შეხვედროდა მას, მაგრამ ნიკონს სურდა, შემოერიგებინა ისინი. უწმიდესი კალისტრატე იხსენებს ეგზარქოსთან შეხვედრას. როცა მას დაუფარავად უთხრა: „რად ცდილობთ ჩვენს გარუსებას? ეს ხომ არასოდეს მოხდება: ხალხი, რომელსაც თავის ენაზე მეოთხე-მეხუთე საუკუნეებიდან აქვს ბიბლია, მდიდარი საეკლესიო-საღვთისმეტყველო და საერო ლიტერატურა და უაღრესად განვითარებული ენა, განა შეიძლება გარუსდეს? ხოლო თუ გვირვეიან ისეთნი, რომელნიც გარუსებულად გვაჩვენებენ თავს, ისინი... ნაძირალები არიან, როგორებიც არც თქვენ გჭირდებათ და არც მით უმეტეს ჩვენ“. ნიკონი მოჩვენებითი კეთილგანწყობით უსმენდა კალისტრატე ცინცაძეს, აღუთქვამდა, რომ „ღრმად გაერკვეოდა“ ქართული სამღვდელოების პრობლემებში და, როგორც ჭეშმარიტი მწყემსმთავარი, ყველაფერს გააკეთებდა მის

გამოსასწორებლად. ამავე დროს, საიდუმლო წერილში რუსეთის სინოდისადმი, არ მალავდა თავის ანტიქართულ განწყობილებას. იგი ურჩევდა ხელისუფლებას „მათ (ქართველებს) რომც მიეცეთ ნება ქართულ ღვთისმეტყველებაში ვარჯიშის, საქმე მაინც უნდა განვაგრძოთ ისე, რომ სრულებით არ გადავცდეთ სახელმწიფოებრიობის საფუძვლებს. შეიძლება სემინარიას, რადგან იქ ეროვნულ ენაზეა სწავლა, აღეკვეთოს სახელმწიფო ხაზინის დახმარება და მინიჭება უფლებებისა, რომელთაც იგი აძლევდა თავის აღზრდილებს, როცა მთლიანად რუსული იყო. მაშინ ქართველები მოინანიებენ რაც ჩაიდინეს, ტირილით მოითხოვენ გულმოდგინებას და ხელს აიღებენ თავიანთ ეროვნულ მისწრაფებებზე, იმის დაბრუნების თხოვნაზე, რაც ჰქონდათ. მათთან მოსარიდებელი არაფერი გვაქვს, ვინაიდან ისე ვძულვართ, ჩვენ, რუსები, როგორც ძაღლები“. ეგზარქოს ნიკონის მცდელობა ქართველებს დაევიწყებინათ საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიის ავტოკეფალიაზე ფიქრი, მარცხით დამთავრდა. 1908 წლის 28 მაისს ეგზარქოსი ნიკონი მოკლული იქნა. რუსეთის ხელისუფლებამ ეს ფაქტი თავის სასარგებლოდ გამოიყენა. მკვლელობაში ბრალი ქართველ ავტოკეფალისტებს დასდეს, განსაკუთრებულ დევნაში მოექცა ეპისკოპოსი კირიონი, არქიმანდრიტი ამბროსი ხელაია. მთავარ დამნაშავედ გამოცხადდა თბილისის სასულიერო სასწავლებლის მასწავლებელი, მღვდელმონაზონი ნიკოლოზ ნამორაძე, რომელმაც უცხოეთში გასვლა მოასწრო. „რუს პატრიოტთა კავშირის“ წევრები ემუქრებოდნენ ქართველ სამღვდელოებას, კიდევ უფრო გაძლიერდა რეპრესიები.

1909-1913 წლებში საქართველოს ეგზარქოსი იყო მთავარეპისკოპოსი ინოკენტი ბელიაევი. საქართველოში ჩამოსვლისთანავე მან განაცხადა, რომ არ დაუშვებდა ივერიის ეკლესიის რაღაც მისწრაფებებისა და უფლებების აღდგენას. მისთვის არასასურველნი იყვნენ ავტოკეფალურ მოძრაობაში ჩაბმული სასულიერო პირები. განსაკუთრებით მიუღებელი იყო კალის-

ტრატე ცინცაძის პერსონა, რომელსაც პირდაპირობის გამო ვერ იტანდა. ქვეშევრდომებში ხშირად იმეორებდა: „ამ დეკანოზს საშინლად ბოროტი ენა აქვს“. ეგზარქოსმა ღიდუბის ეკლესიიდან გამოაძევა დეკანოზი ნიკიტა თალაკვაძე, რათა ეკლესია რუს მღვდლებს დაესაკუთრებინათ. „კახეთში მოგზაურობისას ეგზარქოსმა ინოკენტიმ გვერდი აუარა ცნობილ ალავერდის და იყალთოს ტაძრებს და შუამთის მონასტერს... მას გული არ უდგება ივერიის ეკლესიაში. ვგონებ, არც მალავს, რომ უმძიმეს საქართველოში სამსახური“ — წერდა დეკანოზი კალისტრატე. 1913-1914 წლებში საქართველოს ეგზარქოსი იყო ალექსი მოლჩანოვი, რომელიც საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის მოთხოვნას „ქართველი ინტელიგენტების ფანტასტიურ ბოდვას“ უწოდებდა.

ეგზარქოსი პიტირიმ ოკნოვი (1914-1915 წლებში) იყო პირ-მოთნე და ეშმაკი კაცი, რომელიც ცდილობდა ქართული საზოგადოებისათვის თავი ისე მოეჩვენებინა, თითქოს მხარს უჭერდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენას. იგი ცდილობდა ჩირქი მოეცხო ავტოკეფალისტი მღვდელმთავრებისათვის, „თქვენ დიდი ხნის წინ უნდა გყოლოდათ პატრიარქი, მაგრამ ამის წინააღმდეგი მეუფე ლეონიდიანო“. ეგზარქოსი პიტირიმი თავის დროზე რუსეთში ყოვლისშემძლე რასპუტინის ნდობით სარგებლობდა.

1915-1917 წლებში საქართველოს ეგზარქოსი იყო მთავარ-ეპისკოპოსი პლატონ როჟდესტვენსკი, რომელიც, კალისტრატე ცინცაძის აზრით, პრაქტიკული კაცი იყო. მისთვის გაუგებარი იყო, თუ რატომ ითხოვდა ქართველი სამღვდელოება საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიას. 1917 წლის 12 (25) მარტს, როცა ქართველმა სამღვდელოებამ მცხეთაში ავტოკეფალიის აღდგენა გამოაცხადა. პლატონ ეგზარქოსი მტრულად შეხვდა ამ გადაწყვეტილებას, თავი ამიერკავკასიის ეგზარქოსად და თბილისის მიტროპოლიტად გამოაცხადა, დაიქვემდებარა საქა-

რთველოს საკათალიკოსოს საზღვრებში არსებული არაქართული მრევლი. პეტერბურგში გაგზავნილ წერილში კი განაცხადა, რომ საქართველო ქრისტიანობას განუდგაო. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დროებითმა მმართველობამ, ეპისკოპოს ლეონიდეს ხელმძღვანელობით, მიიღო გადაწყვეტილება პლატონის ეგზარქოსობიდან გადაყენების შესახებ 1917 წლის 13 მარტს. მაგრამ იგი მაინც აგრძელებდა რუსეთის ინტერესებისათვის ბრძოლას, არ თმობდა რეზიდენციას, იწვევდა თავისი მომხრე სამღვდელოების კრებებს, თუმცა ბოლოს 1917 წლის აგვისტოში იძულებული გახდა, თბილისი დაეტოვებინა.

უწმიდეს კალისტრატეს მოგონებებიდან კარგად ჩანს, რომ რუსეთის ხელისუფლების მიერ საქართველოში მოვლენილი ეგზარქოსები გამოირჩეოდნენ ანტიქართული სულისკვეთებით, რომელნიც ფეხქვეშ თელავდნენ ივერიის უძველესი სამოციქულო ეკლესიის კანონიერ უფლებებს, აბუჩად იგდებდნენ ქართველ ხალხს და დაჟინებით ცდილობდნენ მათ გარუსებას, მაგრამ ამას ვერ ახერხებდნენ.

საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიისათვის ბრძოლაში

ყოველი განათლებული ქართველისათვის სანუკვარი ოცნება იყო საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა. XIX საუკუნის II ნახევარში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მესვეურებმა საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის ბრძოლაში ფართოდ ჩართეს ქართველი სამღვდელოება, რომელთაც პოლიტიკური თავისუფლების მოთხოვნას ეკლესიური თავისუფლებისაც დაუმატეს. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალია, მისი საწყისი პერიოდის ისტორია აინტერესებდა წმ. გაბრიელ

ეპისკოპოსის მიერ სამოღვაწეო ასპარეზზე დალოცვილ კიევის სასულიერო აკადემიის სტუდენტ კალისტრატე ცინცაძეს. ივერიის ეკლესიის ჩამოყალიბება, მისი იერარქიული დამოკიდებულება იერუსალიმისა და ანტიოქიის საპატრიარქოსადმი, არსებულ წყაროთა მონაცემებით, საფუძვლიანად შეისწავლა მან და საზოგადოებას დაანახვა საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის უძველესი ავტოკეფალიურობა. აქედან მოყოლებული თავისი ხანგრძლივი მოღვაწეობის მანძილზე კალისტრატე ცინცაძემ ცხოვრების ერთ-ერთ მიზნად დაისახა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიისათვის ბრძოლა და აღდგენის შემდეგ მისი განმტკიცება. დიდი გამოხმაურება მოჰყვა 1894 წ. ჟურნალ „Пастырь“-ში გამოქვეყნებულ მის ნარკვევს „Автокефалия Грузинской церкви“, — რომელშიც მეცნიერულად იყო დასაბუთებული საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის კანონიერება. წერილმა ქართველი საზოგადოების მოწონება, ხოლო ეგზარქოს ვლადიმირის განრისხება გამოიწვია. ეგზარქოსმა თავისთან დაიბარა ჟურნალის რედაქტორი დეკანოზი დავით ღამბაშიძე და მოსთხოვა, წერილი ისე დამთავრებულიყო, რომ საქართველოს ეკლესია არასოდეს არ ყოფილა დამოუკიდებელიო, თუ არა ჟურნალს დავხურავო. „როგორ გაბედეთ წერილის დაბეჭდვა, როცა თავიდან ბოლომდე არ წაგიკითხავთ იგი: როგორ ენდეთ ახალგაზრდა კაცს? ღმერთმა უწყის, რას დაწერს შემდეგ. რა თვალთ შეხედავს ამას უწმ. სინოდი და რას მეტყვის იგი მე, ან თქვენ?“ ამის შემდეგ ყველა ეგზარქოსი, ვინც საქართველოში მოდიოდა, თვლიდა, რომ დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე რუსეთის საერო და სასულიერო ხელისუფლებისათვის მიუღებელი იყო. დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე ეპისკოპოს კირიონთან, ეპისკოპოს ლეონიდთან და ეპისკოპოს ანტონთან, არქიმანდრიტ ამბროსისთან ერთად თავისი საქმიანობით ამზადებდა ქართულ საზოგადოებრიობას საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდ-

გენის საკითხის მწვავედ დასმისათვის. მან ისტორიკოს სერგი გორგაძესა და დეკანოზ ანტონ თოთიბაძესთან ერთად შეიმუშავა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისა და მართვა-გამგეობის პროექტი. მის განხილვაში მონაწილეობდნენ სასულიერო პირები: კ. კეკელიძე, ნ. თალაკვაძე, ნ. ჯაში, ქრ. ციციქიშვილი, საეროთგან: ე. თაყაიშვილი, ა. ყიფშიძე, ნ. არჯევანიძე. პირველ განხილვას მეორე მოჰყვა, რომელსაც საზოგადოების ფართო წარმომადგენლობა დაესწრო, მათ შორის ილია ჭავჭავაძე და აკაკი წერეთელი, იაკობ გოგებაშვილი. ავტოკეფალური მოძრაობის აღმავლობის გამოხატულება იყო ქართული სამღვდელოების საგანგებო ყრილობა, რომელმაც მოამზადა პეტიცია სინოდის ობერპროკურორის, კავკასიის მეფისნაცვლის სახელზე, მასში მოკლედ იყო მიმოხილული საქართველოს ეკლესიის ისტორია, ნაჩვენები იყო რუსეთის იმპერატორის ალექსანდრე I-ის 1811 წლის ბრძანებულების უკანონობა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმების შესახებ. პეტიციაში პირდაპირ იყო მითითებული „ივერიის ეკლესიას დაუბრუნდეს ავტოკეფალური უფლებები და თავისი კათოლიკოსითურთ აღდგეს მცხეთა-ივერიის საკათალიკოსო ადრინდელ საზღვრებში... კათალიკოსთან დაფუძნდეს წმ. სინოდი, რომლის ხელში მოექცეს ყველა ეკლესიის, მონასტრის, სამღვდელოების, სასწავლო-სასულიერო დაწესებულებების და საქველმოქმედო დაწესებულების უმაღლესი მართვა-გამგეობა“. პეტიციას 412-მა სასულიერო პირმა მოაწერა ხელი. ეგზარქოსი ალექსი რუსი კაზაკების მათრახებით გაუსწორდა ავტოკეფალური მოძრაობის წარმომადგენლებს, მაგრამ ასეთ მოქმედებას არ შეეძლო შეეჩერებინა ავტოკეფალური მოძრაობა. 1906 წელს გამოქვეყნდა დეკანოზ კალისტრატე ცინცაძის ვრცელი მონოგრაფია „Об Автокефальности Грузинской церкви“, რომელიც იყო პასუხი რუსეთში ავტოკეფალური მოძრაობის მოწინააღმდეგე ძალების აბსურდულ, ფანტასტიკურ თვალსაზრისებზე. დეკანოზი კა-

ლისტრატე ცინცაძის ეს ნაშრომი დიდად წაადგა ქართველ ავტოკეფალისტებს 1906 წელს პეტერბურგში სინოდის საგანგებო სხდომაზე მყარად დაეფიქსირებინათ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის კანონიერება.

1917 წლის თებერვალში რუსეთის იმპერიაში მომხდარი დიდი ცვლილების შემდეგ (25 თებერვალს იმპერატორი ნიკოლოზ II ტახტიდან გადადგა). 1917 წლის 12 (25) მარტს ქართულმა სამღვდელოებამ სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძარში საზეიმოდ გამოაცხადა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა, დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე ერთ-ერთი პირველი იყო, ვინც საქართველოს ეკლესიის დროებით მმართველობაში შევიდა. რუსეთის ხელისუფლება შეეცადა, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ტერიტორიული ავტოკეფალია ეროვნული ავტოკეფალიით შეეცვალა. ამ მიზნით ქართველებთან მოლაპარაკებისათვის „1917 წლის 9 აპრილს თბილისში ჩამოვიდა პროფესორი ვლადიმერ ბენეშევიჩი, რომელმაც განაცხადა, რომ ყველაფერს ობიექტურად შეისწავლიდა და ისე მიაწოდებდა ინფორმაციას მთავრობას... სულ მალე ყველასათვის ნათელი შეიქმნა, რომ ბენეშევიჩი რუსული იმპერიული ინტერესების დამცველი იყო და ეგზარქოსყოფილის, პლატონის კონსულტაციებით სარგებლობდა“.

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დროებითი მმართველობის დავალებით პეტერბურგში მთავრობასთან მოლაპარაკებისათვის 1917 წლის ივნისში გაემგზავრნენ ეპისკოპოსი ანტონ გიორგაძე, არქიმანდრიტი ამბროსი ხელაია, დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე. მათ დაძაბული საუბრები ჰქონდათ რუსეთის სინოდის ობერპროკურორ ლვოვთან, სარწმუნოების მინისტრ კარტაშევთან, მთავრობის თავმჯდომარე კერენსკისთან. დელეგაციის წევრები დარწმუნდნენ, რომ რუსეთის მთავრობა მხოლოდ ეროვნული ავტოკეფალიის ცნობაზე იყო თანახმა. 1917 წლის 12 (25) მარტის მცხეთის სვეტიცხოვ-

ლის დამოუკიდებლობის აქტს არ გამოეხმაურნენ სხვა მართლმადიდებელი ავტოკეფალური ეკლესიები. უწმიდეს კალისტრატეს აზრით, ამის მიზეზი ის იყო, რომ „ვისთანაც მსოფლიო პატრიარქებს აქვთ ურთიერთობა, იმასთან იჭერენ სხვა საპატრიარქოებიც. თავიდან რუსებს სურდათ ამიერკავკასიაში საკუთარი ეპისკოპოსი, ბერძნებს — ქორეპისკოპოსი. მსოფლიო საპატრიარქო საქართველოს ეკლესიასთან ურთიერთობას ერიდებოდა ორი მიზეზით: 1. რევოლუციის შემდეგ მოხდა აღმოსავლეთის პატრიარქების ქონების კონფისკაცია; 2. რუსეთის ეკლესიის რიდით“.

დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე ასე აღწერს პეტერბურგში რუსეთის დროებით მთავრობასთან შეხვედრას: „1 ივლისს გაიმართა ობერპროკურორის შეპირებული თათბირი, რომელსაც ესწრებოდნენ ვ. ლვოვი, ა. კარტაშევი, პროფესორები ვერხოვსკი და კუზნეცოვი, სენატორი ზ. ავალიშვილი, ეპისკოპოსი ანტონი, არქიმანდრიტი ამბროსი, მე. ვერხოვსკიმ 12 მარტის აქტს „სქიზმა“ უწოდა, ჩვენ უარეყავით ეს აზრი... სხვათა შორის, პირდაპირ მომმართა ობერპროკურორმა — არ გიჯობთ, ახალ სახელმწიფოში ისეთივე მდგომარეობა გქონდეთ, როგორიც სომხურ ეკლესიას აქვს? ჩვენ მართლმადიდებლები ვართ — მიუვგე მე და გვსურს, ახალ სახელმწიფოში ისეთივე მდგომარეობა გქონდეს, როგორიც ექნება რუსეთის მართლმადიდებელ ეკლესიას. მერედა, ვინ იქნება თქვენი ობერპროკურორი? კითხვა მოულოდნელი იყო და იძულებული გაეხდი მეპასუხა: თქვენ... ეტყობა ლვოვს ჩემი აზრი მოეწონა და განაცხადა, რომ ჩვენს მხარეზე იქნებოდა. თუმცა საბოლოოდ რუსეთის დროებითმა მთავრობამ 1917 წლის 25 ივლისს დამტკიცებული დებულებით, რომელსაც ეწოდებოდა „რუსეთის სახელმწიფოში ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის მდგომარეობის წესები“ მხარი ქართული მოდგმის (ეროვნულ) ავტოკეფალიას დაუჭირა (კ. ცინცაძე, მოგონებები თბ. 2001, გვ. 199). რუსეთის დრო-

ბითი მთავრობის მიერ დამტკიცებული საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულება უარყო საქართველოს ეკლესიის დროებითმა მმართველობამ.

1917 წლის 2 აგვისტოს საქართველოს ეკლესიის დელეგაცია პეტერბურგიდან თბილისში დაბრუნდა. დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე ენერგიულად ჩაება პირველი საეკლესიო კრების მოსამზადებელ სხდომებში. 1917 წლის 8-17 სექტემბერს იგი მონაწილეობდა პირველი საეკლესიო კრების მუშაობაში. არჩეულ იქნა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის საკათალიკოსო საბჭოს წევრად.

რუსეთის საეკლესიო ხელისუფლება ვერ ეგუებოდა იმ ფაქტს, რომ საქართველოს მართლმადიდებელმა ეკლესიამ ავტოკეფალია გამოაცხადა. 1917 წლის 29 აგვისტოს ახლად არჩეულმა რუსეთის პატრიარქმა ტიხონმა მრისხანე წერილით მიმართა სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ს. „პატრიარქი ტიხონი საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ხელმძღვანელობას ულტიმატუმს უყენებდა, რომ წარმდგარიყვნენ რუსეთის საეკლესიო კრებაზე, როგორც დამნაშავენი და ელიარებიანთ თავიანთი შეცოდებანი“. დეკანოზმა კალისტრატე ცინცაძემ, როგორც საკათალიკოსო საბჭოს წევრმა, კათალიკოს-პატრიარქ ლეონიდეს სახელით უპასუხა სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქ ტიხონის წერილს. მან მუხლობრივად გაარჩია პატრიარქ ტიხონის წერილის თითოეული დებულება და დასძინა: „რაკი აღვადგინეთ კანონიკური წყობილება, ქართულსა და რუსულ ეკლესიაშიც მტკიცედ უნდა ვუთვალყუროთ, რათა შემდგომში არავითარი მსგავსი არ იქმნეს“. რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესია ჯიუტად ცდილობდა, არავითარი ურთიერთობა არ ჰქონოდა საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიასთან და ამასვე ურჩევდა სხვა ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიებსაც. ამავ დროს ისინი აქეზებდნენ რუსულ სამრევლოებს, არ დამორჩილებოდნენ საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქს. ამ მხრივ რთული ვითარება იყო

არამართო თბილისში, არამედ ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქიაშიც. 1926 წელს მათ სცადეს, ბაქოს მიტროპოლიტი პეტრე თბილისში დაებინავებინათ. კალისტრატე ცინცაძე, უკვე მიტროპოლიტი და საკათალიკოსო საბჭოს წევრი, ენერგიულად იცავდა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ინტერესებს. როგორც იგი გადმოგვცემს, 1926 წლის 25 დეკემბერს ბაქოს მიტროპოლიტი პეტრე თბილისში შეხვდა უწმიდესსა და უნეტარესს ამბროსის და მიტროპოლიტ კალისტრატეს. მიტროპოლიტმა კალისტრატემ შეხვედრაზე დაუფარავად განაცხადა: „მეუფე პირადი შეხვედრების დროს თქვენ მეგობრობას გვთავაზობთ, წერილობით კი მოითხოვთ თქვენდამი დამორჩილებას, „რასკოლნიკებს“ გვეძახით, ბეჭდვითი ორგანოების საშუალებით ავრცელებთ ცრუ ხმებს, ვითომც ჩვენს ტერიტორიაზე ვავიწროებთ რუსთა სამრევლოებს, გვაშინებთ იმით, რომ მსოფლიოს მართლმადიდებელი ეკლესიები ჩვენთან კავშირს არ დაიჭერენ თქვენ გარეშე, განა ყოველივე ეს მეგობრობის ნიშანია. სჯობია, გულახდილად ვილაპარაკოთ, თუ ჩვენ „რასკოლნიკები“ ვართ, რისთვის მიიღეთ ჩვენი მღვდელმთავრების ნაკურთხი მღვდლები? ვინ ვინ უნდა იცნოს — ჩვენ თქვენ თუ პირიქით? თუ დამიჯერებთ, ჩვენ დიდი ხანია ცნობილნი ვართ. რომელმა აღმოსავლეთის პატრიარქმა დაადასტურა ჩვენი ავტოკეფალიის შეჩერება, ან ახლა რა საჭიროა აღმოსავლეთის პატრიარქების განსაკუთრებული აქტი ჩვენი ცნობისათვის? უხმოდ მიიღეს ჩვენი დამოუკიდებლობის ძალით შეწყვეტა, უხმოდვე მიიღეს იმავე დამოუკიდებლობის აღდგენა... მიტროპოლიტი პეტრე წამოდგა, პირვეარი გადაიწერა და განაცხადა: თქვენ სრულ ჭეშმარიტებას ბრძანებთ, ივერიის წმიდა ეკლესიას ვინ არ იცნობს, ვინ იტყვის, რომ იგი რასკოლის მატარებელია“.

მიტროპოლიტმა პეტრემ დაარწმუნა რუსეთის სინოდის ხელმძღვანელობა, თუ რუსული სამრევლოებისათვის სინოდისა-

გან გამოგზავნილ მღვდელმთავარს არ მიიღებდა საქართველოს საპატრიარქო, კიდევ უფრო გამწვავდებოდა ურთიერთობა ქართულ და რუსულ ეკლესიებს შორის, ამით კარგად ისარგებლებდა ბოლშევიკური ხელისუფლება. მიტროპოლიტმა კალისტრატემ დაარწმუნა საქართველოში არსებული რუსული სამრევლოები საქართველოს საპატრიარქოს იურისდიქციაში ყოფნის შემთხვევაში ყველა პირობას შეუქმნიდა სარწმუნოებრივი ინტერესების დაცვის თვალსაზრისით. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად აღსაყდრების შემდეგ დეკანოზ ივანე ლოხოვოსთან ერთად შეიმუშავა საქართველოს საპატრიარქოს იურისდიქციაში მყოფი რუსული სამრევლოების დებულება, ამან ზოგიერთი სასულიერო პირის განრისხებაც გამოიწვია. უწმიდეს კალისტრატესადმი გაგზავნილ წერილში ანონიმი ავტორი წერდა: „რა საჭიროა ავტოკეფალურ ეკლესიაში ასეთი ბატონობა მიენიჭოთ რუსის დეკანოზებს?... ნელ-ნელა ისპობა ჩვენს ეკლესიაში ძველი გალობა, ძველი ეკლესიური კითხვა, ყველაფერი ის, რაც ჩვენი ერისა და ეკლესიის სიამაყედ ითვლებოდა. მართალია, მძიმე დროს გიხდებათ მოღვაწეობა, მაგრამ რისი შენარჩუნებაც შეიძლება, იმას მაინც ჩვენი ნუ მოვშლით“. ეს იყო ემოციური წერილი, მაგრამ მისი ავტორი არ ითვალისწინებდა იმ საშიშროებას, რაც რუსული სამრევლოებიდან იყო მოსალოდნელი საქართველოში. უწმიდესმა კალისტრატემ მიზანმიმართულად იმუშავა როგორც საბჭოთა კავშირის პოლიტიკურ ხელმძღვანელობასთან, ასევე რუსეთის ეკლესიის უმაღლეს იერარქებთან, რათა რუსეთის ეკლესიას ეცნო საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ტერიტორიული ავტოკეფალია.

1943 წლის 14 სექტემბერს უწმიდესმა კალისტრატემ ოფიციალური წერილით მიულოცა მიტროპოლიტ სერგის რუსეთის პატრიარქად არჩევა და გამოთქვა სურვილი ამ ორ ეკლესიათა შორის ურთიერთობის აღდგენისა. საპასუხო წერილში პატრი-

არქი სერგი გამოთქვამდა მზადყოფნას, მოლაპარაკების გზით გადაწყვეტილიყო ყველა პრობლემა. რუსეთის ეკლესიის ასეთ პოზიციაზე გაელენა მოახდინა იოსებ სტალინმა, რომელმაც პატრიარქ სერგის უთხრა: „როდემდე უნდა იყოთ ასეთ არანორმალურ დამოკიდებულებაში საქართველოს ეკლესიასთან“. 1943 წლის 28-31 ოქტომბერს თბილისში საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის უმაღლეს იერარქებთან მოლაპარაკებას აწარმოებდა სტავროპოლისა და პიატიგორსკის მიტროპოლიტი ანტონი. მოღწეული იქნა შეთანხმება ორ მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის ექვარისტული კავშირის აღდგენის შესახებ. მიტროპოლიტმა ანტონმა სიონის საპატრიარქო ტაძარში ამ სიტყვებით მიმართა უწმიდეს კალისტრატეს: „პატივი და ღიდება თქვენ, რადგან პირველი იყავით სიყვარულისა და მშვიდობის ინიციატორი ორ წმინდა ღვთიურ ეკლესიებს შორის ლოცვით და კანონიკურ ურთიერთობათა აღდგენის მნიშვნელობაზე და აუცილებლობაზე“. რუსეთის პატრიარქმა სერგიმ საგანგებო წერილებით მიმართა საქართველოში მცხოვრებ რუსულ სამრევლოებს, მართლმადიდებელ ეკლესიათა მეთაურებს და აცნობა, რომ რუსეთის ეკლესიამ აღადგინა ექვარისტული კავშირი საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიასთან. 1945 წელს უწმიდესმა კალისტრატემ საქართველოში უმასპინძლა რუსეთის პატრიარქ ალექსი I-ს. 6 ოქტომბერს ალექსი I თბილისში ჩამოვიდა, მოილოცა თბილისის ეკლესიები, იყო გორში სტალინის სახლ-მუზეუმში. 14 ოქტომბერს დაესწრო სვეტიცხოვლობას მცხეთაში.

1949 წელს მოსკოვის სასულიერო აკადემიის სამეცნიერო საბჭოს საპატიო წევრად იქნა არჩეული სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატე. უწმიდესი კალისტრატე ჯერ კიდევ 1926 წელს უწმიდესი და უნეტარესი ამბროსის სახელით მსოფლიო პატრიარქ ბასილ

III-ს მიმართავდა თხოვნით, რათა მათ ეცნოთ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალია, მაგრამ მსოფლიო საპატრიარქო ასეთი ნაბიჯის გადადგმისგან თავს იკავებდა. უწმიდესი კალისტრატე ალბათ ვერ იფიქრებდა, სვეტიცხოველში მის მიერ დალოცვილი ახალგაზრდა იქნებოდა ის მომავალი პატრიარქი, რომლის დაუღალავი მეცადინეობით 1990 წელს კონსტანტინოპოლის საპატრიარქო აღიარებდა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ისტორიულ ავტოკეფალიას.

საკათალიკოსო საბჭოს წევრობა, მღვდელმთავრობის ხანა

დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე 1917 წლის 17 სექტემბრიდან საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის საკათალიკოსო საბჭოს წევრი იყო. იგი მონაწილეობდა უწმიდესი და უნეტარესი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქების კირიონ II, ლეონიდის, ამბროსის, ქრისტეფორე III-ის არჩევნებში და პატრიარქების კურთხევაში. საკათალიკოსო საბჭოს სხდომები იმართებოდა კვირაში ერთხელ, ხუთშაბათობით, რომლის მუშაობაში მონაწილეობდა 12 წევრი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ან, მისი არყოფნის შემთხვევაში, მოსაყდრის თავმჯდომარეობით. საკათალიკოსო საბჭოს სხდომებზე იხილებოდა და ხმათა უმრავლესობით წყდებოდა საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის უმნიშვნელოვანესი საკითხები. დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე, როგორც ნიჭიერი სასულიერო პირი, დიდი გავლენით სარგებლობდა საკათალიკოსო საბჭოში. 1921 წლის 21 თებერვალს, როცა ბოლშევიკური საოკუპაციო ჯარები თბილისს უახლოვდებოდნენ, საქართველოს საკათალიკოსო საბჭოს სახელით დეკანოზმა კალისტრატე ცინცაძემ ასეთი შინაარსის წერილით მიმართა საქართველოს შინა-

გან საქმეთა სამინისტროს: „გთხოვთ, საშუალება მოგვცეთ რკინიგზის დასაცავად ქუთაისში გახიზნულ სახელმწიფო ბანკს ჩაებადართ საქართველოს ეკლესიის ისტორიულ-არქეოლოგიური მნიშვნელობის განძეულობა. საკათალიკოსო საბჭო დასძენს, რომ განძეულობას ქუთაისში გაძყეება ორი კაცი“. დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე ერთადერთი იყო საკათალიკოსო საბჭოს წევრებს შორის, რომელმაც სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ლეონიდეს არ ურჩია თბილისის დატოვება და განსაცდელის ჟამს თანამეძამულეთა მიტოვება. 1921 წლის 12 მარტის საკათალიკოსო საბჭოს დადგენილებით დროებით მმართველობა ეკლესიისა დაევალა ეპისკოპოს პიროს ოქროპირიძეს, მაგრამ იგი თელავიდან თბილისში ვერ ჩამოდიოდა და საკათალიკოსო საბჭოს ფაქტობრივად დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე ხელმძღვანელობდა. 1921 წლის 25 თებერვლიდან 12 აპრილამდე დრო მის ცხოვრებაში იყო ერთ-ერთი ყველაზე უმძიმესი ხანა. ბოლშევიკური საოკუპაციო ხელისუფლება სასტიკად დევნიდა ყოველივე ეროვნულის გამოვლინებას. მათ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია 1921 წლის 15 აპრილის რეკომისის საგანგებო დეკრეტით იურიდიული სტატუსის არმქონე ორგანიზაციად გამოაცხადეს. დაიწყო საეკლესიო სიწმინდეთა დატაცება, ეკლესია-მონასტრების რბევა, სასულიერო პირების დაპატიმრება. დეკანოზმა კალისტრატე ცინცაძემ თავის თავზე მიიღო ბოლშევიკური საოკუპაციო ხელისუფლების პირველი დარტყმები.

როგორც საარქივო მასალებიდან ირკვევა, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის საკათალიკოსო საბჭო, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ამბროსის ხელმძღვანელობით ენერგიულ წინააღმდეგობას უწევდა ბოლშევიკური საოკუპაციო ხელისუფლების ანტიქართულ პოლიტიკას. ამის დასტური იყო 1922 წლის აპრილში საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მეთაურის, უწმიდესი ამბროსის მიერ გენუის

საერთაშორისო კონფერენციაზე საოკუპაციო ხელისუფლების მამხილებელი წერილის გაგზავნა. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის იერარქებმა იცოდნენ, რა მძიმე ხვედრი ელოდათ ბოლშევიკების ასეთი მხილების გამო, მაგრამ მაინც წავიდნენ შეგნებულად ამ ნაბიჯზე, რათა თავისუფლებისათვის მებრძოლი ხალხისათვის თავდადების მაგალითი მიეცათ. 1923 წლის 12 იანვარს საქართველოს სსრ საგანგებო კომისიამ („ჩეკა“) მიიღო გადაწყვეტილება საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის საკათალიკოსო საბჭოს წევრების, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესი ამბროსის დაპატიმრების შესახებ. დაპატიმრებულთა შორის იყო დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე. ბოლშევიკურ პრესაში იბეჭდებოდა შეურაცხყოფელი წერილები დაპატიმრებულ სასულიერო პირებზე „წმიდა მამათა უწმინდური საქმენი“, „უწმიდესი კონტრრევოლუცია“. 1924 წლის 17 თებერვალს გაზ. „მუშა“ წერდა: „ხიშტებით მოჰყავთ სასულიერო პირები... „მწუხარებით შეიცვალა „წმიდა მამათ“ სიხარული, სიმწრისაგან იღრიალეს, როს იხილეს ხიშტი მტრული“. სასამართლო პროცესზე დასცინოდნენ სასულიერო პირებს. მათ სამშობლოს მოღალატეებს ეძახდნენ საზოგადოებრივი ბრალმდებლები: ოქოევი, ორზუმელოვი, ვარლამოვი. დეკანოზმა კალისტრატე ცინცაძემ სასამართლოს გამართვამდე საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკის უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარეს მიმართა განცხადებით: „ვართ დატუსაღებულნი 1923 წლიდან ჩეკას მიერ და ვიმყოფებით №2 გამასწორებელი სახლის საკნებში, რვა თვის წამების შემდეგ გადაგვიყვანეს №1 გამასწორებელ სახლში. აქ გავიგეთ, რომ ვიმყოფებით უზენაესი სასამართლოს ბრალმდებლის განკარგულებაში, მაგრამ ჩვენ არავინ დაგვკითხა“. კალისტრატე ცინცაძე სასამართლოს თავმჯდომარისგან მოითხოვდა დამცველის დანიშვნას, საბრალდებო დასკვნის გაცნობას, საპატრიარქოს კანცელარიაში ბრალდების გამაბათილებელი საბუთების მოძებნის საშუალების მიცემას, მა-

გრამ სასამართლოს ყველაფერი წინასწარ ჰქონდა გადაწყვეტილი. მათ სურდათ საჩვენებელი პროცესის გამართვა და საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ღირსეული სასულიერო პირების სამაგალითო დასჯა. უწმიდეს კალისტრატეს საარქივო მასალებში დაცულია 1924 წლის მარტში სასამართლოს სხდომებზე მისი დაკითხვის დეტალები. სასამართლოს სხდომებს თავმჯდომარეობდა გ. ჩხეიძე, წევრები: ვ. წიფწივაძე, მ. როველიძე.

მოსამართლე — როდიდან ხართ არჩეული საკათალიკოსო-საბჭოს წევრად?

დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე — 1917, 1920, 1921 წლებში.

მოსამართლე — როდის გაეცანით მემორანდუმს?

დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე — მაშინ როცა დაისტამბა საბჭოთა პრესაში.

მოსამართლე — რა აზრისა ხართ მემორანდუმის გაგზავნაზე?

დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე — რადგან იგი გაგზავნილია ჩემი მღვდელმთავრის, მისი უწმიდესობის მიერ, მე საეკლესიო კანონით ვერ დავიწუნებ.

მოსამართლე — რატომ იყო საკათალიკოსო საბჭო წინააღმდეგი სამხედრო ტაძრის ხელისუფლებისათვის გადაცემისა?

დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე — დიახ, საკათალიკოსო საბჭო ვერ სცნობდა თავისთვის შესაძლებლად, დაეთმო ტაძარი არა სარწმუნოებრივი მიზნებისათვის. მას არ შეეძლო ყოფილიყო თავისი წარმომადგენლების სახით იქ, სადაც შელახული იქნებოდა მისი სინდისი. არ შეეძლო, გამხდარიყო თავის საკუთარი ნებით მოწმედ იმ წმიდა ტრაპეზის მოშლა-დანერგვისა, რომელსაც ის მოკრძალებით სცემდა თავყვანს. ეს შეუძლებლობა მით უფრო მართებული იყო, რომ ის სავსებით გამომდინარეობდა ჩვენი რესპუბლიკის მთავრობის 1921 წლის №21 დეკრეტისგან, რომლის მეოთხე მუხლით უზრუნველყოფილია საქართველოს მოქალაქის სინდისის შეულახველობა.

მოსამართლე — სამხედრო ტაძარი ჯერ კიდევ ხომ დეკანოზ ა. თოთიბაძის ხელში იყო და რატომ არ უნდა დასწრებოდა იგი მის ჩაბარებას?

დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე — თუ მაინცდამაინც გინდათ ჩემგან პასუხი, მოგახსენებთ: დეკანოზ ა. თოთიბაძეს იბარებდნენ ტაძრის ჩაბარებაზე 12 იანვარს. ტაძარი კი ფაქტიურად 7 იანვარს შობის წირვის დამთავრების შემდეგ ჩამორთმეული იყო. შობის დღეს, როცა ტაძარი სავსე იყო მლოცველებით, ეკლესიაში შევიდნენ ქუდით თავზე და პაპიროსით პირში თოფით შეიარაღებული ახალგაზრდები, დაყარეს პროკლამაციები, მათ შორის ხატებზეც... ეკლესიაში შეიქმნა აურზაური, ზოგიერთ მანდილოსნებს გულიც შეუწუხდათ. მიუხედავად ამისა, შეიარაღებულნი განაგრძობდნენ ეკლესიაში ხმაურს... საღამოს 17 საათზე, როცა მოძღვარი ა. თოთიბაძე საღამოს ღოცვის შესასრულებლად ტაძრის ეზოში შევიდა, ალაყაფის კარი დაკეტილი დახვდა. იქ მდგომმა შეიარაღებულმა მუშაკმა გამოუცხადა: სულერთია ეკლესიაში ვერ შეხვალთ, იგი დაბეჭდილიაო. მართლაც იმ დამეს კომკავშირლებმა ტაძრის ეზოში გადაიხადეს თავიანთი შობა. 8 იანვარს დილის 10 საათზე მე თვითონ დავინახე, რომ ტაძრის გუმბათის ჯვარს შემოახვიეს დოლბანდი. გალავნისა და ეკლესიის კარზე წითელი დროშები ღვთისმგმობი წარწერებიანი ლენტები გადმოკიდეს. თავისთავად ცხადია, რომ შეიარაღებული მუშაკი არ უშვებდა ეკლესიის ეზოში სასულიერო პირებს და მორწმუნეებს. ამრიგად, ტაძარი და ის ქონება, რომელიც ტაძარში იყო, ფაქტიურად ჩამოერთვა დეკანოზ თოთიბაძეს 7 იანვარს... ამის შემდეგ რა აზრი ექნებოდა მის დასწრებას 12 იანვრის მოწვევაზე. 1921 წლის რევკომის №21 დეკრეტის თანახმად, იურიდიულად, ყველა ტაძარი და მათი ქონება ეკუთვნის სახელმწიფოს და იმყოფება საბჭოთა ხელისუფლების განკარგულებაში.

მოსამართლე — რატომ სამღვდელოებამ არ გაასამართლა კათალიკოსი პოლიტიკაში ჩარევისათვის?

დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე — კათალიკოსი თავია არამართო სამღვდელოების, არამედ ეკლესიის, რომელიც შედგება მორწმუნეთა და სამღვდელოებისაგან, სამღვდელოების ნაწილი ვართ ჩვენ, ვინც აი, აქ ვზივართ, ხოლო მორწმუნეთა ნაწილი ყველა თქვენ, ვინც ამ დარბაზში ბრძანდებით. კათალიკოსის გასამართლება კი შეუძლიან მხოლოდ საეკლესიო კრებას სრულიად საქართველოს მორწმუნეთა და სამღვდელოების წარმომადგენელთა და ისიც იმ შემთხვევაში, თუ კათალიკოსმა უღალატა ზნეობისა და სარწმუნოების დოგმატებს. ან კიდევ საეკლესიო დისციპლინის ძირითად პრინციპებს. პოლიტიკაში ჩარევისათვის კი, თუ ასეთ შემთხვევას ექნება ადგილი, ვერავინ გაასამართლებს კათალიკოს-პატრიარქს, განსაკუთრებით ამჟამად, როცა ეკლესია გამოყოფილია სახელმწიფოსაგან.

მოსამართლე — კათალიკოს ამბროსის შემორანდუმი პოლიტიკური შინაარსისაა თუ მორალურის?

დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე — ეს მკითხველზედ არის დამოკიდებული. პოლიტიკოსს ის პოლიტიკურ აქტად შეუძლიან ჩათვალოს, მორალისტს კი მორალურად. არსებობს წმიდა მორალური მცნება „არა კაც-კლა“, რომელიც, მორალისტების აზრით მოსაწონი და სავალდებულოა, ხოლო პოლიტიკოსთა აზრით, არც მოსაწონი და არც სავალდებულო.

მოსამართლე — უნდა შეასრულოს თუ არა სამღვდელოებამ მთავრობის მიერ გამოცემული კანონები?

დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე — სამღვდელოებამ, როგორც სხვა მოქალაქეებმა, უეჭველად უნდა შეასრულოს მთავრობის მიერ გამოცემული კანონები, რომელნიც არ ეწინააღმდეგებიან ღვთის მცნებას და მორწმუნეთა სინდისს.

მოსამართლე — თუ მაინც ასეთი კანონები გამოსცა მთავრობამ, რას იზამთ?

დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე — მოკრძალებითა და პატივისცემით მოვახსენებდი მთავრობას, თუ რატომ ვერ (და არა არ)

ვასრულებ მის მიერ გამოცემულ კანონს და ვითხოვდი განვეთავისუფლებინე ამ კანონის შესრულებისაგან. თუ მთავრობა შეიწყნარებდა ჩემს თხოვნას, ხომ კარგი, თუ არადა განვემზადებოდი ჯვარზედ საცმელად“.

ახლა მისი სიტყვები, ჯვარცმა მოუწყო ბოლშევიკურმა სასამართლომ. მას მიუსაჯა 3 წელი, 9 თვე, 23 დღე სასტიკი იზოლაციით ქონების კონფისკაციით. მეტეხის ციხეში მყოფი საკათალიკოსო საბჭოს წევრებს საკვებსაც არ აძლევდნენ, ექიმებს არ უშვებდნენ დაუძლურებულ ავადმყოფებთან. დეკანოზი კალისტრატე გულისტკივილით მიმართავდა მოსამართლეს — მქონდა შვილების ნახვის უფლება, ჩამომერთვა და რატომ?.. საბჭოთა ხელისუფლებას სურდა, მორალურად გაეტეხა ისინი. „აპრილის დასაწყისში — წერდა დეკანოზი კალისტრატე — მეტეხში დამიბარა გამომძიებელმა და წინადადება მომცა, შემეტანა განცხადება: ვინაიდან საკათალიკოსო საბჭოში ადგილი ჰქონდა მრავალნაირ ბოროტმოქმედებას, ამისათვის არ მსურს იქ სამსახური და თავს ვანებებ საბჭოს წევრობას. თუ ამგვარ განცხადებას შემოიტანთ, ზვალ ან ზეგ გაგათავისუფლებო“. გამომძიებელს დეკანოზმა კალისტრატემ ასეთი პასუხი გასცა — თავისუფლება შეიძლება კაცმა მოიპოვოს თავისთავის დაბეზღებით? — გამომძიებელი — თუ არ შემოიტან, იჯექი მეტეხშიო“. ბოლშევიკურმა საოკუპაციო ხელისუფლებამ 1924 წლის აგვისტოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი აჯანყების სისხლში ჩახშობისა და მასობრივი რეპრესიების შემდეგ გამოიჩინა „გულმოწყალება“ და 1925 წლის 10 მარტს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ამბროსი, საკათალიკოსო საბჭოს წევრები ციხიდან გაათავისუფლა.

ამ დროს საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესია უმძიმეს მდგომარეობაში იყო. გრძელდებოდა ადმინისტრაციული წესით მოქმედი ეკლესიების დახურვა, სასულიერო პირების შეურაცხყოფა, ეკლესიებიდან გაძევება. ხელისუფლებამ

სცადა სასულიერო წრეებში დაპირისპირების ინსპირირება. მათ წააქეზეს რუსულ სინამდვილეში ცნობილი „ობნოვლენცების“ ქართული ნაირსახეობა „რეფორმებისა და განახლების“ ჯგუფის საქმიანობა და გააჩაღეს პროპაგანდა თითქოს ბოლშევიკური ხელისუფლება მხოლოდ „ანტისაბჭოურ პოზიციაზე მყოფ საკათალიკოსო საბჭოს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ უწმიდეს ამბროსის და საკათალიკოსო საბჭოს წევრებს უპირისპირდებოდა, რაც შეეხებოდა იმ სამღვდელოებას, ვინც საბჭოთა ხელისუფლებასთან ითანამშრომლებდა, ყველანაირად ხელს შეუწყობდნენ საბჭოთა მთავრობის მიერ დეკლარირებული სინდისის თავისუფლების პირობებში თავიანთი რელიგიური სურვილის აღსრულებაში. ხელისუფლების ამ ვერაგულ გეგმას, სამწუხაროდ, ბევრი სასულიერო პირი წამოეგო და გაისმა მოწოდებები, თუ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი ამბროსი, საკათალიკოსო საბჭოს არსებული შემადგენლობა გადადგებოდა, საქართველოს ეკლესიას ეშველებოდა. უწმიდესი ამბროსი გრძნობდა, თუ რა საფრთხე ემუქრებოდა საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას, ამიტომ მან სთხოვა დეკანოზ კალისტრატე ცინცაძეს, დათანხმებოდა მღვდელმთავრად კურთხევას და უფრო ეფექტური დახმარება გაეწია ფიზიკურად დასუსტებული საჭეთმპყრობელისათვის.

თბილისის ოლქის სამღვდელოება, ქართული ინტელიგენციის წარმომადგენლები სიხარულით შეხვდნენ უწმიდესი ამბროსის სურვილს — მღვდელმთავრის ხარისხში აეყვანა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ერთ-ერთი გამორჩეული სასულიერო პირი კალისტრატე ცინცაძე. მიუხედავად რთული პოლიტიკური ვითარებისა, 1925 წლის 31 ოქტომბერს და 1 ნოემბერს ქვაშვეთის წმიდა გიორგის სახელობის ეკლესიაში მრავალრიცხოვანი საზოგადოება შეიკრიბა. უწმიდესი ამბროსის თანამწირველები იყვნენ ეპისკოპოსები: მელქისედეკ ალავერდელი, სტეფანე ბოდბელი, პავლე წილკნელი. დეკანოზი კალისტრატე

ცინცაძე აკურთხეს ნინოწმინდელ ეპისკოპოსად. უწმიდესმა ამბროსიმ ამ სიტყვებით მიმართა მას: „დღეს შენ მიიღე უმაღლესი ღირსება და ხარისხი, გუშინ კი მიეცი ღმერთს აღთქმა, რომ იშრომო და იმოღვაწეო ამ ხარისხში თავგანწირულად. მოგილოცავ ამ ხარისხს და გისურვებ, ზიდო იგი აღთქმისებრ ღირსეულად, მოგეტანოს ჩვენი დედაეკლესიისათვის ის სარგებლობა, რომელსაც ის მოელის შენგან. ამის გარანტია გვაქვს ჩვენ წარსულს შენს საქმიანობაში. შენი მოღვაწეობა დაიწყო ჩვენი ეკლესიის მონობის დროს, მაშინ, როდესაც იმის ბედ-იღბალს განაგებდნენ რუსეთის სინოდი და მისგან დაყენებული, ქართული ენის არმცოდნე ეგზარქოსები. შენ იმ მონობის დროს ემსახურებოდი ეკლესიური ავტოკეფალური უფლებების აღდგენას, წერდი ავტოკეფალიის შესახებ წერილებსა და წიგნებს. მივალწიეთ ეკლესიის თავისუფლებას... ამ დღიდან შენი შრომა და ღვაწლი ეკლესიის საკეთილდღეოდ ყველამ კარგად იცის...

დღიდან საქართველოს საკათალიკოსო საბჭოს დაარსებისა, შენ იყავი მისი მუდმივი, სამივე კრების მიერ არჩეული წევრი და უმთავრესი პასუხისმგებელი მუშაკი, რისთვისაც ბევრი დაუშინებელი უსიამოვნებანიც განგიცდია. ბოლო ხანებში, როცა ჩემი ჯანმრთელობა შეირყა იმდენად, რომ ინტენსიური მუშაობა არ შემეძლო, იძულებული შევიქნენ, მომეძებნა საიმედო თანაშემწე. ჩემი ყურადღება შენ მიიპყარი, როგორც ეკლესიის ერთგულმა და მისთვის თავდადებულმა მუშაკმა, ხოლო თხოვნა, რომლითაც მოგმართე, იყო არაჩვეულებრივი, მიგელო მღვდელმთავრის ხარისხი, უარგეყო ოჯახური სიამოვნება...

ბოლოს აღვნიშნავ იმას, რომ მშობელი ეკლესია თქვენ გაჯილდოებს მიტროპოლიტის პატივით. აქ გმართებს კეთილგონიერება, თავმდაბლობა, განდიდების სურვილის უარყოფა. დიდია შენგან მიღებული ღირსება და პატივი, მაგრამ კიდევ უფრო დიდია ის იწროება, შრომა, ვაება და წყენა, რომელიც შენ მოგელის. აქ საჭიროა მოთმინებით ატანა ყველა იმისა, რაც ეკლესიის კეთილ-

დღეობისათვის უსიამოვნება შეგხვდება ცხოვრებაში. რამდენად ამაღლდები, იმდენად უფრო მეტად უნდა დამდაბლდე, აქ არის ნამდვილი სულიერი სიმაღლე“.

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ისტორიაში ეს იყო უიშვიათესი შემთხვევა, როცა ახალნაკურთხი ეპისკოპოსი იმავე დღეს მიტროპოლიტის პატივში აჰყავდათ. საგულისხმო სიტყვა წარმოთქვა კალისტრატე ცინცაძემ: „თქვენ მოგეხსენებათ, რომ წესი მღვდელმთავრად განმზადებული განცხადებისა შეიცავს საჯაროდ თქმულს აღსარებას... ნება მიბოძეთ, მეც აღვიარო სამღვდელო და საერო დასთა წინაშე გულისა ჩემის ზრახვანი! ვინც მიცნობს, უეჭველად იცის, რომ მღვდელმთავრობაზედ აზრი არც თავში მომსვლია და არც გულში გამივლია: ჩემი მოღვაწეობის სარბიელი ჩემი ძალღონისათვის საკმაო და ფრიად ვრცელიც იყო. მიუხედავად ამისა, უკანასკნელი ნახევარი წლის განმავლობაში ჩვენი ეკლესიის გულშემატკივართაგან, რომელთა შორის პირველი თქვენ ბრძანდებით, უწმიდესო მამამთავარო, თითქმის ყოველდღე მესმოდა, იტვირთე ჯვარი მძიმე მღვდელმთავრისაო, ყველას მოკრძალებითა და უარით გისტუმრებდით...“

რათა, რისთვის?... დიდი მოციქული პავლე ხომ ბრძანებს: „უკვე ვისმე ეპისკოპოზობის უნდეს, კეთილსა საქმესა გული ეტყვისო“.

დიახ, ამას ჰბრძანებს წმ. მოციქული, მაგრამ თვითვე დასძენს „ჯერ არს ეპისკოპოზისა, რათა უბრალო იყოს, ფრთხილ, წმიდა, შემკულ... სწავლულ... მყუდრო, უღალველ...“

აღნიშნული თვისებები განა ამშვენებენ წინაშე თქვენსა მდგომარესა?... განა ამ თვისებათა უქონლობას არ უჩიოდნენ და ამის გამო არ ერიდებოდნენ მღვდელმთავრობას კაცთა შორის ბუმბერაზნი — ათანასე ალექსანდრიელი და ბასილი კესარიელი, გრიგოლ ღვთისმეტყველი და იოანე ოქროპირი?... მათთან შედარებით რას წარმოადგენს თქვენს მიერ მღვდელმთავრად განმზადებული?... მტკერს, ფერფლს და ნაცარს...

იყო მეორე მიზეზიც: ბევრმა აქა მყოფმა იცის, რომ 33 წლის განმავლობაში ჩემი უერთგულესი მეგობარი და ცხოვრების განუყრელი თანამგზავრი უცხო და შორეული ერის შვილია, რომ ჩემი გულისათვის, მან დასთმო დედა და მამა, დანი და ძმანი, სამშობლო მხარე და მეგობარნი, მომენდო მე, შეიყვარა და შეითვისა ჩემი ერი და ჩემი ეკლესია, საუკუნის მესამედის მანძილზე იზიარებდა ჩემს ღვინსა და უფრო ხშირად ჭირს და ერთხელაც არ მოუყენებია ჩემთვის უსიამოვნების აჩრდილიც კი... ნუთუ შემეძლო მე განვშორებოდი ასეთ ადამიანს, რასაც მოითხოვს საეკლესიო კანონმდებლობა, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ის უკვე შესულია მოხუცებულობაში და დღედაღამ თავს დასტრიალებს ბოროტის სენით შეპყრობილს ჩემს ასულს?

არა, და ათასჯერ არა!

იყო სხვა მიზეზიც. როგორ შეხვდებოდა ჩემს მღვდელმთავრობას საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ეპისკოპოსთა კრებული, თბილისის სამღვდელოება, რომელთანაც ისე ვარ არსებითად დაკავშირებული, რომ მის გარეშე ვერც კი წარმომიდგენია ჩემი თავი, თბილისის მორწმუნე ერი, რომელთა შორის ვიქცეოდი სამი ათეული წელიწადი, და ჩვენი ეკლესიის უზენაესი ორგანო საკათალიკოსო საბჭო?..

ეს ჩემთვის გამორკვეული არ იყო... მაშ, რამ, ან ვინ გამაბედვინა მოსვლა წინაშე თქვენსა?

ერთის მხრივ, მოციქულთა შორის თავმა, რომელიც იტყვის: „ძალი უფლისა უძლურებასა შინა სრულ იქმნებისო“, მეორეს მხრივ, ჩემი ცხოვრების თანამგზავრის საქართველოს სამოციქულო ეკლესიისადმი სიყვარულმა და უზომო პატივისცემამ — გაიგო თუ არა ჩვენი ეკლესიის გულშემატკივართა ბეჯითი სურვილი, მან გადმომცა: „თუ მშობელი ეკლესია მოითხოვს შენგან ახალ პირობებში სამსახურს, შენ, თანახმად მაცხოვრის მცნებისა, უნდა დაუტევო ცოლიცა და შვილიც, აღიღო ჯვარი თვისი და შეუდგე უფალსა: რომელი არა ივიწყებს ცის მფრინველთა და ველის შრომანთა, არ მოგვაკლებს თავის მოწყალებას ჩვენცაო“...

ამასთან ერთად გამოირკვა, რომ საქართველოს ეპისკოპოსთა კრებული, მორწმუნე ერი და საკათალიკოსო სახლი ჩემ მიერ დაუმსახურებელი თანაგრძნობით შეეგებნენ თქვენი უწმიდესობის სურვილს. ხოლო თბილისის სამღვდელთა სრულ ნდობასა და თავდადებულ თანამშრომლობას აღუთქვამს ჩემს უღირსებას...

რა უნდა მექნა ყოველივე ამის შემდეგ, თუ არა მოვსულიყავი წინაშე თქვენსა და სიმდაბლით მომეხსენებინა: მორჩილ ვარ ბრძანებას, თქვენი და არა რას მცირესა წინააღმდეგომსა ვიტყვი...

გარნა, ეს კიდეც არ ნიშნავს, რომ ჩემს თავს ვთვლიდე საკსებით განმზადებულად მღვდელმთავრობისათვის: მე კიდეც ვსაჭიროებ თქვენს ბრძნულ რჩევასა და დარიგებას, ხელმძღვანელობასა და განსაკუთრებით ლოცვა-ვედრებასა. ამისათვის კადნიერებით გთხოვთ: აწ და მარადის ევედრებით მას, რომელი უძლურთა ჰკურნებს და ნაკლულოვანთა აღავსებს, გარდამოავლინოს ჩემზედა მაღლი სულისა წმიდისა და მომანიჭოს ძალი და სიმბხე წინამდებარისა მსახურებისათვის... ამინ“.

მღვდელმთავრად დადგინებისას წარმოთქმული ეს სიტყვა არ იყო ჩვეულებრივი მჭევრმეტყველების ნიმუში. იგი ზუსტად ასახავდა იმ რეალობას, რომელშიც იმყოფებოდა მიტროპოლიტი კალისტრატე ცინცაძე.

ქართველი საზოგადოების დამოკიდებულება კარგად გამოხატა ნესტორ შავდიაძე, რომელმაც აღნიშნა — „ვისურვებ, რომ ჩვენს ეკლესიას და სამშობლოს მრავლად მოვლენოდნენ თქვენი-სთანა ღვთივგამობრძმედილნი და მადლმოსილნი მღვდელმთავარი და მუშაკნი“.

უწმიდესი და უნეტარესი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ამბროსის გადაწყვეტილებით 1925 წლის 11 ნოემბრიდან ნინოწმინდის მიტროპოლიტი კალისტრატე დაინიშნა კათოლიკოს-პატრიარქის მუდმივ მოსაყდრედ, მიენიჭა ბარტყულაზე ჯვრის ტარების უფლება და მღვდელმთავართა შორის ღვთისმსახურების დროს უპირატესობა. მიტროპოლიტ

კალისტრატეს უწმიდესი ამბროსის ავადმყოფობის შემთხვევაში მიეცა უფლება საქართველოს საკათალიკოსო საბჭოს სახელზე შემოსული დოკუმენტების განხილვისა. 1926 წლის 9 მარტიდან მიტროპოლიტი კალისტრატე გახდა საეკლესიო ხარისხის მიღების მსურველთა გამომცდელი კომისიის თავმჯდომარე. მოვლენების ამ სახით განვითარებას არ ელოდა არც საერო ხელისუფლება და არც ე.წ. „საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის რეფორმებისა და განახლების“ ჯგუფის წევრები. საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ უწმიდესი ამბროსის მიერ მოსაყდრედ მიტროპოლიტ კალისტრატეს გამოცხადება „რეფორმატორების“ მოთხოვნებზე უარს ნიშნავდა. ბოლშევიკური ხელისუფლება აგრძელებდა ანტირელიგიურ ისტერიას. მოსახლეობაში ქართული სამღვდელოების სახით მტრის ხატს ქმნიდა, აპატიმრებდა სასულიერო პირებს, ადმინისტრაციული წესით საზეიმო ვითარებაში აუქმებდა მოქმედ ეკლესია-მონასტრებს. რევოლუციური ჰიმნების ფონზე ხდებოდა ეკლესიებიდან ზარების ჩამოხსნა, საეკლესიო წიგნების, ხატების დაწვა. ამ დროს იმის ნაცვლად, რომ მომხდარიყო საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის საჭეთმპყრობელის, ბოლშევიკური საოკუპაციო ხელისუფლებისადმი შეურიგებელი უწმიდესი და უნეტარესი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ამბროსის გარშემო საკათალიკოსო საბჭოს სასულიერო პირთა კონსოლიდაცია, „რეფორმატორებმა“ იერიში საკათალიკოსო საბჭოსა და უწმიდეს ამბროსიზე მიიტანეს, მათ უკანონოდ გამოაცხადეს მიტროპოლიტ კალისტრატეს მოსაყდრეობა. ამ ადამიანებს დაავიწყდათ 1924 წლის აგვისტოში ქუთაისში დატრიალებული ტრაგედია, როცა ხელისუფლების ბრძანებით დახვრიტეს ქუთათელი მიტროპოლიტი ნაზარი (ლეჟავა) და სასულიერო პირები, დაავიწყდათ 800-მდე გაუქმებული ეკლესია და განაცხადეს, რომ საბჭოთა ხელისუფლება იყო ყველაზე ჰუმანური ხელისუფლება და თუ ის ცუდად ექცეოდა საქართველოს ეკლე-

სიას ეს იმიტომ, რომ ანტისაბჭოელი იყო უწმიდესი და უნეტარესი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ამბროსი, საკათალიკოსო საბჭოს შემადგენლობა და, განსაკუთრებით, კათალიკოსის მოსაყდრე მიტროპოლიტი კალისტრატე. ოფიციალური ხელისუფლებისაგან წაქეზებულმა ე.წ. „რეფორმატორებმა“ ფეხქვეშ გათელეს საეკლესიო იერარქიის პრინციპები და უწმიდესი და უნეტარესი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ამბროსის, საკათალიკოსო საბჭოს გვერდის ავლით 1926 წლის 26-27 დეკემბერს ქუთაისში მოიწვიეს საეკლესიო ყრილობა და მიიღეს შემდეგი გადაწყვეტილება: „1. სრულიად საქართველოს საკათალიკოსო საბჭოს დღევანდელი წევრები, როგორც ვადაგასულები გადაყენებულ იქნან; 2. საქართველოს საკათალიკოსო საბჭოს ნაცვლად არსდება საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობა მიტროპოლიტ ქრისტეფორეს თავმჯდომარეობით; 3. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დროებით მმართველობას ევალება ჩაიბაროს საკათალიკოსო საბჭოს საბუთები, თანხები, ინვენტარი, საკათალიკოსო საბჭოს კანცელარია; 4. ყველა ის სასულიერო თანამდებობაზე მყოფი პირნი, რომლებიც არ დაემორჩილებიან დროებით მმართველობას, დათხოვნილად ითვლებიან“.

ქუთაისის კრებამ ეპისკოპოსი დავით კაჭახიძე მიტროპოლიტის ხარისხში აიყვანა. მართალია, უწმიდესმა ამბროსიმ ქუთაისის საეკლესიო კრების გადაწყვეტილება უკანონოდ გამოაცხადა, მაგრამ დროებითმა მმართველობამ საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს დახმარებით, ხელში ჩაიგდო საპატრიარქოს კანცელარიის ოფიციალური ბეჭედი. ყოველივე ეს საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის მმართველობის სფეროში გადატრიალებას მოასწავებდა. მართალია, ქუთაისის საეკლესიო კრების მონაწილენი მორწმუნეთა მიმართ წერილში წერდნენ: „ყოველი მორწმუნე ქართველისათვის ცხადი უნდა იყოს, თუ როგორ სატირალ მდგომარეობაშია საქართ-

ველოს ეკლესია და ისიც ნათელი უნდა იყოს, რომ თუ დროზე არ იქნა მიღებული საჭირო ზომები, ჩვენი ეკლესია მთლიანად განადგურდება. ამის მიზეზია საქართველოს საკათალიკოსო საბჭოს უტაქტო მოქმედება, საეკლესიო კანონების უგულვებელყოფა, დროსა და გარემოსათვის ანგარიშის გაუწევლობა. ჩვენი მიზანია „უმთავრესად საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობის ნორმალურ კალაპოტში ჩაყენება“, მაგრამ სინამდვილეში შეასრულეს ხელისუფლების დაკვეთა და ფაქტობრივად ძალაუფლება ჩამოართვეს ქართველი ხალხის ეროვნული და სარწმუნოებრივი ინტერესებისათვის თავდადებულ მებრძოლს, უწმიდესსა და უნეტარესს ამბროსისს. ასეთ ვითარებაში უაზრობა იყო მიტროპოლიტ კალისტრატეს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრეობა. ამიტომ მან 1926 წლის 30 დეკემბერს უარი განაცხადა მოსაყდრის თანამდებობაზე; „ვინაიდან დავრწმუნდი, რომ ის არეუდარევა, რომელიც დღეს სუფევს ჩვენს ეკლესიაში, გამოწვეული ყოფილა უმთავრესად ჩემ მიერ მოსაყდრის მოვალეობის აღსრულებით, პატივისცემით ვთხოვ საკათალიკოსო საბჭოს, აირჩიოს მოსაყდრედ სხვა მღვდელმთავარი, მე კი გამათავისუფლოს ხსენებული მოვალეობის აღსრულებიდან“. — განაცხადა მან. დროებითმა მმართველობამ სიამოვნებით გაათავისუფლა მიტროპოლიტი კალისტრატე მოსაყდრის თანამდებობიდან, ხოლო 1927 წლის 12 იანვრიდან ნინოწმინდის ეპარქიის მმართველობიდან. დატოვეს ქაშუეთის ეკლესიაში რიგით მღვდლად, ამის შესახებ უწმიდესი კალისტრატე სინანულით აღნიშნავდა: „ჯერ ამიკრძალეს საკათალიკოსო საბჭოში მუშაობა, IV საეკლესიო კრებაზე კი მიწვეული ვიყავი სათათბირო ზმით, „გაკრეჭილ“ მღვდლებთან თანაბრად, ამ კრებამ მიიღო მართლმადიდებელ ეკლესიაში უპრეცედენტო კანონი: ეპისკოპოსი, თუ იგი ასრულებს მხოლოდ სამრევლო მღვდლის მოვალეობას, სწირავს ფილონში, პანაღიის გარეშე“.

1927 წლის 29 მარტს გარდაიცვალა სრულიად საქართ-

ველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი ამბროსი. 21-27 ივნისს IV საეკლესიო კრებამ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად აირჩია ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტი ქრისტეფორე. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ახალმა საჭეთმპყრობელმა საბჭოთა ხელისუფლებასთან „ლოიალობისა და თანამშრომლობის“ კურსი გამოაცხადა. განახლების ჯგუფის წევრები ვარაუდობდნენ, რომ ამიერიდან შეწყდებოდა საქართველოს ეკლესიის დევნა-შევიწროება, მაგრამ მწარედ მოტყუდნენ. 1928 წლის 6 იანვრის ინსტრუქციით ხელისუფლებამ მოახდინა სასულიერო პირების რეგისტრაცია და მათ დაუწესა დიდი გადასახადები, გრძელდებოდა სასულიერო პირების დაპატიმრება, ეკლესია-მონასტრების ძარცვარბევა, კიდევ უფრო შეურიგებელნი გახდნენ რელიგიის მიმართ „მებრძოლ უღმერთოთა კავშირის“ წევრები, ანტირელიგიური უნივერსიტეტის თანამშრომლები.

1931 წელს ი. სტალინი აღნიშნავდა: „ხელისუფლებას არ შეუძლია იყოს ნეიტრალური რელიგიის მიმართ. ის აწარმოებს ანტირელიგიურ პროპაგანდას ყოველ და ყოველგვარ რელიგიურ ცრურწმენათა მიმართ“. 1931 წლისათვის 1100-ზე მეტი ეკლესია იყო გაუქმებული და 1600-ზე მეტი სასულიერო პირიდან 300 იყო დარჩენილი. ისინიც მუდმივ შიშსა და ტერორში იმყოფებოდნენ. ქართული ემიგრაცია, ინტელიგენცია გულდაწყვეტილი შეჰყურებდა, როგორ დათმო პოზიციები საქართველოს მართლმადიდებელმა სამოციქულო ეკლესიამ, მაგრამ სხვა გზა არ იყო. მიტროპოლიტი კალისტრატე ასეთ ჩანაწერს აკეთებს ამ პერიოდში: „ძველად სამღვდელოება იყო ინტელიგენცია, მაღალი შეგნებული მოწინავე წრე, იგი ხელმძღვანელობდა ხალხს განათლების საქმეშიც და სხვა საზოგადოებრივ საქმეშიც... ჩვენ ახლა ხალხს ვესაჭიროებით მხოლოდ საეკლესიო წესის აღსრულებისათვის... მთავარია, როგორმე სიცოცხლე შევინარჩუ-

ნოთ, როგორმე ეკლესიები დანგრევას გადავარჩინოთ, როგორმე სარწმუნოება შევინახოთ“.

ბუნებრივია, საკათალიკოსო საბჭოს ნაცვლად შექმნილი ახალი ორგანოს, სასინოდო პლენუმის წევრები გრძნობდნენ, რომ მიტროპოლიტ კალისტრატეს დაუმსახურებელი წყენა მიაყენეს. უწმიდესმა ქრისტეფორემ ასეთი წერილით მიმართა: „ძმაო და მეუფეო კალისტრატე, ძალიან უხერხულია, რომ თქვენ მხოლოდ სამრევლო მღვდლის თანამდებობაზე გსურთ დარჩენა ქაშუეთში... გთხოვთ შემატყობინოთ თქვენი აზრი, დათანხმდებით თუ არა, მიიღოთ მართვა-გამგეობაში რომელიმე ეპარქია“. მიტროპოლიტმა კალისტრატემ ამ წინადადებაზე უარი განაცხადა. ასევე უარი თქვა სასინოდო პლენუმის ფინანსურ დახმარებაზე „რამდენადაც მოულოდნელია ჩემთვის, იმდენად დამაკმაყოფილებელია (ზნეობრივად). რაღაც შრომა გამიწევია, რომელიც ექვსი თვის წინ არ ჩანდაო“.

1928 წლის 8 ივლისს სასინოდო პლენუმის ნაცვლად შექმნილმა საკათალიკოსო სინოდმა მიტროპოლიტ კალისტრატეს მანგლისის ეპარქიის მმართველობა ჩააბარა. 1928 წლის 14 მაისს მისმა ყველაზე შეურიგებელმა ოპონენტმა მიტროპოლიტმა დავითმა (კაჭახიძე) ასეთი განცხადება გააკეთა: „მიტროპოლიტ კალისტრატეზე გაჟავრებული ვიყავი და ასე იმიტომ ვიქცეოდიო, სინამდვილეში მღვდელმთავართა შორის პირველ ადგილზე ვაყენებ, მე მისთვის ცუდი არ მინდა, მე პირველი ვეამბორები, „ქრისტე არს ჩვენ შორის“. მიტროპოლიტმა დავითმა წერილობით მოიხადა ბოდიში მიტროპოლიტ კალისტრატეს წინაშე. მიტროპოლიტი კალისტრატეც, როგორც ჭეშმარიტი ქრისტიანი, დიდსულოვანი და მიმტევებელი იყო. იგი ჩვეული გულმოდგინებით შეუდგა საქმიანობას. თავის მრავალმხრივ ცოდნას და გამოცდილებას საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის გადარჩენის საქმეს ახმარდა. საბედნიეროდ, „განახლებისა და რეფორმების“ ტალღაზე საქართველოს ეკლესიის სათავეში

მოსულმა სასულიერო იერარქებმა სწორად გაიაზრეს, რომ ხელისუფლება არ შეწყვეტდა ეკლესიის წინააღმდეგ ბრძოლას და ნებისმიერი „რეფორმა“, მართლმადიდებლობის დოგმატიკის თვალსაზრისით, კიდევ უფრო გაამწვავებდა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის შიგნით ვითარებას. ამის თვალსაჩინო მაგალითი იყო საეკლესიო კალენდრის საკითხი, როცა 1927 წელს მიიღეს გადაწყვეტილება საეკლესიო დღესასწაულების ახალი სტილით აღნიშვნის შესახებ, მაგრამ 1928 წელს იძულებულნი გახდნენ, გაეუქმებინათ იგი. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა ქრისტეფორე III-მ თავის თავზე გამოსცადა ბოლშევიკური ხელისუფლების მთელი სისასტიკე, როცა ხელისუფლების ორგანოებმა დიდი გადასახადები დაუწესა. თუ პატრიარქს უჭირდა გადასახადების გადახდა, რა დღეში იქნებოდნენ ეპარქიების სასულიერო პირები? ასეთ ვითარებაში მიტროპოლიტი კალისტრატე მძიმე უკუზრუნებელი სენით შეპყრობილი პატრიარქის შემცვლელად თვით ისეთი ადამიანებისგანაც კი მოიაზრებოდა, რომელთაც ის არ უყვარდათ და მძაფრ ოპონირებას უწევდნენ მას.

პედაგოგიური საქმიანობა, ქაშუეთის წმ. გიორგის ეკლესიის მშენებლობა

დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე XIX საუკუნის 90-იანი წლებიდან, როგორც კიევის სასულიერო აკადემიის კურსდამთავრებული განათლებული სასულიერო პირი, აქტიურ პედაგოგიურ საქმიანობას ეწეოდა თბილისის ვაჟთა პირველ გიმნაზიაში, მასწავლებელ ქალთა სკოლაში, ლევანდოვსკის კერძო გიმნაზიაში. ასწავლიდა საღვთო სჯულს და მოსწავლეთათვის გასაგები ენით გადასცემდა მასალას. მისი გაკვეთილები გამოირჩეოდა პატრიოტული სულისკვეთებით, ამიტომ მიუღებელიყო ეგზარქოსები-

სათვის. მან, როგორც პედაგოგიური საკრებულოს წევრმა, დაიცვა ის სემინარიელი სტუდენტები, რომელნიც 1904 წელს რექტორის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ. 1905 წლის 28 იანვარს თბილისის ქალთა საეპარქიო სასწავლებელშიც გარუსების წინააღმდეგ ხმა აღიმალღეს მოსწავლეებმა, აქაც მათ დამცველად დეკანოზი კალისტრატე მოგვევლინა. ხელისუფლება ყველანაირად ცდილობდა, ხელი შეეშალა მისი პედაგოგიური საქმიანობისათვის, მაგრამ ამას ვერ ახერხებდა. გასული საუკუნის 50-70-იან წლებამდე საქართველოში მრავალი გამოჩენილი, სახელოვანი ადამიანი სიამაყით იხსენებდა თავის ძვირფას პედაგოგს კალისტრატე ცინცაძეს.

თბილისის ქაშვეთის ეკლესია პირველად VI საუკუნეში აუშენებიათ. მეორე ეკლესია აშენდა XVIII საუკუნის I ნახევარში გივი ამილახვრის ღვაწლით, მაგრამ XIX საუკუნის 80-იან წლებში ტაძარი იმდენად ავარიულ მდგომარეობაში ყოფილა, რომ გაჩნდა მისი უეცრად დანგრევის საშიშროება. უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატე წიგნში „ქაშვეთის წმიდა გიორგის ეკლესია თბილისში“ დაწვრილებით აღწერდა როგორ გაჩნდა 1897 წელს ახალი ტაძრის აშენების იდეა. ამ მხრივ გამორჩეული ყოფილა დეკანოზ მარკოზ ტყემალაძის ღვაწლი, რომელსაც დაურწმუნებია ეგზარქოსი ფლაბიანე, ეკლესიის მამულების კომიტეტის თავმჯდომარე ი. ამილახვარი და მისი მოადგილე ნ. არჯევანიძე. მარკოზ ტყემალაძეს ამილახვრისათვის მოუხსენებია: „ახალი ეკლესია აშენებული იქნება სამთავისის ეკლესიის გეგმით, რომელიც ამილახვრის მამა-პაპის აშენებულიაო. ეს იამა გენერალ ამილახვარს და გვიპასუხა, თუ მაგ პირობას მომცემთ როგორც თქვენ, ისე ეგზარქოსი, ღავთანხმდებიო“.

უწმიდესი კალისტრატე განაგრძობს — „ახალი ეკლესიის პროექტი 1901 წელს შეადგინა ხუროთმოძღვარმა ლ. ბილფელდმა, მაგრამ ეგზარქოსმა ალექსიმ პროექტი არ მოიწონა და მისი გადაკეთება მოითხოვა. 1903 წლის 31 იანვარს მიიღეს

გადაწყვეტილება დროებითი ეკლესიის გამართვის შესახებ, რომელიც ააშენეს და აკურთხეს 1904 წლის 25 აპრილს.

„ახალი ტაძრის საძირკვლის პირველი ქვაკუთხედი დაიდო 1904 წლის 12 ნოემბერს. ტაძრის აშენება იტვირთა ქვაშეთის ეკლესიის მამულების გამგე კომიტეტმა, რომლის შემადგენლობაში შედიოდნენ ტაძრის ბალავრის ჩაყრისას სამრევლოს სამი წარმომადგენელი ი. ამილახორი (თავმჯდომარე). ა. მუხრან-ბატონი, ნ. არჯევანიძე (მდივანი), მღვდელი კ. ცინცაძე, მღვდელი გ. ჩაგუნავა, მღვდელი დ. ლაზარიშვილი და მნათე პ. კვირიკაშვილი. კომიტეტის 1904 წლის 16 მარტის სხდომაზე ხუროთმოძღვარ სამუშაოთა მწარმოებლად მოწვეულ იქნა ლ. ბილფელდი, რომელმაც შეადგინა ტაძრის გეგმა და ხარჯთაღრიცხვა; მას მიენიჭა კომიტეტის წევრობაც. აღმშენებლად კომიტეტმა მოიწვია საქართველოში ცნობილი იტალიელი ტექნიკოსი ანელო ანდრეოლეტი, რომელმაც თავის მხრივ აღმაშენებელ-ხუროთმოძღვრად დანიშნა არქიტექტორი ე. ანდრეოლეტი. შენობის საზოგადო ხელმძღვანელობა და მეთვალყურეობა კომიტეტმა ჩააბარა ეკლესიის წინამძღვარს კ. ცინცაძეს. ამავე სხდომაზე გადაწყდა ტაძრის ცოკოლის ამაღლება რუსთაველის გამზირის ღონემდე და ქვემო სართულში მეორე ეკლესიის მოწყობა“. დეკანოზ კალისტრატე ცინცაძეს ერთი დღითაც არ მოუკლია ყურადღება მშენებლობისათვის. 1910 წლის 31 სექტემბერს მოხდა ახლადაშენებული ტაძრის კურთხევა, რომელიც შეასრულა საქართველოს ეგზარქოსმა ინოკენტიმ ეპისკოპოსების გრიგოლისა და დავითის თანამწირველობით. ეკლესიის კურთხევას მრავალრიცხოვანი საზოგადოება დაესწრო. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმების შემდეგ პირველი შემთხვევა იყო, როცა ეროვნულ საეკლესიო ხუროთმოძღვრების ტრადიციებზე დაფუძნებული ასეთი შესანიშნავი ეკლესია აშენდა თბილისში, ამაში ქაშუეთის ეკლესიის წინამძღვრის კალისტრატე ცინცაძის წვლილი განსაკუთრებული იყო. უწმიდეს კალისტრატეს

ეს ეკლესია განსაკუთრებით უყვარდა, მან თავისი სასულიერო ცხოვრების დიდი ნაწილი ხომ ამ ეკლესიაში გაატარა. მღვდელმთავრად კურთხევის შემდეგაც (1925 წ.) კალისტრატე მიტროპოლიტი ქაშუეთის ეკლესიის წინამძღვრად დარჩა, მიუხედავად იმისა, რომ, საკათალიკოსო საბჭოს გადაწყვეტილებით, ჯერ იყო ნინოწმინდელი, ხოლო შემდეგ მანგლელ მღვდელმთავრად დადგინებული. ბოლშევიკური საოკუპაციო ხელისუფლება 1924 წელს დეკანოზ კალისტრატე ცინცაძეს ედავებოდა ქაშუეთის ეკლესიის განძეულობის გადამალვას, რომელიც ხელისუფლებას სჭირდებოდა გასაყიდად და დამშეულთათვის სურსათის შესაძენად. გასული საუკუნის 30-იან წლებში, როცა ანტირელიგიური პროპაგანდა კიდევ უფრო გაძლიერდა, ახალი ძალით დაიწყო ეკლესია-მონასტრების აღმინისტრაციული წესით დახურვა, საფრთხის წინაშე აღმოჩნდა ქაშუეთის წმ. გიორგის ეკლესია. გამოჩნდნენ ადამიანები, რომელნიც ურჩევდნენ საქართველოს კპ ცენტრალურ კომიტეტს, დაენგრიათ ქაშუეთის ეკლესია, რომელსაც, მათი აზრით, არავითარი ისტორიული ღირებულება არ ჰქონდა. იყო ქაშუეთის ეკლესიის ადგილზე ჰიგიენის სახლის (აბანოს) აშენების პროექტი.

უწმიდესმა კალისტრატემ 1938 წლის 31 აგვისტოს საგანგებო წერილით მიმართა საქ. კპ ცენტრალური კომიტეტის მდივანს ლ. ბერიას. წერილში საუბარი იყო იმის შესახებ, რომ საქართველოს სიძველეთა კომიტეტის მიერ ეკლესია აყვანილი იყო აღრიცხვაზე: „კადნიერად მივაქცევ რა თქვენს განათლებულ ყურადღებას ზემოაღნიშნულზედ, პატივისცემით გთხოვთ განკარგულებას ქვაშეთის სამრევლოს სარგებლობაში დატოვებისათვის“. უწმიდესი კალისტრატეს ამ განცხადებაზე არის ლ. ბერიას მინაწერი: „გთხოვთ, გვაცნობოთ, არსებობს თუ არა რაიმე ოფიციალური წყარო ქვაშეთის ეკლესიის დახურვის შესახებ“. ამის შემდეგ შეწყდა მითქმა-მოთქმა ამ ღიდებული ტაძრის შესახებ დანგრევაზე. იქნებ ამ საკითხთან საერთოდ არ არის კავ-

შირში, მაგრამ ერთი საყურადღებო ფაქტიც უნდა აღვნიშნოთ. ლაერენტი ბერიას დედა — მართა ჯაყელი — ღრმად მორწმუნე ადამიანი იყო. იგი სისტემატურად დადიოდა სიონის საპატრიარქო ტაძარში და საათობით იდგა სიონის ღვთისმშობლის ხატთან სანთლით ხელში. განსვენებულმა ქალბატონმა ბაბო დადიანმა მიამბო — გადასახლებიდან დაბრუნების შემდეგ სიონის ეკლესიაში ღვთისმშობლის ხატთან მუხლი მოვიყარე და დავიწყე ლოცვა. ცოტა ხანში ვიღაცამ მხარზე ხელი დამადო, ავიხედე და სახტად დავრჩი, ეს იყო ლ. ბერიას დედა — მართა ჯაყელი, რომელმაც მითხრა — შვილო, ვიცი შენ რა უბედურებაც გადაგხდა, მაგრამ ლაერენტის ვერაფერს ვთხოვ, მაინც არაფერს დამიჯერებს... ილოცე, ღმერთი გიშველის“...

უწმიდესმა და უნეტარესმა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა კალისტრატემ 1947 წელს ქაშუეთის ეკლესიის მოხატვის წინადადება შესთავაზა ცნობილ ქართველ მხატვარს ლადო გუდიაშვილს. მრავალი ხელისშემშლელი პირობისა და უსიამოვნების მიუხედავად, მოხერხდა საკურთხევის მოხატვა. ლ. გუდიაშვილი მოგონებებში ასე ახასიათებდა უწმიდეს კალისტრატეს „იგი დიდებული ადამიანი იყო. პატრიოტი, განათლებული, ისტორიის, საეკლესიო მხატვრობის შესანიშნავი მცოდნე... უაღრესად კაცთმოყვარე... მე იგი ისე მომწონდა, რომ მისი სახე ფრესკაში ერთ-ერთ მოციქულად ჩავხატე... მას ეს ძალიან ესიამოვნა.“

კათოლიკოს-პატრიარქობის ხანა

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ქრისტეფორე III-ის გარდაცვალების შემდეგ, 1932 წლის 10 იანვარს საგანგებოდ შეიკრიბა საკათალიკოსო სინოდი, რომელსაც ესწრებოდნენ მიტროპოლიტები: სიმეონი (ჭელიძე), ვარლამი

(მახარაძე), მელქისედეკი (ფხალაძე), დავითი (კაჭახიძე), ეპისკოპოსები: პავლე (ჯაფარიძე), ნესტორი (ყუბანეიშვილი), ალექსი (გერსამია), ეფრემი (სიღამონიძე). სინოდმა ერთხმად მიიღო გადაწყვეტილება მიტროპოლიტ კალისტრატეს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრედ გამორჩევის შესახებ, ხოლო 1932 წლის 21 ივნისს, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მე-6 კრებაზე იგი არჩეულ იქნა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად. 24 ივნისს სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძარში მოხდა მისი აღსაყდრება. საზოგადოებისათვის საინტერესო იქნება ქუთათელი მიტროპოლიტის, უწმიდეს კალისტრატეს ყველაზე შეურიგებელი ოპონენტის დავით კაჭახიძის პოზიცია, რომელიც წერდა: „აბა, ერთი თვალი გადავავლოთ ჩვენს წარსულ საეკლესიო ცხოვრებას ამ უკანასკნელი ორმოცი წლის განმავლობაში. რომელი სასულიერო პირის სახელი უფრო ხშირად, უფრო მეტი პატივისცემით იხსენიება ჩვენს წრეში? ვინ იყო ის, რომელმაც ყურნალ „მწყემსში“ მოათავსა სტატია საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალობის შესახებ იმ დროს, როცა ჯერ ამ საგნის შესახებ ჩვენ შორის არავითარი ლაპარაკი არ ყოფილა და რომლის გამო ამ ყურნალის რედაქტორმა დავით დამბაშიძემ ეგზარქოს ვლადიმერისაგან რისხვა მიიღო? ვინ იყო ის, რომელმაც ღინჯი, საფუძვლიანი, მეცნიერული პასუხი გასცა რუსეთის ეკლესიის სინოდის მოხელეს სამუილოვს და მის თანამოაზრეთ, რომელნიც საქართველოს ეკლესიის კანონიერ ავტოკეფალიას უარპყოფდნენ? ვინ იყო ის, რომელმაც შეადგინა საგნის ამომწურავი საპასუხო Письмо რუსეთის პატრიარქის ტიხონის საქართველოს კათოლიკოსისადმი ეპისტოლეს შესახებ?... ვინ იყო ის, რომელიც წერდა საქართველოს უზენაეს საერო და სასულიერო მთავრობისადმი საბუთიან მოხსენებებს საქართველოს ეკლესიისა და სამღვდელოების ამა თუ იმ საჭიროებათა შესახებ? ვინ არის ის, რომელსაც ავტორიტეტნი კათალიკოსნიც კი, როგორებიც

იყვნენ კირიონი და ლეონიდე ანგარიშს უწევდნენ, ვინ არის ის, რომელსაც საქართველოს ინტელიგენცია თავიდანვე არჩევდა და დღესაც მაღლა აყენებს ქართველ სამღვდელოებაში? ეს არის კალისტრატე, ინტელექტუალი და მოქმედებითაც უპირატესი. შეიძლება ზოგიერთი ჩვენთაგანი ყველაფერს მისი მსოფლმხედველობისას არ იზიარებდეს, მაგრამ ცხადზე უცხადესია, რომ იგი ჩვენ შორის პირველია თავისი ჭკუით, ცოდნით, განვითარებით, საქმიანობით, გამოცდილებით“. ქართველი საზოგადოებრიობის საუკეთესო წარმომადგენლები სიხარულითა და ალტაცებით შეხვდნენ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიისათვის უმძიმეს დროს, რომ მისი საჭეთმპყრობელი გახდა უწმიდესი კალისტრატე. ეს აზრი კარგად გაახმოვანა მარიამ ჯამბაკურობელიანმა: „თქვენო უწმიდესობავ, უზომოდ ვწუხვარ, რომ ყველაფერს მოწყვეტილმა დროზე ვერ გავიგე სასიხარულო ამბავი თქვენი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად არჩევისა და კურთხევის შესახებ მიმართავდა იგი უწმიდეს კალისტრატეს — მეც სიამოვნებით ვუერთდები და ვიზიარებ საქართველოს შვილთა საერთო სიხარულს, ბედნიერი ვარ, რომ ჩვენმა ეკლესიამ თქვენებრი ღვაწლმრავალი და ღირსეული საჭეთმპყრობელი მოიპოვა“.

ჩაიარა მილოცვებმა, პირველი დღეების სიხარულმა, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი მკაცრი რეალობის წინაშე დადგა. 1937 წელს მოქმედ ეკლესიათა რაოდენობა 300-დან 187-მდე, ხოლო სასულიერო პირთა 200-მდე შემცირდა. 1940 წელს მოქმედი ეკლესიები 15, სასულიერო პირები 128-მდე შემცირდა. ხელისუფლება აგრძელებდა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის შევიწროების პოლიტიკას. არასასურველ სასულიერო პირებს ფიზიკურად უსწორდებოდნენ, სიკვდილით დასაჯეს: 1. ბესარიონ ვაშაძე, 2. მიხეილ ნანეიშვილი, 3. იოსებ მირიანაშვილი, 4. ილარიონ ოქროპირიძე, 5. გიორგი ეპიტაშვილი, 6. ივანე ჩიტაძე, 7. ერმილე გოგოლიშვილი, 8. ივანე ქააძე,

9. მაღაქია წიკლაური, 10. სამსონ მძინარიშვილი, 11. სპირიდონ კეთილაძე, 12. რომანოზ ჩიხლაძე, 13. ნესტორ ღონლაძე, 14. იოანე ბობოხიძე, 15. პროკოფი ჩიგოგიძე, 16. გიორგი დარჩია, 17. ელიზბარ ანჩაბაძე, 18. გიორგი წულაია, 19. იოანე ფანცულაია, 20. აპოლონ აფხაიძე, 21. ნიკოლოზ ბეშქენიძე.

გადასახლებაში გარდაიცვალნენ: 1. გიორგი მაჭავარიანი, 2. ნიკოლოზ ოქრომჭედლიშვილი, 3. არსენ ჯანელიძე, 4. ნესტორ ჯალაღონია, 5. ალექსანდრე ცქიფურიშვილი, 6. ექვთიმე ნანეიშვილი“. რეპრესიები გრძელდებოდა: გადასახლეს ეპისკოპოსი ეფრემი (სიდამონიძე), მიტროპოლიტი ვარლამი (მახარაძე), რუსთა სამრევლოს დეკანოზი ივანე ლოხოვოი, არქიდიაკონი ამბროსი (ახობაძე). შიშსა და მომავლის უიმედობამ დაისადგურა სასულიერო პირთა შორის. ამას ემატებოდა XIX საუკუნის II ნახევრის თაობის ბუნებრივი გზით კლება. ახალი თაობა, ბოლშევიკური ანტირელიგიური პროპაგანდისა და ადმინისტრაციული ზეწოლის პირობებში სასულიერო პირობაზე უარს ამბობდა. ასეთ ვითარებაში რა უნდა გაეკეთებინა უწმიდესსა და უნეტარეს კალისტრატეს? მან, როგორც დიდმა სასულიერო მოღვაწემ, თავისი საქმიანობა ასე წარმართა: 1. საბჭოთა სახელმწიფოს ოფიციალური საკანონმდებლო დოკუმენტების მეშვეობით, რომელნიც ფორმალურად მაინც აღიარებდა რწმენის თავისუფლებას, დაიწყო ბრძოლა ეკლესია-მონასტრების ადმინისტრაციული წესით დახურვის, ნგრევისა და ძარცვის პროცესის შესაჩერებლად; 2. ხელისუფლების მიერ საეკლესიო პირებისა და მოქმედი ეკლესიების სულისშემზუთველი საგადასახადო კანონმდებლობის შემსუბუქების მცდელობა; 3. საბჭოთა ხელისუფლებასთან ლოიალობისა და თანამშრომლობის კურსის შენარჩუნება; 4. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიისათვის იურიდიული სტატუსის მინიჭებისა და მსოფლიო მართლმადიდებელი სამოციუქლო ეკლესიების მიერ მისი ავტოკეფალიის აღიარების მიღწევა. 5. ეკლესიასა და საზოგადოე-

ბას შორის წარმოშობილი გაუცხოების მოსპობა.

უწმიდესმა და უნეტარესმა კალისტრატემ დაიწყო უთანასწორო ბრძოლა ბოლშევიკური ხელისუფლების იდეოლოგიური მანქანის წინააღმდეგ. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ეპარქიებში გახშირდა „დაუდგენელი“ ბოროტმოქმედების მიერ ეკლესიის მონასტრების ძარცვა, სასულიერო პირთა მკვლელობები, ღარბეულ იქნა შიომღვიმის, ბეთანიის, კაბენის მონასტრები. საქართველოს ადგილობრივი პარტიული ლიდერების მიერ ეკლესია-მონასტრები და მოქმედი სასულიერო პირები დაბეგრულ იქნენ იმ ნორმით, როგორც ეს ხდებოდა რუსეთში. რუსეთის ეკლესიაში ერთ ეპარქიას იმდენი სამრევლო ჰქონდა, რამდენიც სულ იყო საქართველოს საპატრიარქოში, ამიტომ თუ იქ არ უჭირდათ გადასახადების გადახდა, საქართველოში უმძიმესი ვითარება იყო შექმნილი. უწმიდესი კალისტრატე თავის მიმართებებში ამხელდა ხელისუფლების ვერაგულ პოლიტიკას. რა სავალალო მდგომარეობა უნდა ყოფილიყო ქვეყანაში, როცა თბილისის კიროვის რაიონის ფინანსური ინსპექციის ინსპექტორი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს ასეთი შინაარსის ულტიმატუმს უყენებდა: „თუ დაწესებულ გადასახადს არ გადაიხდით, საკითხი გატანილ იქნება აღმასრულებელი კომიტეტის სხდომაზე, სიონის ტაძრის ხელშეკრულების გაუქმებისა და დახურვის შესახებ“. წარმოვიდგინოთ რა ვითარება იქნება ამ მხრივ საქართველოს ეპარქიებში, როცა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის საჭეთმპყრობელს საპატრიარქო ტაძარს ართმევდნენ. უწმიდესმა კალისტრატემ საგანგებო დეპეშები გაგზავნა მოსკოვში საბჭოთა კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარის მ. კალინინის, სსრ კავშირის შინსახკომის თავმჯდომარის ლ. ბერიას სახელებზე და ითხოვა დახმარება. ამავე დროს საქართველოს სსრ ფინსახკომის თავმჯდომარეს კ. ციმაკურიძეს აცნობა: „პატივისცემით გთხოვთ, ინებოთ განკარგულება, რათა მოსკოვიდან პასუხის მოსვლამდე არ იქ-

ნას მიღებული არავითარი აგრესიული ხასიათის ზომები სიონის ტაძრის მიმართ“. ხელისუფლების ადგილობრივი წარმომადგენლები შეუვალნი იყვნენ მოთხოვნაში. უწმიდესი კალისტრატე საგანგებოდ აუდიენციაზე მივიდა უმაღლესი საბჭოს საქმეთა მმართველ მირიანაშვილთან: „გამოვცხადდი ორ საათზე – წერდა იგი. – არ მიმიღო, მდივან დავითაშვილს დააბარა: „თქვენს განცხადებაზე, – თავმჯდომარემ – უარი ეთქვასო“.

მიუხედავად ასეთი დამცირებისა, უწმიდესი კალისტრატე ფარ-ხმალს არ ჰყრიდა. თბილისის ქალაქის აღმასრულებელი კომიტეტისადმი გაგზავნილ ვრცელ განმარტებაში ნათელს ჰყენდა სიონის საპატრიარქო ტაძრის გარშემო შექმნილ ვითარებას. „1932 წლამდე, სიონის ეკლესიის შენობისა და რენტიის გადასახადი არ გადაუხდია (არც მოუთხოვიათ), თუმცა როგორც შემდეგში აღმოჩნდა, გადასახადი მათ შეწერილი ჰქონია. 1933 წელს მომივიდა უწყება, რომ დავალიანება იყო 10,325 მანეთი. ჩემს შუამდგომლობაზე ცაკის აღმასრულებელმა კომიტეტმა, იმავე წლის 27 ნოემბრის დადგენილებით, სიონის ეკლესიას მოუხსნა საურავი და მოითხოვა ძირითადი გადასახადი. ეს ფული მხოლოდ 1938 წელს გადავიხადეთ უსახსრობის გამო. ახლა ვითხოვთ, მ. კალინინისა და ლ. ბერიას პასუხამდე შეაჩერეთ თქვენი მოთხოვნები“. როგორც ჩანს, ხელისუფლებას არაფრის გაგონება არ სურდა. 1940 წლის 19 მარტს უწმიდესმა და უნეტარესმა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა კალისტრატემ საგანგებო წერილით მიმართა საქ. კპ ცკ-ის მდივანს კ. ჩარკვიანს: „სამსახურებრივ და სინდისის მოვალეობად ვთვლი მოგახსენოთ შემდეგი: საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია უძველესი კულტურული დაწესებულებაა ჩვენში. მან სულიერად გამოზარდა ჩვენი ხალხი, გადაარჩინა გათათრებას და გარუსებას, შეუნარჩუნა საკუთარი ეროვნული სახე. დოგმატური სწავლით იგი არ განსხვავდება სხვა მართლმადიდებელ ეროვნებათა ეკლესიისგან, მაგრამ საუკუნეთა მანძილზე მას გამოუმუშავებია თავისე-

ბური კილო კითხვისა და გალობისა, წერისა და წირვა-ლოცვის შესრულებისა, რაც პირადი გადაცემით გადადის ერთი თაობიდან მეორეში, რადგანაც საგალობლების მცირედი ნაწილის გარდა ყოველივე ზემოთაღნიშნული ნოტებზე გადაუღებელია და სათანადო გამოკვლევებში აღუნუსხველი. ჩვენში რუსეთის უწმიდესი სინოდი არა თუ არ აწარმოებდა კვლევა-ძიებით მუშაობას, არამედ მის მიერ მოვლინებულ „განმანათლებლების“ პირით გიორგი ხუცეს-მონაზონისა და შოთა რუსთაველის ენას ძალის ყეფად თვლიდა, მიქაელ მოდრეკილის ჰანგებს მგელთა ზროვის ყმუილს უწოდებდა და „ბრძნულად“ გვირჩევდა, რუსული საგალობლების ნოტებს მიაწერეთ ქართული სიტყვები და ეზიარეთ კულტურული ხალხის ღვთისმსახურებასო. მიუხედავად იმისა, რომ ეკლესიის არსებობა უზრუნველყოფილია დიდი სტალინის შუქმფრქვეველი კონსტიტუციით, ჩვენს ეკლესიის კარს მოსდგომია ისეთი განსაცდელი, რომელსაც შეუძლია სავსებით მოუღოს ბოლო სულ მოკლე ხანში — სახეში მაქვს ზოგიერთი ფინინსპექტორის მოქმედება“. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი კალისტრატე წერილში დაწვრილებით აღნუსხავდა, თუ რომელ ეპარქიაში აიძულეს სასულიერო პირები გადასახადის გადაუხდელობის საბაბით სასულიერო პირობა დაეტოვებინათ: მღვ. ს. შუბლაძე, რომელმაც ვერ გადაიხადა გადასახადი, გამოცხადდა ურჩი გადამხდელად; სასამართლოს წესით დახურეს პეტრე-პავლესა და მთავარანგელოზის ეკლესიები ქუთაისში; თიანეთში, დეკანოზ ი. სისაურს ადგილობრივმა ინსპექტორმა დაავალა 500 მანეთის, 80 კგ. ხორცის, 310 კგ. კარტოფილის, 9 კგ. ერბოს, 7 კგ. მატყლის გადახდა. თავზარდაცემულმა მღვდელმა მათ 400 მანეთი მისცა, დანარჩენი აპატიეს იმ პირობით, თუ მღვდელობას თავს დაანებებდა. დაჭერის შიშით დეკანოზმა იროდიონ სისაურმა უწმიდესსა და უნეტარესს კალისტრატეს მიმართა განცხადებით სამსახურიდან დათხოვნის შესახებ (განმოსილი იროდიონ სისაური შემდეგ რუსულის მას-

წავლებელი იყო თიანეთის რაიონ სოფელ საყდრიონში — ს.ვ.) უკიდურესად შევიწროებულ იქნენ თელავის, ზუგდიდის, თეთრიწყაროს, სიღნაღის, ჩხარის რაიონებში სასულიერო პირები. უწმიდესი კალისტრატე გულისტკივილით დასძენდა: „ფინანსთა სახკომის ინსპექტორების ასეთი შეუზღუდავი თავისუფლება რამდენიმე დღეში მოუღებს ბოლოს ათასეკესწლოვანს საქართველოს ეკლესიას, სანამ საბჭოთა კონსტიტუციიდან არ არის ამოშლილი 124-ე მუხლი, ნუ იქნება ხელოვნურად მიჩქმალული და ადმინისტრაციული წესით განადგურებული საქართველოს ეკლესია, აღგვილი პირისაგან ქვეყნისა ქართველი ერის უძველესი კულტურის ცოცხალი ნაშთი“.

შექმნილ ურთულეს პირობებში უწმიდესმა კალისტრატემ მოახერხა ძეგლის მცველებად გაეფორმებინა სასულიერო პირები ზოგიერთ ეკლესიაში, მაგრამ ეს საერთო მძიმე სურათს ვერ ცვლიდა. ვითარება იმდენად სავალალო შეიქმნა, რომ სიონის საპატრიარქო ტაძარში მოქმედი სასულიერო პირი აღარ დარჩა. თუ სასულიერო პირი პატრიარქთან ერთად ღვთისმსახურებაში მიიღებდა მონაწილეობას, მას გადასახადიც უნდა გადაეხადა, მაგრამ ის იმდენად დიდი იყო, რომ ვერც ერთი სასულიერო პირი ვერ მოახერხებდა მის გადახდას. მაშინ იგი უნდა დაეჭირათ, როგორც ხელისუფლებისადმი დაუმორჩილებელი და მისი ოჯახიდან იძულების წესით უნდა ამოეღოთ გადასახადის თანხა... უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატე გულისტკივილით აღნიშნავდა, თუ 1921 წელს საქართველოში 1450 მოქმედი ეკლესია იყო 1941 წლისათვის მისი რაოდენობა 15-მდე შემცირდა. ესეც არ იკმარეს, დღის წესრიგში დადგა სვეტიცხოვლის დახურვის საკითხი. ეს ნაბიჯი უკვე ფაქტობრივად საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის გაუქმებას ნიშნავდა. 1941 წლის 3 მარტს უწმიდესმა და უნეტარესმა კალისტრატემ ითხოვა აუღენცია საქ. კპ ცკ-ის მდივანთან კ. ჩარკვიანთან, მაგრამ უშედეგოდ. ამიტომ იძულებული გახდა, წერილით მიემართა მისთვის. „დახურულ

ეკლესიათა შორის — წერდა მისი უწმიდესობა — არის მსოფლიოში სახელგანთქმული მცხეთის „სვეტიცხოველი“, რომელიც ცნობილია არა მარტო იმით, რომ იშვიათი ისტორიული ძეგლია, არამედ უმთავრესად იმით, რომ ის არის ქართველი ერის აკვანი და ემბაზი, ჩვენი ხალხისა და ეკლესიის ურყევი ტრადიციით საქართველოს ეკლესიის მამამთავრის, კათალიკოს-პატრიარქის კურთხევა უეჭველად უნდა მოხდეს სვეტიცხოველში. ამის გამო ხსენებული ტაძრის არამოქმედ ეკლესიად გადაქცევა პირდაპირი ნაბიჯია ათეულ საუკუნოვან ეკლესიის დამოუკიდებლობის გაუქმებისაკენ, რაც ერთის მხრივ საბაბს მისცემს ჩვენ მტერ-მოყვარეს ახმაურდნენ ახალგაზრდა რესპუბლიკის წინააღმდეგ, ხოლო მეორე, არასასიამოვნოდ დაურჩება ჩვენს ხალხსაც, მიუხედავად მისი შვილების რწმენის სხვაობისა, თუ ურწმუნოებისა, ეკლესიის დამოუკიდებლობა ერთ-ერთი მთავარი ბოძის თვით ერის დამოუკიდებლობისა. ეს შეგნება იყო მიზეზი იმისა, რომ დიდმპყრობელურმა რუსეთის სინოდმა ასი წლის განმავლობაში მრავალფეროვანი ძალადობით ერთი წუთითაც ვერ დაგვავიწყა კათალიკოს-პატრიარქის ფუნქციების შეჩერება. ახლა როცა უამრავი ტანჯვა-ვაების, ბრძოლის შემდეგ აღვადგინეთ ჩვენი ეკლესიის ავტოკეფალობა, ჩვენვე გავაუქმეთ იგი მისთვის, რომ მცხეთის რაიონის მესვეურთ დასჭირდათ ეპისკოპოსის ბედშავი ოთახი? ვფიქრობ, სანამ საბჭოთა კავშირში მოქმედებს დიდი სტალინის ბრწყინვალე კონსტიტუცია და არსებობს რწმენისა და ღვთისმსახურების შესრულების თავისუფლება, ქართველობაშიც უნდა ღარჩეს მშობელი ეკლესიის მიერ გამომუშავებული თავისებურება, მათ შორის საქართველოს ეკლესიის თავის, კათალიკოს-პატრიარქის სვეტიცხოველში კურთხევის წესიც. ნათქვამიდან ცხადია, რომ სვეტიცხოვლის მოქმედ თუ არამოქმედ ტაძრად გამოცხადებას აქვს პოლიტიკური მნიშვნელობაც და საკითხი ამის შესახებ, თუ დღესდღეობით ყველასათვის არ არის საგრძნობი, მწვავედ

წამოიჭრება მოხუც (75 წ.) კათოლიკოს-პატრიარქის გარდაცვალების შემდეგ. ასეთ უხერხულ მდგომარეობაში რომ არ ჩავევარდეთ, საჭიროა, სანამ სვეტიცხოვლის დახურვის ამბავი არ გახმაურებულა, მისი გახსნა, მით უმეტეს, რომ იგი დაიხურა ადმინისტრაციული წესით. დაიბარეს სვეტიცხოვლის წინამძღვრის მოადგილე ეპისკოპოსი ტარასი კანდელაკი და უბრძანეს 48 საათში ბინის განთავისუფლება და ტაძრის გასაღების ჩაბარება, რაც ისეთი სისასტიკით იქნა შესრულებული, რომ გამოძევებულმა ტაძრიდან საკუთარი ნივთების გამოტანის ნებართვაც ვერ მიიღო“.

უწმიდესი კალისტრატე აღნიშნავდა, რომ ადგილობრივი ხელისუფლება მოითხოვდა იმ ოდენობის გადასახადის გადახდას, რაც შეუძლებელი იყო. იგი მოითხოვდა სვეტიცხოვლის დაუყოვნებლივ გახსნას, ეპისკოპოს ტარასისათვის კუთვნილი ბინის დაბრუნებას და უსამართლოდ შეწერილი გადასახადების ჩამოწერას. კითხულობ ამ წერილებს და ყველაფერი გასაგები ხდება. უწმიდესი კალისტრატე ფაქტობრივად მარტოდმარტო იყო ამ უთანასწორო ბრძოლაში, მაგრამ როცა საქმე საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიისათვის სასიცოცხლო მნიშვნელობის საკითხებს ეხებოდა, ეს ფრთხილი და თავშეკავებული კაცი უკომპრომისო ხდებოდა. მისი არგუმენტები იყო ისტორიულ საბუთიანობაზე და ხელისუფლებისაგან დეკლარირებულ სინდისის თავისუფლების პრინციპებზე აგებული. მისი სახით საქართველოს სხვადასხვა ეპარქიებში შევიწროებული სამღვდელოება სულიერ პატრონსა და ქომაგს ხელავდა. თვითონ ხელისუფლებისაგან უკიდურესად შევიწროებული, მაინც თავდადებით იბრძოდა სასულიერო პირების გადასარჩენად, მაგრამ ხშირ შემთხვევაში უძლური იყო, ვინაიდან გასული საუკუნის 40-იან წლებში, როგორც ჩანს, საბჭოთა პოლიტიკურ ხელმძღვანელობას გადაწყვეტილი ჰქონდა რელიგიის ადმინისტრაციული წესით გაუქმება და ოფიციალურად ქვეყნის ათეისტურ სახელმწიფოდ

გამოცხადება. ვფიქრობ, შემთხვევითი არ იყო მოსკოვის საპატრიარქო ტახტის ვაკანტურობა (1943 წლამდე), ყოველთა სომეხთა კათალიკოსის ხორენის სიკვდილით დასჯა (1938 წ.), საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიაში მასობრივი რეპრესიები, სვეტიცხოვლისა და სიონის დახურვის მცდელობა. ეს ფაქტები ზემოთქმული ვარაუდის რეალობას ამყარებს. ხელისუფლების ეს განზრახვა 1941 წლის 22 ივნისს საბჭოთა კავშირზე გერმანული ფაშიზმის თავდასხმამ ჩაშალა. XX საუკუნის ბოლოსა და XXI საუკუნის დასაწყისში ბოლშევიკური ხელისუფლების უმაღლესი ლიდერებისა და მართლმადიდებელი ეკლესიების უმაღლესი იერარქების ურთიერთობის საკითხებზე მსჯელობისას ადგილი აქვს ფოლკლორული მასალის უტყუარ სინამდვილედ წარმოჩენის მცდელობებს. უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატე თბილისის სასულიერო სემინარიიდან იცნობდა იოსებ სტალინს, მაგრამ ამას ხელი არ შეუშლია ხელისუფლებისათვის, ასეთ მარწუხებში მოექცია საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია. ჯერ კიდევ 1939 წლის დეკემბერში უწმიდესმა და უნეტარესმა კალისტრატემ სცადა უშუალოდ ი. სტალინთან კონტაქტზე გასვლა და დაბადებიდან 60 წლისთავთან დაკავშირებით მას ასეთი წერილი გაუგზავნა: „თქვენ სიჭაბუკითგანვე არ სცანით ძილი თვალთა, რული წამთა და განსვენება ზორცთა ტვირთმძიმეთა და მაშვრალთა ცრემლითა მოსასპობად, ამისათვის მადლიერმა ერმა დაგსვათ ძლიერთა თვისთა შორის და შეგმოსათ დაუტკნობელი დიდებით“. მაგრამ ამის შემდეგ იყო, რომ ღღის წესრიგში დადგა სვეტიცხოვლისა და სიონის დახურვის საკითხი.

საბჭოთა კავშირზე გერმანული ფაშიზმის თავდასხმის შემდეგ საბჭოთა პოლიტიკური ხელმძღვანელობა მიხვდა, თუ ქვეყნის მოსახლეობის ყველა ფენის ძალისხმევას არ მიმართავდა მტრის წინააღმდეგ საბრძოლველად, კატასტროფა გარდაუვალი იყო. ამიტომ რადიკალურად შეიცვალა ეკლესიისადმი დამოკიდებულება. საქართველოს მართლმადიდებელმა სამოციქულო ეკლე-

სიამ მიუხედავად ხელისუფლებისგან თავსდამტყდარი რეპრესიებისა და შევიწროებისა, მიიღო სწორი გადაწყვეტილება — სრული თანადგომა და მხარდაჭერა გამოუცხადა მას ფაშიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში. უწმიდესმა და უნეტარესმა კალისტრატემ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის სახელით ოფიციალური განცხადება გააკეთა: „რა მოჰყვა ამ ვერაგულ შემოჭრას? პირველ ყოვლისა ნორმალური ცხოვრების მიმდინარეობის შეფერხება, აუარებელ მოქალაქეთა სიცოცხლის მოსპობა თუ დაჭრა-დასახინჩრება და წელთა განმავლობაში დაგროვილ ნივთიერ საშუალებათა განიავება. თავდამსხმელებს განუზრახავთ ჩვენთვის ორგვარი ძღვენი, სიკვდილი ფიზიკური და სიკვდილი ზნეობრივ-გონებრივი. მივიღებთ ჩვენ ამ ძღვენს? ნუ იყოფინ!

მაშ, საყვარელნო, ამ იმედით მტკიცედ ვდგეთ თავისუფლებისა მას, რომელთაც ქრისტიმან განგვათავისუფლა ჩვენ და ნუ კვალად უღელსა მას მონებისასა თავს ვიდებთ. აღვიჭურვოთ შეურყეველი რწმენით, რომ ამპარტავანთა შემმუსკრელი, მოსცემს მხედრობასა ჩვენსა ძალას, წარდევნოს ჩვენგან ყოველნი მტერნი“. უწმიდეს კალისტრატეს განცხადება გამოქვეყნდა ქართულ და რუსულ პრესაში, ამას მოჰყვა რუსეთის პატრიარქის მოსაყდრის, მიტროპოლიტ სერგის და ყოველთა სომეხთა კათალიკოსის გევორქ VI განცხადებები, რომელნიც მხარს უჭერდნენ საბჭოთა მთავრობას გერმანული ფაშიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში. შექმნილმა ვითარებამ საბჭოთა კავშირის პოლიტიკური ხელმძღვანელობა იმ დასკვნამდე მიიყვანა, რომ რელიგიისადმი დამოკიდებულება რადიკალურად შეეცვალა. საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიაში დაიწყო შემოწირულობების შეგროვება ფრონტის საჭიროებისათვის (თბილი ტანსაცმელი, სურსათი, ფული). ვისაც რისი შესაძლებლობა ჰქონდა, უანგაროდ ფრონტზე წასული მეომრებისათვის გაიღებდა. მოქმედ ეკლესია-მონასტრებში აღევლინებოდა ლოცვები ჩვენი მეომრების ჯანმრთელობისათვის. საქართველოს მართლ-

მადიდებელი ეკლესიისათვის უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა საბჭოთა კავშირის პოლიტიკური და სამხედრო ხელმძღვანელობის სახელით იოსებ სტალინის დეპეშას. „თბილისი, საქართველოს კათოლიკოსს კალისტრატეს, გთხოვთ გადასცეთ საქართველოს საკათალიკოსოს სამღვდელოებას და მორწმუნეთ, რომელითაც ორი ათასი მანეთი შეაგროვეს საჩუქრად გმირ წითელარმიელებისათვის, ჩემი საღამი და წითელი არმიას მადლობა“. ეს დეპეშა გამოქვეყნდა პრესაში. ანტირელიგიური მოძრაობის ცენტრალური თუ რეგიონალური ორგანიზაციების ხელმძღვანელობისათვის ცხადი გახდა, ხელისუფლება სასულიერო პირების დევნას აღარ მოუწონებდა, ამიტომ მათი აგრესიული პოლიტიკა რელიგიური ორგანიზაციებისადმი შემგუებლობით შეიცვალა. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა უწმიდესმა და უნეტარესმა კალისტრატემ ამ ვითარებით კარგად ისარგებლა და ხელისუფლებას თხოვა ადმინისტრაციული წესით გაუქმებული ეკლესიების აღდგენა, რეპრესირებული სასულიერო პირების კვლავ ეკლესიისათვის დაბრუნება. ხელისუფლებამ გადადგა შემხვედრი ნაბიჯები, გადასახლებიდან დაბრუნდა არაერთი სასულიერო პირი. მათ შორის მღვდელმთავრები ანტონი (გიგინეიშვილი), ეფრემი (სიღამონიძე), ივანე (ლოზოვი), არქიდიაკონი ამბროსი (ახობაძე) და სხვები... 1944 წლის 2 ივლისს უწმიდესმა კალისტრატემ ეპისკოპოს ეფრემისგან ასეთი შინაარსის წერილი მიიღო ტაშკენტიდან: „თქვენო უწმიდესობაე! სიყვარულით მოგესალმებით და გისურვებთ ხანგრძლივ, ჯანმრთელ სიცოცხლეს. ლაგერიდან მე გამათავისუფლეს 21 ივნისს. უკანასკნელი ადგილი ჩემი ციმბირი იყო. საქართველოში დაბრუნების უფლება ლაგერში არ მომცეს, მითხრეს საქართველოში თუ გექნება გაწვევა, მაშინ წახვალთ. ახლა თქვენზეა დამოკიდებული ჩემი სამშობლოში დაბრუნება... სად მოვეწყობი არ ვიცი, არც ტაშკენტში მაძლევენ ცხოვრების უფლებას, უსახსროდ ვარ“. უწმიდესმა კალისტრატემ საგანგებო წერილით მიმართა საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრს აექსენტი

რაფაეას: „გთხოვთ ნებას, გამოვიწვიო თბილისში მშობელი ეკლესიისათვის საჭირო ეფრემ ეპისკოპოსი“.

უწმიდესი კალისტრატე საღვთისმეტყველო დღეებში ქადაგებისას არაერთხელ შეხებია ომისა და მშვიდობის თემას: 1943 წლის 1 იანვარს მიმართავდა რა მრევლს, აღნიშნავდა: „ახალ წელს აღვაელენთ მხურვალე ლოცვას, რათა მიანიჭოს ღიადსა სამშობლოსა ჩვენსა გამარჯვება ვერაგ მტერზედ, დაგვიბრუნოს ჯანმრთელად ღღესა ფრონტზედ მებრძოლნი ჩვენი შვილები, ძმები და მეუღლენი, აღივსოს ქვეყანა ჩვენი, სახლნი ჩვენნი და გულნი ჩვენნი სიყვარულით, სიხარულითა და კეთილმსახურებით“. საბჭოთა კავშირის ცენტრალურ გაზეთებში ხშირად იბეჭდებოდა უწმიდესი კალისტრატეს მილოცვები ი. სტალინისადმი, რომელიც ეხებოდა წითელი არმიის წარმატებებს, საბჭოთა საიუბილეო ღღესამსახურებს. აქვე საუბარი იყო იმ შემოწირულობათა რაოდენობაზე, რომელიც სისტემატურად გროვდებოდა ქართველ მორწმუნეთა შორის ფრონტის საჭიროებისათვის. ხელისუფლება დადებითად აღიქვამდა ყოველივე ამას, მაგრამ ზოგჯერ არცთუ სასურველ ნაბიჯსაც ღგამდა; მაგალითად, დიდი ტკივილი იყო მორწმუნეთათვის და კათოლიკოს-პატრიარქისათვის სიონის საპატრიარქო ტაძრის სამრეკლოდან დიდი ზარის ჩამოხსნა, იმ ზარისა, რომელსაც სასოებით მიმართავდა ცნობილი პოეტი იეთიმ გურჯი „დიდო ზარო ჩვენო სიონისაო“... ხელისუფლების ორგანოები საიდუმლოდ ადევნებდნენ თვალყურს, რა შემოსავალი ჰქონდა ეკლესიას, მაგრამ ომის წინა პერიოდთან შედარებით ეს „ყურადღება“ უმნიშვნელოდ ჩანდა. ის ფაქტი, რომ ი. სტალინმა კრემლში მიიღო რუსეთის სინოდის წევრები, ნება დართო მათ აერჩიათ პატრიარქი, გაეხსნათ აღმინისტრაციული წესით დახურული ეკლესიები, სასულიერო სასწავლებლები ხელისუფლებისა და ეკლესიის ურთიერთობაში დიდი დათბობის მანიშნებელი იყო. 1944 წლის 1 დეკემბერს საბჭოთა კავშირის სახკომსაბჭომ მიიღო დადგენილება „მართლ-

მადიდებელი ეკლესიებისა და სამლოცველო სახლების შესახებ“. დადგენილების თანახმად „აიკრძალოს დახურვა დადგენილი წესით რეგისტრირებული მართლმადიდებელი ეკლესიებისა, რომლებიც ყოფილ საეკლესიო შენობებში მოქმედებდნენ და იმ სამლოცველო სახლებისა, რომლებიც მორწმუნეთა მიერ იჯარით აღებულ სადგომებში არიან მოთავსებული“. დადგენილება ნებას რთავდა ადგილობრივი მმართველობის ორგანოებს მორწმუნეთა ინტერესების გათვალისწინებით, გაეხსნათ ახალი ეკლესიები. ხელისუფლება არ ელოდა, თუ ამდენი განცხადება შევიდოდა დახურული ეკლესიების ამოქმედების მოთხოვნით. მართო საქართველოში 30-ზე მეტი განცხადება დაიწერა. ხელისუფლების ორგანოები რელიგიურ კონფენსიებთან ურთიერთობის მოწესრიგებას ვერ ახერხებდნენ. ამიტომ 1943 წლის 8 ოქტომბრის ბრძანებულებით საბჭოთა კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოსთან შეიქმნა რელიგიის საქმეთა საბჭო, რომელიც უნდა ყოფილიყო ერთგვარი შუამავალი ხელისუფლებასა და ეკლესიას შორის. რელიგიის საქმეთა საბჭო რუსეთის მართლმადიდებელ ეკლესიაზე იყო ორიენტირებული, რაც ლახავდა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიას. უწმიდესი კალისტრატეს დასაბუთებული მოხსენების საფუძველზე რწმუნებულთა საბჭოს სახელი შეეცვალა და „რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის რწმუნებულთა საბჭოს“ ნაცვლად ეწოდა „სსრკ სახკომსაბჭოსთან არსებული რელიგიის რწმუნებულთა საბჭო“. 1945 წლის 22 აგვისტოდან უკვე საქართველოს მინისტრთა საბჭოსთან შეიქმნა მართლმადიდებელი ეკლესიის რწმუნებულის თანამდებობა. 1945 წლის მარტში საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიაში 15 მოქმედ ეკლესიას დაემატა 14, სადაც ღვთისმსახურებას ეწეოდნენ: 5 მღვდელმთავარი, 41 შტატიანი მღვდელი, 2 არქიდიაკონი, 3 მედავითნე. რელიგიის საქმეთა რწმუნებული ქადაგიშვილი ავალებდა თავის თანამშრომლებს საქართველოს ეკლესიის შესახებ არსებული ყველა მონაცემის შეგროვებას, სასულიერო პირებზე თვალთვალს. ხშირად ისმება

ასეთი კითხვა: უწმიდეს კალისტრატესა და ი. სტალინს შორის
 კარგი ურთიერთობა დამყარდა. პატრიარქს შეეძლო გაეხსნა
 სასულიერო სემინარია ან აკადემია, რატომ თქვა უარი ამაზე
 — გაუგებარიაო. უწმიდესი კალისტრატე კარგად ხედავდა, ხე-
 ლისუფლებისგან მოჩვენებითი კეთილგანწყობის მიუხედავად
 არსებობდა იმის საშიშროება, რომ ბევრი არასასურველი ადამი-
 ანი შეაღწევდა ეკლესიაში და მას ძირს გამოუთხრიდა, ამიტომ
 საჭირო იყო დიდი სიფრთხილე... ი. სტალინისა და უწმიდესი
 კალისტრატეს ურთიერთობის შესახებ რეალური და ფოლკლო-
 რული გადმოცემები ერთმანეთშია არეული. უდავოა, თბილისის
 სემინარიიდან მათ შორის ნაცნობობა უნდა ყოფილიყო. სტალ-
 ინს არც შემდეგ დავიწყებია იგი. კანდიდ ჩარკვიანი თავის მო-
 გონებებში იხსენებს მისი და მიხეილ ჭიაურელის ი. სტალინთან
 შეხვედრას და ცნობილი კინორეჟისორის დიალოგს: „ვიცოდი,
 რომ კათალიკოსი კალისტრატე ცინცაძე სემინარიაში გოგლა
 ლეონიძის მასწავლებელი იყო. აქედან მოდიოდა მათი ნაცნობო-
 ბა. ვიფიქრე ამ ნიადაგზე გოგლას გაეცხუმრებოდი. ტელეფონით
 დაეურეკე და კალისტრატეს ხმით დინჯად დაუწყო — ბატონო
 გიორგი, ეს მე ვარ, კათალიკოსი კალისტრატე. დილა მშვიდობი-
 სა. დილა მშვიდობისა, უწმიდესო, როგორ ბრძანდებით, თქვენმა
 ხმამ დიდად გამახარა — მიუგო მოწიწებით გოგლამ. თქვენთან
 თხოვნა მაქვს. აი, სიგელი რომ აღმოგიჩენიათ იქნებ მისი ასლი
 მისაჩუქროთ. მოგართმევთ, მიპასუხა, მაგრამ ამ დროს გამეცინა,
 გოგლა მიხვდა, რომ ეს მე ვიყავი, მაგრამ მართლა რომ დარეკა
 კალისტრატემ, გოგლამ უპასუხა, — ვიცი, რა კათალიკოსიც ხარ,
 ვერ მომატყუებო... გაოგნებულმა კათალიკოსმა ყურმილი დადო.
 ცოტა ხნის შემდეგ გოგლა მაინც დაეჭვდა, აქეთ-იქით დარეკა,
 როცა გაიგო, რომ ნამდვილად კალისტრატე ესაუბრებოდა სას-
 წრაფოდ ეახლა და ბოდიში მოუხადა. ნაამბობმა ი. სტალინი
 გაამხიარულა. მე თვითონაც თავს ვერ ვიკავებდი, როგორც კი
 წარმოვიდგენდი კალისტრატეს ასკეტურ ფიგურას, დახვეწილ
 ინტელიგენტურ მანერებს და მის შეცბუნებას“.

უწმიდესი კალისტრატესა და ი. სტალინის პირისპირ შეხვედრა არ შემდგარა. ამიტომ გავრცელებული ინფორმაცია, ვითომც კრემლში უწმიდესი კალისტრატე სამოქალაქო სამოსით გამოცხადდა, ფოლკლორის ჟანრს განეკუთვნება. 1948 წლის 21 ივლისს უწმიდესი კალისტრატე ი. სტალინისადმი გაგზავნილ წერილში საუბრობს ამის შესახებ. „კაცთა შორის რჩეულო, ჩემი მოხუცებულობის ოცნება იყო საკუთარი თვალით მენახა ჩვენი ხალხის სიამაყე და მსოფლიოს უდიდესი ადამიანი, მაგრამ ბედმა არ მარგუნა ეს ბედნიერება. ალბათ, ამის ღირსი არა ვარ. მიიღეთ ძვირფასო იოსებ, საქართველოს ეკლესიისა და მისი მეთაურის გულწრფელი მადლობა მშობელ საბჭოთა კავშირში არსებულ სარწმუნოებრივ ორგანიზაციათა სიაში შეყვანისათვის, ხოლო ჩემი კადნიერი მამაშვილური სიყვარულის გამომხატველად მოგართვათ წინაპართა მიერ შექმნილი და ნაანდერძევი ქართული კულა წარწერით: „იოსებ ქართველს, მსოფლიოში უცალღალატო ადამიანს, მაშვერალთა წინამძღვარს, მადლობით გულსავე საქართველოს მართლმადიდებელი მწყემსის კალისტრატე კათალიკოს-პატრიარქისაგან“. უწმიდესმა კალისტრატემ ი. სტალინს გაუგზავნა საქართველოს ეკლესიის კალენდარი. ი. სტალინისაგან არაერთი წერილი მიიღო უწმიდესმა კალისტრატემ. 1946 წლის აგვისტოში იგი საერო ხელისუფლებისაგან დაჯილდოვდა „სამამულო ომში ეკლესიისაგან გაწეული დახმარებისათვის“.

უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატე უკვე ხელისუფლებასთან დამოკიდებულებაში მტკიცე და შეურყეველია მოთხოვნებში. 1949 წელს საქ. კპ ცკ-ის მდივანს, კ. ჩარკვიანს მოახსენებდა, ეკლესიის საჭიროებისათვის აუცილებელი იყო ლოცვანის, საეკლესიო კალენდარის, ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულების დაბეჭდვა. მან კარგად იცოდა, რომ 1923 წელს საპატრიარქოსათვის ჩამორთმეულ რეზიდენციას ვერ დაიბრუნებდა, მაგრამ სრულებით შესაძლებელი იყო სიონის საპატრიარქო ტაძრის მახლობლად ახალი რეზიდენციის აშენება. „მოგეხსენე-

ბათ, — წერდა უწმიდესი კალისტრატე კ. ჩარკვიანს, — სახლი, რომელშიც ამჟამად ცხოვრობს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, თბილისის რეკონსტრუქციის ახალი გეგმით უნდა აღებულ იქნას, ვინაიდან იგი თავისთავადაც ვერ აკმაყოფილებს კათოლიკოს-პატრიარქის ბინისა და მასთან დაკავშირებულ დაწესებულებათა მოთხოვნილებას. ცხადია, უნდა აშენდეს ახალი სახლი“. სხვა მიმართვაში უწმიდესი კალისტრატე საერო ხელისუფლების ყურადღებას მიაპყრობდა სიონის საპატრიარქო ტაძრის სახურავის შეკეთების აუცილებლობაზე.

მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ საბჭოთა კავშირის პოლიტიკურ ხელმძღვანელობაში ინტენსიური მუშაობა მიმდინარეობდა თურქეთის, როგორც გერმანიის მოკავშირის მიმართ შესაძლო სამხედრო ოპერაციის განხორციელების შესახებ. საქართველოსა და სომხეთის მოსახლეობისათვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა საუკუნეთა მანძილზე თურქების მიერ მიტაცებული ქართული და სომხური ტერიტორიების დაბრუნების საკითხს.

1945 წლის 14 დეკემბერს გაზ. „კომუნისტში“ და „ზარია ვოსტოკაში“ გამოქვეყნდა აკადემიკოსების ს. ჯანაშიასა და ნ. ბერძენიშვილის წერილი თურქეთისადმი ჩვენი კანონიერი პრეტენზიის შესახებ, რომელშიც, ისტორიულ წყაროებზე დაყრდნობით, ნაჩვენები იყო, თუ როგორ მიიტაცა თურქეთმა საქართველოს ისტორიული ტერიტორიები. წერილში საუბარი იყო იმაზეც, რომ თურქეთი მეორე მსოფლიო ომის დროს გერმანიის მოკავშირე იყო. „ჩვენ კი? — კითხულობდნენ ავტორები — განა საჭიროა გავახსენოთ მსოფლიოს, თუ რა წვლილი შეიტანა ქართველმა ხალხმა გაერთიანებული ერების წმიდათაწმიდა საქმეში? ქართველ ხალხს უნდა დაუბრუნდეს თავისი მიწა-წყალი, რომელზეც არასოდეს უთქვამს უარი და ვერც იტყვის“. საგანგებო შეკრება გაიმართა სომეხთა რელიგიურ ცენტრში, ერზი-აბინში, სადაც ყოველთა სომეხთა კათალიკოსმა გეგორქ VI-ემ,

კილიკიის სომეხთა კათალიკოსმა გარეგინ I-მა და სომხური სამოციქულო ეკლესიის ეპისკოპოსებმა ოფიციალურად მოსთხოვეს თურქეთს სომხეთისათვის მიტაცებული ტერიტორიების დაბრუნება. უწმიდეს კალისტრატეს არქივში მრავლად არის დაცული მასალები, რომლებიც აღნიშნულ პრობლემებს შეეხება. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია 1917, 1920, 1927, 1945 წლის ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულებებში ყველგან მოიხსენიებდა ზემო ქართლის, ისტორიული ტაო-კლარჯეთის ეპარქიებს, როგორც საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის განუყოფელ ნაწილს. მრავალმხრივ არის საინტერესო უწმიდესი კალისტრატეს წერილი „საქართველოს საკათალიკოსოს ზემო ქართლის ეპარქიისათვის“. ამ წერილის ერთი ვარიანტი 1946 წლის 1 იანვარს სათაურით „Католикос Грузии о законных требованиях Грузинского народа к Турции“ „ზარია ვოსტოკაში“ გამოქვეყნდა, ხოლო იმავე წლის 5 იანვარს მან წერილი გაგზავნა „კომუნისტის“ რედაქციაში „გთხოვთ, მომცეთ საშუალება ჩემი ხმა შევეუერთო ქართველი ერის სამართლიან მოთხოვნას, რომელიც წამოყენებული იყო თურქეთის მიმართ პატივცემული მეცნიერების ს. ჯანაშიასა და ნ. ბერძენიშვილის წერილში — უწმიდესი კალისტრატე მიმოიხილავდა რა ბიზანტიის იმპერიის დაცემის შემდგომ პერიოდს, აცხადებდა — საქართველოს სამხრეთ-დასავლეთით ბნელი უკუნეთი ჩამოწვა; ჩვენს ქვეყანას ოსმალეთი გაუმეზობლდა, შეწყდა მრავალსაუკუნოვანი ცხოველი ურთიერთობა ქართველებსა და დასავლეთის განათლებულ ხალხებთან. უწმიდესი კალისტრატე აღნიშნავდა, რომ დაპყრობილ მხარეში ოსმალობამ მოსპო ქართული კულტურა, ქრისტიანობა, ქართული ენა... გასაგებია, რომ საუკუნო ზრუნვის საგანი მტრისგან ძალად მიტაცებული ქართული მიწა-წყლის და დაჩაგრული შეგინებული ღვიძლი ძმების დედასამშობლოსათვის დაბრუნება გარდაუვალ ამოცანად დაისვა... საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია ისტორიულად ყოველთვის

ეროვნული მთლიანობისა და დამოუკიდებლობის მატარებელი იყო. ჩვენი ეკლესია ამავე დროს სხვა სარწმუნოების მიმდევართა მიმართ ყოველთვის ღმობიერებითა და მოთმინებით გამოირჩეოდა. უმეტესად ეს ითქმის იმ ქართველების, ჩვენი ღვიძლი ძმების მიმართ, რომელთაც მრავალსაუკუნოვანი ძალადობის შემდეგ ისლამის სარწმუნოება მიიღეს... დღეს ისტორიული უსამართლობის გასწორების ჟამია. თავისუფლებისმოყვარე ხალხებმა სამუდამოდ დაამარცხეს მძლავრობა-მტაცებლობის კერა — ფაშისტური გერმანია და მისი მოკავშირეები... ქართველმა ხალხმა თავდადებული ბრძოლით მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ბოროტ ძალთა განადგურების ამ საერთო საქმეში და უდავო უფლებაც მოიპოვა, მოითხოვოს უსამართლობის გასწორება — საქართველოს ეროვნულ-ტერიტორიული გაერთიანება.

თავისუფალ ერთა გაერთიანების წევრმა ოსმალეთმა საქართველოს უნდა დაუბრუნოს ქართული მიწა-წყალი: არტაანის, ართვინის, ოლთისის, თორთუმის, ისპირის, ბაიბუთის, ლაზისტან-ჭანეთ-ტრაპიზონის, გირესუნის ჩათვლით“ — წერდა უწმიდესი კალისტრატე. იგი ოპერატიულად გამოეხმაურა თურქეთის პრესაში გამოქვეყნებულ წერილებს, რომელთა ავტორები აცხადებდნენ, რომ მუსლიმან ქართველებს დევნას დაუწყებენ ამ ტერიტორიების საქართველოსთან შეერთების შემთხვევაში — „ჩვენ აღთქმას ვდებთ, გაბრიელებით, მზაკვრობით და ცდუნებით არცერთი მუსლიმანი არ იქნება გაქრისტიანებული, რაც შეეხება საბჭოთა ხელისუფლებას, ის სარწმუნოების საკითხში არ ერევა, ჩვენი კონსტიტუციით გარანტირებულია სინდისისა და რწმენის თავისუფლება“. საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ამ მოწოდებებს დაერთო აჭარის მუსლიმანთა ლიდერის რასიმ სულეიმანის ძე ბერიძის წერილი: „თურქმა მოძალადეებმა დაგვიბრუნონ ჩვენი მიწა-წყალი“. ი. სტალინის ბრძანებით, ამიერკავასიის სამხედრო ოლქის ჯარების სარდლად დაინიშნა მარშალი კ. როკოსოვსკი, ყველაფერი იქით მიდიოდა, რომ თურქეთთან

ომი გარდაუვალი იყო, მაგრამ დასავლეთის ქვეყნებმა თურქეთს დაუჭირეს მხარი და ისტორიული ტერიტორიების საქართველოსათვის დაბრუნება განუხორციელებელ ოცნებად დარჩა.

უწმიდეს და უნეტარეს კალისტრატესათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო, თუ როგორ წარიმართებოდა საქართველოს ეკლესიის მომავალი, როგორი იქნებოდა ხელისუფლებისა და ეკლესიის ურთიერთობა, ვინ შეძლებდა მმართველ მღვდელმთავართაგან ყველაზე კარგად მისი საქმის გაგრძელებას. მუშაობდა თავდავიწყებით, ჩქარობდა არაფერი დარჩენოდა მოსასწრები. 1943 წელს, სექტემბერში მიიღო გადაწყვეტილება სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრედ გამოერჩია მიტროპოლიტი მელქისედეკი (ფხალაძე). მისადმი გაგზავნილ წერილში ურჩევდა: „გთხოვთ, ჩემს მიერ აღებულ გეზსა და მიმართულებას ნუ შეცვლით, ეს არ ივარგებს — ეკლესიისა და პირადად თქვენთვისაც იქნება საზიანო. ჩემი დამარხვის შემდეგ დაუყოვნებლივ დაამტკიცეთ ქაშუეთის წინამძღვრად ყოვლადსამღვდელო დიმიტრი, იქონიეთ მასთან მძური კავშირი და ყური ათხოვეთ მის რჩევებს. ფრთხილი და ჭკვიანი კაცია. შემინდე თხოვნისა და დავალებისათვის, ვეკედრებით უფალს შეგვეწიოს სამშობლოსა და ეკლესიის სამსახურში“.

ამ ანდერძის დაწერის შემდეგ უწმიდესმა კალისტრატემ 9 წელი იცოცხლა. ეს არ იყო ასაკოვანი, წლებით დაღლილი კაცის ცხოვრება. საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში კათალიკოსის პირად ფონდში დაცულია უცნობი ავტორის მიერ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის უწმიდეს კალისტრატეს დახასიათება. „იგი უბრალო და თავმდაბალია, როგორც კერძო ცხოვრებაში, ისე საზოგადო მოღვაწეობაში, მთელი მისი ყოფა წარმოადგენს მისაბამ მაგალითს თვითაღზრდისა და თვითგანვითარებისა, ბევრითი შრომისა. მონაზონის უბრალო ბარტყულის ქვეშ, შევერცხლილი თმით დაფარული მისი მაღალი შუბლი შეიცავს ფართო განათლებასთან ერთად დიდ პრაქტი-

კულ ცოდნას და ცხოვრების მდიდარ გამოცდილებას. მას ახასიათებს განსაკუთრებით ბეჯითი დამოკიდებულება თავისი მოვალეობის შესრულებაში. ღრმა მოხუცებულობამდე შეინარჩუნა ახალგაზრდული სული და საღი მეხსიერება. მუდამ მოძრავმა და მოქმედებაში მყოფმა არ იცის, რა არის დასვენება, იგი წევა არა უადრეს ღამის 1 საათისა, დილით დგება 6 საათზე. მალე ეწვევა ტაძარს, ემთხვევა ხატებს, შედის საკურთხეველში, სადაც მუხლმოდრეკილი დიდხანს ლოცულობს. ლოცვის შემდეგ სათანადო განკარგულებებს გასცემს და ბრუნდება შინ, საუზმობს უბრალო ჩაით და მსუბუქ მისატანებელით (კვერცხი), ისევ მოკლე ლოცვა და შეუდგება მუშაობას. აქვე იწერება მოხსენებანი, მიმდინარე საკითხთა გადაჭრა, მთხოვნელთა მიღება. მუშაობს 15 საათამდე. მთხოვნელთა მიღება ხდება ნებისმიერ დროს, სათნოა და გულკეთილი. სადილობს 15 საათზე. სადილზე 3-5 ადამიანი მუდამ არის მასთან. თავის ტაბლაზე კათოლიკოსი ყველასთან ერთნაირია, განურჩევლად მღვთმარეობისა და თანამდებობისა. სადილზე მიირთმევს ღვინოს (2 ჭიქა). შემდეგ აგრძელებს მუშაობას 24 საათამდე. არასოდეს არ ვახშმობს. თვალყურს ადევნებს ყველაფერს, რაც მის გარშემო ხდება, იბეჭდება. ყოველდღიურად კითხულობს ქართულ და რუსულ ჟურნალ-გაზეთებს. მეცნიერულ წიგნებს, მხატვრულ ლიტერატურას. არავითარი უძრავი ქონება და ფული არ გააჩნია. ის მუდამ უწევს დახმარებას ყველას, ვინც კი მას მიმართავს, ბევრი განსაცდელი გადაიარა, მაგრამ იგი ნუგეშს ეძიებდა და პოულობდა ქრისტიანულ მოთმინებასა და სარწმუნოებაში, ღვთის მსახურებაში“. ანონიმი ავტორი შთამბეჭდავად წარმოაჩენს ამ დიდებული მწყემსმთავრის პიროვნებას.

მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ, როდესაც საბჭოთა მთავრობამ ეკლესიისადმი შეურიგებელი დამოკიდებულება ლოიალობით შეცვალა, უწმიდესმა კალისტრატემ განსაკუთრებული აქცენტი გადაიტანა ეპარქიებში აღმინისტრაციული წესით

გაუქმებული ეკლესიების გახსნაზე. 1946-1951 წლებში საქართველოს მინისტრთა საბჭოსთან არსებულ რელიგიის საქმეთა რწმუნებულის სარეგისტრაციო წიგნში დაცულია ცნობები, მიმართვები და ხელისუფლების ნებართვები. უწმიდესი კალისტრატეს ძალისხმევით ეკლესიები გაიხსნა: ახმეტის რაიონის სოფ. მატანში, ხონში, საგარეჯოში, ქუთაისში, აწყურში, სოხუმის რაიონის სოფ. კონსტანტინოვკაში, მანგლისის რაიონის სოფ. ორბეთში, აბაშის რაიონის სოფ. სუჯუნაში, გუდაუთის რაიონ სოფ. ბომბორაში, ქარელის რაიონის სოფ. ატოცში, წალკაში, აზერბაიჯანის რესპუბლიკაში კახის წმ. გიორგის ეკლესია. იგი იცავდა სასულიერო პირებს ადგილობრივი გაყოფილი პროვინციელი ჩინოვნიკებისაგან. ცდილობდა საეკლესიო დანიშნულების ნივთების მუზეუმებიდან გამოტანას და კვლავ ეკლესიაში დაბრუნებას. 1947 წელს უწმიდესმა კალისტრატემ ხელისუფლებას მოსთხოვა ქუთაისის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში დაცული არგვეთის ერისმთავრების წმ. დავითისა და წმ. კონსტანტინეს ნეშტების დაბრუნება, მაგრამ იმხანად ეს ვერ მოხერხდა. დააბრუნეს თელავის, ბათუმის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმებიდან საეკლესიო ნივთები. თითქოსდა უმნიშვნელო ფაქტია, მაგრამ დამახასიათებელი, — ალავერდის მონასტერში მგალობელთა გუნდის წევრებს ადგილობრივი ხელისუფლება ავიწროებდა, რომ სამუშაო საათებში „ეკლესიაში მღეროდნენ“. უწმიდესმა კალისტრატემ მგალობლები კოლმეურნეობაში სავალდებულო სამუშაოსგან გაათავისუფლებინა. აბაშის რაიონის სოფ. სუჯუნაში სოფ. საბჭოს თავმჯდომარემ ქ. ჩაგანავამ შეურაცხყოფა მიაყენა მღვდელ პეტრე კუციას. ამის გამო უწმიდესმა კალისტრატემ ხელისუფლების ორგანოთა ჩარევით გააუქმებულ თავმჯდომარეს ბოდიში მოახდევინა. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის საჭეთმპყრობელთან ეპარქიებიდან ასეთი სულისშემძვრელი წერილებიც მიდიოდა „თქვენო უწმიდესობავ! ადგილობრივმა პარტიულებმა ვერცხლეულის სია

მომთხოვეს. შემდეგ გადაწყვიტეს ზარის ჩამოსხნა და ცენტრში დაკიდება. ძალიან ცუდის თვალთ მიცქერიან, რით დაბოლოვდება ყოველივე არ ვიცი. ამათი მიზანია, როგორმე ხელთ იგდონ ეკლესიის ქონება, ვერცხლელუი. მირჩიეთ, როგორ მოვიქცე“. ასეთ დროს იგი როგორც მფარველი ანგელოზი ისე გადაეფარებოდა ხოლმე სასულიერო პირებს. ამიტომ უყვარდათ და დიდ პატივს სცემდნენ მას.

1945 წელს საქართველოში ოფიციალური ვიზიტით იმყოფებოდა რუსეთის პატრიარქი ალექსი I. 1948 წელს უწმიდესმა კალისტრატემ მონაწილეობა მიიღო რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის 500 წლისთავისადმი მიძღვნილ საზეიმო ღონისძიებებში. მსოფლიოს მართლმადიდებელი ეკლესიების წარმომადგენლებზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა მისმა გამოსვლებმა. 1949 წ. მოსკოვის სასულიერო აკადემიამ თავის საპატიო წევრად აირჩია. რკინის ფარდა, რომელიც ჩამოშვებული იყო საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიისა და მსოფლიოს რელიგიურ კონფენსიებს შორის, თანდათან გაიხსნა. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წარმომადგენლები აქტიურ მონაწილეობას იღებდნენ სხვადასხვა საერთაშორისო ფორუმის მუშაობაში. 1950 წლის 29 დეკემბერს უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატეს სახელზე ინგლისიდან ასეთი შინაარსის წერილი მოვიდა: „მე ხშირად წამიკითხავს და გამიგონია, თუ როგორ მოღვაწეობას ეწევი თქვენ მშვიდობისათვის. ძალიან დაინტერესებული ვარ თქვენი დიადი ერის სოციალური პროგრესით და გთხოვთ, დახმარება გამიწიოთ შრომაში ინგლის-საბჭოთა კავშირის მეგობრობის განსამტკიცებლად“. უწმიდესმა კალისტრატემ მეგობრული ურთიერთობა დაამყარა რუმინეთის პატრიარქ იუსტინესთან, ყოველთა სომეხთა კათალიკოს გევორქ VI-სთან.

1952 წლის 3 თებერვალს 86 წლის ასაკში იგი გარდაიცვალა. დიდი საეკლესიო მოღვაწის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის გარდაცვალება დიდი დანაკლისი იყო საქა-

რთველოს მართლმადიდებელი ეკლესიისათვის. გულწრფელი იყო ხალხის მწუხარება. ვინც თუნდაც ერთხელ შეხვედრია მას, ვერასოდეს ვერ დაივიწყებდა. უწმიდესი კალისტრატე 20 წელი ედგა სათავეში საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას. ეს იყო ჩვენი ხალხისა და ეკლესიის ისტორიის ურთულესი წლები. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმიდა სინოდმა შექმნა უწმიდეს კალისტრატეს დამკრძალავი კომისია ქუთათელგაენათელი მიტროპოლიტის ეფრემის (სიდამონიძე) თავმჯდომარეობით. დაკრძალვის დღეს, 10 თებერვალს თბილისში ჩამოვიდნენ პოლონეთის მიტროპოლიტი მაქსიმე, ლენინგრადის მიტროპოლიტი გრიგოლი, უკრაინის ეგზარქოსი იოაკინე, ანტიოქიის საპატრიარქოს წარმომადგენელი არქიმანდრიტი ვასილი, სომხეთის სამოციქულო ეკლესიის ეპისკოპოსი სააკი. დაკრძალვას ესწრებოდნენ ქართული ინტელიგენციის, მეცნიერების წარმომადგენლები. ქართველი საერო და სასულიერო საზოგადოების გრძნობები კარგად გამოხატა მიტროპოლიტმა ეფრემმა: „გული მაქვს ლოდივით დამძიმებული, სამარისებური ღრმა ღუმილით, მწუხარებაში შთაფლული, ფიქრთა სქელ ბურუსში გახვეული ჩვენი ეკლესიის ბედზე მოტირალი... ჩვენ დაგვარგეთ საქართველოს ეკლესიის მიმრქმელი და უძლიერესი პატრონი, დიდი შეურყეველი დასაყრდენი ბურჯი“.

უწმიდესი კათოლიკოსის ნეშტი დაკრძალეს სახელოვანი წინამორბედების: უწმიდესი კირიონის, ლეონიდეს, ამბროსის, ქრისტეფორეს გვერდით სიონის საპატრიარქო ტაძარში. ისტორია პირუთვნელი სააქაო სამსჯავროა. დროის დინება მიჰქრის, დღეს აღარც საბჭოთა კავშირია და არც მისი იდეოლოგიური დოგმები. მომავალი თაობებისათვის გაუგებარი იქნება, რატომ უღოცავდა საერო ხელისუფლების წარმომადგენლებს უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატე „დიდი ოქტომბრის რევოლუციის დღეს“, „საქართველოს გასაბჭოების დღეს“... ვინ იყვნენ რელი-

გვის საქმეთა რწმუნებულები? ფინსახკომის მუშაკები, რომელნიც ასე გაავეებით ებრძოდნენ საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას, მაგრამ თუ ეპოქის რთული სოციალურ-პოლიტიკური მოვლენები არ გაიაზრე, ძნელია ჩაწვდე იმ სამწუხარო და მკაცრ რეალობას, რომელშიც უწმიდეს კალისტრატეს უზღებოდა მოღვაწეობა. დღეს თამამად შეიძლება იმის თქმა, რომ მან გონივრული კომპრომისებით გადაარჩინა საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესია, მოახერხა საერო ხელისუფლებისაგან წართმეული იურიდიული სტატუსის დაბრუნება, მიაღწია რუსეთის ეკლესიასთან ნორმალური ურთიერთობის აღდგენას, საქართველოს საპატრიარქოს იურისდიქციაში მოაქცია არაქართული სამრევლოები, ეკლესიას შეუნარჩუნა მრევლი, გადაარჩინა საეკლესიო სიწმინდენი, რეპრესიებიდან იხსნა არაერთი სასულიერო პირი. თავისი პიროვნებისა და ეკლესიისადმი პატივისცემით გამსჭვალა საერო ხელისუფლების ათეისტი ჩინოვნიკებიც კი. უწმიდესი და უნეტარესი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე XX საუკუნის ქართველ პატრიარქთა შორის ერთ-ერთი მოკაშკაშე ვარსკვლავია. უწმიდესმა და უნეტარესმა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა ილია II-მ ჯერ კიდევ 1979 წელს საგანგებო ლოცვა-კურთხევით შექმნა კომისია, რომელსაც უნდა მოეძია კალისტრატე ცინცადის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ არსებული მასალები. ამ დროს მრავლად იყვნენ ის ადამიანები, ვისაც კარგად ახსოვდათ დიდი მწყემსმთავარი. უწმიდესი კალისტრატეს გარდაცვალებით საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიაში დამთავრდა ერთი დიდი ეპოქა.

უწმიდესი კალისტრატე და ქართველი საზოგადოება, მისი მეცნიერული მემკვიდრეობა

1893 წელს ქართველმა საზოგადოებამ დეკანოზ კალისტრატე ცინცაძის სახით პირველად იხილა ახალგაზრდა მოძღვარი დიდუბის ეკლესიისა, რომელმაც მგზნებარე სიტყვით მიმართა განჯიდან საქართველოში გადმოსვენებულ ნიკოლოზ ბარათაშვილის ნეშტს. სამწუხაროდ, ამ სიტყვის სრულ ტექსტს ჩვენამდე არ მოუღწევია, მაგრამ თუ როგორი გამორჩეული სიტყვის თქმა იცოდა მან, კარგად ჩანს 1901 წელს გიორგი ქართველიშვილის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით დიდუბეში ქადაგებისას.

უწმიდესი კალისტრატეს არქივში დაცულია მისი საინტერესო ჩანაწერები ილია ჭავჭავაძის შესახებ. ეს მოგონებები უნდა გამოქვეყნებულიყო ჟურნალ „მნათობში“ 1937 წ., მაგრამ ხელისუფლებამ რედაქციას არ მისცა ამის საშუალება. უწმიდესი კალისტრატე აღნიშნავდა: „ილიას სიყრმიდანვე „ზეკაცად“ ვთვლიდი, ამიტომ მასთან შეხვედრას ვერიდებოდი. არ შემერყევს მასზე შედგენილი წარმოდგენა-მეთქი. მიუხედავად ამისა, ცხოვრებამ რამდენჯერმე შემახვედრა მას. ჩემს თვალში სულ უფრო იზრდებოდა იგი“. 1906 წელს, როცა პეტერბურგში უნდა განხილულიყო საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის საკითხი, ილია ჭავჭავაძემ დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე მიიწვია კონსულტაციებისათვის შეხვედრაზე, რომელიც ორ საათზე მეტხანს გაგრძელდა. ეს დრო საკმარისი გახდა იმისათვის, რომ ილია ღრმად გარკვეულიყო აღნიშნული პრობლემის თავისებურებებში. უწმიდეს კალისტრატეს შენიშვნით „ილია ჭავჭავაძე მისთვის ახალს ერთბაშად ითვისებდა და რამდენიმე წუთის შემდეგ საფუძვლიანად იყენებდა ახალი დასკვნებისათვის“.

1907 წლის 1 სექტემბერს ქაშვეთის წმ. გიორგის ეკლესიაში ილია ჭავჭავაძის ვერაგული მკვლელობის გამო გადახდილ

პანაშვიდზე კალისტრატე ცინცაძემ ასე შეაფასა განსვენებულის ცხოვრება: „ყველა ქართველს ილია მიგვაჩნდა არამარტო დიდებულ მწერლად, ანუ ფასდაუდებელ მგოსნად, გინდა თუ გამოჩენილ და სასიქადულო საზოგადო მოღვაწედ, არამედ და უმთავრესად, გზის მაჩვენებლად, ანუ სიტყვისაებრ საღმრთო წერილისა, წინამძღვრად. ჭეშმარიტად, ჭმუნვასა და სიხარულში იგი იყო ჩვენი ნუგეშის შთამაგონებელი და შვების მოძცემი, ხოლო ფიქრის, საქმის, შრომის დროს ხომ იმას ბადალიც არა ჰყავდა. მისი რჩევა და დარიგება უსასოდქმნილს იმედს ჩაუნერგავდა გულში ბედისაგან განლაღებულს“.

დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე იყო ერთ-ერთი პირველი, რომელმაც გრიგოლ ორბელიანის ცხოვრებასა და შემოქმედებაში ღრმადმორწმუნე, მართლმადიდებელი ქრისტიანის სიყვარული დაინახა, იგი საზოგადოების ყურადღებას მიაქცევდა პოეტის წერილიდან შემდეგ სიტყვებს: „მე მინდა, — წერს გრ. ორბელიანი თავის რძალს, — რომ შენი ვაჟის ნორჩი გული სარწმუნოებით იყოს გამსჭვალული, რომლის გარეშეც კაცი ამქვეყნად უბედურია... ჩვენი მგოსანი უპირველეს ყოვლისა გვასწავებს და აღგვძრავს ძებნად სასუფეველისა, ქმნად კეთილისა, დევნად ბოროტისა და აღრჩევად უმჯობესისა“.

კალისტრატე ცინცაძე XX საუკუნის I ნახევარში საქართველოში მიმდინარე ყველა მოვლენის თავისებურ ანალიზს აკეთებდა, ეხმიანებოდა ეროვნული ინტერესების გამომხატველ დაწესებულებათა დაარსება-განახლებას. 1909 წელს ქართული თეატრის განახლების გამო წარმოთქმულ სიტყვაში მან განსაზღვრა თეატრის როლი და მნიშვნელობა ქართული საზოგადოებისათვის. „ხელოვნებამ — წერდა იგი — უნდა დაგვისურათხატოს ნამდვილი ცხოვრება და მისი მახინჯი მხარე, ქვენა გრძნობათა ბოობქრობა და მრავალგეგაროვანთა ვნებათაღელვა, მაგრამ მან არ უნდა დაივიწყოს უმაღლესი ზნეობრივი მოთხოვნილება: ავს უწოდოს ავი და კარგს კარგი, რათა ხელოვნების ტაძრისაგან არ

წარვიდეთ სახით ჩვენდა წამბილწველ-გამათახსირებელ ოცნება-წარმოდგენებით აღვსილნი, არამედ გამხნეებულნი, აღფრთოვანებულნი და განმზადებულნი ბრძოლად ბოროტისა და შემდგომად კეთილისა“.

უწმიდესი კალისტრატე განსაკუთრებული სიყვარულთი იხსენებდა დიდ ქართველ კომპოზიტორს ზაქარია ფალიაშვილს, რომელსაც თავის დროზე ასწავლიდა საღვთო სჯულს. 1917 წელს კომპოზიტორმა ოპერისა და ბალეტის თეატრში განახორციელა „აბესალომ და ეთერის“ დადგმა. პრემიერაზე სურდა, მიეწვია ავტოკეფალიადადგენილი საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მესვეურნი. დახმარება სთხოვა თავის ყოფილ მასწავლებელს კალისტრატე ცინცაძეს, რომელმაც კომპოზიტორი შეახვედრა უწმიდესსა და უნეტარესს, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს კირიონ II-ს. პრემიერას უწმიდეს კირიონთან ერთად დაესწრნენ: მიტროპოლიტი ლეონიდე, მიტროპოლიტი ანტონი, დეკანოზი კალისტრატე და ქართული სამღვდელოების წარმომადგენლები. სპექტაკლის დამთავრების შემდეგ კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ს კომპოზიტორი შეუქცია, დაულოცავს, ზაქარიას კირიონ II-ზე უთქვამს: „სახე სასტიკი გამომეტყველებისა აქვს, მაგრამ საუბრის დროს შაქარიანო“. დეკანოზ კალისტრატე ცინცაძეს საგანგებო სიტყვა მოუმზადებია 1925 წელს ზაქარია ფალიაშვილის საიუბილეო საღამოზე გამოსასვლელად, მაგრამ ხელისუფლების წარმომადგენლებმა არათუ სიტყვის თქმის უფლება მისცეს, იუბილეზეც არ დაუშვეს.

უწმიდესი კალისტრატე საოცარი ინტერესით ადევნებდა თვალყურს ყველაფერს. არქივში შენახული აქვს რუსული და ქართული ჟურნალ-გაზეთების ის ნომრები, რომელნიც ეხება მეცნიერების, კულტურის სფეროში მიმდინარე პროცესებს. მაგალითად, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პირველი პერსონალური შემადგენლობა, ივანე ჯავახიშვილის გარდაცვა-

ლებასთან დაკავშირებით გამოქვეყნებული ნეკროლოგები, საგაზეთო სტატიები, შენიშვნებითა და საინტერესო მინაწერებით. გაზ. „კომუნისტში“ დაიბეჭდა გრ. ხაეთასის სტატია ლადო კეცხოველზე, სადაც ავტორი აღნიშნავდა: „ლადო რომ ციხის აღმინისტრაციას ებრძოდა, ეს შემდეგი ფაქტიდან ჩანს: მეტეხის ციხეში მოთავსებულ საყდარში რაღაც საეკლესიო დღესასწაული იყო. ამ დღეს ეკლესიაში მწირველად მოსულიყო ცნობილი შავრაზმელი ეპისკოპოსი დიმიტრი აბაშიძე, რომელსაც ლადო სემინარიიდან იცნობდა... უწმიდესი კალისტრატეს შენიშვნა ასეთია, შეცდომაა... ლადო სემინარიიდან გამორიცხეს 1893 წელს. დიმიტრი კი დანიშნეს სემინარიაში 1896 წ“. მისი ყურადღება მიუქცევია ანა კალანდაძის ლექსს „სხვა საქართველო სად არის“, საგანგებოდ შეუნახავს არქივში. თავისი ხელით გადაუწერია ანა კალანდაძის ლექსი „უდრეკ იყო დედოფალი“. საერთოდ, საოცარი იყო უწმიდესი კალისტრატეს დამოკიდებულება საარქივო მასალებისადმი. ის თავის არქივში ინახავდა მისი არაკეთილისმოსურნეების განმაქიქებელ წერილებსაც. ქუთათელი ეპისკოპოსის დავითის ფანქრით ძნელადგასარჩევი რისხვითა და უკადრისი სიტყვებით ავსილი წერილი თავისი ხელით გადაუწერია და ასე შემოუნახავს შთამომავლობისათვის. როგორი დიდი უნდა იყო ადამიანი, რომ ეს მოახერხო. უყვარდა პაექრობა კონსტანტინე გამსახურდიასთან, შალვა ნუცუბიძესთან, იროდიონ სონღულაშვილთან, კორნელი კეკელიძესთან, თედო სახოკიასთან.

ქეთევან ნუცუბიძე იხსენებდა: უწმიდეს კალისტრატეს „ვეფხისტყაოსნის“ ყველა თარგმანი და განსაკუთრებით შალვასი გულდასმით ჰქონდა შესწავლილი და სხვა მრავალ შენიშვნასთან ერთად კატეგორიულად მოსთხოვა, დაებრუნებინა ღმერთისათვის ყველგან თავისი ადგილი: „ძალიან თვითნებურად თარგმანი, შალიკო, ღმერთის ცნებას ზოგან ან გულისხმობ მხოლოდ, ან სავსებით გამოტოვებულია, ან იხმარ იქ, სადაც რუსთაველს სულაც არ უფიქრია“... შალვა ნუცუბიძე, ეს შეუპოვარი ადამიანი,

მისი უწმიდესობის წინაშე მოწაფური მოკრძალებით იდგა, უს-
მენდა. სახლში მისვლისთანავე კი მიუჯდა მაგიდას და თარგმანი
უწმიდეს კალისტრატეს შენიშვნების მიხედვით ჩაასწორა“.

უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატე კიევის სასულიერო
აკადემიაში სწავლის პერიოდში შეუდგა საქართველოს ისტორი-
ის, ეკლესიის ისტორიის პრობლემების მეცნიერულ დამუშავე-
ბას. კიევის სასულიერო აკადემიის არქეოლოგიის პროფესორის
ნ. პეტროვის დავალებით შეისწავლა ნიკიფორე ტოლოჩანოვის
და ალექსი იევლევის ელჩობა იმერეთში 1650-1652 წლებში. ნაშ-
რომი დაიბეჭდა 1890 წ. ჟურნ. „ნოვოე ობოზრენიეში“. ეს იყო ახ-
ალგაზრდა მკვლევრის პირველი სერიოზული გამოკვლევა, რო-
მელიც შეესაბამებოდა XIX საუკუნის 90-იანი წლების ქართული
ისტორიოგრაფიის დონეს. აღნიშნულ პრობლემას მიეძღვნა 1970
წელს პროფ. იასე ცინცაძის გამოკვლევა, რომელშიც ავტორი
დაწვრილებით იხილავდა წინამორბედი ისტორიკოსების მ. პო-
ლიევქტოვის, გრ. კოტოშინინის, ს. ბელოუკოვის მოსაზრებებს,
სამწუხაროდ, კალისტრატე ცინცაძის გამოკვლევაზე არაფერია
ნათქვამი. 1892 წლის 1 მაისს კიევის სასულიერო აკადემიის სა-
მეცნიერო საბჭოს წინაშე ღვთისმეტყველების კანდიდატის სა-
მეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად კალისტრატე ცინცაძემ
წარადგინა ნაშრომი „იბერიის ეკლესია სასანიანთა პერიოდში
(265-570 წ.წ.)“. ნაშრომის შესავალში ავტორი აღნიშნავდა,
მისი მიზანი იყო „შეემოწმებინა და შეეფასებინა ქართული მა-
ტიანეების ცნობები, რომლებიც ეხებოდა საქართველოს ეკლე-
სიის ცხოვრების ამა თუ იმ მოვლენებს... ამ გზით მას სურს დაე-
ხმაროს მათ, ვინც დააპირებს ქართველ მემკვიდრეთა უდავოდ
მდიდარსა და ამავე დროს ნაკლებად შესწავლილი მასალების
გაცნობას“. ამ ნაშრომში წარმოჩნდა ახალგაზრდა მეცნიერის
კვლევის ინტერესთა სფერო ქართლის გაქრისტიანების შესახებ.
არსებულ წყაროთა და სამეცნიერო ნაშრომების კრიტიკული ან-
ალიზის საფუძველზე მან საინტერესო მოსაზრებანი წამოაყენა.

კითხულობ ნაშრომს და გაოცება გიპყრობს, როგორ მოახერხა სრულიად ახალგაზრდა კაცმა მრავალრიცხოვან წერილობით წყაროთა კრიტიკული შესწავლა. მან ერთ-ერთმა პირველმა მოახერხა, აღედგინა ქართველთა გაქრისტიანების მთელი ისტორია, საეკლესიო მმართველობის იერარქია ქართლში, საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიისა და სხვა ქრისტიანულ ეკლესიებთან ურთიერთობის საკითხები. ნაშრომში ავტორი ყურადღებას ამახვილებდა IV-V საუკუნეებში ქრისტიანულ სამყაროში გახმაურებულ ევტიქიანელობისა და ნესტორიანელობის წინააღმდეგ ბრძოლის საკითხებზე, საქართველოს ეკლესიის ბრძოლაზე ქალკედონიანობის პრინციპის დასაცავად, ირანისა და ბიზანტიის პოლიტიკური და რელიგიური ინტერესების დაპირისპირებაზე კავკასიაში. ავტორი ვრცლად ეხებოდა ქართული საეკლესიო ხუროთმოძღვრების, ბერ-მონაზვნური ცხოვრების წესის საქართველოს ეკლესიაში დამკვიდრების საკითხებს. ნაშრომს მაღალი შეფასება მისცა რეცენზენტმა, პროფ. ი. მაღიშ-ევსკიმ, რომელმაც აღნიშნა: „ავტორს გულწრფელად უყვარს თავისი სამშობლო და გატაცებულია სურვილით შეისწავლოს მისი ისტორია, მისთვის ძვირფასია საქართველოს სიძველენი, მართლმადიდებლობა... იგი გაცნობილია ქართულ ისტორიულ პირველწყაროებს, შესწავლილი აქვს რუსეთის ან უცხო ქვეყნების ისტორიული მწერლობა... ავტორის შრომა ქების ღირსია.“ ამ ნაშრომით კალისტრატე ცინცაძე საზოგადოების წინაშე წარსდგა როგორც საქართველოს ისტორიის პერსპექტიული მეკლევარი.

1906 წელს გამოქვეყნდა კალისტრატე ცინცაძის პოლემიკური შინაარსის ნაშრომი „Историческая справка по вопросу об автокефальности Грузинской церкви“. ეს იყო პასუხი პროფ. გ. სამუილოვის სტატიებზე, რომელიც „ამტკიცებდა“, თითქოს საქართველოს მართლმადიდებელ სამოციქულო ეკლესიას ისტორიულად არასოდეს ავტოკეფალია არ ჰქონია. დეკანოზმა კალისტრატე ცინცაძემ მრავალრიცხოვანი წყაროების საფუძ-

ველზე დეტალურად შეისწავლა და აღადგინა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის მოპოვების, ანტიოქიის, იერუსალიმისა და კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოებთან ურთიერთობის მთელი ისტორია. ამავე დროს, საფუძვლიანად განიხილა სამუილოვის გარდა, სხვა რუსი ავტორების ტენდენციური ნაშრომები და დაასკვნა, რომ 1811 წელს რუსეთის იმპერატორ ალექსანდრე I-ის მიერ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმება იყო სრული უკანონობა და რაც მალე იზეიმებდა სამართლიანობა, მით უკეთესი იქნებოდა. გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, ამ ნაშრომით ავტორი, ეპისკოპოსებთან კირიონთან და ლეონიდესთან ერთად, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისათვის მებრძოლთა ავანგარდში მოექცა. ეს ნაშრომი იყო ერთ-ერთი მთავარი მეცნიერული დოკუმენტი, რომელსაც ქართველი ავტოკეფალისტები იყენებდნენ რუსეთის საერო და სასულიერო ხელისუფლების წინააღმდეგ ბრძოლაში. ავტორი რამდენადაც მიუღებელი გახდა ეგზარქოსებისათვის, იმდენად დიდი სიყვარული მოიპოვა ქართულ სამეცნიერო წრეებში.

ავტოკეფალიის საკითხებს უწმიდესი კალისტრატე არაერთხელ დაუბრუნდა, მის არქივში 1944 წლის 10 მაისის თარიღით დაცულია სტატია „შენიშვნები საქართველოს ეკლესიის ისტორიიდან“ (კერძო პირთათვის). უწმიდესი კალისტრატეს აზრით, საქართველოს ეკლესიის მეთაურის კათოლიკოსის კათოლიკოს-პატრიარქით შეცვლა ასე მოხდა: „ბიზანტიაში განმტკიცებული იყო თვალსაზრისი: დამოუკიდებელი მეფის გვერდით უეჭველად უნდა ყოფილიყო დამოუკიდებელი იერარქი-პატრიარქი, როდესაც საქართველო გაერთიანდა და ბაგრატ III (975-1014 წწ.) გამეფდა, საქართველოში ფეხი მოიკიდა ბიზანტიურმა იდეოლოგიამ, ამის გამო სიმეონ კათალიკოსის (1002-1012 წწ.) გარდაცვალების შემდეგ, ბაგრატ III-მ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად დასვა თავისი ნათესავი და მის მიერ

აღზრდილი ენერგიით სავსე მელქისედეკი (1012 წ.)“. უწმიდესი კალისტრატე ყურადღებას მიაქცევდა 1666 წელს რუსეთის პატრიარქ ნიკონის სასამართლო პროცესზე საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მთავარეპისკოპოს იოსებ სააკაძის ყოფნას და ასკენის, რომ რუსეთის ეკლესია ოფიციალურად აღიარებდა ჩვენი ეკლესიის ავტოკეფალიას. წერილში საუბარია იმ სიძნელეებზე, რომელიც საქართველოს მართლმადიდებელმა ეკლესიამ გადაიტანა 1917 წლის 12 (25) მარტის შემდეგ და როგორ მიაღწია მან რუსეთის ეკლესიასთან ურთიერთობის ნორმალიზაციას. „ვისაც სურს, გაეცნოს ჩვენი ეკლესიის წარსულს, – წერდა უწმიდესი კალისტრატე, – უნდა მოინახულოს უბისა, ყინწვისი, გელათი, სვეტიცხოველი... მაშინ ის დარწმუნდება, რომ საქართველოს ეკლესიას თამამად შეუძლია წარსდგეს დიდი ერების ეკლესიებთან და თქვას: ის მცირე ნაშთი, რაც ჩემი წარსულიდან გადაურჩა ცეცხლსა და მახვილს, რით ჩამოუვარდება თქვენს მტრისაგან ხელუხლებელ ძეგლებსო“.

უწმიდესი კალისტრატე საგანგებოდ იკვლევდა ქართული პოეზიის მშვენებას, შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანს“. ქეთევან ნუცუბიძის გადმოცემით, შალვა ნუცუბიძე „ვეფხისტყაოსნის“ საიუბილეო დღეებში ბევრს ეცადა გამოექვეყნებინა კ. ეკაშვილის ფსევდონიმით შესრულებული უწმიდესი კალისტრატეს ნაშრომები, მაგრამ ვერ მოახერხა. 1966 წელს უწმიდესი კალისტრატეს ცხოვრებისა და მოღვაწეობის უბადლო მცოდნემ, პროფ. მიხეილ ქავთარიამ შოთა რუსთაველისადმი მიძღვნილ „ისტორიულ-ფილოლოგიურ ძიებანში“ (გვ. 227-274) გამოაქვეყნა უწმიდესი კალისტრატეს წერილი „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორის მსოფლმხედველობისათვის. როგორც სამართლიანად აღნიშნავს პროფესორი ნ. პაპუაშვილი, „ამით მკვლევარმა შოთა რუსთაველის ღვთისმეტყველება ახლებურად გაიაზრა, რითაც დაუპირისპირდა იმ დროისათვის საზოგადოებაში გაბატონებულ აზრს „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორის არაქრისტიანო-

ბის ან არამართლმადიდებლობის თაობაზე და ცხადყო გენიალური პოემის ორთოდოქსულ-ქრისტიანული მრწამსი. მან ერთ-ერთმა პირველმა მიაგნო ნაწარმოების სიუჟეტის ქრისტიანულ ინტერპრეტაციას: რომ პოემის პერსონაჟებსა თუ ფაბულის წიაღუნდა გავიზრთოთ სახარების უმთავრესი მოძღვრება სინანულით ღმერთთან მიახლებისა და ამ გზით პიროვნების სრულქმნის შესახებ, რომ ავთანდილი და თინათინი — ერთი მხრივ და ნესტანი და ტარიელი — მეორე მხრივ, სხვადასხვა რელიგიურ-ზნეობრივი ხასიათებია, რომ ღმერთს დაშორებული და გზასაცდენილი ადამიანი ქრისტესმიერი ნათელღებით თუ გაბედნიერდება“.

უწმიდეს კალისტრატეს არქივში ინახება მისი შენიშვნები მოსე გოგიბერიძის საგაზეთო სტატიაზე „შოთა რუსთაველი და ნეოპლატონიზმი“.

1929 წელს მიტროპოლიტმა კალისტრატემ ვრცელი ნაშრომი მიუძღვნა ნიკიფორე ირბაქის ვინაობის საკითხს. მკვლევარის მეცნიერული აზრით, „ქართველი ნიკიფორე იყო იერუსალიმის ქართული მონასტრის წინამძღვარი, რომელიც შემდეგ ეპისკოპოსის ხარისხით შეიმოსა. თეიმურაზ პირველმა 1626 წელს სწორედ ის წარგზავნა ევროპაში ელჩად, სადაც მან სტეფანე პაოლინს ხელი გაუშვართა ქართულ-იტალიურ ლექსიკონზე მუშაობისას. იერუსალიმის ქართული მონასტრის იმდროინდელ აღაპებსა თუ სხვა დოკუმენტებზე დაკვირვებამ, ქართველ მემკვიდრეთა და კათოლიკე მისიონერთა ცნობებმა, აღნიშნული ლექსიკონის გაანალიზებამ მეცნიერი იმ დასკვნამდე მიიყვანა, რომ ნიკიფორე ირბაქი იგივე ნიკიფორე ირუბაქიძე — ჩოლოყაშვილია... მკვლევარი ფიქრობს, „ნიკიფორე არასოდეს გაკათოლიკებულა და ასრულებდა გოლგოთის ქართულ მონასტერში იღუმენის მოვალეობას“.

უწმიდესმა და უნეტარესმა კალისტრატემ საფუძვლიანი შენიშვნები დაურთო საქართველოს ისტორიის პირველ სახელმძღვანელოს, რომლის სამუშაო ვარიანტი 1940 წელს გამოვ-

იდა აკადემიკოსების ივ. ჯავახიშვილის, ს. ჯანაშიასა და ნ. ბერძენიშვილის ავტორობით.

უწმიდეს კალისტრატეს მეცნიერული კვლევის ინტერესთა სფერო მრავალმხრივი იყო. გასაოცარია, როგორ ახერხებდა ყველაფრის საქმის კურსში ყოფნას. პროფ. ბ. არველაძე აღნიშნავს: ლ. მელიქსეთბეგს ტოპონიმი „გოდოლნინი“ მიაჩნდა მოლდოვინის დამახინჯებულ ფორმად. უწმიდესი კალისტრატე პროფ. ლ. მელიქსეთ-ბეგს პირადი წერილით გამოეპასუხა, სადაც აღნიშნა, რომ ჯერ 1922 წ. საქართველოს მუზეუმის მოამბეში და შემდეგ 1935 წ. ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში ცდილობთ გოდოლნინისა და მოლნინის იდენტურობის დამტკიცებას, მაგრამ... „ლნინისად გადმოქართულება საეჭვოდ მიმაჩნია!“ უწმიდესმა კალისტრატემ გამოთქვა საფუძვლიანი ვარაუდი, რომ აქ უფრო იმერეთის გოდოგანია ნაგულისხმევი.

1938 წლის 18 იანვარს პროფ. სარგის კაკაბაძისათვის გაგზავნილ წერილში აღნიშნავდა: „ეს არის წავიკითხე „აბდულმესიანის“ წინასიტყვაობა. თქვენ (უკვე მეორედ) გამოგაქვს მნიშვნელოვანი დასკვნები... მაგრამ ამ სტროფს არავითარი კავშირი არ აქვს ჩვენს წარსულთან. აქ მხოლოდ შედარებაა შესხმისა საგნისა ნესტორ მოწამესთან, რომელიც დალოცა საბრძოლველად მისმა მოძღვარმა დიმიტრი მთავარმოწამემ“.

საგანგებოდ უნდა შევხვთ უწმიდესი და უნეტარესი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის კალისტრატეს ნაშრომს „ქვაშეთის წმიდის გიორგის ეკლესია ტფილისში“, რომელიც 1994 წ. გამოიცა გამომცემლობა „კანდელის“ მიერ პროფ. მიხეილ ქავთარიას საძიებლების დართვითა და ბოლოსიტყვაობით. აღნიშნული ნაშრომი ავტორმა დაამთავრა 1930 წლის 25 მარტს. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ამ ნაშრომით ავტორმა დაამტკიცა საქართველოს ისტორიაში ღრმად განსწავლულობა საისტორიო წყაროებისა და მონოგრაფიული ნაშრომებისადმი სანიშნავი დამოკიდებულება. პირველ თავში საისტორიო წყაროების

მონაცემების საფუძველზე წარმოჩენილია ქვაშვეთის პირველი და მეორე ტაძრის ისტორია. ავტორის დასკვნით VI საუკუნეში აგებულმა მცირე ტაძარმა იარსება XVIII ს. 50-იან წლებამდე. „ქვაშვეთის მეორე ტაძარი რომ გივი ამილახვარს აუშენებია, ამას ადასტურებს იესე იესე ძე, რომელიც, როგორც ჩანს, ფრიად დაახლოებული ყოფილა ამილახვრიანთ ოჯახთან... სპარსეთიდან დაბრუნების შემდეგო, წერს იესე, ამილახვარმა გივი ქაშუეთი მოიგონა, ააშენა დიდებულის მთავარმოწამის გიორგის სახელზეო“. უწმიდეს კალისტრატეს დაკვირვებით, გივი ამილახვრის მიერ აგებული ეკლესია იყო ჯვრის სახედ და ჯვრის ბოლოების მომრგვალებით, რომელსაც ჰქონდა საუცხოო კედლის მხატვრობაც, მაგრამ XX საუკუნის დასაწყისში ეკლესიას გაუჩნდა ნაპრალები და ყოველ წუთს მოსალოდნელი იყო მისი დანგრევა, ამიტომ გადაწყდა ახალი ეკლესიის აშენება. ნაშრომში ავტორი, როგორც ქაშუეთის მესამე ეკლესიის მშენებლობის მონაწილე, დაწვრილებით აღწერს, თუ რა სიძნელეები იყო ახალი ტაძრის დამთავრებამდე.

მეორე თავში „ქვაშვეთის ტაძრის კარ-მიდამო“ აღწერილია ეკლესიის მიმდებარე ტერიტორიები, 1837 წელს შეუკეთებიათ ეკლესიის გალავანი. 1857 წელს კი შედგომიან ალექსანდრეს ბაღის გაშენებას. ავტორი არ ივიწყებს ეკლესიის გარშემო არსებულ შენობა-ნაგებობების ისტორიას. უწმიდესი კალისტრატეს აღნიშნული შრომა იმითაცაა საინტერესო, რომ დაწვრილებით მოგვითხრობს ეკლესიაში დაცულ სიწმინდეებსა და უძრავ-მოდრავ ქონებაზე, რომელთა უძრავლესობა ღღეს დაკარგულად ითვლება. ნაშრომის მეოთხე თავი „ეკლესიის წინამძღვრები“ წინამძღვართა თანაშემწენი, დიაკონნი, წიგნისმკითხველები, მნათეები, სამრევლო საბჭო, მგალობელთა გუნდი, სამრევლო სკოლა და მისი მოღვაწენი... გაცოცხლებულია XVIII-XX საუკუნეების საქართველოს ეკლესიის ისტორიის არაერთი გამოჩენილი სასულიერო პირის სახე. ავტორმა ისტორიის დავიწყებას

გამოსტაცა ეს ადამიანები. „დამატებანში“ ეკლესიაში დაცული (დღეს დაკარგული) საბუთების საშუალებით წარმოგვიდგინა ნათელდებულთა, ჯვარდაწერილთა, ანდერძაგებულთა, ტაძარში და ტაძრის გალავანში დასაფლავებულთა სახელები. უწმიდესი კალისტრატე ამა თუ იმ სასულიერო პირის ხსენებისას გადმოგვცემს მასზე არსებულ ყველა ცნობას. ეს ნაშრომი ფაქტობრივად ენციკლოპედიური, შეუცვლელია, ვისაც სურს ქაშუეთის ეკლესიის ისტორიაზე რაიმე ინფორმაცია, მას გვერდს ვერ აუვლის. პროფ. მიხეილ ქავთარიას სამართლიანი დასკვნით: „ქაშუეთის ეკლესიის ისტორია, როგორც წიგნს ჰქვია, ავტორის ჩანაფიქრით მხოლოდ ერთი, თუნდაც დიდებული ტაძრის ისტორია კი არ უნდა ყოფილიყო, არამედ თბილისის სიძველეთა ისტორიაც და კეთილშობილური ვალის მოხდაც იმ ადამიანთა ხსოვნის წინაშე, რომელნიც უხმაუროდ აკეთებდნენ თავიანთ საქმეს, ინახავდნენ განათლების კეთილშობილურ ტრადიციებს და ქვეყნის სიყვარულის ჩირაღდანს“.

უწმიდეს და უნეტარეს კალისტრატეს კალამს ეკუთვნის ნაშრომები: „ივერიის საეკლესიო წესი“, მცხეთა და მისი ტაძარი „სვეტიცხოველი“. XIX-XX საუკუნეების საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ისტორიის ვერც ერთი მკვლევარი გვერდს ვერ აუვლის მის მოგონებებს. ამ მოგონებებში ცოცხლდება საქართველოს ეკლესიის ისტორიის ისეთი ფაქტები, მოვლენები, რომელთაც სხვაგან ვერსად იპოვი. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ყოველწლიური კალენდარი პირველად დაიბეჭდა 1918 წელს, რომელიც შეუდგენია უწმიდესსა და უნეტარესს კირიონ II-ს. სამწუხაროდ, ამ კალენდრის არც ერთი ეგზემპლარი არ შემონახულა. 1927-1929 წლებში საეკლესიო კალენდარი შეუდგენია სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ქრისტეფორე III-ს. 1930 წელს საქართველოს საკათალიკოსო სინოდმა მიიღო გადაწყვეტილება საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის კალენდრის შედგენა დაევალოს

მიტროპოლიტ კალისტრატეს. უწმიდესი კალისტრატეს არქივში ინახება მასალები, თუ როგორი პასუხისმგებლობითა და მეცნიერული სიზუსტით აღგენდა იგი საეკლესიო კალენდრებს. უწმიდეს კალისტრატეს მიერ შედგენილი საეკლესიო კალენდრები განსაკუთრებული ნდობით სარგებლობდა, როგორც მორწმუნეთა, ასევე მეცნიერულ წრეებში. კალენდრის ეგზემპლარებს საგანგებო წარწერით საჩუქრად უგზავნიდა ი. სტალინს, ლ. ბერიას, კ. ჩარკვიანს.

მნიშვნელოვანია მისი ნაშრომი „ქართული ოდიკისათვის“. აქ განხილულია ისტორიულ-კულტურული თვალსაზრისით საყურადღებო საკულტო საგანთან დაკავშირებული რიგი საკითხი. მოთხრობილია ისტორია ოდიკისა საერთოდ და კერძოდ ქართული ოდიკისა, თუ პირველად როდის და საიდან უნდა შემოეტანათ ჩვენში ხელნაკეთი თუ დაბეჭდილი ოდიკები.

ქართველი მეცნიერები სიამოვნებით უსახსოვრებდნენ თავიანთ უახლოეს გამოკვლევებს, მონოგრაფიებს უწმიდეს კალისტრატეს, ყურადღებით ისმენდნენ მის არგუმენტირებულ შენიშვნებს და გაოცებას ვერ მალავდნენ, როგორ ახერხებდა ეს ასაკოვანი მწყემსმთავარი ამდენი ინფორმაციის მიღებას. უწმიდეს კალისტრატეს განსაკუთრებით უყვარდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. განგებამ ღვთისამ მას არგუნა ეპისკოპოს კირიონთან ერთად ეკურთხებინა ის ადგილი, სადაც შემდეგ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის I კორპუსი აშენდა, ხოლო 1918 წელს უკვე დეკანოზი კალისტრატე უწმიდესსა და უნეტარეს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-სთან ერთად გადაიხდის სამადლობელ პარაკლისს საქართველოში მეცნიერების ამ დიდებული ტაძრის გახსნის გამო. უწმიდესმა კალისტრატემ არაერთხელ გადასცა ძვირფასი ხელნაწერები, წიგნები თბილისის უნივერსიტეტის სიძველეთა საცავს, ხოლო თავისი ბიბლიოთეკა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიას უსახსოვრა.

ასეთი მრავალმხრივი იყო სრულიად საქართველოს კათო-
ლიკოს-პატრიარქის კალისტრატე ცინცაძის ცხოვრება და
მოღვაწეობა. დრო სწრაფად მიჰქრის... ამქვეყნიურ ცხოვრებას
ტოვებენ ის ადამიანები, ვინც ახლოს იცნობდა უწმიდესსა და
უნეტარეს კალისტრატეს, მაგრამ მის სახელს დავიწყება არა-
სოდეს უწერია. იგი ყოველთვის ჩვენი თანამედროვეა.

XX საუკუნის 20-50-ანი წლების საეკლესიო დოკუმენტები

სიტყვა

გრიგოლ ორბელიანის გარდაცვალებითგან
ოცდახუთი წლის შესრულების გამო
თქმული დეკ. კალისტრატე ცინცაძის მიერ

უკეთუ ძირი იგი წმიდა არს, — რტონიცა მისნი (რომ. II,17); იტყვის წმიდა მოციქული პავლე და ამ სიტყვათა ჭეშმარიტებას ცხადად აჩვენებს ცხოვრება და პირადობა ჩვენის სასიქადულო მგოსნის გრიგოლ ორბელიანისა, ვინაითგან ის სულის სიმტკიცე, გრძნობათა სინაზე, მსოფლიო მხედველობის სივრცე, ჩვეულების სიფაქიზე, მოქმედების სიქველე, მისწრაფების სიცხოველე, ღვინთა შეება, ჭირთა დათმენა და ფერად-ფერადთა სათნოებათა სიუხვე და თვით სიბერე-სიკვდილამდე შენარჩუნება, — ნაყოფი იყო იმ საღის სარწმუნოებრივის გრძნობისა, რომელიც შთაენერგა მის გულში მშობელს დედას, სულმნათ ხორეშანს, იმ ხორეშანს, რომელიც „როცა პატარა გრიგოლს ეძინა, მის თავზედ ღოცულობდა და წმიდა აიაზმას ასხურებდა მძინარეს...“

„ჭეშმარიტად თაყვანისმცემელი ღვთისა, ამბობს მგოსანი, არა იქადის ბედნიერებასა თვისსა და არა კარგავს სასოებასა, როდესაც მსწრაფლ წარმავლის ცხოვრების გზაზე უბედურება რამ შეემთხვევა. ამ ცრუ ქვეყანაში ყოველივე წარმავალი და მომაკვდავია. დაშთებიან მხოლოდ კეთილნი საქმენი, რომლებითაც მოსავი ღვთისა უნდა წარუდგეს ბოლოს ყოვლისშემძლებელისა სამართალსა და ვაი იმას, ვინც ყოველივე ესე უწყოდა და არ შეასრულა! ხოლო დიდება უკვდავებისა მას, ვინც მტკიცედ და შეუწყველად ადგა ხსნის გზასა“...

ცხადია, რომ ამგვარად მაზროვნებელი მგოსანი აროდეს გადაუხვევდა ღვთის მიერ ნაჩვენებს ცხოვრების გზასა და

მთელს თავის ძალ-ღონეს მოახმარებდა მოძმეთათვის შრომასა და მეცადინეობასა. და აკი ამისთვის იყო, როცა მგოსანმა მიიღო ისეთი დიდი ადგილი, რომელიც ნაკლებ შრომას და ზრუნვას მოითხოვდა მისგან, — ჩიოდა: „თანამდებობა ჩემი არის მშვიდობიანი, უშფოთველი, უზრუნველი, სავსე ამაოების ცხოვრებითა, რომელსაც ვერ შევჩვევივარ აქამომდის და იქნება ვერც სიკვდილამდის შევეჩვიო“-ო. იმ შემთხვევაში, როცა შრომა არ დაუგვირგვინდებოდა შესაფერისად, გულს არ იტეხდა და კვალად განაგრძობდა მუშაობას: „მაქვს სასოება და იმედი ღვთისა, — სწერს იგი თავის დღიურში, — მფარველობა მისი ცხადად ვიგრძენ რამდენჯერმე. და ამისათვის არ ვწუხვარ, გინა სადა გადამაგდოს მე ბოროტმან მხედარმან ჩემმან“.

„დიდება მაღალთა შინა ღმერთისა, რომლისა ნებითა ბრუნავს სოფელი ესე და ყოველი მას შინა მსოფლიო მიდის დანიშნულ მისგანვე გზაზე“, — სწერს იგი რუსეთის ჯარის ოსმალოზე გამარჯვების შემდეგ.

უფრო ცხადად და მკაფიოდ ეს ღვთისა მიმართ სასოება მგოსნისა გამოჩნდა მაშინ, როცა შამილმა დაატყვევა მისი ახლო ნათესავები. ეს ნათესავთა ტყვედ წასხმა მან ჩასთვალა ღვთისა მიერ მოვლენილ სასჯელად. თუმცა ყველა ღონე მიიღო მათ გასათავისუფლებლად, მაგრამ დატყვევებულთა ბედ-იღბალი მაინც უფალს მიანდო: „სასჯელი ესე ღვთისგან მომერგო — სწერდა იგი შამილს — და მეც არ ვდრტვინავ, მისს წმიდა ნებას ვემორჩილები...“ და უფალმაც არ დააგდო სასოება მისი!

განიცადა რა მგოსანმა, თუ რა დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა საღ სარწმუნოებრივ გრძნობას მის პირად ცხოვრებაში, მოინდომა ამ გრძნობის განვრცობა-განვითარება მოზარდ თაობის გულშიაც. „მე მინდა, — სწერს იგი თავის რძალს, — რომ შენი ვაჟის ნორჩი გული სარწმუნოებით იყო განმსჭვალული, რომლის გარეშე კაცი ამქვეყნად უბედურია. მსურს, რომ ჩემი ძმისწული მართლმადიდებელი (სარწმუნოებითა) და ევროპის მეცნიერებით

განათლებული, საფრანგეთის ახალ ფილოსოფიის ბიწიერების იდეებით წაურყენელი ქართველი იყოს“... ჩანს, პოეტის აზრით, ქართველობა, ევროპის მეცნიერებით განათლება და მართლმადიდებელი სარწმუნოება — განუყრელნი უნდა იყვნენ ურთიერთ შორის...

და ვინაითგან ამას ვერ ხედავდა იგი სამოციან წლებში სამოღვაწოდ ახალგაზოგულთა წრეში, იერემიასებრ გოდებდა და აღშფოთებით წერდა, რომ ახალ მოღვაწეთა მეოხებით,

„ყრმანი საწყალნი,

უბიწო გულნი,

სწავლად მოსულნი, წახდნენ ზნეობით!..

უსასოება,

ურწმუნოება

უმანკო გულში ღრმად ჩაუნერგეს;

„ლოცვა რად გვინდა?

ღმერთი რად გვინდა?

ჩვენი გონება არს ჩვენი ღმერთი...“, — ეუბნება მგოსანი უარყოფითი ფილოსოფიის მიმდევარ მოღვაწეთ,

„და თქვენი სიბრძნის ნაყოფი — შხამი!..

ღმერთი არ არის?

შენთვის ნუ არის!

შენ რა გაწუხებს.

რომ სუფევს სხვისთვის?!.“

ამის გამო პოეტი თავისი ტკბილი ლექსებით ხშირად განმარტავს ქრისტიანულის სარწმუნოების მნიშვნელობას და გვეუბნება, რომ ჭეშმარიტი სარწმუნოება:

1. ალაფრთოვანებს ადამიანის გონებას:

„ღმერთო, ვინ მისწვდეს შენგან ქმნილს,

მის ფერუთვალავს შვენებას?

სიბნელეს აქრობ ნათელით,

სიკვდილით ჰბადავ ცხოვრებას!..“

2. უჩვენებს ადამიანს გზას ცხოვრებისას და აღძრავს ქმნად

კეთილისა და ღვეწად ბოროტისა:

„რა არის ჩვენი სიცოცხლე,

თუ არა საქმე კეთილი?

თუ არ აღვადგენთ დაცემულს,

არ ვექმნეთ ნუგეშმცემელი?

თუ არა ვსდევნით ბოროტსა,

მართლის არა ვართ მფარველი?!

სხვის კენესა თუ არ გვაწუხებს,

სხვისა არ გვესმის ტკივილი?!

ამ აზრის გულსა დანერგვით

ვსდევნიდეთ სულმოკლეობას!

ვსდევნიდეთ ძალას დამჩაგვრელს

და მისსა უსამართლობას!

ვსდევნიდეთ კაცის წამბილწველს,

უწმინდურ ანგაარებას!

ვსდევნიდეთ ყოველს, რაც უშლის

კაცისა სულის მაღლობას!..“

3. მიაწვდის შევებას ტვირთმძიმეთა და მაშერალთ, განას-
პეტაკებს მათ სულსა და გულს და უღვიძებს ადამიანურ გრძნო-
ბებს. — სახარების სიტყვებით, — ამბობს გრიგოლის მუშა ბო-
ქულაძე,

„ზოგჯერ თუმცა არ მესმის,

მაგრამ გულს კი უხარია მის სმენა!

სულს მიმაგრებს ძალი ნუგეშცემისა,

ზეციურის მაღლით განათებული!

გულში ჰქრება ღელვა ბოროტებისა...

ვგრძნობ სიმშვიდეს... ლოცვებსა ვიგონებ...

მაგონდება ღღენი ყმაწვილობისა,

ხმა ღედისა, მისი ტკბილი ალერსი...

თვალწინ ვხედავ დიდხანს დავიწყებულთა

და აღარ ვსწყევ ჩემს შობის ღღეს, ჩემს ბედსა...

მაშინ შრომაც ღიდად მიაღვივდება,

და მას ღამეს მძინავს ისე მშვიდობით,
თითქოს ჩემს ქოხს დაჰფრინვენ ანგელოზნი“...

ამას გეასწავლიდა, ამას გვიქადაგებდა ჩვენი საყვარელი მგოსანი, მაგრამ საზოგადოება იმას სულ სხვაგვარი მასწავლებლობა მიაწერა: ჩვენში მიღებულია ის აზრი, რომ გრიგოლ ორბელიანი მქადაგებელია შვება-ლხენის კულტისა, მალმერთებელია წუთიერის სიამოვნებისა...

ზემონათქვამის შემდეგ ნუთუ ეს დასაჯერებელია, ანდა მართალია?! მართალი და დასაჯერებელი აქ ის არის, რომ გრ. ორბელიანი სიამოვნებას, შვებას და ღზენას საჭიროდ სთვლის ადამიანისათვის და არ უარყოფს მათ. მაგრამ, თუ სიამოვნებათა განცდა ცოდვაა, მაშ რად ეძიებს მას მთელი კაცობრიობა, რად ესწრაფება მას დიდიცა და პატარაც, მეცნიერიცა და უმეცარიც, მდიდარიც და ღარიბიც? საიდან ჩანს, რომ ამა ქვეყნიურ სიამოვნებათა განცდა ცოდვა იყვეს? განა თვით საღმრთო წერილი, რომელიც საფუძვლიანად ჰქონდა შესწავლილი და შეთვისებული გრიგოლს, არ გვეუბნება: ღვინო ახარებს გულსა კაცისასა (ფსალ. 103,15) და: სიცილსა ჰყოფენ პური, ღვინო და ზეთი, და რომ იგი შვებულჰყოფს ცოცხალთა-ო (ეკლეს. 10,20)? იგივე საღმრთო წერილი არ იტყვის: იხარებდი, ჭაბუკო, სიჭაბუკესა შენსა... მაგრამ ვიდოდი გზათა შინა უფლისა შენისათა უბიწოდ (იქვე 10,10)? და კვალად: მიეცით თაფლუჭი მყოფთა მწუხარებასა შინა, და ღვინო სმად მყოფთა ტკივნეულებათა შინა, რათა დაივიწყონ სიგლახაკე და ტკივილი არა მოიხსენონ მერმელა (იგავნი სოლომ. 91,5-70) განა თვით.მაცხოვარმა არ ინება მისვლა ქორწილსა წყლის ღვინოდ შეცვლით (იოან. 2, I-II)? განა მან არ გვიბრძანა: ეძიებდით პირველად სასუფეველსა ღმრთისასა და სიძარტლესა მისასა და ესე ყოველი (ქვეყნიური საშვებელნი) შეგეძინოს თქვენ (მატთ. 6,33)?

ჩანს, სიამოვნებათა განცდა არ არის ცოდვა, თუ იგი არ დაიმორჩილებს ადამიანს, არ დაატყვევებს მის თავისუფალს სულსა და არ შელახავს მის აზნაურებას! ყოველივე ჯერ არს

ჩემდა, იტყვის წმიდა მოციქული პავლე, არამედ არა ყოველი უმჯობეს არს; ყოველივე ჯერ არს ჩემდა, არამედ მე არავისა ხელმწიფებასა დავემორჩილო (I კორ. 6,12). ჩვენი მგოსანიც ხომ უპირველეს ყოვლისა გვასწავებს და აღგვიძრავს ძეხნად სასუფეველისა, ქმნად კეთილისა, ღეენად ბოროტისა და აღჩვენად უმჯობესისა?!..

მაშ, საყვარელნო, ავხადოთ ჩვენს სასიქადულო მგოსანს ეს ცილისწამება, გადავაფაროთ ზეწარი დავიწყებისა ნებისთა და უნებლიეთთა შეცოდებათა მისთა, შევავედროთ იგი იესოს ტკბილსა და აღვიბეჭდოთ გულის ფიცარზე შემდეგი სიტყვები, რომელშიდაც ჩაქსოვილია ამ დიდებული ქართველის მსოფლმხედველობა:

„მიეცით ნიჭსა გზა ფართო,
თაყვანისცემა — ღირსებას;
ნიჭს აძლევს ზენა მხოლოდ კაცს
და არა გვარიშვილობას.
კაცი ის არის, ვინ არის
ზეგარდმო მაღლით ცხებული;
მის მხოლოდ ღვაწლი არს კეთილი,
მით მხარე დამშვენებული...“
და მერმედ:

„იგი აღვიდეს მას მთასა წმიდასა,
ღვთისა დიდებით გალობითა ნათელმოსილი,
ვინც ამ სოფლის დიდებასა, მზეებრ მნათობსა,
მონებრ არ გასდევს, სცნობს რა მისს შუქს
ფუჭ-წარმავეალსა,
ვინც ძლიერებას ხმითა მაღლით ამცნო სიმართლე,
და ძმას დაცემულს მისცა ხელი და აღადგინა...“
ამინ.

(წარმოითქვა ქვაშვეთში, სადაც გრიგოლ ორბელიანი ასაფლაჳია, 1908, III.23).

**სიტყვა გიორგი დავითის ძე ქართველიშვილის
გარდაცვალების გამო
თქმული მღვდ. კალისტრატე ცინცაძის მიერ**

ნეტარ არს გზა ეგე, რომელსა წარმართებულ ხარ შენ ღღეს, რამეთუ ადგილი განსასვენებელი მოგელის შენ.

სამწუხაროა სიკვდილი ყოველი ადამიანისა, მაგრამ უფრო სამწუხაროა იგი მაშინ, როცა მიცვალებული ჩვენი კეთილი და მახლობელია. ამისთვის, გავიგებთ რა სიკვდილს ჩვენი მოძმისას და საყვარელ ადამიანისას, მივეცემით ხოლმე ღიდს მწუხარებას და გლოვას, ვიშა და ვაებასა. ხანდისხან ჩვენი მწუხარება იმდენად ღიღია, რომ ორში ერთსა ვრჩეობთ და წრფელის გულით ვიტყვით ხოლმე: ან ეს რად მოკვდა, ან ჩვენ რაღად დავრჩითო; უმჯობესი იქნებოდა, ჩვენც ამასთან ერთად დაეხოცილიყავითო, ანდა: ნეტავი ჩვენ მოვმკვდარიყავით და ეს ცოცხალი ყოფილიყო. ამას გვალაპარაკებს არა ფარისევლური ანგარიში რაიმე, არამედ ჭეშმარიტი სიყვარული მიცვალებულისა...

ერთი სიტყვით: სიკვდილი საყვარელის და მახლობელის არსებისა იმდენად თავშესაზარია, რომ ჩვენ თითქოს გვაეცოფდება კიდევაც, ვინა ვართ ან რანი ვართ?! გვაეცოფდება, რომ ვართ კაცნი, სიკვდილის შეილნი, მიწითგან შექმნილნი და მიწადვე მიქცევადნი! შეიძლება თქვას ვინმემ: ეს ასეც უნდა იყოსო, სიკვდილს სიხარულით ხომ არ უნდა მივეგებნეთო, მაშ სიკვდილი საშიშარი აღარ ყოფილაო?! თუ გამოვარკვევთ საგანს, თუ ანგარიშს მივცემთ ჩვენს ჭკუასა და გონებას, მაშინ მართლაც დავრწმუნდებით, რომ სიკვდილი სამხიარულო თუ არ არის, არც თუ საშიშარია!..

რა არის სიკვდილი, საითგან ან როგორ წარმოდგა იგი? ამ შეიდი ათასის წლის წინად ღმერთმა შექმნა კაცი ხატად თვისად, ხოლო მსგავსება ღვთისა თვითონ კაცს უნდა მოეპოვებინა და, თუ იგი მოიპოვებდა მსგავსებას ღვთისას, მაშინ შეიქმნებოდა ხორ-

ციელადაც უკვდავი. მაგრამ კაცმა არ ინება თავითგანვე შესდგომოდა იმ გზას, რომელიც მიიყვანდა მას ღვთის მსგავსებადმდე, — არ ინება სულიერი შრომითა და ღვაწლით მოეპოვებინა ხორციელებრივი უკვდავება! მან მოინდომა პირდაპირ გაღმერთება; მოინდომა ის, რაც მისთვის მიუწვდომელი იყო და ამისთვის საწადელს ვერად მიწვდა, დაკარგა კი მშვიდობა სულისა და სიმართლე სხეულისა, დაავადმყოფდა, დასნეულდა. ამის შემდეგ რაღა საჭირო იყო სნეულისა და ავადმყოფის კაცის ხორციელებრივი უკვდავება, ან ამ პირობებში უკვდავება ემჯობინებოდა კი სიკვდილს?! ღიახაც რომ არა! და ამისთვის ყოვლადმოწყალე ღმერთმა კვალად მოუვლინა კაცს მოწყალება თვისი და უბრძანა: ვინაითგან შენი ხორციელებრივი უკვდავება სულიერი და ხორციელი ტანჯვა იქნება შენთვისაო, ამისთვის — მიწა ხარ და მიწადვე მიიქეციო. აი ღლე, რომლითგანაც სიკვდილი ფლობს ყოველთა კაცთა ზედა და ყოველი და ყოველივე ემორჩილება მას...

როგორც ხედავთ, საყვარელნო, სიკვდილი არამც თუ სავალდებულო ყოფილა კაცისათვის, არამედ საჭირო და სანატრელიც. მაშ რაღად ვტირით და რაღად ვგოდებთ? იქნება ვტირით და ვგლოვობთ მისთვის, რომ გვეშინია: ვაი თუ საუკუნოდ დაკარგეთ ჩვენი ძვირფასი და საყვარელიო, ვაი თუ ველარ გვეღირსოს მისი ნახვაო? ღიახ! ყველაზე საშიშარი და შესაზარი სწორედ რომ ეს შიშია! თუ მოყვასი და ძვირფასი ჩვენი გეშორდება საუკუნოდ, თუ იმას ვერასოდეს ველარ ვიხილავთ, თუ ის დაიკარგა ჩვენთვის სამარადისოდ, თუ ის შეუერთდა მიწას ისე, როგორც კვამლი შეუერთდება ხოლმე ჰაერსა და იქ ქრება, მაშინ სიკვდილზედ უსაშინელესი და კაცზედ უუბედურესი აღარა ყოფილა რა ქვეყანაზედ. მაგრამ, არა, ამის წინააღმდეგია თვით ჭკუა და გონება კაცისა, რომელნიც ვერ ურიგდებიან ამ აზრსა, ამისივე წინააღმდეგია თვით ენა, რომელიც სიკვდილს უწოდებს განსვენებას, მიძინებას, ამის წინააღმდეგია თვით საღმრთო წერილი, რომელიც ჰბრძანებს: „არა გვენბავს უმეცრება თქვენი, ძმანო, შესვენებულთა მათთვის, რათა არა სწუხდეთ, ვითარცა იგი სხვანი,

რომელთა არა აქვთ სასოება; რამეთუ უკეთუ გერწამს, ვითარცა იესო მოკვდა და აღდგა, ეგრეცა ღმერთმან შესვენებულნი იგი იესუს მიერ მოიყვანნეს მისთანა“ (I თესალ. 4,13-14) და კვალად: „ამინ, ამინ გეტყვი თქვენ, რამეთუ რომელმან სიტყვანი ჩემნი ისმინნეს და პრწმენეს მომავლინებელი ჩემი, აქვნდეს მას ცხოვრება საუკუნო და სასჯელსა იგი არა შევიდეს, არამედ გარდაიცვალოს იგი სიკვდილისაგან ცხოვრებად“ (იოან. 5,24). აქეთგან ცხადად ჩანს, რომ ეს შიშიც უსაფუძვლო ყოფილა; კაცი კი არ კვდება, კი არ ისპობა, არამედ გარდაიცვლება სიკვდილისაგან ცხოვრებად; ე.ი. სიკვდილის საშუალებით გარდასახლება საცხოვრებლად სასუფეველსა ღვთისასა და ამისი თავმდები არის თვით მაცხოვარი ჩვენი, უფალი იესო ქრისტე, რომელიც მოკვდა და აღდგა და აღადგენს ყოველსავე მორწმუნესა მისსა...

კვალად იტყვის ვინმე: ვიცი, კარგად ვიცი, სიკვდილი თვით იმისთვის ვინც მოკვდა, განსვენებაა შრომისა და მწუხარებისაგან, ვნებისა და ბოროტებისაგან, სასიამოვნო მიძინებაა; ისიც ვიცი, რომ ძალითა ღვთისათა იგი კვალად აღდგება თვისივე სხეულით და მოყვასნი და მახლობელნი ვიხილავთ ერთმანეთს და მივეცემით შვებასა და სიხარულს განუსაზღვრელსა, მაგრამ გულსა და სულს გვიწუნებს ის, რომ ადრე იყო სიკვდილი მისი, ჯერ კიდევ საჭირო იყო იგი მოყვასისა და ოჯახისათვის. ხშირად გვესმის ხოლმე ამგვარი საყვედური და თითქოს საფუძვლიანიც არის ის. ვინ არ იცის, მაგალითად, თუ რამდენად სასარგებლო ადამიანი იყო აწ განსვენებული გიორგი დავითის ძე: ღვთისა და ეკლესიის მოყვარე, მამულისა და სამშობლოს ერთგული, ოჯახისა და ცოლ-შვილისათვის თავდადებული, განათლებისა და მწიგნობრობის მოტრფიალე, მღვდელთა და მონაზონთა პატივისმცემელი, ქერივთა და ობოლთა განმკითხველი, პატიოსნებით აღსავსე, დაუღალავი მუშაკი და საეკლესიო წარმომადგენელი ძველის ქართველის დარბაისელის მამაკაცისა, ვის გულს არ მოხვდა ცივად ამბავი ამის სიკვდილისა, ვის არ ეუცხოვა გარდაცვალება ამისი? ყოველივე ეს ჭეშმარიტებაა, მაგრამ ვინა ხარ შენ, ადა-

მიანო, რომ იყვედრები და უკმაყოფილებას აცხადებ წინააღმდეგ მისა, რომელმანაც განაჩინა დაწესებული ჟამნი და საზღვარის-
დადებანი დამკვიდრებისა პირსა ზედა ქვეყანისასა ყოველთა ნა-
თესავთა კაცთასა (საქ. მოც. 17,26) და რომელიც ფლობს ცხოვ-
ელთა და მკედართა ზედა. ნუთუ გგონია შენ, ადამიანო, რომ ის
პირნი, რომელნიც საჭიროებენ აწ განსვენებულის სიყვარულსა
და ტრფიალებასა, შენთვის უფრო მახლობელნი არიან, ვინემ
მისთვის, ვინც გააჩინა და დაჰბადა ივინი, ნუთუ დაობლებულისა
და შეწუხებულის ოჯახის შემწე და ნუგეშისმცემელი ხარ შენ
და არა ის, ვინც მფრინველთა ცისათა, რომელნი არას სთესვენ,
არცა მკიან, არცა შეიკრებენ საუნჯეთა, ზრდის (მათ. 6,26)?!
მამასადამე, დღეთა ცხოვრებისა ჩვენისათა მფლობელი, ქვრივთა
და ობოლთა პატრონი და შემწე ღმერთია და მან, მამამან ჩვენ-
მან ზეცათამან, იცის, რაი გვიხმს ამათ ყოველთაგან (მათ. 6,32);
უწყის, რა უმჯობესია ჩვენთვის, სიკვდილი თუ სიცოცხლე, ობ-
ლობა თუ ღედ-მამიანობა, სიქვრივე თუ ცოლოსნობა-ქმრიანობა.
ამისთვის, მწუხარება და ტირილი, ვიში და გოდება არის საჭირო
არა მიცვალებულთათვის, რომელთა ქრისტეს მიერ მიიძინეს
და განისვენეს, არამედ ჩვენთვის და ცოდვათა ჩვენათვის,
რომელთა სიმრავლე აღდგება წინაშე ჩვენსა და ვერ შესაძლებე-
ლად ჰყოფს ჩვენდა შემთხვევად წმიდათა შორის განსვენებულთა
მოყვასთა და მახლობელთა ჩვენთა. აი, ეს არის და უნდა იყოს
კიდევაც ჩვენთვის სამწუხარო და სატირალი და სხვა კი არა რა.

მაშ, საყვარელნო, მივმართოთ მხურვალე ლოცვით მოწყალე-
სა ღმერთსა, რათა მან, სახიერმან, აღზოცოს ყოველნი ცოდვანი
და უსჯულოებანი აწ შესვენებულისა მონისა თვისისა გიორგისა
და დააწესოს სული მისი წიაღთა შინა აბრაამ, ისააკ და იაკობისა-
თა; ზოლო ჩვენ, დაშთომილნი საწუთოსა ამას სოფელსა, გვიხს-
ნას ყოვლისაგან ჭირისა, რისხვისა და იწროებისა, სამართლად
ჩვენ ზედა მოწევნულისა. ამინ.

(წარმოითქვა ღიდუბეში 1901.09.30)

სიტყვა ქართული თეატრის შენობის განახლების გამო თქმული დეკ. კალისტრატე ცინცაძის მიერ

საყვარელნო! ქვეყნის შემოქმედმა ადამიანი ბედნიერებისათვის გააჩინა და ამ მიზნის მისაღწევ საშუალებად სულიერთა და ხორციელთა ძალთა ვარჯიშობა, ანუ მუშაობა დაუნიშნა. მაგრამ, შურითა ეშმაკისათა, ადამიანი სცთა და მისი ბუნება დაუძლურდა, რის გამოც მუშაობის დროს იგი იღლება და მის განსაგრძობად საჭიროებს ძალთა მოკრებას, მოსვენებისა და შექცევა-გართობის შემწეობით. და აი, ამ საჭიროების დაკმაყოფილება თავს უდვია ხელოვნებას საზოგადოდ და თეატრსა — კერძოდ. ხოლო, სამწუხაროდ, ხელოვნება ხშირად ამ მოვალეობის აღსრულებას გაურბის და ადამიანს, ცხოვრების განმაკეთილშობილებელ-განმავითარებელ გასართობის ნაცვლად, გარეგანის სიმშვენიერით შემკობილს ძლიერის საწამლავეთ სავსე ფიალას აწვდის და თავს მართლულობს მით, რომ იგი ცხოვრების სარკეა...

ხელოვნებამ უნდა დაგვისურათხატოს ნამდვილი ცხოვრება და მისი მახინჯი მხარე, ქვენა გრძნობათა ბობოქრობა და მრავალგვართა ვნებათა ღელვა, მაგრამ მან არ უნდა დაივიწყოს უმაღლესი ზნეობრივი მოთხოვნილება: ავს უწოდოს ავი და კარგს — კარგი, რათა ხელოვნების ტაძრითგან არ წარვიდეთ სახიდ ჩვენდა წამბილწველ-გამათახსირებელ ოცნება-წარმოდგენებით აღვსილნი, არამედ განმხნევებულნი, აღფრთოვანებულნი და განმზადებულნი ბრძოლად ბოროტისა და შედგომად კეთილისა...

მაშ, შევევედროთ ზეციურ მამას, რომ განახლებული ესე ტაძარი ხელოვნებისა ჰყოს მან ბუდედ უბიწოებისა და საყოფელად სიწმიდისა, ხოლო მუშაკთა მისთა მისცეს ძალი და სიმხნე აღძვრად და აღზრდად ჩვენში სიყვარულისა მისდამი, რაოდენი არს ჭეშმარიტ, რაოდენი პატიოსან, რაოდენი მართალ, რაოდენი წმიდა, რაოდენი საყვარელ, რაოდენი სათნო და რაოდენი ქებულ (ფილიპ. 4,8)...

ამინ.

**სიტყვა ილიას გარდაცვალების გამო
თქმული დეკ. კალისტრატე ცინცაძის მიერ
ქაშვეთის ტაძარში 1907 წლის 1 სექტემბერს**

მოიხსენენით წინამძღვარნი იგი თქვენნი... და ბაძევედით სარწმუნოებასა მათსა (ებრ. 13.7) — გვამცნობს მოციქული პავლე და ჩვენც, აღმსრულებელნი ამ მცნებისა, შეგვკრებილვართ დღეს ილიას სულის მოსახსენებელად. წინადაც მრავალჯერ შეგვკრებილვართ ამ ტაძარში ამა თუ იმ პატივცემულის პირის სულის მოსახსენებელად, მაგრამ ასეთი მწუხარება ვერ შეგვიმჩნევია: დღეს, დიდს თუ პატარას, ქალსა თუ ვაჟს, განუსაზღვრელის მწუხარების ნიშანი აღბეჭდვია სახეზედ. დღეს თითქმის ყველას დავიწყებია საკუთარი ჭირი და ვარამი და ყველა ილიას დაკარგვას გლოვობს; ილია აღარა გვყავს, ილია მოგვიკლესო, — გესმის ყოველმხრივ...

ამ მოვლენის მიზეზი ცხადია: ყველა ქართველს ილია მიგვაჩნდა არა თუ მარტო დიდებულ მწერლად, ანუ ფასდაუდებელ მგოსნად, გინა თუ გამოჩენილ და სასიქადულო საზოგადო მოღვაწედ, არამედ და უმთავრესად, გზის მაჩვენებელად, ჭკუის მასწავლებელად, ანუ სიტყვისაებრ საღმრთო წერილისა, — წინამძღვრად. ჭეშმარიტად, „ჭმუნეასა და სიხარულში“ იგი იყო ჩვენი ნუგეშის „შთამგონებელი“ და შვების მომცემი, ხოლო „ფიქრის, საქმის, შრომის დროსა“ ზომ იმას ბადალიც არა ჰყავდა: მისი რჩევა და დარიგება უსასოდქმნილს იმედს ჩაუნერგავდა გულში და ბედისაგან განლაღებულს განსაცდელისა და საფრთხისაგან დაიხსნიდა...

მაგრამ დღეს ილია აღარა გვყავს, ილია მოგვიკლეს, ილია მოგვაშორეს და მოგვაშორეს სწორედ მაშინ, როცა მისი ქველობა და გამოცდილება ფრიად საჭირო იყო იმ მამულისათვის, რომლის აყვავება-აღორძინებაზედ იგი ოცნებობდა სიყრმიდამ მოხუცებულებამდე, მოგვაშორეს უეცრივ და მოულოდნელად: დღეს

„ის აღარ ჰყვავის ამ ბნელ ქვეყანად,
ეხლა ის არის მცხოვრები ცისა...“

რა დაგვშენია დაობლებულთ? ნუთუ მარტო ტირილი და გოდება, სულთქმა და წუხილი? არა! მართალია, ილია მოგვიკლეს, ილია მოგვტაცეს, მაგრამ მოკლეს ილიას ხორცი და არა სული: „კაცია-ადამიანის“, „გლახის ნაამბობის“, „აჩრდილის“, „დიმიტრი თავდადებულის“ და მრავალ სხვათა შემქმნელი ვერ მოკვდება ქართველი ერის ხსოვნაში; ქართველთა ერი ვერ დაივიწყებს მას, ვინც მუხლმოდრეკილი და ღმობიერად ევედრებოდა მამაზეციერს:

„მსურს განმინათლდეს ცით ჩემი სული

შენგან ნამცნების სიყვარულით აღმენტოს გული“.

ვერ მოკვდება ჩვენს გონება-მეხსიერებაში ის, ვინც

„წმინდა სიტყვას უშიშარად მოჰფენდა ხალხში.“

მუდამ დაუვიწყარი იქნება ის, ვინც მოზარდ თაობის აღმზრდელებს დაჟინებით უქადაგებდა:

„საზრდოდ ხმარობდე ქრისტესა მცნებას,

შთააგონებდე კაცთა სიყვარულს,

ძმობას, ერთობას, თავისუფლებას,

რომ სიკეთისთვის გული უთრთოდეს

და მომავლისთვის ბედთანა ბრძოდეს.“

საუკუნოდ სახსენებელი იქნება ის, ვინც გამუდმებით გიკარნახებდა:

„ვაჟკაც იგია, ვინც მართალს

ეტყვის ქვეყანას მცდომსაო,

ვინც არ შეუდრკა მრავალსა,

ხშირად მართლისთვის მწყრომსაო,

ვინც კრავს უმანკოს ეკრძალვის

და პირში უდგა ღმრსაო“.

ჩვენი გონებიდან ვერ ამოიშლება სახელი მისი, ვინც დღემუდამ გვეუბნებოდა;

„კაცად მაშინ ხარ საქები,
თუ ეს წესი წესად დარგე:
ყოველ ღღესა შენს თავს ჰკითხე,—
აბა მე ღღეს ვის რა ვარგე?“

სამარადისოდ უკვდავი იქნება ხსოვნა მისი, ვისაც

„ერის წყლული უჩნდა წყლულად,
ეწოდა მის ტანჯვით სული,
მის ბედით თუ უბედობით
დადაგვია მტკიცე გული...“

ჩვენი ვალია, ილიას ნათქვამ-ნაანდერძევი საქმედ ვაქციოთ, ცხოვრებაში განვახორციელოთ და მით ილიას სულიც გაგახაროთ და ჩვენს თავსაც სარგებლობა მოვუტანოთ, ვინაიდან სარწმუნოება თვინიერ საქმეთასა მკვდარ არს (იაკობ. 2,20). ანუ როგორც თვით ილია ამბობს:

„ცხოვრებას აცისკროვნებს სული საქმით მეტყველი...

ხოლო ამ შავსა და უბედურ ღღეს კი ვანუგეშოთ თავი მით, რომ

„არ არის მკვდარი, ვინც მოჰკვდეს,
და ხალხს შესწიროს ღღენია,
მკვდრად იგი თქმულა, ვისაც აქ
სახელი არ დარჩენია...“.
ამინ!

**კალისტრატე ცინცაძის მიერ შედგენილი
სრულიად საქართველოს კათალიკოზ-პატრიარქის,
უწმიდესი ლეონიდეს ეპისტოლე მოსკოვისა და სრულიად რუ-
სეთის პატრიარქის, უწმინდესი ტიხონის მიმართ**

*მდაბალი ლეონიდე, წყალობითა ღვთისათა და კათოლიკოზ-
პატრიარქი სრულიად საქართველოისა, საყვარელ მეუფესა და
ქრისტეს მიერ უპატიოსნესსა ძმასა და თანამსახურსა, უწმიდეს
ტიხონს, მოსკოვისა და სრულიად რუსეთის პატრიარქს.*

გამხსენებელი პირუთენელისა სარწმუნოებისა შენისა (2 ტიმ. 1,5) და სიყვარულისა წმიდითა გულითა და კეთილითა სინდისითა (1 ტიმ. 1,5) ჭეშმარიტებისადმი, ივერიის ეკლესია იხარება სიხარულითა დიდითა, რაჟამს იუწყა აღსვლა შენი ეკლესიაზედა რუსეთისასა და ამრიგად აღდგენა მასში კანონიკური წესისა. გარნა 29 ქრისტეშობისთვის 1917 წლის თარიღის მესამე ნომრით აღნუსხული შენი ეპისტოლის მიღებამ ეს ჩვენი დიდი სიხარული ღრმა მწუხარებით შესცვალა, ვინაიდგან ამ ეპისტოლეში ჩვენ ვერა ვპოვეთ შენი სათვისო „მშვიდობისა და სიყვარულის სიტყვანი“, არამედ მხოლოდ ბრალდება ქართველი ეპისკოპოზებისა მასში, რომ მათ კანონიკური მიმართება მართლმადიდებელ რუსულ ეკლესიასთან დაარღვიეს და არ დაიყოვნეს ღროებით მთავრობისაგან გამოეაჯათ დადგენილება (27 მარტი, 1917) საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისათვის, ხოლო ამითი სარწმუნოებისა და სიყვარულის ერთობა დაარღვიეს მართლმადიდებელ რუსულ ეკლესიასთან და შესწყვიტეს მასთან, წინააღმდეგ კანონიკურ წესდებათა, ყოველივე ურთიერთობა, მაშინ როდესაც (ასე სჯის შენი სახიერება):

1) „ერთმორწმუნე საქართველო ას წელზე მეტია რაც შეუერთდა რუსეთს ერთი საეკლესიო მთავრობის ქვეშ და იმ დროთაგან უმაღლესი საეკლესიო მმართველობა საქართველოში

მინიჭებული პქონდა უდავოთ რუსეთის უწმინდეს სინოდს“.

2) ამგვარი წესი „საუკუნის სტადიონზე არ იწვევდა არავითარ წინააღმდეგობას“ და

3) „როცა 1905 წელს გამოირკვა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის ცდა, უწმიდესმა სინოდმა 1906 წელს განაჩინა აღნიშნული საკითხი გადაცემულიყო განსახილველად რუსეთის ეკლესიის მომავალ აღგილობრივ კრებაზე, რომლის სამსჯავროზე ჩვენ თანამდებეიყავით წარგვედგინა ჩვენი საეკლესიო სურვილები და ზრახვები და უნდა გველოდნა მისი არ გადაწყვეტილებისათვის“.

ნათქვამიდან სჩანს, რომ უწმიდესობა შენი კმასაყოფელათ ვერ გარკვეულა ჭეშმარიტებაში, ამისა გამო ვალათ მივიჩნიე თქვენს სახიერებას ივერიის ეკლესიის თაობაზე წინადაუდო სიტყვა სიმართლისა წმიდისა.

I

ერთმორწმუნე საქართველო (ამტკიცებს შენი უნეტარესობა) შეუერთდა რუსეთს საერთო საეკლესიო ხელისუფლების ქვეშ და ამის შემდგომ უმაღლესი ეკლესიური გამგებლობა საქართველოში „უცილობლათ ეკუთვნოდა რუსეთის უწმიდეს სინოდსა“.

ას წელზე მეტია, როგორც შენმა უწმიდესობამაც უწყის, რაც მოწამებრივი საქართველო მართლაც შეუერთდა ერთმორწმუნე რუსეთს ერთი საზოგადო სამოქალაქო ხელისუფლების ქვეშ, გარნა ამავე დროს მას სრულებით არაფრით განუცხადებია თვისი სურვილი მასთან ეკლესიურადაც შეერთებულიყო.

ამგვარი ჰაზრები შესაძლებელია აღძრულან ამა თუ იმ სამოქალაქო მმართველობაში, ხოლო ეკლესიის უფლებამოსილ მესვეურთა კრებული, შესახებ ამ საგნისა, იდგა გარკვეულ გარდაწყვეტილებაზე: სამოქალაქო ცხოვრების ახალს პირობებშიაც დაცულ ყოფილიყო მისი ეკლესიური დამოუკიდებლობა.

თავდაპირველად თვით რუსეთის უწმიდესი სინოდიც კი არ

იჩენდა სურვილს ქართულ საეკლესიო საქმეებში ჩარეულიყო; ასეთი პაზრის მიმცემნი პირველ ხანებში სავსებით იყვნენ „უფროსნი ამა ქვეყნისანი“ მის იმპერატორობით უდიდებულესობის სახელს რომ ეფარებოდნენ. სისწორისათვის მოვისმინოთ მოვლენათა სარწმუნო აღმწესხველის — ისტორიის ხმა: უწმიდესი სინოდის ობერპროკურორმა თავადმა გოლიცინმა რომ მიიღო საქართველოს მთავარმართებელის, გენერალ ტორმასოვის მიმართვა „საეკლესიო მამულთა შესახებ (№№94, 99)“, მან ისარგებლა ამ საბუთებით და იმპერატორს შესაბამი მოხსენება წარუდგინა, ხოლო შემდგომ (28 ენკენისთვე, 1810) ასე უთვლიდა ტორმასოვს: „ამ შემთხვევისა გამო, იმპერატორმა მიაქცია ყურადღება იმას, რომ უწმიდეს სინოდს გავლენაც არა ჰქონია და არც ცნობები მოეპოვება ქართულ სამღვდელოების საქმეთა თაობაზე; იმპერატორი ავალებს თქვენს მაღალაღმატებულებას: რათა უმჯობესად მოსაზრებული იქმნენ ამ საქმეთათვის განზრახული დადგენილებანი, საჭირო არის მიჰმართოთ საქართველოში მყოფ მთავარეპისკოპოს ვარლამს (ყოფილი ახთალელი, თავად ერისთავთა გვარისა) და ადგილობრივ გარემოებათა მიხედვით წარმოდგენილ იქმნეს მოხსენება: რა სახითა და რაგვარ საფუძველზე მოეწყოს ქართველ სამღვდელოების მმართველობა, რომ ის დაექვემდებაროს უწმიდეს სინოდს“ (კაკეას. არქეოლ. კომის. აქტები, ტ. IV, გვ.: 157, 158, 161).

გენერალმა ტორმასოვმა, რომელმაც თავ. გოლიცინის მიუთითებლათაც მიჰყო საქართველოს ეკლესიის საქმეებში ხელის ჩარევას (1809 წლის 6 თიბათვიდან) და რომელმაც 1810 წლის 3 გიორგობისთვეს რუსეთში გადაასახლა კათოლიკოზი ანტონ II, წარუდგინა თავ. გოლიცინს (10 თებერვალს 1811 წელს, №28) „საქართველოს ეკლესიის მმართველობის პროექტი“ შორსუჭვრეტ და პატივმოყვარე მთავარეპისკოპოზ ვარლაამთან შეთანხმებით გამომუშავებული. ამ პროექტით საქართველოს ეკლესიის სათავეში უნდა მდგარიყო მცხეთისა და ქართლის

მღვდელმთავარი, ვითარცა უფროსი ქართველი სამღვდელოებისა და რომელსაც მიენიჭებოდა უფლება წოდებულიყო მცხეთისა და ქართლის მიტროპოლიტად და სინოდის ექსარხოსად საქართველოში; ის უნდა ჩარიცხულიყო უწმ. სინოდის უწყებაში, რომლის სახელზე ვალდებულიყო საგანგებო და სხვა საჭირო შემთხვევაში ეგზავნა პატაკები, აგრეთვე ეწარმოებინა საზოგადო მიწერმოწერაც (იქვე გვ. 162).

იმპერატორმა ალექსანდრე I-მა 1811 წელს, 1 აპრილს უბრძანა უწმიდეს სინოდს განეხილა პროექტი და სინოდიც „იძულებული შეიქმნა“ ჩარეულიყო საქართველოს ეკლესიის საქმეებში. ამ საქმისათვის მან დაამზადა უქვეშევრდომილესი მოხსენება და 21 თიბათვის 1811 წელს წარუდგინა მეფეს; ეს მოხსენება უკან დაბრუნებულ იქმნა მეფის საკუთარი ხელმოწერილი რეზოლუციით: „იქმნეს ამისაებრ“ (აქტები, ტომი IV, გვ. 166-169).

ამრიგად, საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმება არის არა ნებაყოფლობითი შეერთება ერთმორწმუნე რუსეთთან, არამედ ნამოქმედარი „ამაქვეყნის უფროსთა“. ხოლო თქვენს უწმიდესობას კარგათ მოეხსენება, რომ საეკლესიო საქმეებში „სოფლიურ უფროსთა“ ჩარევას ღვთაებრივი კანონები არ ეგუებიან (მოციქულთა კან. 30; მეოთხე მსოფლიო კრება, 12; მეშვიდე მსოფლიო კრება, 3), ისინი მხოლოდ იძულებულნი არიან აიტანონ ასეთი ჩარევა, როდესაც ხელმწიფება მეფისა ჰკვეცს „ნამდვილი მიტროპოლიტის“ ოლქს ახალი ქალაქის დაარსებით და ისიც იმგვარად, რომ ძველი მიტროპოლია არ განიცდიდეს შევიწროებას. ეს „ატანაც“ მხოლოდ იმით აიხსნება, რომ კანონების შემომქმედ მამათა „არა აქვთ შესაძლებლობა მეფის ხელისუფლების წინააღმდეგობისა“ (IV მს. კრება, 12 და 17; IV მს. კრება, 38; ზონარის განმარტება IV კრების მე-17 კანონისა). უწმიდესმა სინოდმა კი, რომელიც თითქოს გაურბოდა საქართველოს ეკლესიასთან ურთიერთობას და რომელსაც მისდამი თავი ეჭირა რუსის ეკლესიის ისტორიკოსისათვის გაუგე-

ბარი დელიკატობით (ბუტკევიჩი), თანაც ამ ურთიერთობისაგან (საქართველოს ეკლესიასთან) არაფერს გამოელოდა, თვინიერ უსიამოვნებისა (ბუტკევიჩი — 16, 19), — ამისდა მიუხედავად, მან ერთი სიტყვაც არ გაიმეტა საქართველოს საეკლესიო საქმეებში გენერალ ტორმასოვის ჩარევის წინააღმდეგ; პირიქით, ისარგებლა შემთხვევით, რომ იმის შემწეობით მიეღო ბრძანებლობა საქართველოს ეკლესიაზე და ამრიგად დაარღვია შემდეგი კანონები:

1) არც ერთმა ეპისკოპოსმა არ უნდა იკადროს ერთი ეპარქიიდან მეორეში გადასვლა, არც სხვა ეპარქიის ტაძრებში ვისიმე ხელდასხმა ღვთისმსახურების შესრულებისათვის, არც თუ ვისიმე მიყვანა მუნ, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა მოწვეულ იქმნება მიტროპოლიტისა და მასთან მყოფ ეპისკოპოზების სიგელეობით, რომელთა ოლქებს გასასვლელი აქვს. უკეთუ არავისაგან ჰქონია მოპატიჟება და უწესოთ შევა ვიეთნიმეთა ხელდასახმელად და მისდამი უკუთვნილ საეკლესიო საქმეთა მოსაწესრიგებლად, ყოველივე მისგან ჩადენილი იყოს ძალუდები, თვითონ კი უწესობისა და უმართებულო საქციელისათვის ჯერ არს შესაბამისი სასჯელის მიღებად — წმიდა კრების მიერ თანამდებობიდან დაუყოვნებლივ განდევნით (ანტიოქ. კან. 13).

2) საოლქო ეპისკოპოზები ნურცა ავრცელებენ თვისს უფლებას ოლქის გარეშე მდებარე ეკლესიებზე და ნურცა აღრევენ ეკლესიებს. მიუპატიჟებლად ეპისკოპოზი ნუ გარდავა თვის ოლქის საზღვრებს ხელდასახმელად ან რაიმე სხვა საეკლესიო განკარგულების მოსახდენად. ხოლო ზემოაღნიშნულ კანონის დაცვით საეკლესიო ოლქათათვის ცხად არს, რომ თვითოეული ოლქის საქმეთ კეთილ აწესებს იმავე ოლქის კრება, ვითარცა განმარტებულ არს ნიკეაში (II მსოფ. კრება, 2).

3) ...აღსასრულებლად ყოველს ეპარქიათა შინა: ნურავინ ღვთის საყვარელ ეპისკოპოზთაგანი განავრცელებს უფლებას სხვათა ეპარქიაზე, რომელნიც წინადაც და პირველიდგანვე არა ყოფილა მის წინამოადგილის ხელქვეით; უკეთუ ვინმემ განავრ-

ცელა და რომელიმე ეპარქია ძალდატანებით დაიმორჩილა, მისცეს უკანვე; ნუ გადაილახება მამათა კანონები, ნუ შემოიპარება ღვთიურ მოქმედების სახით მსოფლიურ ხელმწიფის მედიდურება და ნუ დავკარგავთ თანდათანობით, შეუმჩნევლად იმ თავისუფლებას, რომელიც ყოველთა ადამიანთა განმათავისუფლებელმა უფალმა ჩვენმა იესო ქრისტემ სისხლითა თვისითა მოგვანიჭა ჩვენ. და ასე, წმიდა და მსოფლიო კრებას ენებება, რათა ყოველმა ეპარქიამ დაიცვას სიწმინდით და შეუიწროებლად თავიდანვე მიკუთვნილი უფლებები, ძველად დამკვიდრებულ ჩვეულებისამებრ... უკეთუ ვინმემ წინადასდო აწ განმარტებული და წმიდა და მსოფლიო კრების მიერ ნებული დადგენილების საწინააღმდეგო რაიმე, იქმნეს იგი ძალუმოსილი (III მსოფ. კრება, 8).

უწმიდესმა სინოდმა უგულებელყო აღნიშნული წმიდა კანონები, ის უმაღლესი ბრძანების „აბჯარში შეიმოსა“ (ეფ. 6, 14) და „უმწიკვლოდ“ (ბუტკევიჩი, გვ. 26) შეეცადა იმას, რომ 10 თიბათვეს 1811 წ. იმპერატორმა ალექსანდრე პავლოვიჩმა „შეიწყნარა საქართველოს კათალიკოზის ანტონის არზა და უმოწყალესად დაითხოვა ის სასულიერო საქმეთა გამგებლობისაგან საქართველოში“. საქართველოს ეკლესია მისი იერარქიის კრების დადგენილების გარეშე დაქვემდებარებულ იქმნა სრულიად რუსეთის სინოდისადმი, ხოლო ამ ეკლესიის სათავეში აღიყვანებენ პატივმოყვარე ვარლამს, იმ დროს უკვე მცხეთისა და ქართლის მიტროპოლიტს, — სინოდის წევრისა და საქართველოში მისი ექსარქოსის ტიტულით (Христианское чтение, 1905, ტ. I, გვ. 105-111).

ასე მოხდა, წმიდაო მეუფეო, საქართველოს შეერთება რუსეთთან ერთ საზოგადო საეკლესიო ხელისუფლების ქვეშ და ასეთს შეერთებას უწმიდესობა შენი კანონიურ მოქმედებათა სთვლის „სიმართლისა და სიყვარულის სიტყვასთან“ შეზავებულად.

II

სახიერება შენი ამტკიცებს: „საქართველოს შეერთება რუსეთთან ერთის საზოგადო საეკლესიო მმართველობის ქვეშ მთელის საუკუნის სტადიონზე არავითარ წინააღმდეგობას არ იწვევდა“, პირიქით, „უწმიდესი“ სინოდის განკარგულებაში იმყოფება მრავალი საბუთი, თვით ქართველი ხალხისაგანაც გამომდინარე ამიერკავკასიის ეპარქიებში მის მმართველობის კეთილნაყოფიერების დასამტკიცებლად. ქართველი სამღვდელოებისგანაც კი, ყოვლადსამღვდელო კირიონის, აწ საქართველოს კათოლიკოზის სახით მის წიგნში: „საქართველოს ეკლესიის მოკლე ისტორია XIX საუკუნეში“ დამოწმებული არის, რომ საქართველოს შეერთებას რუსეთთან მოჰყვა დაქვეითებაში მყოფ ქართველთა საეკლესიო ცხოვრების აღორძინება“. უწმიდესო მეუფეო! „სულსა არა ღეთისასა“ (I იოანე, 4,1) მხოლოდ ძალედო შენს სმენამდის მოეწოდებინა, რომ მთელ საუკუნის სივრცეზე ამ მიერთებას არავითარი წინააღმდეგობა გამოუწვევია! ნუთუ არ უწყი შენ, რომ საქართველოს მცხოვრებნი ვერ ურიგდებოდნენ მათი ეკლესიის თვითმყოფლობის მოსპობას და მის დაქვემდებარებას უწმიდეს სინოდზე“, რომ ექსარქოს თეოფილაქტის სიტყვით „ქართულ ეკლესიებში უწმიდეს სინოდს მხოლოდ მაშინ იხსენიებდნენ, როცა ამჩნევდნენ საყდარში რუსის მოხელეებს და რომ სწორედ ამ ეკლესიური თვითარსებობის დაკარგვაში უნდა ვეძიოთ უმთავრესი მიზეზი ამ მხარეში მომხდარ ყველა პერიოდულ მღელვარებათა“ (Христ. чтение, 1905, ტ. II, 543).

განა შენს სახიერებას არ მოეხსენება „სიტყვის მიგება“ იმერეთის ხალხისა და სამღვდელოებისა მიტროპოლიტების დოსითეოს ქუთათელისა და ექვთიმე გენათელის მეთაურობით, რომელნიც აი, ამ სიტყვის მიგებისათვის „ბრალდებულ იქმნენ სახელმწიფო ხელისუფლების წინააღმდეგ ამბოხებაში და უსამართლოთა და გამოუძიებლათ დაპატიმრებულნი და მრავალრიცხოვან დარაჯებით გარშემორტყმულნი გადაყვანილ იქმნენ

ტფილისში და შემდგომ რუსეთში?! რაოდენ ძლიერათ იქმნა მიჩნეული დასახელებულ მღვდელმთავრების „სიტყვის მიგება“, სჩანს იმ სისასტიკიდან, რაიცა მართლმადიდებელ რუსეთის მთავრობამ საქართველოს ეკლესიის ამ იერარქებისადმი გამოიჩინა: „რათა ნატყვენნი უფრო წყნარათ იყვნენ – სწერს გენერალ-ლეიტენანტ ველიამინოვს პოლკოვნიკი პუზირევსკი – ვერ შესძლონ გაქცევა, არ იცოდნენ ურთიერთის ვინაობა და არ იქმნენ ცნობილნი მცხოვრებთაგან მათ გატარების დროს, მათ ზედღავაცვამ ტილოს ტომრებს ბაგესთან სასუნთქი, კისერთან და წელთან კი ავაკრამ, ხოლო უკიდურეს შემთხვევაში განზრახული მაქვს დავხოცო, გვამები კი წყალს მიეცე“ (არქ. კომ. აქტები, ტ. VI, ნაწ. I, გვ. 579). ასეთი ზომების მიღება „მიმგებლებისადმი“ გენერალ-ლეიტენანტ ველიამინოვს საკმაო ფრთხილად არ ეჩვენა, ამიტომ თავის ხელქვეითს ის ურჩევს: „ყველაზე მეტად უნდა ჰშიშობდეთ, რათა მიტროპოლიტები სიკვდილით არ დაისაჯნენ, მათ მკვლელობას შეუძლიან მთლად ააღელვოს სამღვდლოებისა და თავადებისაგან წაქეზებული ხალხი, ეს აგრეთვე საესეებით კარგ შთაბეჭდილებას არ მოახდენს ჩვენს ჯარისკაცებზედაც, რომელთაც, მათი რწმენის მიხედვით, ძლიერი სასოება უნდა ჰქონდეთ სამღვდლოებისადმი... მაგრამ უკეთუ საჭირო გახდა მოხუც მღვდელმთავრების ამოხოცვა (ბრძანება გენერალმა 1820 წ. 23 თებერვალს გამოსცა), არამც და არამც არც ერთი გვამი არ იქმნეს დატოვებული იმერეთში, არც დასაფლავდეს, არც გადაიგდოს მდინარეში; ვინაითგან, სწრაფი დენისა გამო, შესაძლებელია მდინარეებ გვამები ჩააქანოს და მოკლულნი აღმოანახვინოს ცრუმორწმუნე ხალხს. თვითოეული მათგანი უნდა გადაყვანილ იქმნას მოზდოკამდის, არ დაიტოვოს საქართველოშიაც კი, ანდა მიყვანილ იქმნენ კაიშაურამდის მაინც და იქ შესაძლებელია მათი მისამარება“ (იქვე, გვ. 582). უფროსის ბრძანება შესრულდა ზედმიწევნით და ერთი „სიტყვის მიმგებელთაგანი“ – ქუთათელი – ამოაღრჩევს ტომარაში გზათმიმავალთ სურამი-

დან გორში. დიდხანს არ იცოდნენ, რა ექნათ მოწამე მღვდელმთავრის ცხედრისათვის, მიმყოლ ჯვარისკაცთათვის არ გაუმხელიათ ეს ამბავი ანანურამდის, სადაც ბოლოს მოვიდა ბრძანება საქართველოს სინოდალურ ექსარქოსისაგან მღვდელმთავრის დასაფლავებისათვის „ყოვლად მარტივათა და უცერემონიოთ“ (ვ. პოტტო: Кавкасская война, ტ. II, გვ. 699, შეადარე აქტები IV, I, გვ. 586).

გონებ, უწმიდესო მეუფეო, რომ ეს ამონაწერი ოფიციალური წყაროებიდან საკმაოდ ნათლად ამოწმებენ სიძლიერეს იმ „სიტყვა-მიგებისას“, რაიცა შენს უწმიდესობას საქართველოს ეკლესიის სინოდალური პერიოდის ისტორიიდან არ მოჰხსენებია. არა მსურს აღვრიო მოძმის მოყვარებაი შენი სხვა „სიტყვის მიგებათა“ დაწვრილებითი ჩამოთვლით, ვიტყვი-ღა, რომ „სიტყვის შეძრახას“ რუსეთის მთავრობა ისე საშიშოთ სთვლიდა, რომ აშკარათ ამბობდა: „დრო არს ბოლო მოეღოს იმერეთის სამღვდელოების გადაჭარბებულ გავლენას ხალხის გონებაზე“ (აქტები, ტ. VI, ნაწ. I, გვ. 574). ამიტომ მთავრობა მიჰმართავდა ყველა ზომას ამ გავლენის მოსასპობათ, და ერთ-ერთ ასეთ ღონისძიებათ დასახულიყო გადასახლება რუსეთში ყველა იმათი, ვინც არ ეგუებოდა სინოდალურ მმართველობას საქართველოში (იქვე, გვ. 575, 576, 678, 686). ეკლესიური დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლი სამღვდელოების ასეთი განუკითხაობის მხედველი ქართველი თავადაზ-ნაურობა და გლეხობა აი რა სახის მოთქმით აფრქევდა თავის გულის ნადებს: ეკლესიის თვითარსებობის ძალდატანებითი დაკარგვით, საქართველოში „მრავალი ტაძარი დაიქცევა, პატიოსანსა და ყოვლადქებულ ხატებსა და ჯვრებს გაიტაცებენ, საყდრებს მოაკლდებათ მათგანვე აღზრდილი და მათთვის შემავედრებული მოძღვარნი, ქართველები განშორებულ იქმნებიან თვის მღვდელმთავართა კურთხევისაგან“ და ამიტომ ავქსონნი ეკითხებოდნენ: „უკეთუ არ შეხებულა რჯული ბრძამყოფ ებრაელთა, რჯული სომეხთა და კათოლიკეთა, რისთვის

ჩვენ უნდა შევადგენდეთ გამოწაკლის? თუ იმ დროთა შინა, როდესაც ჩვენ აღარონელთა ხელქვეით ვიმყოფებოდით, არვინ ეხებოდა ჩვენს მტკიცე რწმენას, და არც ამგვარ მწუხარებას გვაყენებდნენ, მაშ რაღა დავაშავეთ ამ ჟამად, რომ გვტაცებენ შეჩვეულ მღვდელმთავრებს, ტაძრებსა და მღვდლებს?“ (აქტები, ტ. VI, ნაწ. I, გვ. 391).

„პირისშემბრუნებელთა“ წინააღმდეგ მიმართულმა აღნიშნულმა ზომებმა და ისეთების წინააღმდეგ, რომელნიც თვით გენერალ ტორმასოვის სიტყვით რუსეთის ერთგულნი იყვნენ, რაიცა „მრავალი მაგალითებით“ დაამტკიცეს (აქტები, IV. 230, 232, 250, 366, 369), შიშსა და ძრწოლაში შთააგდეს წევრნი და მსახურნი ქრისტეს ეკლესიისა; ამიტომ ახდელ საწინააღმდეგო გამოსვლებს ამის შემდეგ იშვიათად თუ განიზრახავდა ვინმე, გარდა ანტიკანონიკური წესების წინააღმდეგ. საქართველოს ეკლესიაში ყრუ უკმაყოფილება მუდამ გაისმოდა და ეს აშკარა გამოითქმოდა, როგორც ლიტერატურაში, ასევე უფლებამოსილ პირებთან კერძო ბაასში. ამის მაგალითები მრავალია, ხოლო მე სიყვარულსა შენსა მხოლოდ ზოგრამს ვაუწყებ: 8 გიორგობისთვის 1841 წ. სინოდის მოხსენებაზე საქართველოში ვიკარ-ეპისკოპოზის განწესებისათვის, იმპერატორმა ნიკოლოზ პირველმა ასე დააწერა: „თანახმა ვარ, მაგრამ იქ ადგილობრივი ენის ცოდნა თითქმის აუცილებელია, რომ დაცულ იქმნეს შესაბამისი გავლენა ხალხზე; ამისათვის სასურველია აღირჩივნენ ენისმცოდნე პირები, თუნდ ისე განათლებულნიც არ იყვნენ, როგორც ეს საჭიროა ამ შემთხვევაში (სინოდალური კანტორის საქმე, 1841, №6240). ასეთი მზრუნველობა რუსეთის იმპერატორისა ქართულ სამწყსოისათვის განა არ არის ნიკოლოზ პავლეს ძის სმენამდის მიღწეულ „სიტყვისმიგებათა“ შედეგი? მე აღარას ვამბობ ყოვლადსამღვდელო იმერეთის ეპისკოპოზ გაბრიელის გამოსვლათა თაობაზე გასული საუკუნის 70-სა და 80-იან წლებში ექსარქოს ევსევისა და სამო-

ქალაქო პირთა (ივანოსკისა, ზავაძისა, ვერსკისა და სხვათა) წინააღმდეგ. მათი პოლიტიკის გაკიცხვით ეკლესიის რუსიფიკატორულ ზრახვათა იარაღათ გარდაქცევისათვის, სასულიერო სკოლებში ქართველების დევნისათვის, სიწმიდეთა დარბევისათვის, ისეთი რუსის მღვდელმთავრებისა და მოძღვრების დანიშვნისათვის, რომელთაც არ ესმოდათ სამწყსოის ენა, ზნე-ჩვეულებანი და ხალხის სული და ხასიათი (თონკმელის — Правда об автокепалии грузинской церкви. 161-180). რაღა ითქმის იმ უმაყოფილებაზე პრესაში და საზოგადოებაში, რაიცა გამოწვეულ იქმნა ტაძრებისა და მონასტრების ჩამორთმევისა გამო, როგორც მაგალითად: ბიჭვინთისა, სიმონ კანანელისა, დრანდისა, მოქვისა, საფარისა, აღტალისა და უმეტესად კი ბოდბისა, სადაც განისვენებს წმიდა მოციქულთა სწორის ნინოს ნეშთი. განა ყველა ეს „სიტყვის მიგება“ არ არის რუსეთის უმაღლეს საეკლესიო ხელისუფლებისა და მისი ადეპტების წინააღმდეგ საქართველოში?

თვით სინოდის ეგსარქოსებმაც უწყობდნენ ეს „სიტყვის მიგება“, ჰსმენიათ ასეთები თავისი ყურით, მაგრამ ყველა ამას ჰხსნიდნენ ქართველების „მსჯელობისადმი უნიჭობითა“, „სიჩლუნგითა“, „ქართველი ხალხის სიცოფითა და კაცთმკვლელობისადმი მიდრეკილებით“. ასე ესმოდა ქართველების „სიტყვის მიგება“ რუსეთის ეკლესიის გამოჩენილ მღვდელმთავარს, უწმიდეს სინოდის თავმჯდომარეს, მაღალყოვლადუსამღვდელოეს იოანნიკეს — ყოფილ ექსარქოსს საქართველოში (Записки присутствующих члена Св. Синода архиеп. Никанора, 35, 36). მაღალყოვლადუსამღვდელოეს იოანნიკეს მოადგილე საექსარქოსოში მთავარეპისკოპოზი პავლე — კი ტვერის მთავარეპისკოპოზ საბასთან მიწერმოწერაში (ტ. 8, 102) თვის სამწყსოს ახასიათებდა როგორც „ველურს“, ხოლო საკუთარ ხელდაწერილ წერილში — (იქვე, 349) საქართველოს ჰსახავს „ველურ და მხეცურ ქვეყნად“. გარნა რამდენად ქართველნი ჩლუნგები, ცოფიანები, ველურები და მხეცები არიან, შენს უწმიდესობას შეუ-

ძლიან განსაჯოს მოვლენათა თუნდა უკანასკნელი — ამ საერთო ნგრევისა და დარბევის ეპოქის — ორი წლის მიმოხილვიდანაც: ყოფილ რუსეთის იმპერიაში საქართველო ერთადერთი კუთხეა, სადაც ელლინებიცა და იუდელებიც, სკვითებიცა და ბარბაროსებიც მშვიდათა ცხოვრობენ და არც თუ შიში აქვთ თავის სიცოცხლისა და რწმენისათვის.

აქ უსაფუძვლოა, ღირსპატივცემულო მეუფეო, შენი მტკიცება, რომ მთელი საუკუნის სტადიონზე საქართველოს ეკლესიის დაქვემდებარება სინოდისადმი არ იწვევდა დაეას ქართველების მხრით; ამისდამიუხედავთ, მე მაინც მჯერა შენი, რომ სინოდის განკარგულებაში ინახებიან ქართველების მიერ წარდგენილი მასალები. საქართველოში სინოდალური მმართველობის კეთილნაყოფიერების აღნიშვნით, მაგრამ მერწმუნე შენც მე, რომ ეს მასალები გამომდინარეობენ რითიმე დაინტერესებულ პირთაგან და იმავე ღირსებას შეიცავენ, როგორც შენი უწმიდესობის მიერ აღნიშნული ციტატა ნეტარხსენებულ კათალიკოზ კირიონის თხზულებიდან, ხოლო მაღალ ავტორს ზემოდასახელებულ წიგნაკში გამოთქმული პაზრები შემდგომ არა ერთგზით უარუყვია (*Журнал заседаний предсоборного присутствия*, 1906, ტ. III, ნაწ. II, გვ. 35). ჩვენი ცხოვრების პირობები თითქმის შეუძლებლათა ჰხდინენ სიძარტლის წერას. ამასთანავე, უნდა გვახსოვდეს, რომ ყოვლადსამღვდელო კირიონის ზემონაჩვენებ წიგნაკში გამოთქმული შეხედულება სრულებით არა ჰგულისხმობს მთელი ქართველი სამღვდელოების პაზრსაც, როგორც შენს უწმიდესობას ჰგონია; ეს სრულებით შეუძლებელია, რადგანაც ნეტარხსენებული ავტორის შეხედულება მუდამ დაგმობილი იყო ქართველი სამღვდელოების მიერ. საქართველოს ექსარქოსებიც კი არ იზიარებდნენ ხსენებულ ავტორის პაზრს; როდესაც მთავარეპისკოპოზი პლატონი გაეცნო საქართველოს ეკლესიის მდგომარეობას, პირდაპირ ჩასთვალა იგი ტრაგიზმით აღსავსეთ და განადგურებისაკენ მიმავალათ (*Придавление к церковным*

ВЕДОМОСТЯМ, 1906, №21, გვ. 502). რუსის ერთ-ერთი უგანათლებულესი მღვდელმთავრის ეს სიტყვები დიდმნიშვნელოვანია: სჩანს უკანასკნელმა ექსარქოსმა შეფასება მოუხდინა მის წინამოადგილეთა მოღვაწეობას საქართველოს კათედრაზე სინოდალური ბატონობის რეჟიმის განმავლობაში ჩვენში.

არქიეპისკოპოზი პლატონი სინოდალური ექსარქოსების საქართველოში მოღვაწეობის თაობაზე ასეთი მსჯავრის შემდეგ, ვიმედოვნებ, უწმიდესობა შენი აღარ მიიჩნევს სიმაღლესთან შეფარდებულად მტკიცებას, თითქოს სინოდის მმართველობა საქართველოში კეთილნაყოფიერი ყოფილიყო!

III

საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის ცდანი რომ გამოირკვა 1905 წელს — სწერს შენი უწმიდესობა — უწმიდესმა სინოდმა 1906 წელს დაადგინა: „აღნიშნული საკითხი გადატანილ იქმნას რუსეთის ეკლესიის მომავალ ადგილობრივ კრებაზე განსახილველათ“ და ამ კრების სამსჯავროს წინაშე ჩვენ „გემართებდა წარგვედგინა ჩვენი ეკლესიური სურვილები და ზრახვანი და დაგვეცადა მის განაჩენისათვის“. წინა რუბრიკაში (II) მოყვანილ ფაქტებიდან შენი უწმიდესობა მიჰხედებოდა, რა მიზეზისა გამო მხოლოდ 1905 წელს გამოაშკარავებულ იქმნენ „ცდანი საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისათვის“. მხოლოდ ამ წელს არ იყო განა ოფიციალურად ნებადართული მართლის თქმა?! და ჩვენც გამოვთქვით ეს. არა თუ მხოლოდ ჩვენ შორის აღიძრა 1905 წელს ცდა კანონიკური წყობილების აღსადგენად: თვით რუსეთის ეკლესია რომელიც საქართველოს ეკლესიასთან შედარებით უკეთეს პირობებში იმყოფებოდა, მაგრამ ორ საუკუნის მეტ მანძილზე ემონებოდა „...ფრაკოსანსა და მუნდროსან პატრიარქებს, „ურმწუნოებსა“ და „რკჳლისაგან აშკარათ გადამღვარ პირებს“ („Всерос. церковно-обществ. вестник“ 1917. №156. „Дежание Собора“ — 25 ღვინობისთვე),

განა იმავე 1905 წელს არ ამეტყველდა პატრიარქობის აღდგენისათვის? უწმიდესობას შენსას ალბათ არდავიწყებული არ ექნება ის გარემოება, თუ როგორ მრისხანეთ შეუბღვირა პო-ბედონოსცევმა რუსის ეკლესიის საუკეთესო მღვდელმთავრებს რუსეთის საეკლესიო მმართველობაში ნორმალური წყობილების დაფუძნების ცდისათვის და რაზომ დიდი იყო მღვდელმთავართა დარცხვენა უძლიერესი ვეზირის ამ შეტევისა გამო. ამის გარ-და, უწმიდესობა შენი აქაც სცოდებს ჭეშმარიტების წინააღმ-დეგ: საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის საკითხი გადაცე-მულ იქმნა სრულიად რუსეთის მომავალ კრებაზე გასარჩევათ არა უწმიდესი სინოდის დადგენილებით, არამედ იმპერატორ ნიკოლოზ II-ის ნებით, ვითარცა პასუხი ქართველ ეპისკოპოზთა მიმართვაზე საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალურ უფლებებ-ში აღდგენისათვის. უწმიდესმა სინოდმა მარტივი განკარგულე-ბაც კი არ გასცა, რათა უმაღლესი ნება თავის ოფიციალ ორგანო — Церковная ведомость — ებში გამოქვეყნებული და ეს უმაღ-ლესად გამოთქმული სურვილი ქართველ ეპისკოპოზებს კავკასი-ის მეფის-ნაცვლის საშუალებით ეუწყათ. ზოლო არსებითათ, 1906 წელს გამოთქმული ეს დადგენილება, ანუ ნება, საქართველოს ეკლესიას უმზადებდა უფრო უარეს მდგომარეობას. საქმე იმა-შია, რომ განზრახულ კრებას არ შეეძლო სისწორით გადაეჭრა მის მსჯელობაზე გადაცემული საკითხი, — ამისი თავდები იყო დაგზავნილ შეკითხვებზე პასუხი იმ მღვდელმთავრებისა, რომ-ლებიც კრების სრულუფლებიან წევრებად უნდა ყოფილიყვნენ: ყოვლად სამღვდლო მეუფენი თავის პასუხში ან არ ეხებოდნენ ამ საკითხს, ან მას უარსაყოფელად სწყვეტდნენ, ზოგიერთნი კი მოითხოვდნენ ჩვენს მიცემას სასჯელში (ტულის მღვდელმთა-ვარი ლავრენტი: Отзвѣвы епархіальных архіеріев — ნაწ. 3, გვ. 387).

უკეთესი მიმართულება არ მიუღია საქართველოს ეკლე-სიის ავტოკეფალიის საკითხს კრების წინასწარ თათბირზე-

დაც (Предсоборное присутствие): ამ თათბირმა საკითხი უარყოფითად გარდასწყვიტა და ეკლესიურ საქმეთა მოგვარებას ამიერკავკასიაში შეუდგა მის სახელზე დეკანოზ ვოსტორგოვის მიერ წარდგენილი ორი პროექტიდან ერთის მიღებით. ხოლო ეს პროექტი პროფ. პ. გლუბოვსკის სიტყვითაც კი „კანონიკური თვალსაზრისით არ იყო მთლად უმწიკვლო“, ვინაიდან ერთსა და იმავე ტერიტორიაზე განზრახული იყო „ორი ურთიერთშორის მოქიშპე საეკლესიო ხელისუფლების დაარსება, რომელთა შორის მოსალოდნელი იყო მტრული განწყობილება (კრების წინასწ. თათბირი ჟურნალები და პროტოკოლები, ტ. III, ნაწ. II, გვ. 277). განზრახული კრების მომავალი წევრებისა და მათი დამქაშების ასეთი სულისკვეთებისა გამო, განა შეიძლებოდა ჩვენი სურვილები და მისწრაფებანი დამოუკიდებლობისადმი სრულიად რუსეთის საეკლესიო კრების სამსჯავროზე წარგვედგინა?

მაგრამ შენს უწმიდესობას იქნება ჰგონია, რომ „ჩვენს სურვილებს დამოუკიდებლობისადმი“ შეეძლო სამართლის მხრივ დამცველები შეეძინა 1906 წელს გამოთქმული უმაღლესი კეთილსურვილის შემდგომ საქართველოს ეკლესიის ბედის უახლოეს ხელმძღვანელთა სახით?

დიდათა ვწუხვარ, რომ ჩვენ ხელთა გვაქვს ერთობ მცირე ოფიციალი მასალა შესახებ იმისა, თუ როგორ აშუქებდნენ ამ საკითხს უმაღლესი საეკლესიო მთავრობის წინაშე საქართველოს ექსარქოსები, გარნა ის მტკიცებანიც, რაიცა ჩვენს განკარგულებაში არის, საკმაო ნათლად ახასიათებს ეგრეთწოდებულ საქართველოს ექსარქოსებს. უმაღლესი განკარგულებისა და კეთილსურვილების შემდგომ მოვლინებული პირველივე ექსარქოსი არქიეპისკოპოზი ნიკონი აი რას სწერდა 20 იანვარს 1908 წელს უწ. სინოდის თავმჯდომარეს მიტროპოლიტ ანტონს: — „სამღვდელოებამ (საქართველოისამ) დაადგინა სემინარიაში და სასულიერო სასწავლებლებში საღვთისმეტყველო საგნების სწავლება შემოიღოს ქართულ ენაზე, მაგრამ ეს არავითარ შემ-

თხვევაში არ შეიძლება. ხოლო თუ მათ მაინცდამაინც მიეცემოდანებართვა ქართულ ღვთისმეტყველებაში ევარჯიშნათ, მაშინ ამ საქმეს ბოლომდის უნდა მივეყვით და არაფრით არ უნდა გადაეუხვიოთ სახელმწიფოებრივ საფუძვლებს და შეიძლება, როგორც ვწერ უწ. სინოდისადმი მოხსენებაში, წაერთვას სემინარიას შემწეობა სახელმწიფო ხაზინიდან, რაკი მასში სწავლებას ნაციონალურ ენაზე შემოიღებენ და ჩამოერთვას ის უფლებებიც, რასაც იგი თავის მოწაფეთ ანიჭებდა ამ ხნობამდის, ვიდრე იყო საეკლესიო რუსული. მაშინ ქართველები ჩადენილი საქციელის მონანიებით და ცრემლთა ღვთისმეტყველებისათვის, უარს განაცხადებენ თავის ეროვნულ პრეტენზიებზე და ხვეწნით მოგვმართავენ დაუბრუნოთ ის, რაცა ჰქონდათ. თავაზიანობა მათთან არა ღირს („Закавказие“, 16 აპრილი, 1917 წ.). ნუთუ შესაძლებელი იყო, ღირსეულ ძეგლს, ასეთი სტრიქონების ავტორისაგან დახმარების მოლოდინი საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალურ უფლებათა საკითხის დადებითად გარდაწყვეტისათვის?..

მთავარეპისკოპოს ნიკონის მოადგილემ მაღალყოვლადუსამღვდელო ინოკენტიმ იმერეთის სამღვდელოების მილოცვაზე მისი ექსარქოსად დანიშვნის გამო და იმედის გამოთქმაზე, რათა ივერიის ეკლესიის საკითხი კეთილმითვლილად გარდაწყვეტილიყო, ასე შეუთვალა: „მე ვცნობ მხოლოდ რუსეთის ეკლესიას, ხოლო არა ვცნობ ივერიის ეკლესიას“. ექსარქოს ინოკენტის მოადგილე არქიეპისკოპოსი ალექსი (7 ქრისტეშობისთვის 1913 წ.) ხელმწიფე იმპერატორისადმი მირთმეულ მიმართვაში, ქართველების ცდას ეკლესიური თვითარსებობისათვის უწოდებს „ქართველ ავტოკეფალისტ ინტელიგენტების ფანტასტიურ ბოდვას“ (უწ. სინოდის ბრძანება, №167, 11 აპრილი, 1914 წელი, სინდ. კანტორის საქმე, 1914 წ. №300). ახლა არქიეპისკოპოს პლატონის საქციელი: საქართველოს ეკლესიის სამღვდელოების კრებას მან ჩამოართვა პატაკი ღიდი მთავრის ნიკოლოზ ნიკოლოზისადმი გადასაცემათ, რომელშიაც გამოთქმული იყო შუამდგომლობა

ავტოკეფალიის აღდგენისათვის, ნამდვილად კი არზა თვითონ დაიტოვა, ხოლო სამღვდელოებას არწმუნებდა, რომ იგი უკვე გადაეცა დანიშნულებისამებრ.

რაც ითქვა, უწმიდესო მეუფეო, საკმარისია იმის გასაგებათ, თუ როგორ ამზადებდნენ რუსეთის ეკლესიის კრებას მის განსახილველათ გადაცემულ საქართველოს ეკლესიის საკითხის გარდაწყვეტისათვის და რაგვარი დადგენილების მიღება შეეძლო კრებას ამ საკითხზე. რუსეთის ეკლესიის კრების მიერ ავტოკეფალიის საკითხის უარყოფით განჩინებას კი შეეძლო წარმოეშვა განყოფილება და მტრობა-კონფლიქტი უკვე ორ ეკლესიას შორის — ქართულისა და რუსულისა, რაიცა ჩვენ არასდროსა გვსურდა და არც ახლა გვსურს. ეკლესიურ საქმისათვის მეცადინე ქართველები ამიტომ დაუფარავედ აცხადებდნენ, რომ რუსეთის საეკლესიო კრებას 1906 წლის 11 მარიაშობისთვის უმაღლესი ბრძანების შემდეგაც ნება არა აქვს გარდასწყვიტოს ქართული საეკლესიო საკითხი და რჩევას იძლეოდნენ ყოველივე ღონის მისაღებად, რათა განზრახული სრულიად რუსეთის კრებაზე მასზე განსახილველათ გადაცემული საკითხის განსჯაში არ შესულიყო (Тифлис, 16, 12 ღვინობისთვე, 1906 წ. Мнение группы священников).

შემდგომ ყოველივე ამისა, საჭირო შეიქმნა ან დაშთენა სინოდალურ ხელისუფლების ქვეშ და ცდა მისგან მმართველობის ნაწილობრივი რეფორმების გამოღებისათვის ავტოკეფალიის საკითხის აღუძვრელად, ან არა და, საჭირო იყო ლოდინი ხელისშემწყობ გარემოებისა, რათა თვით საქართველოს ეკლესიას შესძლებოდა თვისი აღდგენა ავტოკეფალურ, თვითგამგე ეკლესიის უფლებებში. უფალმა ინება ისეთი გარემოების შექმნა, რომელთა მეოხებით საქართველოს ეკლესიამ მეორე მზის არჩევა შესძლო და, ვითარცა შედეგი, მოგვცა 1917 წლის 12 მარტის თვითგამორკვევის დიდი აქტი და ამის გამო გვკიცხავ შენ, სიყვარულით აღსავსევე?!

IV

მაგრამ შენ, უნეტარესო, განაგრძობ ჩვენს ბრალდებას და ამბობ, რომ ჩვენ „დავარღვიეთ (სწორეთ 1917 წლის 12 მარტის აქტით) კანონიკური მიმართულება მართლმადიდებელ რუსის ეკლესიასთან და ავჩქარდით გამოგვეაჯნა დროებითი მთავრობისაგან 27 მარტის დადგენილება შესახებ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიისა“.

უწმიდესო მეუფეო, ღვთაებრივ განგებას ენება, რათა მოცილებულიყო ის, რაიცა 1917 წლამდის აბრკოლებდა რუსული საეკლესიო კრების მოწვევას და რამაც მოსპო ქართული ეკლესიის ავტოკეფალია, — თვითმპყრობელურმა მთავრობამ ადგილი დაუთმო სახალხო წარმომადგენლობას. ამგვარი ცვლილებისა გამო, საქართველოს ეპისკოპოზებმა და სამღვდელოებისა და ერისკაცთა წარმომადგენლებმა კეთილდროულად მიითვალეს შერკებილიყვნენ 1917 წლის 12 მარტს მცხეთის ათორმეტთა მოციქულთა ტაძარში და ერთხმათა და ერთსულოვნებით დაედგინათ: ამიერიდგან საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალური მმართველობა აღდგენილად ჩაითვალოს და ამის შესახებ ეცნობოს დროებით მთავრობას, რომელმაც შესცვალა ხელისუფლება, 1811 წელს რომ მოსპო ეს მმართველობა, ხოლო 1906 წელს თხოვნა მიიღო იგივე მმართველობის აღსადგენათ. დროებითმა მთავრობამ დადგენილება საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიისათვის გამოსცა სრულიად დამოუკიდებლად და არა ქართველი ეპისკოპოზების მხრით რაიმე ცდისა გამო, როგორც ამას უწმიდესობა შენი შემცდარათ ჰგონებს („Вестник временного правительства“) 1917, №18; შეადარე: „Церковные ведомости“, 1917, №9-15). ამ დადგენილებაში დროებითი მთავრობა თუმცა შეჰნიშნავს, რომ ის საქართველოს ძველი მართლმადიდებელი ეკლესიის აღდგენის კანონიკურ მხარეს არ ეხება, მაინც სწორეთ ამ მხრივ შეეხო მას, ამიტომაც საკითხი ანტიკანონიკურად გადასჭრა, ვინაიდან საქართველოს ავტოკეფალ ეკლესიას მიუკუთვნა ეროვნული ქა-

რთული ხასიათი და არ შეზღუდა იგი განსაზღვრულ ტერიტორიით, როგორც ამას კანონები აწესებენ; იმავე კანონთა საწინააღმდეგოთ, მან „ყველა მართლმადიდებელი სამრევლოები — რუსულნი და სხვა არაქართულნი — მართლმადიდებელი რუსული ეკლესიის უწყებაში დასტოვა. საკითხის ამგვარი შეტრიალება საქართველოს ეკლესიის დროებითმა მმართველობამ სცნო ანტიკანონიკურად და იმავე დროს, როცა მიიღო დეკრეტით ეს დადგენილება 28 მარტს, — გამოაცხადა ასეთი შინაარსის პროტესტი: „საქართველოს ეკლესიის ცნობას ნაციონალ ეკლესიად და არა ტერიტორიულ ავტოკეფალიად ისტორიაში პრეცედენტი არა აქვს და საეკლესიო ეწინააღმდეგება მართლმადიდებლებისათვის სავალდებულო ეკლესიურ ყველა კანონს. საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია უნდა იყოს ცნობილი ტერიტორიულ საფუძვლებზე ძველი დროის ქართულ საკათალიკოზო საზღვრებში“. საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობის მიერ პროტესტი შეტანილი იქმნა იმ პროექტშიაც, რომელიც ხელმოწერილი იყო დროებითი მთავრობის წევრებისაგან და მისი დროებითი რწმუნებულის საქართველოს საქმეთათვის პროფესორ ვ. ბენესევიჩისაგან: „მთავარი საფუძვლები საქართველოს ეკლესიის უფლებრივი მდგომარეობისა რუსეთის სახელმწიფოში“. მაგრამ დროებითმა მთავრობამ უარჰყო ეს სამართლიანი პროტესტი, არ ჩასთვალა შესაძლებლად ანგარიში გაეწია საეკლესიო კანონთა მოთხოვნებისათვის და, ამრიგად, დააკანონა ეკლესიის მიერ დაგმობილი ფილექტიზმი. ამის გამო, დროებითი მთავრობის მიერ დამტკიცებულ „რუსეთის სახელმწიფოში საქართველოს ეკლესიის უფლებრივი მდგომარეობის პროექტის“ მიღებისთანავე (Вестник временного правительства, 140 (180), 1917), საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობისა და მის ყველა ეპარქიულ განყოფილებათა საგანგებო კრებამ გაუგზავნა ა. კარტაშევს ფრიად მკაცრი შინაარსის პროტესტი.

ნათქვამიდან ცხადი უნდა იყოს შენი სათნოებისათვის, რომ

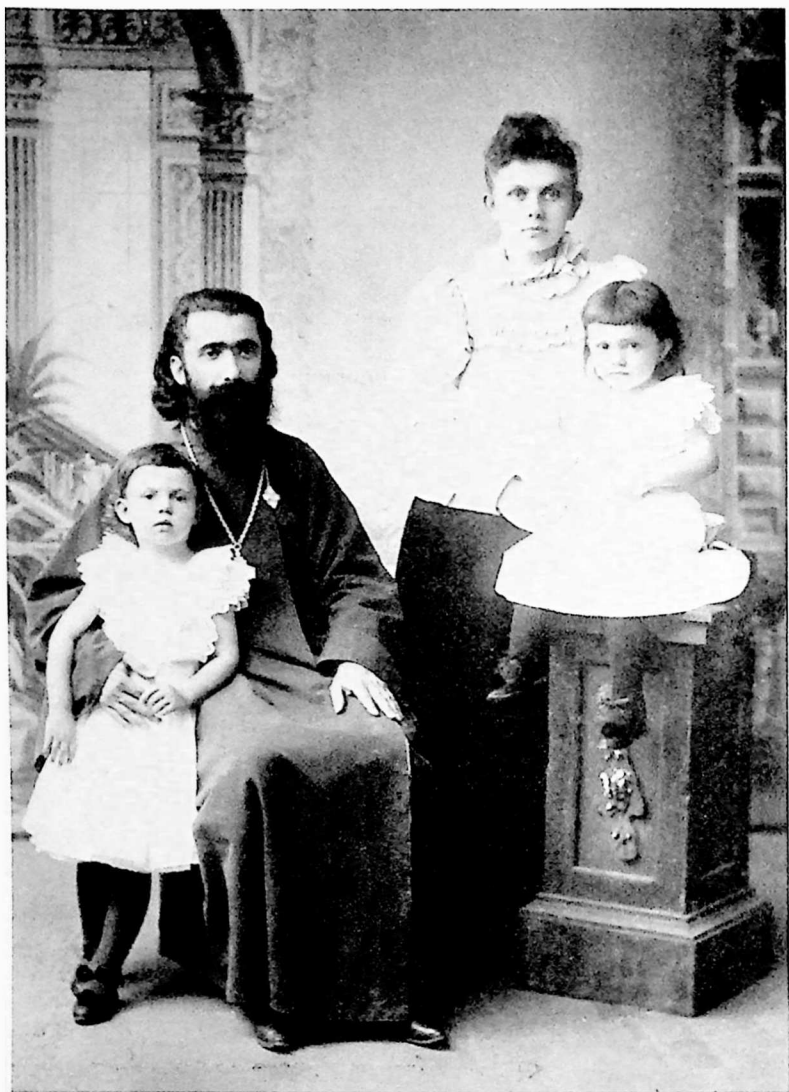
რაკი უწმიდესი სინოდი XIX საუკუნის დასაწყისში გაერია საქართველოს ეკლესიის საქმეებში არა თავის ინიციატივით, არამედ ზედასფეროების გავლენითა და იძულებით (ბუტკევიჩი, გვ.16, 19), საქართველოს ეკლესიას საფუძველი ჰქონდა დაიმედებულიყო, რომ რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესია, უწმიდესი სინოდის სახით, 1917 წელს სიხარულით მიეგებებოდა თავის განთავისუფლებას მასზე იძულებით მოხვეულ საქართველოს ეკლესიისათვის გარჯისა და მზრუნველობისაგან და ამით გამოასწორებდა დროებითი მთავრობის მიერ ჩადენილ შეცდომას. ეს მაინც არ მოხდა: უწმიდესი სინოდის წევრმა მთავარეპისკოპოზმა პლატონმა ჩვენგან ცნობა რომ მიიღო საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალურ უფლებათა აღდგენის თაობაზე, რის შემდეგ მას ბუნებრივად უნდა აჰყროდა უფლება ქართლისა და კახეთის მთავარეპისკოპოზთა და საქართველოს ექსარქოსათ დაშენილიყო, ძმური სალამის მაგიერ, რუსის სალდათების ხიშტებით დაგვემუქრა. უწმიდესმა სინოდმა კი არ დააყოვნა დამდგარიყო თქვენ მიერ სამართლიანად წოდებულ ბულგარულ სქიზმის თვალსაზრისზე და 1917 წლის 14 მკათათვეს გამოიცა „დროებითი წესები კავკასიაში რუსული მართლმადიდებელი ეკლესიის მოწყობისათვის“ („Церковные ведомости“, 1917, №30) რუსული სამიტროპოლიტო კათედრის დაწესებით, იქ, სადაც V საუკუნიდან მოყოლებული არსებობს ქართული ტფილელი მიტროპოლიტის კათედრა, რაიცა ეწინააღმდეგება I მსოფლიო კრების მე-8 კანონს: „რათა არ იყვნენ ორნი ეპისკოპოზნი ერთსა ქალაქსა შინა“.

მოთხრობილის შემდგომ, კიმედოვნებ, უწმიდესობა შენი შესძლებს სთქვას „ღრმითა შეგნებითა თვისით“, რომ საქართველოს ეპისკოპოზნი მუდამ იცავდნენ კანონიკურ წესებს იმ დროს, როდესაც ისინი, ვინც თავის თავს რუსეთის ეკლესიის წარმომადგენლებათ ჰსახავდნენ, ღვთაებრივ კანონთა წინააღმდეგ ვიდოდნენ.

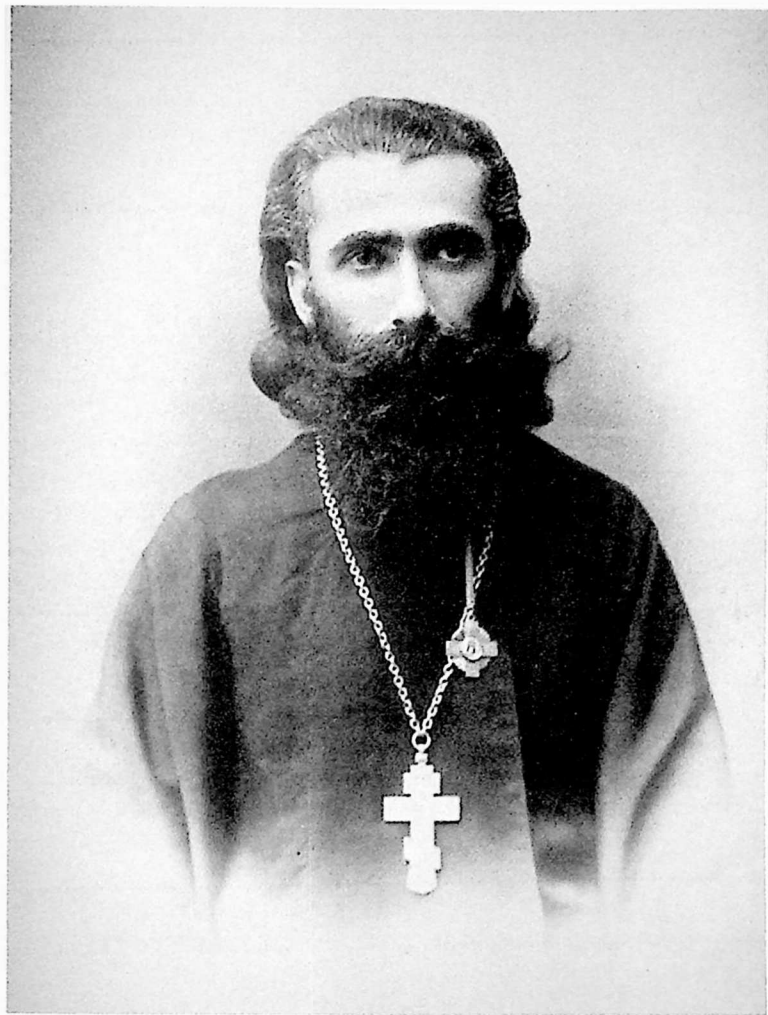
უწმიდესობა შენი გვისაყვედურებს ჩვენ კიდევ რუსეთის მართლმადიდებელ ეკლესიის მიმართ სარწმუნოებისა და სიყვარულის ერთობის დარღვევას და მასთან. წინააღმდეგ ყოველივე კანონიკური წესებისა, ურთიერთობის შეწყვეტას. გარნა არც ეს საყვედური დაგვიმსახურებია, ამიტომ ესეც უსაფუძვლოა. მართალია ჩვენ 1917 წლის 12 მარტიდან – განსაკუთრებით 27-დან – არა ეცნობდით ჩვენზე უწმიდესი სინოდის ისედაც უკანონო მთავრობას, მაგრამ სულაც არ გვიფიქრია დავშთენილიყავით „რუსეთის ეკლესიასთან ყოველივე ურთიერთობის გარეშე.“ ჩვენ მიერ 1917 წელს, 14 მარტს არქიებისკოპოზ პლატონისათვის გადაცემულ საბუთებში გარკვეულათ იყო ნათქვამი, რომ მას „ერთმევა უფლება გამგებლობისა საექსარქოსოს მხოლოდ ქართულ ეპარქიებზე, სამრევლოებზე, სასულიერო სასწავლებლებზე და საეკლესიო დაწესებულებებზე საქართველოს საკათალიკოზო საზღვრებში“ განურჩევლად იმისა, თუ როგორი იყო და არის ეროვნებათა შემადგენლობა, როგორც საკათალიკოზო, აგრეთვე საქართველოს ყოფილ საექსარქოსოს დანაშთენ ნაწილებში. ამგვარი კანონიკური მოთხოვნილება მიუღებლად მოეჩვენა არქიებისკოპოზ პლატონთან შემდგარ ქალაქ ტფილისის სამღვდელოებისა და ერისკაცთა კომიტეტს, რომელშიაც თავმოყრილიყვნენ უმთავრესად დეკანოზ ვოსტორგოვის ყოფილი თანამოღვაწენი. ამ კომიტეტმა 27 მარტს დაადგინა – ეცნობოს უწმიდეს სინოდს შემდეგი: „რადგანაც საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გამოცხადება შესრულებული ფაქტია, ხოლო ჩვენთვის შეუძლებელი არის საქართველოს საკათალიკოზოში შესვლა, ვშუამდგომლობთ უწმიდესი სინოდის წინაშე, დაარსდეს ამიერკავკასიის საექსარქოსო, უწმიდესი სინოდისადმი დაქვემდებარებული, რომლის შემადგენლობაში უნდა იყვნენ ყველა რუსული სამრევლოები, აგრეთვე სხვა ეროვნებათა მართლმადიდებლებიც, უკეთუ ისინი ამას მოისურვებენ“.

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი
კალისტრატე ცინცაძე

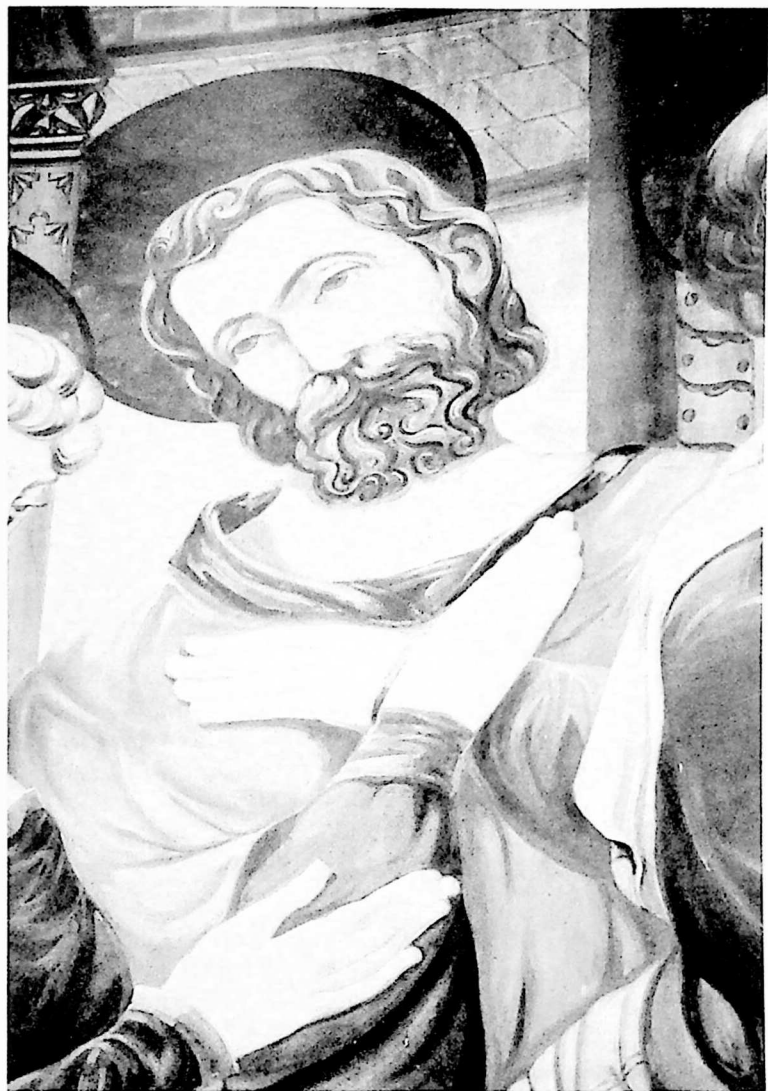
დეკანოზი კალისტრატე ოჯახთან ერთად

მღვდელი კალისტრატე

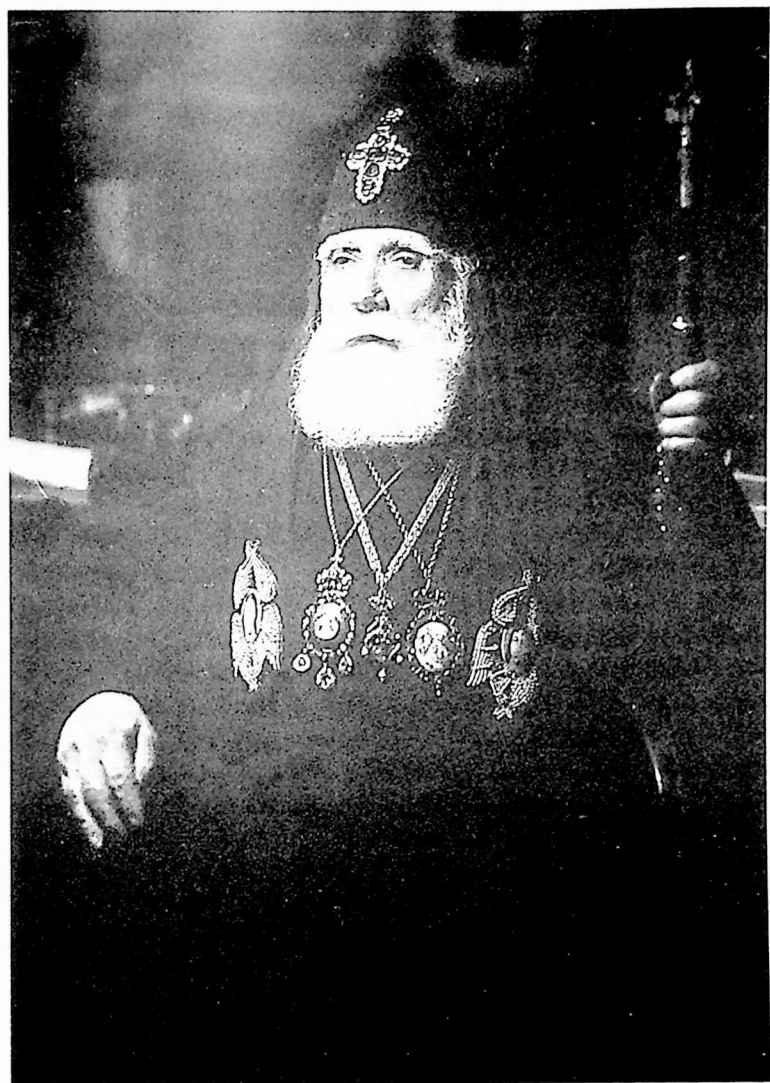
დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე. 1910-იანი წლები.

პატრიარქ კალისტრატეს სახე ქაშვეთის ტაძრის მოხატულობიდან.
მხატვარი ლადო გუდიაშვილი. 1947 წელი.

პატრიარქი კალისტრატე

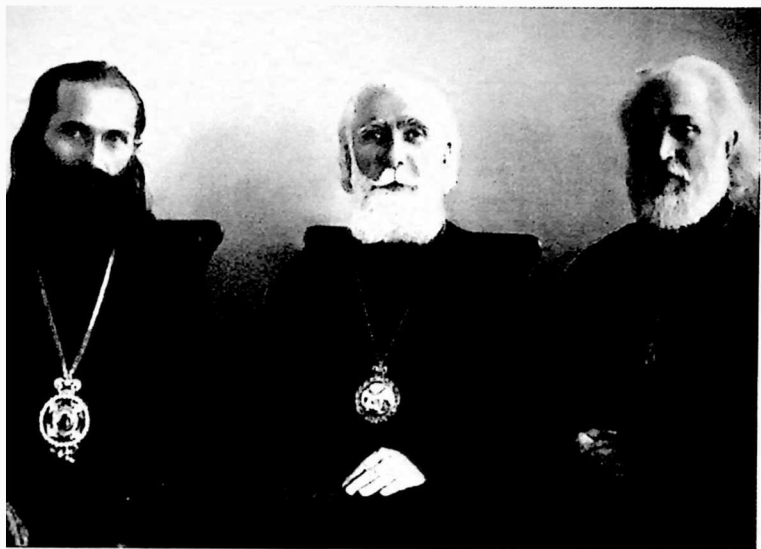
1917 წლის პეტერბურგის დელეგაციის წევრები:
არქიმანდრიტი ამბროსი (ხელაია), ეპისკოპოსი ანტონი (გიორგაძე)
და დეკანოზი კალისტრატე (ცინცაძე)

პატრიარქი კალისტრატე სასულიერო პირებთან ერთად

პატრიარქი კალისტრატე კრებულთან ერთად

მიტროპოლიტი კალისტრატე,
ეპისკოპოსები: პავლე და ვარლამი.
1929 წლის 22 მაისი.

პატრიარქი კალისტრატე თელავში

პატრიარქი კალისტრატე ცინცაძე კრებულთან ერთად

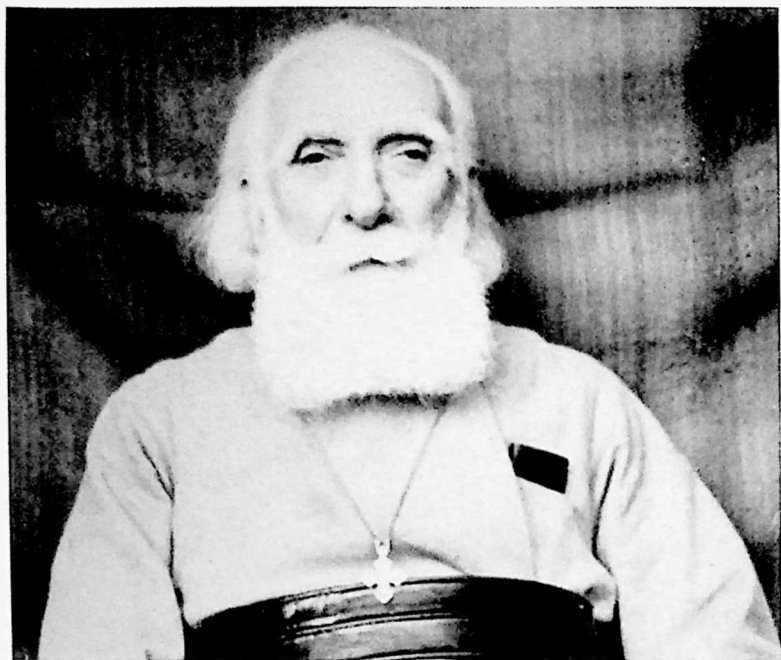
რუსეთის პატრიარქი
ტიხონი (ბელიავეინი)

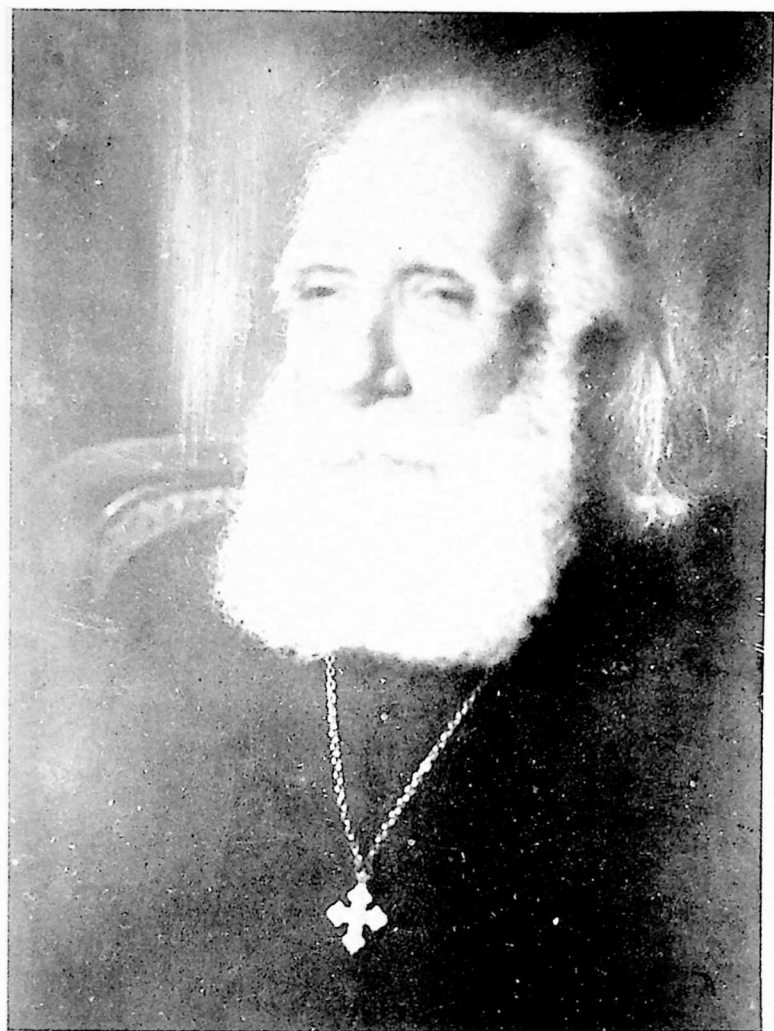
პატრიარქი კალისტრატე და რუსეთის პატრიარქი ალექსი I

მოსკოვი. 1948 წელი. პატრიარქების კალისტრატესა
და ალექსი I-ის შეხვედრა.

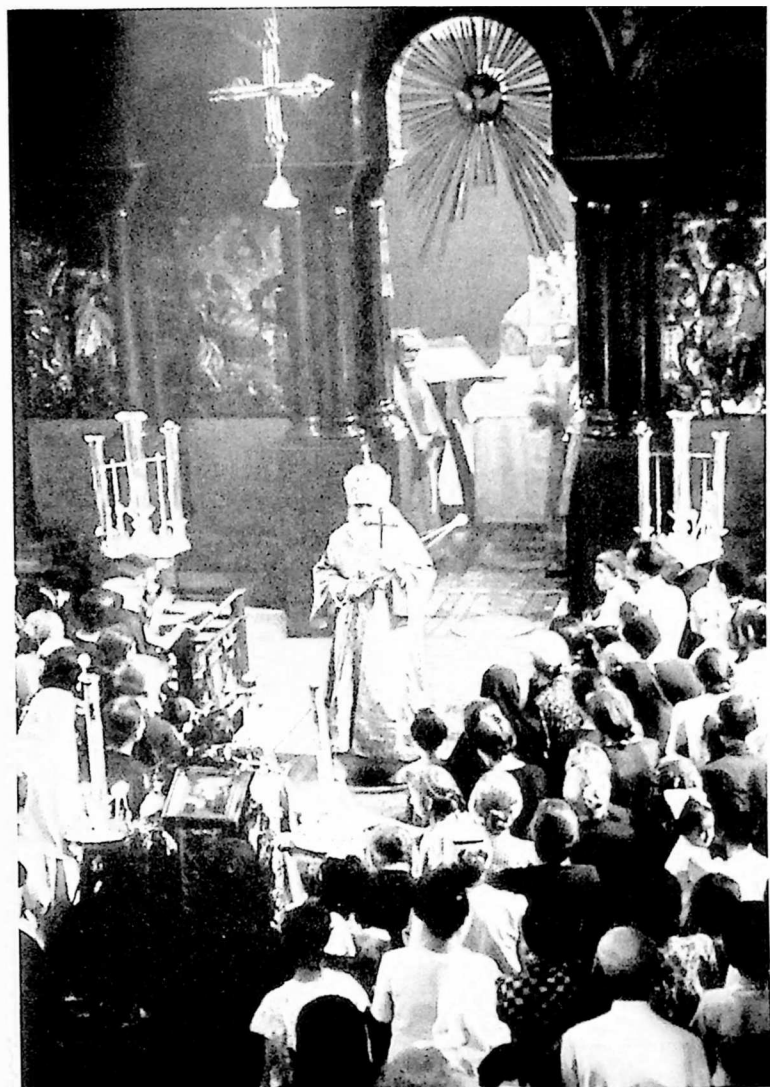

კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატეს
უკანასკნელი ფოტო

საზეიმო წირვა სიონის საკათედრო ტაძარში

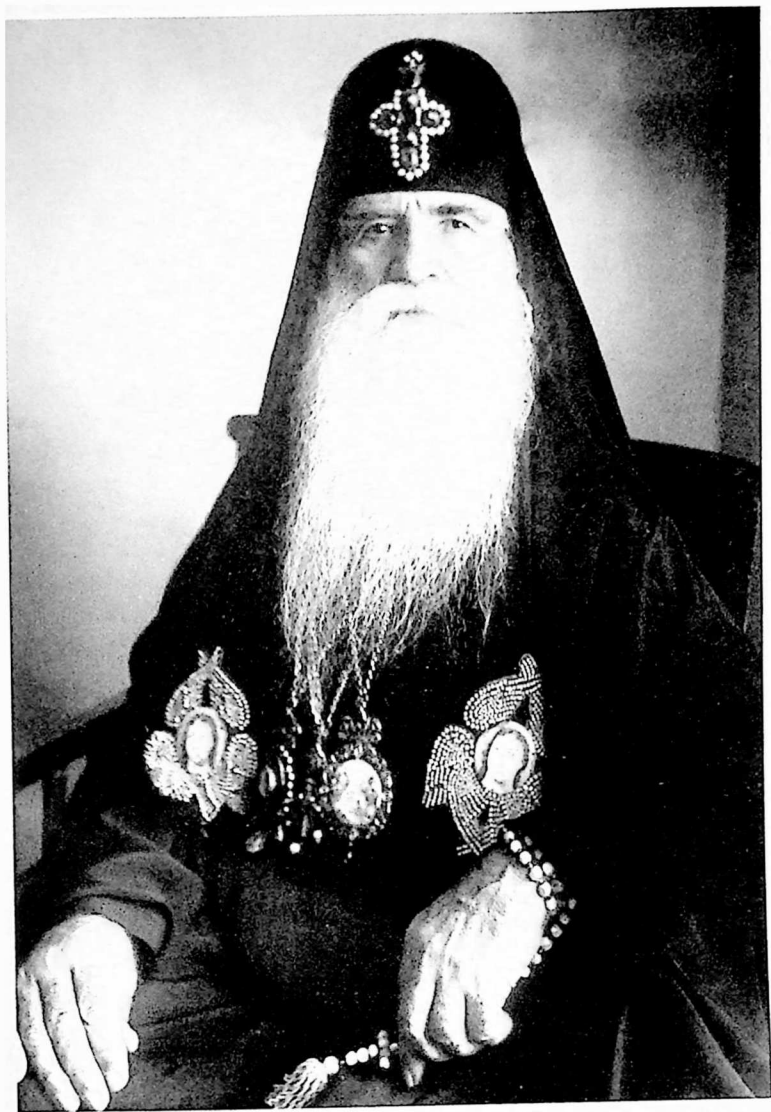
რუსეთის პატრიარქი ალექსი I, საქართველოს პატრიარქი
კალისტრატე და სომხეთის პატრიარქი გეგორქ VI

პატრიარქი კალისტრატე სხვადასხვა ეკლესიების
მეთაურებთან ერთად

პატრიარქი კალისტრატე ცინცაძე

პატრიარქი მელქისედეკ III (ფხალაძე)

პატრიარქი მელქისედეკი
ახალგაზრდობაში —
მიხეილ ფხალაძე

მიტროპოლიტი
მელქისედეკი

პატრიარქი მელქისედეკ ფხალაძე და
მიტროპოლიტი ეფრემ სიღამონიძე

ეპისკოპოსი იეროთეოზი
(აივაზაშვილი)

ეპისკოპოსი ტარასი
(კანდელაკი)

ეპისკოპოსი დიმიტრი (ლაზარიშვილი)

მეუფე დიმიტრი ლაზარიშვილის სახე ქაშვეთის ტაძრის
მოხატულობიდან. მხატვარი ლადო გუდიაშვილი. 1947 წელი.

მიტროპოლიტი ანტონი
(გიგინეიშვილი)

მიტროპოლიტი გაბრიელი
(ჩაჩანიძე)

მიტროპოლიტი ზინობი
(მაჟუგა)

მიტროპოლიტი ნაუმი
(შავიანიძე)

მიტროპოლიტი დიმიტრი
(იაშვილი)

მიტროპოლიტი ლეონიდე
(უვანია)

ეპისკოპოსი დავითი
(ბურდულაძე)

ამ მომენტიდან ქალაქ ტფილისის რუს სამღვდელოებისა და ერისკაცთა კომიტეტს ორ ეკლესიათა ურთიერთობაში შეაქვს არაკანონიკური ელემენტი და ჩვენ ტფილისის კომიტეტის ამ მოქმედებას ვრაცხდით ძალადობად რუსის ეკლესიის შვილებზე, რომელნიც საკათოლიკოზოს ტერიტორიის გარეშე ცხოვრობენ, ამიტომაც არქიეპისკოპოზ პლატონს, და ეხლაც მის მოადგილეს, მუდამა ვცნობთ რუსეთის ეკლესიის მღვდელმთავრად კავკასიაში, საქართველოს ეკლესიის ტერიტორიის გარეშე, ხოლო ჩვენ რომ არ გვსურდა და არც ახლა გვსურს მართლმადიდებელ რუსულ ეკლესიასთან სარწმუნოებისა და სიყვარულის ერთობის დარღვევა და მასთან ურთიერთობის შეწყვეტა, ეს უწმიდესობას შენსას შეუძლიან ნათლად დაინახოს შემდგომი ფაქტებიდან: როცა ქალაქ ტფილისში 1917 წლის მაისში გაიხსნა კავკასიაში მოსახლე რუსების საეკლესიო კრება, ჩვენ მივგზავნეთ ამ კრების წევრთა მისასალმებლად ჩვენი წარმომადგენლები ერთი მღვდელმთავრისა და საქართველოს ეკლესიის ღროებით მმართველობის ერთი წევრის სახით. იმავე წელს თიბათევში გავამგზავრეთ სპეციალური დელეგაცია უწმიდესი სინოდისათვის ძმური საღამის გადასაცემათ. 28 თიბათევს დელეგაციამ წერილობით მიჰმართა ობერპროკურორ ვ.ნ. ლეოვს ნებართვა გამოეთხოვა უწმიდესი სინოდისაგან მის მისაღებად და ასეთ დღეთ უწმიდესმა სინოდმა 1917 წლის 1 მარიამობისთვის დანიშვნა იწება. დელეგაცია უწმიდესმა სინოდმა, მთელის შედგენილობით თავმოყრილმა მიიღო, ხოლო დელეგაციის მეთაურმა ყოვლადსამღვდელო ანტონმა მიჰმართა უწმიდეს სინოდს შემდეგი მისასალმებელი სიტყვებით: „თქვენო უწმიდესობავ, ღვთიებრძენო მწყემსთავარო და მამანო! კურთხეულ ივერიის ძეთ, რომელთაც ჯერ კიდეც წმიდა მოციქულთა სწორის ნინოს დროიდან ეპყრათ თვალი დიდფასიანი მართლმადიდებელი სარწმუნოებისაკენ და მის დაცვისათვის მრავალ საუკუნეთა მანძილზე სისხლით იცვლებოდნენ, – XVIII საუკუნის დამლევს გადასწყვიტეს უბიწო ტრედის დაცვა რუსე-

თის ძლიერების საფარველის ქვეშე ეპოვათ. საქართველოს შეერთების შემდგომ ერთმორწმუნე რუსეთთან ეკლესია გამოკეთდა ძველი, მტრის ხელისაგან მიღებულ ჭრილობისაგან და შეუდგა თვის შვილთა თავმოყრას — თავისუფალი თვით არსი დაედო ჩვენს ივერიის ეკლესიას! გარნა თვითმპყრობელ მთავრობის წარმომადგენლების დაჟინებისა გამო, თავმოკვეთილ და ძალით დამორჩილებულ იქმნა თავისი უმცროსი დის — სრულიად რუსეთის ეკლესიისადმი. რაოდენი მუდარა და ვედრება გაისმოდა ბრალდებები ტყვის განთავისუფლებისათვის, გარნა ყოველივე ეს იხშებოდა და იკვეთებოდა, ხოლო როდესაც ამა წლის 3 მარტს რუსეთში გამოცხადდა მოქალაქეობრივი თავისუფლებანი, ეკლესიურმა ხალხმა საქართველოსამ მოიწადინა და 12 მარტს აღედგინა თავისი მშობლიური ეკლესია მის ავტოკეფალ უფლებებში და ეს თვითგამორკვევის აქტი იქმნა დამტკიცებული ამა წლის 27 მარტს დროებითი მთავრობის მიერ და დიდ აქტად წოდებული. ივერიის ავტოკეფალური მართლმადიდებელი კათოლიკე ეკლესია აუწყებს ამას ქრისტეს მიერ საყვარელ თავის დას — სრულიად რუსეთის მართლმადიდებელ კათოლიკე ეკლესიას, თქვენი უწმიდესობის სახით, და უძღვნის მართლმადიდებლობის შინა მყოფ რუს მოძმე ხალხს ქრისტიანულ წრფელსა და მხურვალე ამბორს. ქრისტეს მიერ ამ სიყვარულის ცხოველ გრძნობით ჯვაროსანი ეკლესია ივერიისა ითვალისწინებს განვლილ ჟამთა შინა საუკუნოთა სტადიონზე ორივე ეკლესიათა მიერ მართლმადიდებელ სარწმუნოების წმიდა ღოგმათა თანხმობლივ დაცვას და გამოსთქვამს მტკიცე რწმენას იმაში, რომ ამიერიდან ორივე მონათესავე სარწმუნოებითაცა და სულიერ მისწრაფებით ეკლესიანი იცხოვრებენ კეთილთანხმობით, მჭიდრო კავშირისა და ურთიერთისადმი სიყვარულით, რათა ერთი გულითა, თუმცა არა ერთითა ენითა, ადიდებდნენ ყოვლადპატიოსანსა და დიდათ შვენიერსა სახელსა მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა. ქრისტიე არს ჩვენ შორის“.

ჩვენი დელეგაციის მისალმებაზე უპასუხა უწმიდესი სინოდის სახელით სინოდის თავმჯდომარემ ფილნლანდიის არქიეპისკოპოზმა სერგიმ შემდეგი სიტყვებით: „უწმიდესი სინოდი ევედრება ღმერთს (და მტკიცეთ სასოებს ამას), რათა ერთმორწმუნე ქართველმა ხალხმა თავის რელიგიურ-პოლიტიკური ცხოვრების ახალ პირობებში ჰპოვოს წყაროი ახალი ღონისათვის სულიერი განვითარებისა და ქრისტეს ჭეშმარიტების დღემუდამ დაცვისათვის. არ არის საჭირო მოგაგონოთ, რომ რუსულ ეკლესიურ შეგნებას აროდეს ეუცხოებოდა ჰაზრი, რათა საქართველოს ეკლესიას დაჰბრუნებოდა მისი წინანდელი წყობილება. და თუ ეს ჰაზრი ამხნობამდის ვერა ჰპოულობდა განაარსებას, ეს მიეწერება სხვაგვარ, ჩვენგან დამოუკიდებელ მიზეზებს. მით უფრო დიდი სიხარულით ახლა, საერთო თავისუფლების გაზაფხულის დღეებში რუსული საეკლესიო შეგნება მზად არის მიესალმოს თქვენი დიდი ხნის ნატვრის აღსრულებას და უწმიდესი სინოდიც მთელის სულით მიუერთდებოდა ამ მისალმებას; სამწუხაროდ, ყველა ეს მოხდა რაღაც უჩვეულოდ და სინოდის გარეშე... გარნა ვიმედოვნებთ ჩვენ, რომ ღმერთი ყოველს სიკეთით ალაგებს, რომ ზოგიერთი გაუგებრობა ამ საქმეში მოგვარდება, რომ წინამდებარე საეკლესიო კრებაზე ჩვენ ერთმანეთს ძმურათ შევხვდებით და საერთო განსჯით — ქრისტეს სიყვარულისა და ერთობის სულისდაგვარად — შევძლებთ გამოვნახოთ გზა ურთიერთის გაგებისათვის, რათა მომავალში ჩვენმა ორმა ერთმორწმუნე, საეკლესიო აღთქმათა შინა სარწმუნო ხალხმა შესძლოს მშვიდობიანი ცხოვრება მხარისმხარ მიცემით და თვითოეული შეუდგეს თავისი დანიშნულების შესრულებას ჩვენ ყოველთა საცხოვრებლათ და ღვთის სადიდებლად“ („Петроградские ведомости“, 1917, №103).

ჩვენ ეხლაც ვიმედოვნებთ, უწმიდესო მეუფეო, „რომ ღმერთი ყოველს ალაგებს კეთილად, რომ ამ საქმის ზოგიერთი გაუგებრობა მოწესრიგდება“, და თუ ჩვენ ძმურად ვერ შევხვდით რუსეთის

ეკლესიის ადგილობრივ კრებაზე, ამაში უწმიდესო მეუფეო, ბრალი ჩვენ არ მიგვიძღვის: ამ კრებაზე ჩვენ არავის დაუძახივართ „ძმურათ“, როგორც დაძახილ იყვნენ კონსტანტინოპოლის, ელლადის, სერბიის და სხვ. ეკლესიათა წარმომადგენლები, თუმცადა ამას დაპირებული იყო ობერპროკურორი ბ-ნი ა.ვ. კარტაშევი. მაინც ჩვენი დაუსწრებლობა კრებაზე შენმა უწმიდესობამ არ უნდა დასახოს, ვითარცა სურვილი „რუსეთის ეკლესიასთან ყოველივე ერთობის გარეშე დაშენისა“, ვინაიდან სრულიად რუსეთის საეკლესიო კრებაზე 1917 წელს, 19 მარიაშობისთვის მოსმენილ ჩვენ მიერ წარგზავნილ დეპეშაში ჩვენ მივესალმენით კრების გახსნას და ვთხოვეთ სინოდის ობერპროკურორსა და ღრობითი მთავრობის წევრს კარტაშევს გადაეცა აღნიშნულ კრებისათვის საქართველოს ეკლესიის სახელით ძმური, ქრისტეს მიერ საღამი და სურვილი ნაყოფიერებისა მის წინამდებარე უდიდეს სააღმშენებლო მუშაობაში („Всерос. церковно-обществ. вестник“ №99, 1917).

ყოველივე ნაამბობის შემდეგ, შენი უწმიდესობის მიერ ჩვენი მიპატიჟება, რათა წარვსდგეთ სრულიად რუსეთის საღმრთო კრებაზე და ჩვენი შეცოდებანი აღვიაროთ, უადგილოც არის და თანაც უშედეგო: ჩვენს საქმეთა შინა ცთომებს არ აქვს ადგილი — ხოლო უკეთუ ასეთები შეგვენიშნა, მათი აღკვეთისათვის ყოველ ეკლესიას მოეპოვება საშუალება, შენი უწმიდესობის მიერაც, ცნობილი: დაუშრეტელი „მაღლი სულისა წმიდისა, რომლისა მეოხებითა ქრისტეს მიერ მღვდელთაგან სიმართლე დაინახვის გონებით და შეინახვის მტკიცეთ“. ამიტომ ნუ ინებებ, ძმაო, ზოგიერთა თხოვნით ჩვენს მიპატიჟებას სრულიად რუსეთის კრების სამსჯავროზე, „რათა არა გამოსჩნდეს წინაშე პირისა წმიდისა ეკლესიისა, ვითარცა შემტანი ამპარტავნობისა სოფლისა ქრისტეს ეკლესიასა შინა, რომელიც ღვთისა ზილვის მოსურნეთ მიუვლენს სინათლეს სიმარტივისასა და ღღესა სიმდაბლისა“ (აფრიკის ეპისკოპოზთა კრების ეპისტოლე რომის პაპის

მიმართ). რაიცა შეეხება იმ გაუგებრობას, რომლის თაობაზე ამბობს უწ. სინოდის თავმჯდომარე ყოვლადსამღვდელო სერგი და რასაც მართლა ჰქონდა ადგილი ჩვენშიც და თქვენშიც, ასეთები გამოწვეული იყვნენ საერო უფროსთა ჩარევით საეკლესიო საქმეებში ასი წლის წინათ და კიდევ იმით, რომ საერო მთავრობის მიერ დადგენილი უმართებულები სინოდი მოწადინებული იყო მორჩილებაში ჰყოლოდა ქართული ეკლესია. გარნა შენ უწყი, უნეტარესო, რომ ყოველივე ეს „მოხდა არა ეკლესიური წესით, არამედ ადამიანთა სხვაგვარი ზრახვებით“, და ამიტომ, რაკი აღვადგინეთ კანონიური წყობილება ქართულსა და რუსულს ეკლესიაშიც, მტკიცეთ უნდა ეუთვალყუროთ, „რათა შემდგომში არავითარი ესეგვარი არ იქმნეს“ (1 მს. კრება, კან. 2). ხოლო ეს მით უფრო შესაძლებელიც არის და საჭიროც, რომ „წყალობითა ღვთისათა ძველი გარდავიდა, აწ ყოველივე ახალ არს“ (2 კორინთ. 5,17). საეკლესიო-სახელმწიფოებრივი ცხოვრების განახლებისას ჩვენცა გვმართებს განვახლდეთ ჩვენს გრძნობებში ურთიერთისად „რათა ამ ჩვენმა ორმა ერთმორწმუნე ხალხმა, თვის ეკლესიურ აღთქმათა ერთგულად დამცველებმა, შესძლონ მშვიდობიანი ცხოვრება და თვითოეულმა ადასრულოს მოწოდებული თვისი ჩვენ ყოველთა საცხოვნებლად და სადიდებლად ღვთისა“.

საქართველოს სსრ შინაგან საქმეთა კომისარს

უკვე მესამე კვირა გადის, რაც დაპატიმრებულნი არიან საკათალიკოსო საბჭოს წევრები, მეც აკრძალული მაქვს ბინიდან გასვლა, მთხოვნელების მიღება და მაშასადამე, ჩემი მოვალეობის აღსრულება. იქნება უხერხული მდგომარეობა. გთხოვთ დააჩქაროთ გამოძიება, რომ რაც შეიძლება მალე ბოლო მოეღოს გაურკვეველ და არასასურველ მდგომარეობას.

კათალიკოს-პატრიარქი ამბროსი.

1922 წ. 20 იანვარი

საქართველოს საგანგებო კომისიის თავმჯდომარეს

ჩემი პატიმრული ცხოვრების პირობებში სიონის ტაძრის ეზოში გადასახლებით რამდენადმე გამოიცვალა. საკათალიკოსო სახლში მქონდა კარის ეკლესია, სადაც შემეძლო წირვა-ლოცვის შესრულება, ახლა კი კარის ეკლესია არა მაქვს და ამისათვის გთხოვთ, რაც შეიძლება დაჩქარებით მომცეთ განმარტება, მაქვს თუ არა უფლება კვირა — უკვე დღეებში შევასრულო წირვა-ლოცვა სიონის საკათედრო ტაძარში.

კათალიკოს-პატრიარქი ამბროსი

1923 წ. 8 ივლისი

საქართველოს სოციალისტური რესპუბლიკის უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარეს დეკანოზ კალისტრატე ცინცაძის განცხადება

1924 წლის 1 იანვარს ჩამბარდა უზენაესი სასამართლოს გამოძიებლის მიერ შედგენილი დასკვნითი დადგენილების პირი. როგორც „კომუნისტის“ ამა წლის №26-დან ჩანს, საქმის გარჩევა განზრახულია თებერვლის შუა რიცხვებში. ამის გამო

გთხოვთ, ინებოთ განკარგულება, რათა: ა) დამენიშნოს დამცველი, ბ) მომეცეს ნება გავეცნო საქმეს და ამოვიღო ჩემთვის საჭირო ცნობები, გ) მომეცეს საშუალება მოენახო საბუთები საკათალიკოსო საბჭოს კანცელარიაში გასაბათილებლად ბრალდებისა, ე) მიეცეს ჩემს შვილებს ნება ჩემი ნახვისა, როცა ეს საჭირო იქნება ჩემთვის, საქმის მიმდინარეობის მიხედვით.

1924 წ. 3 თებერვალი.

**საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის
სახკომსაბჭოს თავმჯდომარეს
დაპატიმრებულ სასულიერო პირთა,
დეკანოზების კ. ცინცაძის, ა. თოთიბაძის, დ. ლაზარიშვილის
განცხადება**

ჩვენ გამოგვიცხადეს რუსეთში გადასახლება. გთხოვთ, გაითვალისწინოთ, რომ ჩვენ ჩვენს მოქმედებაში არასოდეს არ ვხელმძღვანელობდით პოლიტიკური მოსაზრებებით. არ გავგავზავნოთ რუსეთში.

1924 წ.

**საქართველოს მართლმადიდებელი
ეკლესიების ეპარქიებს**

სრულიად საქართველოს საკათალიკოსო საბჭოს კანცელარია პატივისცემით გაცნობებთ, რომ 1925 წლის 10 ოქტომბრის განჩინებით, ეპარქიების მღვდელმთავართა კრებულის თანდასწრებით აღდგენილია ცაგერისა და ბოდბის ეპარქიები, ხოლო მცხეთათფილისის ეპარქიიდან გამოყოფილია ნინოწმინდისა და წილკნის ეპარქიები. მღვდელმთავრებად დამტკიცებულნი ბრძანდებიან: ნინოწმინდელად — მიტროპოლიტი კალისტრატე,

ცაგერის ეპისკოპოსი ალექსი, ბოდბისა — ეპისკოპოსი სტეფანე, წილენისა — ეპისკოპოსი პავლე.

საქართველოს სსრ განათლების კომისარს

პატივისცემით გთხოვთ ინებოთ განკარგულება, რათა რწმუნებული ჩემდამი ნინოწმიდის ეპარქიის საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლად გადმომეცეს ყოფილ რეალურ და წმ. ნინოს სახ. სასწავლებელთა ეკლესიების კონდაკები, ხატები, შანდლები, შესამოსლები, წიგნები, ჭურჭელი და ღვთისმსახურების საგნები, რომელთაც არ აქვთ სამეცნიერო მნიშვნელობა.

ნინოწმინდელი მიტროპოლიტი კალისტრატე
1926 წ. 22 აპრილი

მიტროპოლიტ კალისტრატეს

დიდად პატივცემულო მეუფეო და ძმაო კალისტრატე!

საქმის გამო სოხუმში მივდივარ და შეიძლება ერთ-ორ კვირას დამაგვიანდეს. გთხოვთ ბზობას, დიდ ხუთშაბათს და თუ მანამდე ვერ დავბრუნდი, აღდგომის პირველ დღესაც სწიროთ სიონში.

*სრულიად საქართველოს
კათოლიკოს-პატრიარქი ქრისტეფორე*
1927 წ. 7 აპრილი

სრულიად საქართველოს სსრ ცაკს

დამატებით 1932 წლის დეკემბრის მომართვისა პატივისცემით გაცნობებთ, რომ ერთი კვირის წინათ სიძველეთა, ხელოვნებისა და ბუნების ძეგლთა დაცვის განყოფილების მიერ აღრიცხვაზე აღებულ ბეთანიის მონასტერს და მის მეთვალყურე ბერებს იოანე მაისურაძეს და გიორგი მხეიძეს ღამე დაცემიან შეიარაღებული

ბოროტმოქმედნი, წაუღიათ ხალიჩა, საფენები, ტანსაცმელი, საკერავი მანქანა.

საფიქრებელია, ისინი არიან ვინც გაძარცვეს შიომღვიმის მონასტერი და მოკლეს ბერები კვიპრიანე და მოსე სუმბაძე და სასიკვდილოდ დაჭრეს ნეოფიტე ვარდუაშვილი.

სრულიად საქართველოს
კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე
1933 წ. 31 იანვარი

საქართველოს რესპუბლიკის მილიციის უფროსს ამხ. შ. წერეთელს

გეგზავნებათ კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატეს მომართვა ჯვრის, ქვათახევის, შიომღვიმის ეკლესიებში მღვდელ-მონაზონთა დახოცვის შესახებ. საქართველოს სსრ ცაკის თავმჯდომარის ამხ. ფ. მახარაძის შემდეგი რეზოლუციით — გეგვალებათ დაუყოვნებლივ მიიღოთ ზომები დამნაშავეთა აღმოსაჩენად და შედეგები მაცნობეთ.

ფ. მახარაძე

შიომღვიმის მონასტრის წინამძღვრის, არქიმანდრიტ ისეს (სუხიშვილი) ჩანაწერი სქემმღვდელ-მონაზონ მოსეს (მცირე სქემაში კვიპრიანე (სუმბაძე) მკვლელობასთან დაკავშირებით,

1932 წლის 15 დეკემბერი: „შაბათს, 3 დეკემბერს საღამოს, ჩემი პირადი საქმის გამო წამოვედი შიომღვიმის მონასტრიდან და დაუუტოვე ჩემს მეგობარს, აწ განსვენებულ ღიღსქემა მღვდელ-მონაზონ მოსეს ეკლესიის და საწინამძღვრო სახლის გასაღები. ასევე 10 თუმანი. თან დაუუბარე, თუ ჩემი ღისწული ჩამოვიდოდა (ეხლაც ველოდები) და ჩამოიტანა ურმით ჩემი

საზამთრო საზრდო, გადაეცა ურმის ქირა 10 თუმანი და თუ არ ეყოფოდა, თავისი დაემატებინა ჩემს მოსვლამდე და მიეცა ჩემი სახლის გასაღები, რომ ღამე გარეთ არ დარჩენილიყო. ასევე მორჩილ დათიკოს (ჩიტიშვილი — შემდგომში მღვდელ-მონაზონი) დაუბარე, რომ იგი გადასულიყო სოფელ სხალტაში გადმოსატანად გამომცხვარი პურისა, სადაც დატოვებული მქონდა ფუქილი და ამის შემდეგ გავემართე მცხეთის გავლით თბილისისაკენ. 4 დეკემბერს თბილისში დავრჩი, 5-ში დილით გავედი თბილისიდან საფოსტო მატარებლით, გავუარე მცხეთაში კბილის ექიმს. ნაშუადღევს გავედი მცხეთიდან და 4 საათი იქნებოდა, მივედი მონასტერში. როცა შევედი მონასტრის გალავანში, ჰოი საშინელებაჲ! კატა ერთი მხრიდან მომეგება საშინელი კივილით და ძაღლი მეორე მხრიდან, რომელიც არაჩვეულებრივად წკმუტუნებდა, მელაქუცებოდა და ფეხქვეშ მიგორდებოდა. მივუახლოვდი ჩემი მეგობრის მოსე სუმბაძის ბინას. შევნიშნე, რომ მის საცხოვრებელ ბინას კლიტე ედო მხოლოდ. მეორე, რომელიც საკუჭნაოდ ჰქონდა და არავის თავის დღეში არ უშვებდა შიგ, ღია იყო. შევეხმაურე ორჯერ და ვთხოვე, ჩემი ბინის გასაღები მოეცა, მაგრამ შიგნიდან ხმა არავინ გამცა. ვიფიქრე, შეიძლება არ სცალია-მეთქი და წავედი ჩემი სახლისაკენ. ავედი რა კიბეზე, შევნიშნე, შესავალი კარი ღია იყო და ფანჯარა ჩამტვრეული. შევედი რა აივანში, ჩემი საწოლის ოთახის კარი ფეხით იყო შეღეწილი, აგრეთვე სამზარეულოსი და დიდი დარბაზისა. შევედი სახლში, მაგიდის უჯრები გამოღებული და არეული იყო. ქვეშაგები გადმოყრილი, ზოგი ტანისამოსი და საცვლები წაღებული. გავედი საკუჭნაო ოთახში, ვიხილე იქედან წაეღოთ ხუთი თონის პური და სამი თევზი. ამავე დროს შევნიშნე, რომ მაგიდაზე ეწყო ეკლესიის გასაღები. კელავ დავბრუნდი დაბლა განსვენებულის ოთახისაკენ. შევალე კარი, შიგ არავინ დამხვდა. გამოვბრუნდი უკან ეზოში. ვიპოვნე კლიტე გადაგდებული მოსეს საკუჭნაოსი. გამოვედი წინა ბალკონისკენ, დავიძახე, ძახილით

ვეძახდი ხან მოსეს, ხან ღათიკოს, მაგრამ ჩემს ხმას ბანს აძლევდა გამოძახილი ბუებისა და ჭოტებისა. ვიფიქრე, შეიძლება უბედურებას გაექცნენ, წავიდნენ მცხეთაში ან ძეგვში მილიციაში განსაცხადებლად. უკვე ბინდმა მოაღწია და მოვიდა ჩემი მორჩილი ღათიკოც. როცა სახლში შემოვიდა ჩემთან, გაკვირვებული შემეკითხა, რად არის ფანჯრები დამტვრეულიო. მე ვკითხე: შენ არ იცი, რა მოხდა აქ-მეთქი. მითხრა — არაო. ვუთხარ, როცა სოფელში წახვედი, სად იყო მამა მოსე-მეთქი. მითხრა: აქ იყო და მთხოვა ჩქარა მოდიო, მცხეთაში მინდა წასვლაო. ის ღამე გავატარეთ მწუხარებაში, მეორე დღით ადრე კვლავ შევუდექით დათვალიერებას, რა იყო წამხდარი და რა წაღებული. ეკლესიაში არ შესულან და არც არა დაკარგულა. ღათიკო წავიდა წყალზე, სადაც შეამჩნია XI ს-ის ძველ საძმოს სატრაპეზოსთან აუარებელი სისხლი დაღვრილი და ზედ აგურები და კრამიტები დაფარებული. ამოვიდა და შემატყობინა. მაშინვე გავიქეცი და ვიხილე საშინელება. იქვე აგურებთან შევნიშნე გათრეული კაცი, რომელსაც მისდევდა სისხლის კვალი. ეყარა ორივე ყურები მოჭრილი და თმები. მკვდარი გადაეგდოთ ხევში. გამოეჭრათ ყელი, დაეჭრათ ორივე ხელის სავარცხლები და თითები იქვე ეგდო. თვალები ჩაჭყლეტილი ჰქონდა. როგორც ექიმმა შეამოწმა და თქვა, აღმოჩნდა 26 ჭრილობა სხვადასხვა ადგილას წელს ზემოთ. იქვე ეგდო ტყავის ქამარი, რომელიც ზიდილის დროს გაეწყვიტათ. სახლში დაბრუნებისთანავე დავწერე წერილი, შევატყობინე მცხეთაში ეპისკოპოსს და მილიციას. მილიცია მოვიდა, მოიყვანა მეორე დღეს ექიმი, რომელმაც შეადგინა ოქმი და მოგვცეს ნება დამარხვისა, რასაც სიმდაბლით მოგახსენებთ.“

ამავე წლის სექტემბერში სასტიკად ცემეს და სასიკვდილო ჭრილობა მიაყენეს ქვათახევის მონასტრის წინამძღვარს მღვდელ-მონაზონ ნეოფიტეს (ვარდოსანიძე), რომელიც რამდენიმე თვეში გარდაიცვალა კიდევ.

1933 წლის 27 ოქტომბერს წილკნის ეპისკოპოს ალექსის (გერსამია) წერილი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატესადმი

მივიღე ცნობა, რომ სამი დღის წინ მოუკლავთ სოფელ ძეგვის ყოვლადწმინდა სამების სახელობის მონასტრის მღვდელ-მონაზონი რაფაელი (კურდოვი). მილიციის თანხლებით წავედით შემთხვევის ადგილზე. ეკლესია დაკეტილი დაგვხდა. ფანჯრიდან ჩანს, რომ ხატები და წიგნები გადმოყრილია. საცხოვრებელი ბინა ბერისა დაკეტილია, შიგ ყველაფერი ხელუხლებელია, ეზო და კარ-მიდამო კი საშინლად არეულ-დარეულია. შესასვლელში ბევრი სისხლია და იქ უნახავთ მამა რაფაელიც. მასაც ყელი აქვს გამოჭრილი. რამდენიმე დიდი და ღრმა ჭრილობა აქვს მიყენებული ტანზე დიდი დანით. კაბა შემომწვარი აქვს. სხეული და წვერი ცოტათი დამწვარი. როგორც სჩანს, ბოროტმზრახველებს უწამებიათ. მამა რაფაელი უკვე დაემარხათ. მე ამოვათხრეინე, გავბანეთ, როგორც წესი იყო, გავაპატიოსნეთ მიცვალებული, წესი ავუგეთ და ახლიდან დავასაფლავეთ. შაბათს უწირავთ კიდეც. გამოჩნდა ერთი მსურველიც აქ დასახლების. ეს არის იეროდიაკონი პართენი (აფციაური), თუ ნებას დამრთავთ, მას ჩავაბარებ აღნიშნულ მონასტერს.

სოფელ დილიკაურის სამრევლოს წევრების

1934 წლის 25 თებერვლით დათარიღებული თხოვნა

ჩვენ ვართ მართლმადიდებელნი ქრისტიანენი. გვყავს სულიერი მოძღვარი. მიუხედავად ამისა, სოფლის აღმასკომის თავმჯდომარემ და საბჭოს წევრებმა დაგვიხურეს დილიკაურის ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის მიძინების სახელობის ეკლესია და მღვდელ სპირიდონ ჭიპაშვილს აუკრძალეს წირვა-ლოცვის ჩატარება და ამ მოკლე ხანში ჩამოგვართვეს დილიკაურის წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესიაც და ხსნიან შიგნით კლუბს, ჩვენ

კი შორიდან ცრემლმორეულნი ვუყურებთ მათ. ამისთვის უმორჩილესად გთხოვთ, ინებოთ განკარგულება და გათავისუფლებულ იქნას ერთი ეკლესია მაინც, რათა საშუალება მიეცეს მღვდელს, ჩაატაროს ღვთისმსახურება. ხელს აწერს 200 კაცი“.

იქვე მიმართავს თხოვნით მღვდელი სპირიდონიც საეპარქიო საბჭოს:

„თუმცა წამერთვა უკანონოდ, ჩემი სიყმაწვილიდან ნაშონი სახლ-კარი, უძრავ-მოდრავი ქონების სახით, ადგილობრივი მთავრობისაგან და დამტოვეს გასაწყლებული, მაგრამ სარწმუნოების დაცვის გულისათვის, რომელიც შევსწირე ზეციურ მამას, ბარემ ხორციელად უნდა შევეწირო. ამიტომ, უმორჩილესად გთხოვთ, გამომიგზავნოთ ნებართვა, რათა უკლებლივ შევასრულო ყველა მღვდელმოქმედება მორწმუნეთა შორის, რომელიც დამჭირდება.“

„თქვენმა უწმინდესობამ უწყის, რომ ჩემს ეპარქიაში, მხოლოდ ოთხიოდე მღვდელია, რომლებიც ემსახურებიან მორწმუნეთ მოთხოვნილების დროს. საგურამოს და მის გარშემო მცხოვრებთ ემსახურება ზედაზნის მონასტრის წინამძღვარი არქიმანდრიტი მიქაელი (მანდარია), პიროვნება ყოვლადპატიოსანი, უანგარო და ხალხისგან პატივდებული, ჩემგან მიცემული აქვს მანდატი, რომ ემსახუროს სოფელს. ამ ორი კვირის წინ ადგილობრივ ხელისუფლებას თუ სხვას, არ ვიცი, აუკრძალავთ მისთვის სოფელში წასვლა და იქ სამსახური. სოფელ საგურამოს მცხოვრებლებმა გამომიგზავნეს განცხადება და მთხოვენ, მივსცე ნება არქიმანდრიტ მიქაელს, ემსახუროს მათ. წარმოვადგენ რა თქვენს უწმიდესობასთან მორწმუნეთა თხოვნას, უმდაბლესად გთხოვთ, როგორმე გამოარკვიოთ და იშუამდგომლოთ ვისთანაც ჯერ არს, რომ არქიმანდრიტი მიქაელი ემსახუროს იმ სოფლის მცხოვრებთ, რომელნიც ჩაბარებული აქვს. აქვე მოვიყვანთ საგურამოელთა განცხადებას — „ჩვენ ქვემოთ ამის ხელისმომწერი გთხოვთ ნება მისცეთ ზედაზნის არქიმანდრიტს მიქაელს და მის თანაშემწეს ილუმენ ექვთიმეს კერესელიძეს მასზედ, რომ

გვემსახურონ საჭიროების დროს, მღვდელმოქმედების წესების შესრულებით. ვინაიდან ჩვენ საკუთარი მღვდელი არ გვყავს“. ხელს აწერენ: ისააკ უნდილაშვილი, აბრაამ ქურციკიძე, შაქრო ჩილაური, სვიმონ ჩინაშვილი, გიორგი ბედუკიძე, ივანე ბედუკიძე, სანდრო უნდილაშვილი, ივანე უნდილაშვილი, საბა ბიჩნიგაური, ტატო შონთიშვილი, სოლომონ მოძღვრიშვილი“.

* * *

„თქვენო უწმიდესობაჲ და უნეტარესობაჲ, სრულიად საქართველოს მამამთავარო! უწინარეს ყოვლისა, ვითხოვ თქვენი უწმიდესობის ღოცვა-კურთხევას და მუხლმოდრეკით გეამბორებით მარჯვენასა ზედა. მე ბოდიშს ვითხოვ თქვენი უწმიდესობის შეწუხებისათვის, მაგრამ საქმის ვითარებამ მაიძულა, მომემართა პირადად თქვენთვის. თქვენს უწმიდესობას მოეხსენება, რომ ჩვენი არაგვის ხეობის ეკლესია-სამლოცველოები მთლიანად განადგურებულია ბოროტმზრახველთაგან და ამ მიზეზით იძულებული ვიყავი ფასანაურის ეკლესიის ვერცხლეული (ინვენტარი) მაინც როგორმე მიგვემალა სადმე და ასეც მოვიქეცი, რომელიც ეს მეორე წელიწადია, დამალული გვაქვს. ამ სამი კვირის წინათ ადგილობრივი „გეპეუს“ უფროსმა მომთხოვა ფასანაურის ეკლესიის ვერცხლეულის სიის ნახვა და მე კატეგორიულად უარი უთხარი იმ მიზეზით, რომ მთლად დამალული გვაქვს შიშის გამო-მეთქი და ბოლოს მომთხოვეს სია ვერცხლეულობისა, რომელიც მაშინვე ამოვწერე და გადავეცი. ახლა ამ აპრილის პირველს ადგილობრივი საბჭოს თავმჯდომარის თანაშემწე და ვიღაც რაიონიდან ამოსული მოვიდნენ და მთხოვეს ეკლესიის გაღება და აღწერა და მე ისევ იმ მიზეზით, რომ დამალული გვაქვს მეთქი, არ ავაწერინე და უთხარი, რომ ეკლესიის საბჭოს და მოლარეს დაუკითხავად მე არ ძალმიძს-მეთქი. მოვიწვიე მოლარე და შიგადაშიგ რამდენიმე პირიც შეგროვდნენ და იმათი თანდასწრებით გავუღე ეკლესია. როცა იხილეს, რომ იქ ვერცხლეული ზეზე არ მოიპოვებოდა, იმათაც მთხოვეს ვერცხ-

ლეულის სია. მე მოვითხოვე ოფიციალური განკარგულება, თუ ვისი ბრძანებით თხოულობდნენ ეკლესიის ქონების სიას. თუმცა კი, როდესაც ეკლესიები რეგისტრაციაში იქნა გატარებული, ერთი პირი ამ სიისა რაიონში მოიპოვებოდა, მეორე კი ეკლესიაში. მეორე დღეს მითხრეს, რომ უნდა შევაფასოთ, თუ რა ღირებულებისა არის ვერცხლეული და ახლა არ ვიცი, ძალას იხმარენ თუ არა. ამ ორი კვირის წინ ადგილობრივი საბჭოს პრეზიდენტს დაუდგენია ზარის ჩამოხსნა და ფასანაურის ცენტრში დაკიდება საათის სამაგიეროდ, რაზედაც ადგილობრივი მკვიდრნიც ხელს აწერდნენ და რა გავიგე ეს, მაშინვე მე და მოლარე პარტკომის მდივანთან შევედით და აუხსენით, თუ აქვთ უფლება დაუკითხავად საეკლესიო საბჭოსი ჩამოხსნა ზარი? პარტკომის მდივანმა თქვა, ყოვლად შეუძლებელია დაუკითხავად საეკლესიო საბჭოსი მისი ჩამოხსნაო და ჯერჯერობით ისევ თავის ადგილზე ჰკიდია ზარი და იქიდან დღეში სამჯერ რეკავენ ჩვენის ნებართვით. ახლა ეთხოვ, თქვენს უწმიდესობას რჩევადარიგებას, თუ როგორ მოვიქცეთ. ეკლესია თუ სახელმწიფოს ჩამოშორდა, მაშინ რაღა სუყველანაირად გვიშლიან ხელს? მე ყოველ კითხვაზე და მოთხოვნაზე ვპასუხობ ხოლმე, რომ ეგ ჩემს ქონებას არ შეადგენს, სამრევლოს შეეკითხეთ და როგორც ისურვებენ, მე წინააღმდეგობა არ ძალმიძს-მეთქი. ძალიან ცუდი თვალთ მიცქერენ და რით დაბოლოვდება ჩემი საქმე, არ ვიცი. ამათი მიზანია, როგორმე ხელთ იგდონ ეს ვერცხლეული. ორჯერ გამიტეხეს ეკლესია, საიდანაც გაიტანეს პირველად ფულის ყუთი 130 მანეთით და მეორედ საუკეთესო ხალიჩა და ორი კილოგრამი წმიდა სანთელი. ახლა თქვენს განკარგულებას ველი. მე მინდოდა წილკნის ეპისკოპოსისათვის მიმემართნა შუამდგომლობის აღსაძვრელად, მაგრამ ნაგვიანები იქნებოდა, რადგან აქვე ფასანაურში არიან ის პირები და ამის გამო გავკადნიერდი თქვენი უწმიდესობის შეწუხებას.“

*ფასანაურის წმ. პეტრესა და პავლეს სახელობის
ეკლესიის წინამძღვარი შიო კაიშაური.*

1937 წლის 7 ივლისს მიტროპოლიტი ვარლაამი (მახარაძე) დაინიშნა ქუთაის-გაენათის ეპარქიის მმართველად და ქუთაისის მწვანეყავილას მთავარანგელოზთა სახელობის ეკლესიის წინამძღვრად. მასვე დაევალა ჭყონდიდის, მარგვეთის, ცაგერისა და ნიკორწმინდის ეპარქიების მართვაც. ეპარქიაში ახლად ჩასულ მეუფეს ქუთაისის სამღვდელოებამ თხოვნით მიმართა დევნისა და შევიწროების გამო, როდესაც საშიში იყო ქუჩაში სამღვდლო შესამოსელით სიარულიც კი, ეშუამდგომლა კათოლიკოსთან, რათა ნება დაერთო სამოქალაქო ტანსაცმლით სიარულისა. განცხადებას ხელს აწერდნენ შემდეგი სამღვდელოება — დეკანოზი კონსტანტინე შანიძე, დეკანოზი ამბროსი ფოფხაძე, დეკანოზი სილოვან შუბლაძე, დეკანოზი ალექსანდრე შანიძე, დეკანოზი ნაუმ შავიანიძე, დეკანოზი ილარიონ გორდულაძე, დეკანოზი პარმენ ებანოიძე, დეკანოზი ფილიმონ ცინცაძე, დეკანოზი სვიმონ ხვადაგიანი, დეკანოზი ისიდორე სვანიძე, მღვდელი ნიკოლოზ ჭირაქაძე.

1936 წლის 1 აპრილს თბილისში გარდაიცვალა პენსიაზე მყოფი ეპისკოპოსი სტეფანე (კარბელაშვილი). იგი დასაფლავებულია კუკიის წმინდა ნინოს სახელობის ეკლესიის სასაფლაოზე. 1938 წლის 7 თებერვალს თბილისში №1 საავადმყოფოში ოპერაციის დროს გარდაიცვალა წილკნელი ეპისკოპოსი ალექსი (გერსამია). ამ დროისათვის წილკნის ეპარქიაში, კერძოდ — მთიულეთში სამი მოქმედი მღვდელიდა იყო დარჩენილი: დეკანოზი შიო კაიშაური, მღვდელი გრიგოლ ჩოხელი და მღვდელი იოანე ბექაური, ხოლო ხევში ერთი — სოფელ კობში — მღვდელი მიხეილ ითონიშვილი.

1939 წლის 19 მარტს კათოლიკოს-პატრიარქმა კალისტრატემ სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძრის არქიმანდრიტ ტარასის (კანდელაკი) ეპისკოპოსად დაასხა ხელნი და წილკნის ეპარქია ჩააბარა. მისი მართველობის დასაწყისში წილკნის ეპარქიის ოთხივე ოლქი ოფიციალურად უკვე დახურულად ითვლე-

ბოდა, მხოლოდ ზოგიერთ სოფელში აგრძელებდნენ ჩუმ-ჩუმად მღვდლები საეკლესიო წესების შესრულებას.

საქართველოში ეკლესიისა და სახელმწიფოს შორის ასეთი მდგომარეობა გაგრძელდა 1943 წლამდე. ამ წელს სახელმწიფომ ეკლესიას მისცა უფლება გაეხსნათ დაკეტილი ტაძრები და სამღვდელოებასაც ოფიციალურად დართეს ნება, აღესრულებინათ წირვა-ლოცვა და საეკლესიო წესები მორწმუნეთათვის. იმ ჟამად მოქმედი ყველა ეპარქიის ეპისკოპოსს დაევალა, შეედგინათ სიები იმ სასულიერო პირთა შესახებ, რომელთაც გამოსთქვეს სურვილი, გაეგრძელებინათ მღვდელმოქმედება და ეკლესიაში სამსახური. ამასთან დაკავშირებით, 1944 წლის 30 აგვისტოს, წილქნელი ეპისკოპოსი ტარასი წერილს უგზავნის სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს კალისტრატეს: მღვდლები, რომლებიც თქვენდამო გამოგზავნილ სიაში არ იყვნენ და ნამდვილად კი მსახურობენ, არიან შემდეგნი: მღვდელი ალექსანდრე წიკლაური, რომელიც მსახურობს და არ შეუწყვეტია მას სამსახური, არის ერწოში თავის სოფელში მელიასხევეში და ეკლესია ჰქონდა სოფელ საყდრიონში. ესლა აქვს თუ არა წირვა-ლოცვა, არ ვიცი ზუსტად. სადაც კი მისწვდება ერწოში, ყველგან ის ასრულებს წესებს. რადგან თქვენ არ გცოდნიათ ამ მღვდლის ყოფნა იქ, მაშასადამე, არც მირონი ექნება თქვენგან წაღებული. მე რაც მცხეთაში ვმსახურობ 7 წელია და მათ შორის ექვსი წელია წილქნის ეპისკოპოსად, არც ჩემთან გამოცხადებულა არც მირონისათვის და არც არაფრისათვის. საინტერესოა, რით ნათლავს ბავშვებს? ასევე მსახურობს მღვდელ-მონაზონი დანიელი (გილაშვილი), ესეც ერწოში, ოღონდ არ ვიცი რომელ სოფელში. მღვდელმა წიკლაურმა იცის მისი მისამართი. შარშან იყო ჩემთან, მანდატს თუ ადგილს თხოულობდა, მე თქვენთან გამოგზავნე და რა ვიცი იყო თუ არა. შემდეგია მღვდელი ნიკოლოზ ჟიჟიაშვილი, რომელიც უკურთხებია მღვდლად კათოლიკოს-პატრიარქს ლეონიდეს (ოქროპირიძე). მედავითნეობა უსწავლია ფერისცვალების მამათა მონასტერში, მსახურობდა მედავითნედ ჯერ კობში, შემ-

დღე კი თავის სოფელში ხორხში და ამავე სოფლის წმ. გიორგის ეკლესიის სახელზედ კურთხეულია 1920 წელს, სადაც დღემდე მსახურობდა. არის 67 წლის.

კიდევ ერთი ხევსური მღვდელი იოსებ ოჩიაური მსახურობს ხევსურეთში, დუშეთის რაიონის სოფლებში: ბარისახოში და ახიელში. ეს მღვდელი გავიცანი კაკეაჟში. იქ ჩამოიყვანა თავისი ორი შვილი, ქალი და ვაჟი და სასწავლებელში მისცა. აქედან კკითხულობ მას და მითხრეს, ისევე მსახურობსო. ამბობენ, კიდევ არიან ხევსურეთში მღვდლებიო, ოღონდ სად და ვინ არიან, არ ვიცი ნამდვილად. მღვდელ იოსებისათვის არ გამიგზავნია მიწერილობა, რადგან მისამართი დაკარგული მქონდა. ეხლა ვიპოვნე და იმასაც ვუგზავნი. ჯერ არავისგან პასუხი არ არის მოსული. ყველას დაზღვეული წერილები გავუგზავნე და ჯერ მარტო იღუმენი არჩილ თარაშვილი მოვიდა ჩემთან. ამასთან მოგართმევთ თქვენს ლექსიკონს, როგორც გადავავლე თვალი საჩქაროდ. ეს მარტო ქიზიყელებს არ ეკუთვნით, არამედ მთელ საქართველოს.“

უამრავი წერილი შემოვიდა კათოლიკოს-პატრიარქის სახელზე ქუთაის-გაენათისა და ჭყონდიდის ეპარქიებიდან, სადაც მორწმუნეები ითხოვდნენ ეკლესიების გახსნას და მოძღვრების დანიშვნას.

სუჯუნის წმინდა გიორგის ეკლესიის მრევლის თხოვნა, 1944 წლის 25 თებერვალი:

„დღემდე სხენებულ ეკლესიაში ბინადრობდნენ მეზღვაურნი და დღეს კი ეკლესია გაცლილია იმათგან, ამისთვის უმორჩილესად გთხოვთ, რადგან ნებადართულია ყოველივე მღვდელმოქმედება, გთხოვთ დაგვიბრუნოთ ეკლესია და სანამ იგი მოეწყობა და გამშვენდება, მანამდის, დღეიდან უბრძანოთ მთავარუხუცესს ჩვენს მღვდელს, პეტრე კუციას, შეგვისრულოს ჩვენ და ვისაც დასჭირდება ყოველივე მღვდელმოქმედება იქ, სადაც საჭიროება მოითხოვს“.

საქართველოს სახელმწიფო ცენტრალურ არქივში, უახლოესი ისტორიის ფონდში, ერთი მეტად საინტერესო ცნობაა დაცული, რომელსაც კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე 1945 წლის 28 მარტს უგზავნის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის კავშირის სახკომსაბჭოსთან არსებულ მართლმადიდებელი ეკლესიის საბჭოს რწმუნებულს საქართველოს საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკაში ბატონ კონსტანტინე ქადაგიშვილს:

„სანამ საქართველოს საკათოლიკოსოს ეკლესიურ მდგომარეობას გაგაცნობდეთ, საჭიროდ მიმაჩნია წაუძღვარო შემდეგი: 1917 წელში საკათოლიკოსოში იყო 1500 ეკლესია, 1600 მღვდელი და ამდენივე დიაკონ-წიგნის მკითხველი.

1937 წლის 1 იანვრისათვის კი: ეკლესია 187, მღვდელი 203 და დიაკონ-წიგნის მკითხველი: 43. 1937 წელში მრავალი ეკლესია დაიკეტა, სამღვდლონი ნებისთ თუ უნებლიეთ ჩამოშორდნენ ეკლესიას. ზოგი კი სამრევლომ არ გაუშვა — დარჩით ჩვენთან და უტაძროდ გაგვიწიეთ მოძღვრობაო. მღვდლებიც დარჩნენ და ასრულებდნენ თავიანთ მოვალეობას მრევლისა თუ სახელმწიფოს წინაშე, — იხდიდნენ გადასახდს, იძენდნენ ობლიგაციებს და სხვა.

საეპარქიო მთავრობებს (უკეთ კათოლიკოზ-პატრიარქს) უეკლესიოდ დარჩენილ მღვდლების მდგომარეობა მიაჩნდა არა კანონიერად, რის გამო კათოლიკოზი შეეთათბირა სათანადო სამოქალაქო ხელისუფლებას, რომელთანაც შეთანხმებით მღვდლები კათოლიკოზის მიერ აყვანილ იქმნენ აღრიცხვაზე, და მათ ეძლეოდათ ხელისუფლების წარმომადგენელთან ერთად გამომუშავებული, შემდეგი ფორმის მოწმობა: „ხელის მოწერიტა და ბეჭდის დასმით დასტურდება, რომ ამის წარმომადგენელი მღვდელი N უფლებამოსილია შეუსრულოს ყოველგვარი ქრისტიანული ღვთის მსახურება და წესები თავის მრევლსა და გარეშეთაც, როდესაც ისინი მიმართავენ ამგვარ თხოვნით. თუ უკანასკნელნი ისეთ ადგილიდან არიან, სადაც მღვდელი არ არის

და მამა N-ს იქ მიიწვევენ, ამის შესახებ უნდა ეცნობოს ხელისუფლების ადგილობრივ წარმომადგენელს“.

ამრიგად მღვდლები რეგისტრირებულ იქმნენ და მრევლს მიეცა საშვალუბა, დაეკმაყოფილებინა თავის სარწმუნოებრივი მოთხოვნების ნაწილი, მაგრამ იგი უეკლესიოდ რჩებოდა უზიარებელი, რაც მთავარი სარწმუნოებრივი მოთხოვნააა ქრისტიანეთათვის.

1943 წლის ოქტომბრის 8 დაარსდა ს.ს.რ. კავშირის სახ. კომსაბჭოსთან მართლმადიდებელ ეკლესიის საქმეთა გამო ცალკე საბჭო. მართალია ეს საბჭო დანიშნული იყო რუსეთის მართლმადიდებელ ეკლესიისათვის, მაგრამ, ვინაიდან იგი დაარსებული იყო კავშირის სახკომსაბჭოსთან, ამისათვის, მორწმუნეების აზრით, მისი გავლენა უნდა გავრცელებულიყო მთელი კავშირის მართლმადიდებლებზე. ამისთვის კათოლიკოზ-პატრიარქს სამრევლოებმა მოართვეს თხოვნები ეკლესიების გახსნისათვის. ეს თხოვნები 1944 წლის იანვრის 10 და თებერვლის 17, №1222, 1261 და 1262, გადაეგზავნა საქართველოს ს.ს.რ. სახკომსაბჭოს თავმჯდომარეს დასაკმაყოფილებლად. თხოვნები იმავე წლის აპრილში გადაეცა კავშირის სახკომსაბჭოსთან არსებულ მართლმადიდებელ ეკლესიის საბჭოს რწმუნებულს ჩვენს რესპუბლიკაში, კ. ი. ქადაგიშვილს. საქმეებთან გაცნობის შემდეგ, კონსტანტინე ილარიონის ძემ აღძრა სათანადო შუამდგომლობა, ვისდამიც ჯერ არს, მაგრამ ჯერჯერობით გახსნილია სამი ეკლესია, — მანგლისში, სტალინირში და სასაფლაოსი — ბათუმში, სამების სახელობისა. ამჟამად საკათოლიკოზოში მოქმედობს 29 ეკლესია, რომელშიდაც მოღვაწეობენ 5 მღვდელმთავარი, 41 ძირითადად მომუშავე მღვდელი, 2 პროტოდიაკონი და 3 წიგნის მკითხველი, და ზედ მიწერილნი: მღვდელნი 77 და მედავითნე 2. ამათ გარდა მხოლოდ აღრიცხვაზე არის აყვანილი 4, სავსებით საკათოლიკოზოში ირიცხება 135 ეკლესიის მსახური. შესაძლებლად მიმაჩნია, მთებში კიდევ იყვნენ ჩარჩენილნი მღვდლები“.

სამღვდელოების მოქმედება გამოიხატებოდა წირვა-ლოცვა, წესების შესრულებაში, შეძლებისა და გვარისა ქადაგება-დარიგების წარმოებაში, სარწმუნოება-ზნეობით ადამიანის სახის მიცემაში მორწმუნეთათვის, სამამულო ომის წარმოების ჟამს თავდაცვის ფონდის დაგროვებაში, როგორც პირადი წვლილით, ისე მორწმუნეთა შორის შეკრებილით: 1944 წლის იანვრიდან დღევანდლამდე შეკრებილია 102 274 მანეთი.

**წყალობითა ღმრთისაითა,
მდაბალი კალისტრატე,
კათოლიკოს-პატრიარქი სრულიად საქართველოსა**

**საყვარელთა შეილთა საქართველოს ეკლესიისათა:
ქრისტე აღდგა!**

ჩვენამდე მოაღწია ცნობამ, რომ ზოგიერთ ყოფილ მღვდლებს უჩემრად დაუწყიათ ქრისტიანული წესების შესრულება, შეუტანიათ არევ-დარევა საეკლესიო ცხოვრებაში და განუზრახავთ ნდობა დაუკარგონ კანონიერად დადგინებულ მღვდელმსახურთ.

ამ ცხოვრათა სამოსლით მოვლინებულ, ხოლო შინაგან მტაცებელ მგელთა (მათ. VII,15) მაგალითით უსარგებლიათ ზოგიერთ საერო პირებს და შედგომიან საეკლესიო წესების თავისებური გაგებით შესრულებას. ზოგიერთ თქვენგანს, საყვარელნო, ეს ცრუ მოძღვარნი (2 პეტ. II,1), რომელნი არა ჰმონებენ (მსახურებენ) უფალსა ჩვენსა იესო ქრისტეს, არამედ მუცელსა თვისსა (რომ. XVI.18), რომელ არს ღმერთი მათი (ფილიპ. III.19), შეგვიწყნარებიეს ვითარცა მსახურნი ქრისტესნი.

ცრუმოდვრებთან ერთად თავი უჩენიათ ცრუწინასწარმეტყველთა (მათ. VII.15) და ქადაგთა, რომელნიც თითქოს ზეგარდმო შთაგონებისა გამო მუქარით გაფრთხილებენ: თუ ბავშვების მონათვლას დააყოვნებთ, უეჭველად დაიხოცებიანო.

ბავშვებს რომ მონათვლა უნდა, ეს ქრისტიანთათვის ჭეშმარიტებაა, მაგრამ შვილებს უნდა ენათლავდეთ არა სიკვდილის შიშით (ებრ. II.15) (სიკვდილი არ არჩევს მონათლულს მოუნათლავისაგან), არამედ ქრისტე მაცხოვრის მცნებაზე დაფუძნებულ შინაგანი შეგნებით: რომელსა პრწმენეს და ნათელილოს, იგი ცხოვნდეს (მარკ. XVI.16 შეად. იოან. III.3).

თავიანთი გაფრთხილება-ქადაგებით მისან-მეზღაპრეთ (I მეფ. XXVIII.9) მიზნად დაუსახავთ ცთუნების შეტანა თქვენ შორის, ჭეშმარიტ არს სიტყვა უფლისა: აღდგნენ ცრუ წინასწარმეტყველნი, რათა აცთუნონ, უკეთუმცა შეუძლეს რჩეულნიცა (მარკ. XIII.22).

იგივე მისან-ქადაგნი ჩააგონებენ მორწმუნეთ, თითქოს წმინდანები განრისხებულ იყვნენ მათზე და რისხვის თავიდან ასაცილებლად და წმინდანების ღმობიერსაყოფელად საჭირო იყოს ზვარაკების დაკვლა.

საყვარელნო! სისხლიან მსხვერპლის შეწირვა განწესებული იყო ძველ აღთქმაში, მაგრამ იგი მოასწავებდა ქრისტე მაცხოვრის მიერ ჯვარზედ სისხლის დანთხევას, გამოსახსნელად ჩვენდა ცოდვისა, წყევლისა და სიკვდილისაგან (ებრ. IX.1-12; ეფეს. I.7; გალ. III.13; ებრ. II.14-15); თავის თავად კი მსხვერპლნი და შესაწირავნი ვერ შემძლებელ იყვნენ ცოდვით შეპყრობილ შემწირველთა გულითად სრულყოფად (სინიდიისის დამშვიდებად) (ებრ. IX.9), იგინი მხოლოდ განამტკიცებდნენ შემწირველთა შორის რწმენასა და სასოებას მომავალ მაცხოვრისადმი. ამისთვის ვაცთა და ზვარაკთა (ებრ. IX.12) მსხვერპლად შეწირვის ამჟამად მქადაგებელნი აუქმებენ ქრისტეს მიერ გაღებულ მსხვერპლის მნიშვნელობას, ანუ, როგორც იტყვის წმ. მოციქული, ცარიელყოფენ ჯვარსა ქრისტესსა (I კორ. I.17) და გვტოვებენ ჩვენ ცოდვისა ქვეშე (რომ. III.9). ნუ იყოფინ: ქრისტე ერთგზის (მსხვერპლად) შეიწირა ჩვენთვის და მოგვანიჭა საუკუნო გამოსხნა (ებრ. IX.12,28), განგვიწესა უსისხლო მსხვერპლის — პურის

და ღვინის შეწირვა, ბრძანა რა: ამას ჰყოფდით მოსახსენებელად ჩემდა (ლუკ. XII.17-20; მატ. XXVI.28; I კორ. XI.23-25).

გლოცავთ თქვენ, შვილნო ჩემნო საყვარელნო!

ეკრძალებით, ნუ ვინმე ღვთისმგმობელთა და ქრისტეს უარისმყოფელთა გაცთუნნეს თქვენ (მატ. XXIV.4); განაშორებით თავნი თქვენნი ცრუმოდვართა, ცრუწინასწარმეტყველთა, მისან-მეზღაპრეთა და ქადაგთაგან; მიიქეცით სარწმუნოებრივ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად კანონიერად დადგინებულ მოძღვართა მიმართ, რომელნიც განაგებენ ქრისტეს საიდუმლოთა და რომელთაც ბოძებული აქვთ ადგილობრივ მღვდელმთავართა ან ჩვენ მიერ ხელმოწერილი სიგელი, რათა მათგან შესრულებულ ღვთისმსახურებით მოიღებდეთ მადლსა და წყალობასა უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესსა. ამინ.

1936 წ. აპრილის 28

№347

ტფილისი

ი. სტალინს

ნება მიბოძეთ, თქვენი დაბადებიდან სამოცი წლის შესრულებულ ზატიკობაში, დავიდო წილი საქართველოს მწყემსმთავართა უხუცესმა და განგიცხადოთ ზრახვანი გულისა ჩემისანი.

თქვენ, სიჭაბუკითგანვე არა სცანით ძილი თვალთა, რული წამთა და განსვენება ხორცთა ტვირთმძიმეთა და მაშვრალთა ცრემლთა მოსასპობად.

ამისათვის მაღლიერმა ერმა დაგსვათ ძლიერთა თვისთა შორის და შეგმოსათ დაუჭკნობელი დიდებით.

სრულიად საქართველოს

კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე

1939, 14 დეკემბერი

საქართველოს კპ (ბ) ცენტრალური კომიტეტის მდივანს კ. ჩარკვიანს

დიდად პატივცემულო მოქალაქე კანდიდ ნესტორის ძე, რევოლუციამდე საქართველოში მოქმედი იყო 1500-ზე მეტი ეკლესია. ამჟამად მოქმედ ეკლესიათა რაოდენობა არის 15... დახურულ ეკლესიათა შორის არის მსოფლიოში სახელგანთქმული მცხეთის „სვეტიცხოველიც“, რომელიც ცნობილია არამარტო იმით, რომ იშვიათი ისტორიული ძეგლია, არამედ უმთავრესად მით, რომ ის არის ქართველი ერის აკვანი და ემბაზი. ჩვენი ხალხისა და ეკლესიის ურყევი ტრადიციით. საქართველოს ეკლესიის მამამთავრის, კათოლიკოს-პატრიარქის კურთხევა უეჭველად უნდა მოხდეს სვეტიცხოველში. ამის გამო ხსენებული ტაძრის არამოქმედ ეკლესიად გადაქცევა პირდაპირი ნაბიჯია ათასხუთასწლოვანი საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობის გაუქმებისათვის, რაც ერთის მხრით საბაბს მისცემს ჩვენს მტერმოყვრებს ახმაურდნენ ახალგაზრდა რესპუბლიკის წინააღმდეგ, ხოლო მეორე – არასასიამოვნოდ დარჩება ჩვენს ხალხსაც. მიუხედავად მისი შეილები რწმენის სხვაობისა, თუ ურწმუნოებისა, ეკლესიის დამოუკიდებლობა ერთ-ერთი მთავარი ბოძია თვით ერის დამოუკიდებლობისა. ეს შეგნება იყო მიზეზი იმისა, რომ დიდმკყრობელურმა რუსეთის სინოდმა ასი წლის განმავლობაში მრავალფეროვანი ძალადობით ერთი წუთითაც ვერ დაგვაიწყა კათოლიკოს-პატრიარქის ფუნქციების შეჩერება. ახლა ჩვენი ეკლესიის ავტოკეფალობა ჩვენვე გავაუქმეთ მისთვის, რომ მცხეთის რაიონის მესვეურობით დასჭირდათ ეპისკოპოსის ბედშავი ოთახი?... ვფიქრობთ, სანამ საბჭოთა კავშირში მოქმედებს დიდი სტალინის ბრწყინვალე კონსტიტუცია და არსებობს რწმენისა და ღვთისმსახურების შესრულების თავისუფლება, ქართველობაშიც უნდა დარჩეს მშობელი ეკლესიის მიერ გამომუშავებული თავისებურება, მათ შორის საქართველოს

ეკლესიის მეთაურის, კათოლიკოს-პატრიარქის სვეტიცხოველში კურთხევის წესიც. ნათქვამიდან ცხადია, რომ სვეტიცხოვლის მოქმედ თუ არამოქმედ ტაძრად გამოცხადებას აქვს პოლიტიკური მნიშვნელობაც და საკითხი ამის შესახებ, თუ ღღესღღობით ყველასთვის არ არის საგრძნობი მწვავედ წამოიჭრება მოხუც (75 წ.) კათოლიკოს-პატრიარქის გარდაცვალების შემდეგ. ასეთ უხერხულ მდგომარეობაში რომ არ ჩავარდეთ საჭიროა, რომ სანამ სვეტიცხოვლის დახურვის ამბავი არ გახმაურებულა, მისი გახსნა, მით უმეტეს, რომ იგი დაიხურა ადმინისტრაციული წესით. 1941 წლის 13 ივნისს დაიბარეს სვეტიცხოვლის წინამძღვრის მოადგილე, ეპისკოპოსი ტარასი კანდელაკი და უბრძანეს 48 საათის განმავლობაში ბინა გაათავისუფლეს და ტაძრის გასაღები ჩაგვებარეს, რაც ისეთი სისასტიკით იქნა შესრულებული, რომ გამოძევებულმა ტაძრიდან საკუთარი ნივთების გამოტანის ნებართვაც ვერ მიიღო. შესაძლებელია ადგილობრივმა ხელისუფლებამ ტაძრის დახურვის მიზეზად ეხლა დაასახელოს გადასახადის შეუტანლობა, მაგრამ ეს სწორი არ იქნება, სანამ მცხეთა თბილისის გარეუბნის რაიონში შედიოდა არც სვეტიცხოველს და არც მის ღვთისმსახურთ არ ბეგრავდნენ, ითვალისწინებდნენ რა სვეტიცხოვლის მნიშვნელობას, მის უკიდურეს სიღარიბეს და იმ გარემოებას, რომ ამ დიდმნიშვნელოვან ძეგლისა და მის ფართო ეზოს უსასყიდლოდ უვლიდა ეკლესიის კრებული, რის გამოც მცხეთის რაისაბჭოს არ უხდებოდა წლიურად 600-700 მანეთის გაღება. წელს კი დატოვეს რა ყურადღების გარეშე სვეტიცხოვლის მნიშვნელობა და მის მსახურთა ღვაწლი ტაძრის მიმართ, ისინი დაბეგრეს და წინა წლების გადასახადებიც ზედ მიამატეს. თავისთავად ცხადია სამასთუმნიან შემოსავლიდან სვეტიცხოველი წლიურად 9741 მანეთს ვერასოდეს ვერ გადაიხდის. საქმის ასეთი ვითარების გამო მივმართე პირადი თხოვნით და სათანადო განმარტებით საქართველოს სსრ ფინსახკომს, რომელმაც მომისმინა რა, გულდასმით ბრძანა: „მოითმინეთ, მოვიფიქროთ“.

ამის შემდეგ ადგილობრივ ფინანსპექციას სვეტიცხოვლისათვის გადასახადი აღარ მოუთხოვნია. მაგრამ ახლა მცხეთის ადმინისტრაციის აჩქარებულმა მოქმედებამ ხელი შეუშალა ფინსახკომის დაპირების განხორციელებას. მოგახსენებთ რა ზემოაღნიშნულს, მოკრძალებით გთხოვთ, ინებოთ გამონაკლისის სახით შემდეგი განკარგულება: 1. ჩაითვალოს სვეტიცხოვლის შრომა და ღვაწლი ტაძრის მოვლა-პატრონობისათვის შეწერილ გადასახადის ანგარიშში; 2. მიღებულ იქნას ამის დამატებად, რასაც კი ეკლესია შეძლებს 1000-1200 მანეთი წლიურად; 3. დაუყოვნებლივ გახსნილ იქნას სვეტიცხოველი; 4. დაუბრუნდეს ეპისკოპოს ტარასის მისი ყოფილი ბინა სვეტიცხოვლის ეზოში, რათა ის სასყიდლის მიუღებლად შეუდგეს უპატრონოდ დარჩენილ ჭაღარათშემოსილ ძეგლისა და მის ავლადიდების ჩვეულებრივი გულმოდგინებით მოვლას; 5. ჩამოეწეროს მას (ტარასი ეპისკოპოსს) 1939 და 1940 წლის გადასახადები.

*სრულიად საქართველოს
კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე
1941 წ. 15 ივნისი.*

**წყალობითა ღვთისათა
მღაბალი კალისტრატე, სრულიად საქართველოს
კათოლიკოს-პატრიარქი**

რა მოჰყვა გერმანელთა ამ ვერაგულ შემოჭრას? პირველ ყოვლისა ნორმალური ცხოვრების მიმდინარეობის შეფერხება, აუარებელ მოქალაქეთა სიცოცხლის მოსპობა თუ დაჭრა-დასახინჩრება და წელთა განმავლობაში დაგროვილ ნივთიერ საშუალებათა განიავება.

თავდამსხმელებს განუზრახავთ ჩვენთვის ორგვარი ძღვენი — სიკვდილი ფიზიკური და სიკვდილი ზნეობრივ-გონებრივი. მივიღებთ ჩვენ ამ ზღვარს?

ნუ იყოფინ!

მაშ, საყვარელნო, ამ იმედით მტკიცედ ვდგეთ თავისუფლებასა მას, რომელთაც ქრისტემან განგვათავისუფლა ჩვენ და ნუ კუალად უღელსა მას მონებისასა თავს ვიდებთ. აღვიჭურვოთ შეურყეველი რწმენით, რომ ამპარტაევანთა შემმუსვრელი მოსცემს მხედრობასა ჩვენსა ძალას წარდევნოს ჩვენგან ყოველნი მტერნი!

1941 წ. 24 ივნისი

თბილისი, კათოლიკოს კალისტრატეს

გთხოვთ გადასცეთ საქართველოს საკათოლიკოსოს სამღვდელოებას და მორწმუნეთ, რომელთაც ორი ათასი მანეთი შეაგროვეს საჩუქრად გმირი წითელი არმიისათვის ჩემი სალამი და წითელი არმიის მადლობა.

ი. სტალინი

1942 წ.

მოსკოვი, კრემლი, ი. სტალინს

საქართველოს საკათოლიკოსო მორწმუნენი სამღვდელოება, რომელთაც ეს-ეს არის განაახლეს ეკლესიურ-კანონიკური ურთიერთობა მოსკოვის პატრიარქთან. მოგესალმებიან თქვენ ოქტომბრის რევოლუციის 26-ე წლისთავის გამო. გილოცავენ კიევის რუსეთის ქალაქთა დედის განთავისუფლებას ფაშისტური მონობისაგან, ევედრებიან უზენაესს განაგრძოს დღენი თქვენნი მრავალსა წელსა საყვარელ სამშობლოს საკეთილდღეოდ და მალე წითელ არმიას, რომელსაც თქვენ ხელმძღვანელობთ, სრულიად განეწმინდოს მტერთაგან ჩვენი წმიდა სამშობლო.

1943 წ. 13.XI.

ნაწყვეტი სადღესასწაულო ქადაგებებიდან

წყალობითა ღვთისათა კალისტრატე სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი მოგილოცავთ თქვენ საყვარელნო ახალ წელიწადს და დღესასწაულებს ქრისტეშობისას და ნათლისღებისას. იმყოფება რა თქვენს შორის, სულითა და გულით ადავლენს მხურვალე ვედრებას ბეთლემში შობილის ღვთისა ძლიერებისადმი, მიანიჭოს დიადსა სამშობლოსა ჩვენსა გამარჯვება ვერაგ მტერზედ და მისი სრულიად განდევნის შემდეგ ჩვენი სამშობლოს წმიდა საზღვრებიდან, დაგვიბრუნოს ჯანმრთელად დღეს ფრონტზედ მოღვაწენი ჩვენი შვილები, ძმები და მეუღლენი, ადავსოს ქვეყანა ჩვენი, სახლნი ჩვენნი და გულნი ჩვენნი სიყვარულითა და სიხარულითა და კეთილმსახურთა, რათა მშვიდობით აღსავსე გულით შევღაღადოთ.

დიდება მაღალთა შინა ღმერთსა და ქვეყანასა ზედა მშვიდობა და კაცთა შორის სათნოება.

1943 წ.

ი. სტალინს

კაცთა შორის რჩეული დიდო ქართველო, მოგართმევთ რა საქართველოს ეკლესიის კალენდარს 1948 წლისათვის, მოკრძალებით გთხოვთ, შეჰრაცხოთ იგი საახალწლო ძღვნად და დაფართოთ გაპარული შეცდომები თქვენთვის ჩვეული სულგრძელობით.

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე
1948. 17 ნოემბერი

საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიისათვის (მცირე შენიშვნა)

საქართველოს ეკლესია დაარსდა მეოთხე საუკუნის პირველ ნახევარში.

...ანტიოქიის საპატრიარქოზე დამოკიდებული მღვდელთმთავრები — ბერძნები, თავიანთ მოღვაწეობას უთანხმებდნენ ბიზანტიის იმპერატორის პოლიტიკას. ამისთვის იყო, რომ ბიზანტიის მეზობლად მდებარე მცირე სახელმწიფოების მეთაურები ცდილობდნენ თავიანთ საბრძანებელში ეკლესიის სათავეში დაეყენებინათ კათოლიკოზები (კათოლიკოზი შენიშნავს: მართლმადიდებელ ეკლესიის მეთაური ბიზანტიის გარეშე აღმოსავლეთში); ესენი, თუნდაც ბერძნები ყოფილიყვნენ, ანგარიშს უწევდნენ თავიანთ ხელმწიფეებს და საკუთარ ეკლესიის საჭიროებას.

შორსმჭვრეტელმა ვახტანგ გორგასალმა (446-499) ისარგებლა კარგი განწყობილებით ბიზანტიელებთან, — თვალსაჩინო დახმარება აღმოუჩინა სპარსელებთან ბრძოლაში, და გამოითხოვა კათოლიკოზი და 12 ეპისკოპოსი: ეს უკვე საკმაოდ დამოუკიდებელი და ძლიერი ორგანიზაცია იყო, მიუხედავად იმისა, რომ ყველანი შთამომავლობით ბერძნები იყვნენ.

იუსტინე იმპერატორის დროს (527-565) ქართველებმა ამ საქმეში ერთი ნაბიჯით წაიწიეს წინ, — მიიღეს უფლება მღვდელთმთავართა დადგინებისა ქართველთაგან, თუმცა ისინიც ხელდასხმისათვის უნდა ანტიოქიაში წასულიყვნენ.

მეშვიდე საუკუნის დასაწყისში თვით ისტორიულმა გარემოცვამ მოუმართა ხელი ქართველებს, კიდევ წაედგათ ერთი ნაბიჯი მშობელი ეკლესიის ავტოკეფალობის გზაზე დაყენებისათვის: არაბები დამკვიდრდნენ მცირე აზიაში და შეკრეს გზა ანტიოქიისა და საქართველოს შორის. ქართველები ფაქტიურად დამოუკიდებელნი გახდნენ, — ეპისკოპოზებსა და კათალიკოზებს თვით ხელდასხმდნენ.

როცა მერვე საუკუნის შუა წლებში შესაძლებელი გახდა კავშირგაბმულობა ანტიოქიასთან, ჩვენმა წინაპრებმა მოინდომეს კანონიკურად (იურიდიულად) გაეფორმებინათ თავისი დამოუკიდებლობა: გაგზავნეს ანტიოქიაში 12 კაცისაგან შემდგარი დელეგაცია, — მათგან მხოლოდ ორმა მიაღწია ასურეთის დედაქალაქამდე, დანარჩენები გზაში დახოცეს ყაჩაღებმა. თეოფილაქტე პატრიარქმა (744-751), მოისმინა რა ქართველების თხოვნა და ათი კაცის დახოცვის ამბავი, მოიწვია კრება, რომელმაც განაჩინა: — კათოლიკოზები და ეპისკოპოზები ხელდასხმული ყოფილიყვნენ საქართველოში იმ პირობით, რომ დამოუკიდებლობის ნიშნად კათოლიკოზს (მხოლოდ მას) წირვა-ლოცვის დროს მოეხსენიებია ანტიოქიის პატრიარქი.

ეს უკვე უკანასკნელი ნაბიჯი იყო სრული ავტოკეფალობის მოსაპოვებლად. ეს ნაბიჯიც გადაიდგა. ბიზანტიაში განმტკიცებული იყო ასეთი თვალსაზრისი: დამოუკიდებელი მეფის გვერდით უეჭველად უნდა ყოფილიყო დამოუკიდებელი იერარქი — პატრიარქი. როდესაც საქართველო გაერთიანდა და ბაგრატ მესამე (975-1014) გამეფდა, საქართველოშიც ფეხი მოიკიდა ბიზანტიურმა იდეოლოგიამ. ამის გამო სიმონ კათოლიკოზის (1002-1012) გარდაცვალების შემდეგ, ბაგრატმა კათოლიკოზად დასვა დიდებული გვარის შვილი, თავისი ნათესავი და მის მიერ აღზრდილი, ენერგიით სავსე მელქისედექი (1012) მან, ბიზანტიური იდეოლოგიით განმსჭვალულმა, პირდაპირ გამოაცხადა თავისი თავი (რასაკვირველია ბაგრატთან შეთანხმებით) კათოლიკოზ-პატრიარქად და არა კათოლიკოზ-არქიეპისკოპოზად (ამ ტიტულს ატარებდნენ მისი წინამორბედნი), და შესწყვიტა ანტიოქიის პატრიარქის (როგორც თავისი უფროსის) მოხსენება. ამ რევოლუციურმა ნაბიჯმა დიდი მითქმა-მოთქმა გამოიწვია ანტიოქიაში, მაგრამ გიორგი მთაწმინდელის (1057) ჩარევით, საქმე კეთილად დამთავრდა: ანტიოქიის პატრიარქის პეტრე მესამის მიერ მოწვეულმა კრებამ საქართველოს ეკლესია გაათავისუფლა

ანტიოქიის საპატრიარქოს დამოკიდებულებისაგან 1060 წელში.

სხვა პატრიარქებთან ერთად საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობას ცნობდა რუსეთის ეკლესიაც და საქმეს იჭერდა მასთან, როგორც სწორუფლებიანთან: დიდი საკითხის გადაწყვეტის დროს იწვევდა მის წარმომადგენლებს. მაგალითად, ნიკონ პატრიარქის გასამართლებისას (1660 წ.) მიწვეული იყო მოსკოვის კრებაზე მთავარეპისკოპოზი იოსებ სააკაძე.

საქართველოს რუსეთთან შეერთების (1801) შემდეგ თვითმპყრობელი ბიუროკრატია ვერ შეურიგდა საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობას, გაიწვია (1811 წ.) რუსეთში ანტონ კათოლიკოზი (მეორე) და სამუდამოდ დასტოვა იქ, საქართველოში კი გამოგზავნა უწმიდესი მმართველი სინოდის წარმომადგენელი, ეგსარხოსის სახელწოდებით. ეგსარხოსობის დროს იმდენად აირია საქართველოს ეკლესიის მდგომარეობა, რომ მთელი საუკუნის მანძილზე არ შეწყვეტილა მათ უკუღმართობაზე მოხსენებების მირთმევა, ვისდამიც ჯერ იყო, მაგრამ საქართველოს ავტოკეფალიის აღდგენის შესახებ სიტყვა არ დაძრულა, — ამ სიტყვის წარმოთქმას გაურბოდნენ ქართველებიც და რუსებიც, — თურმე საშიში იყო. დასახასიათებლად მოვიყვან შემდეგ ფაქტს: სწორედ ნახევარი საუკუნის წინ, 1894 წელში, დეკანოზმა დავით ღამბაშიძემ დასტამბა თავის ორკვირეულ Пастырѣ-ში ახალგაზრდური კადნიერებით გატაცებული მღვდლის კ. ცინცაძის მეცნიერულად დამუშავებული წერილი Автокефалия грузинской церкви (1905 წ. ეს წერილი გამოცემული იყო ცალკე წიგნაკად); ჯერ წერილი ნახევრადაც არ იყო დაბეჭდილი, რომ ვლადიმერ ექსარხოსმა დაიბარა მამა დავითი და დაემუქრა: თუ წერილი არ დამთავრდება იმით, რომ საქართველოს ეკლესია არასოდეს არ ყოფილა დამოკიდებული, ჟურნალსაც დაგიხურავ და შენც საქართველოდან გადაგასახლებო. შეძრწუნებული მოხუცი მოვიდა ჩემთან და შემომჩივლა თავისი მდგომარეობა. ურჩიე, დაბრუნებულიყო ექსარხოსთან და მოეხსენებია, — წერილი ნაწილია ვრ-

ცელი თხზულებისა, რომელიც კრიტიკულად განხილული აქვთ ორ დამსახურებულ პროფესორს, თვით ექსარხოსის ყოფილ მასწავლებლებს, — ი. მაღიშვესკისა და ა. ოლესნიცკის — და კიევის სასულიერო აკადემიის კონფერენციის მიერ ცნობილია პოლიტიკურად არა საშიშად. მაღიშვესკისა და ოლესნიცკის სახელებმა დაამშვიდეს განრისხებული მღვდელმთავარი, გადაარჩინეს ხიფათს რედაქტორ-გამომცემელი, რისხვა კი ავტორზე იქნა გადატანილი, — რა დროს ავტოკეფალიაზე ლაპარაკიაო...

ზემო დასახელებული წერილი დაედვა საფუძვლად 1905 წელში აღძრულ საკითხს, — საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის, მაგრამ საკითხი, როგორც (ვითომ) სეპარატიული საშიშროების შემცველი, გადაუჭრელი დარჩა. 1917 წ. მარტის 12 საქართველოს სამღვდელოებისა და მორწმუნე ერის მიერ საქართველოს ეკლესია გამოცხადებულ იქმნა ავტოკეფალურ უფლებებში აღდგენილად, მშურისა და მეგობრულის კავშირის შეუწყვეტლად რუსეთის ეკლესიასთან.

მმართველი სინოდი გაწყრა, დაიწყო საწინააღმდეგო ეპისტოლეების გაგზავნა ჩვენში და რუსების მორწმუნე საზოგადოებაში: არ მიიწვიოთ ქართველი მღვდლები არავითარი წესის შესასრულებლად. არ მიიღოთ ქართველ მღვდელმთავრებისაგან ლოცვა-კურთხევა, არ შეხვიდეთ ქართულ ეკლესიებში თორემ უეჭველად без пересадки попадёте в ад-ო. ეს გარემოება მძულვარებას სთესდა (და არა სავსებით უნაყოფოს) ჩვენსა და რუსებს შორის...

ასეთი მდგომარეობა გაგრძელდა 25 წელიწადს. 1943 წლის სექტემბრის 14, კათოლიკოზ-პატრიარქმა გაუგზავნა რუსეთის ახლად არჩეულ სერგი პატრიარქს შემდეგი დეპეშა:

Грузинская церковь, объединяющая православных всех национальностей Грузии и её автономных республик и области, с любовью приветствует единоверную Русскую церковь, Её возглавление патриархом Московским и всея Руси и избранием священного при нём синода, и надеется,

что церкви сестры заживут в добром согласии, духовном единении и взаимной любви, исполняя каждое своё призвание, во славу Божию и ко благу великого отечества. Возглашая вашему святейшеству испола эти, остаюсь с братскою во Христе любовью католикос-патриарх всея Грузии Калистрат.

სექტემბრის 21 მოვიდა შემდეგი პასუხი.

Радуюсь, слыша голос Грузинской церкви, разделяю надежды, желания. Благодарю ваше святейшество, за поздравление...

1943 წლის ოქტომბრის 28 თბილისში ჩამოვიდა მოსკოვისა და სრულიად რუსეთის პატრიარქის სერგის წარმომადგენელი სტავროპოლის მთავარეპისკოპოზი ანტონი. კათოლიკოზ-პატრიარქთან მოლაპარაკების შემდეგ, ოქტომბრის 31, სიონის ტაძარში მოხდა ორ ეკლესიათა შერიგება, კათოლიკოზ-პატრიარქსა და მთავარეპისკოპოზის ანტონის მიერ წირვის ერთად შესრულებით, სათანადო სიტყვების წარმოთქმით და სამადლობელი პარაკლისის გადახდით.

იმავე წლის ნოემბრის 19, სერგ. პატრიარქის და მისი სამღვდლო სინოდის №12 დადგენილებით, გაფორმებულია სწორუფლებიან და ერთმანეთისგან დამოკიდებულ საქართველოსა და რუსეთის ეკლესიების კანონიკური და ექვარისტიული კავშირი, რაც განსაკუთრებული ეპისტოლეებით ეცნობა კათოლიკოზ-პატრიარქს, აღმოსავლეთის პატრიარქებს, ალექსანდრიის მიტროპოლიტს და რუსეთის მორწმუნე ერს. ყოველივე ზემოაღნიშნული ვრცლად არის აღწერილი და მოთავსებულია მიმდინარე წლის მოსკოვის საპატრიარქო ჟურნალის მესამე ნომერში.

ამგვარად, 1943 წ. ოქტომბრის 31 აქტით, საქართველოს მორწმუნე (და ვფიქრობ არამორწმუნე) ერსა და მისდამი წინადადებად არამეგობრულად განწყობილ დიდსა და მძლავრ ორგანიზაციას შორის დამყარდა ძმური კავშირი.

კ.პ.კ. 1944.5.25.

**საქართველოს ს.ს.რ. კომუნისტურ პარტიის
ცენტრალურ კომიტეტის პირველ მდივანს,
მოქალაქე კანდიდ ნესტორის ძე ჩარკვიანს**

მოგესვენებათ სახლი, რომელშიდაც ამ ჟამად ცხოვრობს საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარქი (სიონის ტაძრის ეზოში, აღმოსავლეთით) თბილისის რეკონსტრუქციის 45-წლიანი გეგმით უნდა აღებულ იქმნეს. ვინაიდან იგი თავისუფლადაც ვერ აკმაყოფილებს კათოლიკოზ-პატრიარქის ბინასა და მასთან დაკავშირებულ დაწესებულებათა მოთხოვნილებას, ცხადია უნდა აშენდეს სხვა სახლი.

აღნიშნულის გამო ახალი ბინის აგება განვიზრახე — სიონის ჩრდილო მხარეზე, მის ყოფილ ეზოში; სახლი დაშორებულ იქნება ტაძარზე 30 მეტრით, ხოლო ეზო გამწვანებული.

ამასთან ერთად საჭიროდ ვთვლი მოგახსენოთ, რომ მღვდელმთავრის ბინა უნდა იყოს ან ტაძრის ახლო, ან თავის სახეში შეიცავდეს კარის ეკლესიას; ეკლესია კი რომ მოთავსდეს თვით სახლში, — მოითხოვს მეტ ფართობს და დიდძალ ფულს, ჩვენ კი მხოლოდ 700.000 მანეთი გვაქვს, და ისიც ნასესხები. თბილისის სხვა ტაძრებთან სახლისათვის საჭირო ფართობი არ არსებობს, ან თუ არსებობს, — იქიდან დაგვჭირდება ათეული ოჯახის გამო-სახლება, რაც მეტად ძნელი საქმეა.

ამისთვის ერთადერთი ადგილია ზემოდ დასახელებული: აქ არის მეტად დაძველებული სახლი, რომელშიდაც ცხოვრობს ოთხი სულისაგან შემდგარი ოჯახი; მისი გასახლება თქვენი დახმარებით არ იქნება ჩვენთვის სამძიმო.

ამ სახელ სიონის უბანიც დამშვენდება (დღეს ამ მიწის ნაჭერზე სანაგვე ყუთები დგას) სიონისთვის შესაფერისი ლამაზი სახლით, საქართველოს კათოლიკოზსაც მიეცემა შესაძლებლობა მასთან სტუმრად ჩამოსულ საბჭოთა კავშირიდან პატივსაცემ პირთა მიღებისა თავის ბინაში და არა სასტუმროში.

ამ საკითხის გამო თქვენი შეწყუბება არ მინდოდა, მაგრამ სა-
თანადო ქვემდგომ ორგანოებში ვერ ცნობენ მოსახერხებლად
საკათალიკოზო სახლის ადგილზე დადგმისათვის.

*სრულიად საქართველოს
კათოლიკოზ-პატრიარქი კალისტრატე
1949 წ. აგვისტოს 18. თბილისი*

**საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატეს
მიმართვა ალექსანდრე ილარიონის ძისადმი —
ულოცავს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს
კ. კეკელიძის სამეცნიერო მოღვაწეობის 40 წლის იუბილეს
1945. III. 31 თბილისი**

ღრმად პატივცემულო ბატონო ალექსანდრე ილარიონის ძე!
სტალინის სახელობის ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტე-
ტის განათლებული კრებული დღეს ორმოცი წლის სამეცნიერო
მოღვაწეობის ზეიმს იხდის უნივერსიტეტის ერთ-ერთ ფუძემ-
დებლის აკადემიკოს კორნელი სამსონის ძე კეკელიძისას. ორ-
მოცი წლის დაუღალავ კვლევა-ძიებით მან რამდენიმე ათეული
ჩვენთვის აქამომდე უცნობი განათლება მეცნიერების მოღვაწენი
აღმოაჩინა ჩვენი ერის ხანგრძლივ არსებობის მანძილზე და სა-
თანადოდ გამოამხეურა, ხოლო ცნობილთა ნამოღვაწარი მეცნი-
ერული სინათლითა და ბრწყინვალეობით შემოსა.

ვიზიარებ რა სიამოვნებით უნივერსიტეტის განათლებით კრე-
ბულის მიერ ჯეროვნად შეფასებას თავის საამაყო წევრისას,
წრფელი გულით უსურვებ ქართველ ერის ცოდნა-განათლების
მთავარ კერას, მრავლად შეეძინოს (და გამოეზარდოს) დღევან-
დელი იუბილარის მსგავსი მეცნიერნი, ხოლო თვით კორნელი
სამსონის ძეს არ დასცხრომოდეს წელთა სიმძიმის ქვეშ აღტყ-
ინებული სიყვარული სამეცნიერო მოღვაწეობისადმი და ახალ-

ახალ ნაშრომთა გამოცემა, მის პატივისმცემელთა სასიხარულოდ და მშობელი ერის სადიდებლად.

სრულიად საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარქი

კალისტრატე

1945 წ. მარტის 31. თბილისი

კ. ცინცაძის განცხადება ს.ს.ს.რ. კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივანს კანდიდ ნესტორის ძე ჩარკვიანის სახელზე სიონის ტაძრის შეკეთების შესახებ

საქართველოს ს.ს.რ. კომუნისტურ პარტიის ცენტრალურ კომიტეტის პირველ მდივანს, მოქალაქე კანდიდ ნესტორის ძე ჩარკვიანს

თბილისის ნაგებობათა სიამაყე და „მარგალიტი“ — სიონის ტაძარი დიდ განსაცდელშია: მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში ჩასმული გუმბათის ფანჯრების ჩარჩოები დალპა იმდენად, რომ მათი შეკეთება, მიუხედავად ჩემი არაერთგზის ცდისა, აღარ შეიძლება, რის გამო წვიმის დროს წყალი თავისუფლად ჩამოდის და ტაძრის ძვირფასი მხატვრობა ზიანდება: საჭიროა გაუკეთდეს ფანჯრებს რკინის ჩარჩოები.

დასავლეთის მხრიდან ნიადაგის ქვეშეთა წყალი ასველებს ტაძრისა და სამრეკლოს საძირკველს და შემდეგ კედლებს რამდენიმე მეტრზე; კედლის ლესულება იჟღინთება წყლით, იბერება და ცილდება კედლებს და ამნაირად მხატვრობა ქვემოდანაც ზიანდება.

ინჟინერ კოჟევნიკოვის აზრით, საჭიროა სიონის ქუჩაზე ღრუნაჟის გაკეთება ტაძრის საძირკველის დონის ქვემოლ და წყლის მიღებით მტკვარში გაშვება.

მიუხედავად იმისა, რომ მოქმედი ეკლესია თვით უნდა აწარ-

მოებდეს ტაძრის რემონტს, გთხოვთ მიიღოთ მხედველობაში სიონის განსაკუთრებული მნიშვნელობა — ქალაქში მომსვლელთ ამას უეჭველად აჩვენებენ ხოლმე. გასცეთ განკარგულება ამ ისტორიული ძეგლის შეკეთებისათვის.

სრულიად საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარქი

კალისტრატე

1949 წ. აგვისტოს 18. თბილისი

საქართველოს ს.ს.რ. კომუნისტურ პარტიის ცენტრალურ კომიტეტის პირველ მდივანს კანდიდატ ნესტორის ძე ჩარკვიანს

ძველად დასტამბული საყოველღაღო ლოცვანი აღარ მოიპოვება, მოთხოვნილება კი მეტად დიდია. ამის გამო 1948 წლის მაისის 31 აღმდარი შუამდგომლობა კ. ი. ქადაგიშვილის წინაშე ლოცვანის დასტამბის ნებართვისათვის. პასუხი ჯერაც არ მიმიღია, მოხუცი ხალხი კი მოსვენებას არ მაძლევს, — მოგვაწოდეთო.

პატივისცემით გთხოვთ ბრძანებას ლოცვანის დასტამბვისათვის.

სრულიად საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარქი

კალისტრატე

დეკანოზ დ. ლაზარიშვილს და მიხ. მახათაძეს

გთხოვთ და გავალებთ ჩემი გარდაცვალების შემდეგ ჩემ შვილებთან ერთად მოიყვანეთ წესრიგში ჩემი საკუთარი წიგნები და გადაეცით ვისაც ვუანდერძებ. იროდიონ სონღულაშვილს გადაეცით რკონის ღვთისმშობელი, დიდუბის ღვთისმშობლის პირი, ზედაზნიდან ჩამოტანილი ღვთისმშობლის ხატი და ჩემი პორტრეტი.

კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე

1942-20 დეკემბერი

შეიქმნას სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ უწმიდესი კალისტრატეს ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შემსწავლელი კომისია შემდეგი შემადგენლობით:

მთავარეპისკოპოსები შიო (ავალიშვილი), თადეოზი (იორა-მაშვილი), ეპისკოპოზი დავითი (ჭკადუა), დეკანოზები: მ. დიდენკო, ა. შენგელია, ილუმენი ა. გულიაშვილი, მღვ. პ. ბერიშვილი.

სრულიად საქართველოს
კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II.

**საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ეპარქიები
(დამტკიცებული 1945 წლის მართვა-გამგეობის დებულებით)**

საქართველოს ეკლესიაში შემდეგი ეპარქიებია:

1) მცხეთატბილისისა, რომლის მწყემსმდთავარი არის მთავარეპისკოპოზი მცხეთისა და თბილისისა და სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი. სამწყსო: საქართველოს ეკლესიის წმ. დედაქალაქი მცხეთა, თბილისი და გარე კახეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: კაწარეთისა, მცხეთისა, ნინოწმიდისა, რუსთავისა და თბილისისა), რასაც შეიცავს ეხლანდელი რაიონები თიანეთისა, მცხეთისა, საგარეჯოსი და ყარაიაზისა და ნაწილი თბილისისა. კათედრა ეპარქიისა არის მცხეთაში (სვეტიცხოველში), ხოლო კათოლიკოზის რეზიდენცია თბილისში.

შენიშვნა 1. კათოლიკოს-პატრიარქის სამწყსოს შეადგენს საქართველოს ეკლესიის წევრნი, მცხოვრებნი საკათოლიკოზოს გარეთ ისეთ ქვეყნებში, სადაც მართლმადიდებელი ეპისკოპოზი არ არის.

შენიშვნა 2. როდესაც კათოლიკოზ-პატრიარქი გარდაიცვლება, ან მძიმე ავადმყოფობისა და სხვა მიზეზთა გამო მოკლებული იქნება საშუალებას გაუწიოს ხელმძღვანელობა საეკლესიო მართვაგამგეობას, მის ადგილს იჭერს ის მღვდელმთავარი, მოსაყდრის წოდებით, რომლის შესახებ კათოლიკოზ-პატრიარქის მდივანთან ინახება მისი უწმიდესობის და უნეტარესობის წერილობითი განკარგულება; მოსაყდრეობა უქმდება, როდესაც კათოლიკოზ-პატრიარქი თავის ადგილზეა. კათოლიკოზის გარდაცვალების შემდეგ კრება უნდა იყოს მოწვეული არა უგვიანეს სამი თვისა.

შენიშვნა 3. ქორეპისკოპოზი შეიძლება ჰყავდეს მხოლოდ კათოლიკოზ-პატრიარქს.

2) აგარაკ-წალკისა, ანუ ახტალა პენტელითარისა (ბეშტაშენის) (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: აგარაკისა, ბოლნისისა, დმანისისა და წალკისა), რასაც შეიცავს რაიონები ბაშკიჩეთისა, ბოლნისისა, ბორჩალოსი და წალკისა, და ლორი-ბამბაკის მხარე. კათედრა ახტალაში (აგარაკი), რეზიდენცია თბილისში, პატივი მღვდელმთავრისა „ახტალა-პენტელითარის (ბეშტაშენის) ეპისკოპოზი“.

3) ალავერდისა. სამწყსო: შიდა კახეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ალავერდისა, ნეკრესისა და ხარჭაშენისა), რასაც შეიცავს თელავისა და ყვარლის რაიონები და თიანეთის რაიონის ნაწილი ხარჭიშოს უბნის მიმატებით და ამათ გარდა დიდოეთ-დურძუკეთი, მიწერილი თერგისა და დაღესტნის მხარეებზე. კათედრა — ალავერდში, რეზიდენცია ქალაქ თელავში, პატივი მღვდელმთავრისა: „ალავერდელი ეპისკოპოზი“ (ანუ აბბა ალავერდელი).

4) აწყურისა. სამწყსო: სამცხე-ჯავახეთი და ზემო სომხეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ალაშქერტისა, ანისისა, აწყურისა, დადაშენისა, ერუშეთისა, კარისა, კუმურდოსი, წურწყაბისა და წყაროსთავისა), რასაც შეადგენს რაიონები ადიგენისა,

ასპინძისა და ახალქალაქისა, ახალციხისა და ბოგდანოვკასი, და ალაშკერტი, არტაანის ოლქი, ბასიანი, გუმბრის მხარე, ყარსის ოლქი და ყაღზევანის ოლქი. კათედრა მღვდელმთავრისა — აწყვერში, რეზიდენცია ქალაქ ახალციხეში. მღვდელმთავრის პატივი — „მაწყვერელი ეპისკოპოზი“.

5) ბათომ-შემოქმედისა. სამწყსო: გურია, ტაო-კლარჯეთი და ჭანეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ანჩისა, ბანისა, იშხანისა, სატრაფულასი, ტბეთისა, ჯუმათისა, ხინოწმინდისა — იმავე ბათუმისა, შემოქმედისა), რასაც შეიცავს საქართველოს რესპუბლიკის საზღვრებში — ეხლანდელი რაიონები ბათუმისა, მახარაძისა, ქედისა, ქობულეთისა, ჩოხატაურისა და ზულოსი, ხოლო ოსმალეთის საზღვრებში ოლქები: ათინასი, ართვინისა, თორთომისა, კისკიმისა, ისპირისა, ოლთისისა, რიზესი და ზოფასი. კათედრა მღვდელმთავრისა ბათომში და რეზიდენცია იქვე. პატივი მღვდელმთავრისა: „ბათომელ-შემოქმედელი ეპისკოპოზი“.

6) ბოღბისა. სამწყსო: რანი, შაქი, წუკეთი და ჰერეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ბოღბისა, გიშისა, ჭერემისა და ხორნაბუჯისა), რასაც შეიცავს რაიონები გუჯაანისა, კაჭრეთისა, ლაგოდეხისა, სიგნახისა და წითელწყაროსი, და ოლქები არეშისა, განჯისა, ზაქათლისა, ნუხისა, სამურისა და ყაზახისა. კათედრა — ბოღბეში. რეზიდენცია მღვდელმთავრისა ქალაქ სიღნაღში, პატივი მღვდელმთავრისა: „ბოღბელი ეპისკოპოზი“.

7) მარგვეთისა. სამწყსო: ზემო იმერეთი (ტერიტორია — ნაწილი გაენათის ძველი ეპარქიისა), — ეხლანდელი რაიონები ზესტაფონისა, ორჯონიკიძისა, საჩხერისა, ჩხარისა და ჭიათურისა. კათედრა მღვდელმთავრისა — არგვეთში, რეზიდენცია საჩხერეში. მღვდელმთავრის პატივი: „მარგველი ეპისკოპოსი“.

8) მანგლისისა. სამწყსო: საბარათიანო (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: მანგლისისა და წინწყაროსი), რასაც შეიცავს ეხლანდელი თბილისის რაიონის დასავლეთის ნაწილი: წყნე-

თი-თელეთის ხაზიდან — თეთრიწყაროს რაიონი. კათედრა მან-გლისში, რეზიდენცია თბილისში. პატივი მწყემსმთავრისა — „მანგლელი ეპისკოპოსი“.

9) ნიკორწმიდისა. სამწყსო: რაჭა (ტერიტორია ნიკორწმიდის ძველი ეპარქიისა), ეხლანდელი რაიონები ამბროლაურისა და ონისა. კათედრა ნიკორწმიდაში, რეზიდენცია მღვდელთმთავრისა — ონში. პატივი მღვდელთმთავრისა: „ნიკორწმინდელი ეპისკოპოზი“.

10) ურბნისისა. სამწყსო: შიდა ქართლი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ნაწილი სამთავისისა, ნიქოზისა, რუისისა, სამთავროსი და ურბნისისა), რასაც შეიცავს ეხლანდელი რაიონები ბორჯომისა, გორისა, ზნაურისა, კასპისა, ლენინგორისა, სტალინირისა, ქარელისა, ხაშურისა და ჯავასი და ამას გარდა დვალეთი, მიწერილი თერგის მხარეზე. კათედრა — ურბნისში, რეზიდენცია მღვდელთმთავრისა ქალ. გორში. მღვდელთმთავრის პატივი: „ურბნელი ეპისკოპოზი“.

11) ქუთაისგაენათისა. სამწყსო: ქვემო-იმერეთი და ოკრიბა (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ქუთაისისა, ზონისა და ნაწილი გაენათისა), რასაც შეადგენს რაიონები ვანისა, მაიაკოვსკისა (ბაღდათისა), სამტრედიისა, ტყიბულისა, ქუთაისისა, წულუკიძისა (ზონისა) და წყალტუბოსი. კათედრა — ქუთაისში და მწყემსმთავრის რეზიდენცია იქვე. მწყემსმთავრის პატივი არის „ქუთათელ-გაენათელი ეპისკოპოზი“.

12) ცაგერისა. სამწყსო: ლეჩხუმ-სვანეთი (ტერიტორია — ცაგერის ძველი ეპარქიისა), — ეხლანდელი რაიონები ზემო სვანეთისა, ქვემო სვანეთისა და ცაგერისა. კათედრა ცაგერში. მღვდელთმთავრის რეზიდენცია იქვე. პატივი მღვდელთმთავრისა: „ცაგერელი ეპისკოპოზი“.

13) ცხუმ-აფხაზეთისა (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: დრანდისა — იმავე ცხუმისა, ბედიისა, ბიჭვინთისა და მოქვისა), ეხლანდელი აფხაზეთის საბჭოთა ავტონომიური რესპუბლიკის რაიონები გაგრისა, გალისა, გუდაუთისა, გულრიპშისა, ოჩამჩი-

რესი, ქლუბორისა და ცხუმისა და ზუგდიდის რაიონის ნაწილი მდინარე ინგურის დასავლეთით. კათედრა მღვდელთმთავრისა ცხუმში (სოხუმში), რეზიდენცია — იქვე, მღვდელთმთავრის პატივი არის — „ცხუმ-აფხაზეთის ეპისკოპოზი“.

14) წილკნისა. სამწყსო: ორისავე არაგვის, ქსან-ლესურის ხეობა, გარე ქართლი, საგურამო და ფშავ-ხევსურეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა სამთავროსი, ნაწილი სამთავრისისა და წილკნისა), რასაც შეიცავს რაიონები ღუშეთისა და ყაზბეგისა და ნაწილი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქისა. კათედრა მღვდელთმთავრისა წილკანში, რეზიდენცია დროებით სვეტიცხოველთან, პატივი მღვდელთმთავრისა „წილკნელი ეპისკოპოზი“.

15) ჭყონდიდისა. სამწყსო: ოდიში (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ცაიშისა, წალენჯიხისა და ჭყონდიდისა), ეხლანდელი რაიონები აბაშისა, გეგეჭკორისა, ზუგდიდისა, ფოთისა, ჩხოროწყუისა, ცხაკაიასი, წალენჯიხისა და ხობისა. კათედრა მწყემსმთავრისა — მარტვილში, რეზიდენცია ქ. ფოთში. პატივი მწყემსმთავრისა არის — „ჭყონდიდელი ეპისკოპოზი“.

შენიშვნა: ამ სიის შეცვლა და შევსება სრულიად საქართველოს ეკლესიის კრების კომპეტენციას ეკუთვნის.

პატრიარქი
მელქისედეკ III

მიტროპოლიტი მელქისედეკი (ფხალაძე)

უწმიდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი მელქისედეკ III, ერისკაცობაში მიხეილ გიორგის ძე ფხალაძე, დაიბადა 1872 წლის 2 ნოემბერს სიღნაღის მაზრის სოფელ ზემო ყანდაურაში, მეღავითნის ოჯახში. სწავლობდა თელავის სასულიერო სასწავლებელში. ამ დროს მას დაეღუპა მშობლები, გაუჭირდა როგორც მატერიალურად, ასევე სულიერად, მაგრამ ფარ-ხმალი არ დაყარა, წარჩინებით დაამთავრა სასწავლებელი და 1890 წელს ჩაირიცხა თბილისის სასულიერო სემინარიაში. ამ დროს სემინარიაში სწავლობდნენ მომავალი სოციალ-დემოკრატები: სილიბისტრო ჯიბლაძე, ლადო კეცხოველი და სხვა მომავალი რევოლუციონერები. ხშირი იყო დაპირისპირება სემინარიის ხელმძღვანელობასა და სტუდენტებს შორის. ახალგაზრდა მიხეილი არ ერთვება ამ პროცესში, გულმოდგინედ მეცადინეობს და სემინარიის დამთავრების შემდეგ სწავლას აგრძელებს ყაზანის სასულიერო აკადემიაში, მეგობრობს ქართველ სტუდენტებთან: ბესარიონ ხელაიასთან, სერგი გორგაძესთან, იპოლიტე ვართაგავასთან. 1900 წელს მან დაამთავრა ყაზანის სასულიერო აკადემია ღვთისმეტყველების კანდიდატის ხარისხით და დაინიშნა ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელში რუსული ენის მასწავლებლად. 1902 წლის 26 იანვარს იგი გადაყვანილ იქნა ქუთაისის სასულიერო სემინარიაში ფიზიკა-მათემატიკის მასწავლებლად. 1904 წლის 8 აპრილიდან სმოლენსკის გუბერნიის ქ. ბელის სასულიერო სასწავლებელში გეოგრაფიის მასწავლებელია. 1915 წლის 15 მაისს ქ. ტივროვოს სასულიერო სასწავლებლის ზედამხედველია. 1915 წლის 31 მაისს აკურთხეს მღვდლად. 1917 წლის ივნისში იგი ბრუნდება საქართველოში. დეკანოზ ნიკიტა თალაკვაძის ფონდში ინახება მისი წერილი: „დიდად პატივცემულო მამაო ნიკიტა მალაქიას ძევ, დიდ მადლობას მოგახსენებთ ყურადღებისათვის. მე ისე არ მიჭრის

ენა და მოსაზრება, როგორც შენ, რომ ღირსეულად გამოვთქვა მადლობა, ამიტომ გთხოვ, მიიღო ეს უბრალოდ გამოთქმული მადლობა. მე დიდად მადლობელი ვარ იმათი, ვინც ასე დაჟინებით მეძახის სამშობლოში დაბრუნებას. მღვდელი მიხეილ ფხალაძე 1917.31/VI“. 1917 წელს იგი დაინიშნა გორის სასულიერო სასწავლებლის ზედამხედველად. 1918 წლის 21 ნოემბერს აყვანილ იქნა დეკანოზის ხარისხში. 1921-1922 წლებში იყო უმუშევარი და განმოსილი. 1922 წლის 5 აპრილს დაბრუნდა ეკლესიაში და დაინიშნა სიონის საპატრიარქო ტაძრის კანდელაკად. 1925 წლის თებერვალში საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დროებითი მმართველის მიტროპოლიტ ქრისტეფორეს ლოცვა-კურთხევით დაინიშნა ანჩისხატის ეკლესიის წინამძღვრად. 1925 წლის ოქტომბერში უწმიდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ამბროსის ლოცვა-კურთხევით აღიკვეცა ბერად და ეწოდა სახელად მელქისედეკი. 14 ოქტომბერს, სვეტიცხოვლობას, იგი აკურთხეს ეპისკოპოსად და ჩააბარეს ალავერდის ეპარქია. ურთულეს პირობებში უხდებოდა მას ეპარქიაში საქმიანობა. ანტირელიგიური პროპაგანდა, სასულიერო პირების მიმართ ძალადობა, ეკლესია-მონასტრების მარცვა-რბევა — ჩვეულებრივი მოვლენა იყო. ამ დროს ალავერდის ეპარქიაში შედიოდა თიანეთის ოლქი. 1926 წლის 13 დეკემბერს მას ასეთი შინაარსის წერილს უგზავნის სოფელ საყდრიონის ეკლესიის მოღარე ქიტესა ნადიბაძე: „თქვენი მოწერილობის თანახმად, საყდრიონის ეკლესიაც გადაეცა სოფელ მელიასხევის მღვდელ ალექსი წიკლაურს, რომელმაც ტაძარი უნდა გადაიბაროს მღვდელ თეთრაძისაგან. თეთრაძემ განაცხადა, უნდა თავი დავანებო მღვდლობას, ხალხმა მითხრა, აღარ გვინდობარ აღარაფერს არ მოგცემთ“. ეპისკოპოსი მელქისედეკი მხარს უჭერდა უწმიდესსა და უნეტარეს ამბროსის და უპირისპირდებოდა „განახლებისა და რეფორმების“ ჯგუფის წევრებს. 1927 წლის 17 ოქტომბრიდან იგი ცხუმ-აფხაზეთის

ეპარქიის მმართველია. 1928 წლის 24 მარტიდან იწოდებოდა წილკნელად, მაგრამ, ვინაიდან ეპარქიაში თითქმის აღარ იყო დარჩენილი მოქმედი ეკლესიები, გადმოყვანილ იქნა თბილისის ფერიცვალების მამათა მონასტრის წინამძღვრად. 1935 წლის 2 იანვარს უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატეს ლოცვა-კურთხევით მიენიჭა მიტროპოლიტობა და კვლავ გაიგზავნა ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქიაში, სადაც ყოველთვის რთული ვითარება იყო. 1937 წლის 2 მაისს მიტროპოლიტ მელქისედეკს ასეთი შინაარსის წერილი გაუგზავნია უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატესათვის: „მორჩილებით მოვახსენებ თქვენს უწმიდესობას, რომ ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქიაში უმღვდლოდ დარჩენილია სამი დიდი სოფელი და ახალი სასაფლაოს ეკლესია სოხუმში. თქვენს უწმიდესობას მოვახსენე, რომ შესაფერისი კანდიდატების უყოლობის გამო ახალი მღვდლის კურთხევა შეუძლებელი გახდა. ამის გამო დიდ გაჭირვებას განვიცდი“. ამას დაემატა 1937 წლის 9 ოქტომბერს დეკანოზების სვიმონ გიგინეიშვილისა და ელიზბარ ანჩაბაძის დაპატიმრება. ამის შესახებ მოახსენებდა მიტროპოლიტი მელქისედეკი უწმიდეს კალისტრატეს: „გულისტკივილით მოგახსენებთ, რომ ჩემი ეპარქიის სოფლებში მღვდლები აღარ არიან, ყველანი დაატუსაღეს. დავრჩი მარტო მე ორი მღვდლით სოხუმში. ჩვენც ვგონებ, აღდგომის შემდეგ მოგველის ლიკვიდაცია. ამასთან მოგართმევთ: 1. პირს ჩემი სამღვდლოებასთან თათბირის ოქმის. 2. პირს სოხუმის საბჭოს თავმჯდომარის ეკლესიების გაერთიანებაზე. ადგილობრივი ხელისუფლება მოითხოვდა ქართული, რუსული, ბერძნული, კათოლიკური, პროტესტანტული, ებრაული რელიგიური საზოგადოებების გაერთიანებას ერთ ეკლესიაში. ამასთან დაკავშირებით მეუფე მელქისედეკი ხელისუფლების წარმომადგენლებს სწერდა: „გაერთიანება შეიძლება მხოლოდ ქართული, რუსული და ბერძნული ეკლესიების, კათოლიკური, პროტესტანტული და ებრაული მასში ვერ გაერთიანდება. მა-

შასადამე, ლაპარაკია ქართულ-რუსულ-ბერძნული ეკლესიების გაერთიანებაზე. აქაც საქმე თავისთავად შესრულებულია. ბერძენთა ეკლესიის მღვდელი ორი თვეა, რაც დაპატიმრებულია, ბერძნები თავის რელიგიური მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად მომართავენ ქართულ ეკლესიას, სადაც ღვთისმსახურება სრულდება ქართულ, რუსულ და ბერძნულ ენებზე. ამნაირად საკითხი რჩება ქართული და რუსული ეკლესიებისა, თუ რომელი უნდა გაუქმდეს. ძნელი არ უნდა იყოს ამ საკითხის გადაწყვეტა იმ საზოგადოებრივ მოღვაწეებისათვის, რომელმაც იცის სოხუმში ქართული გაზეთის „საბჭოთა აფხაზეთის“ არსებობა, რომელიც დაკვირვებია ამ გაზეთის პირველ ნომერს, რომლის პირველ გვერდზე არის სტალინის დიდი სურათი“.

1938 წელს მიტროპოლიტი მელქისედეკი იძულებული გახდა, სოხუმიდან დაბრუნებულიყო თბილისში. 1943 წლის 1 აპრილს დაინიშნა კუკიის ეკლესიაში რიგით სასულიერო პირად, 1944 წლის 30 აპრილიდან იგი ითვლებოდა ურბნელად და იყო წინამძღვარი თბილისის დიდუბის ღვთისმშობლის ეკლესიისა. თბილისში ყოფნის დროს მის წინააღმდეგ საერო ხელისუფლებაში სისტემატურად იგზავნებოდა ხელმოუწერელი საჩივრები, რა ბრალდებებს არ უყენებდნენ მას. შესაძლოა, ამის მიზეზი იყო უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატეს გადაწყვეტილება კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრედ მიტროპოლიტ მელქისედეკის გამორჩევის შესახებ.

1952 წლის 5 აპრილს საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის მეცხრე საეკლესიო კრებამ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად აირჩია ურბნელი მიტროპოლიტი მელქისედეკი.

პატრიარქ მელქისედეკ III-ს ურთულეს პერიოდში მოუწია მოღვაწეობა. იოსებ სტალინის გარდაცვალების შემდეგ საბჭოთა კავშირის პოლიტიკურ ხელმძღვანელობაში მომხდარი ცვლილებების შემდეგ ნიკიტა ხრუშჩოვის ჯგუფმა 20-50-იანი წლების

სისხლიანი რეპრესიების მთელი სიმძიმე მხოლოდ იოსებ სტალინს დააკისრა და დაგმო „პიროვნების კულტი“. ნ. ზრუშკოვის მითითებით ახალი იერიში მიიტანეს სარწმუნოებაზე, რომელიც წარსულის მავნე გადმონაშთად და საბჭოთა ხალხის კომუნიზმისაკენ სვლის შემაფერხებელ ფაქტორად მიიჩნიეს. დაიწყო წინა წლებში რეპრესიებს გადარჩენილი სასულიერო პირების დაპატიმრება და ეკლესია-მონასტრების დახურვა როგორც რუსეთში, ასევე ეგრეთწოდებულ მოკავშირე რესპუბლიკებში. ნიკიტა ზრუშკოვს მიაწერენ შემდეგ სიტყვებს: „უკანასკნელ უკრაინელ ან ქართველ მღვდელს ტელევიზიით გაჩვენებთ და ქვეყანაში მასობრივი ათეიზმი დაისადგურებს“. იდეოლოგიური დარგის ხელმძღვანელებს პირდაპირ ევალებოდათ ანტირელიგიური პროპაგანდის წარმართვა. ამ ვითარებაში კიდევ უფრო გაიზარდა საბჭოთა კავშირის რელიგიის საქმეთა კომიტეტის და მოკავშირე რესპუბლიკებში მათი ფილიალის რელიგიის საქმეთა რწმუნებულების უფლებები, რომლებიც უხეშად ეროდნენ ეკლესიის შიდა საქმეებში. მათი თანხმობის გარეშე ეკლესიის მეთაურს არ შეეძლო დიაკვნის, მღვდლისა და ეპისკოპოსის კურთხევა. უფრო მეტიც, ისინი ყოველწლიურად სასულიერო პირების დახასიათების დოკუმენტებს აგზავნიდნენ მოსკოვში. სანიმუშოდ მოვიტანთ საქართველოს მინისტრთა საბჭოსთან არსებულ რელიგიის საქმეთა რწმუნებულის მოსე მექვაბიშვილის მიერ პატრიარქ მელქისედეკ III-ის დახასიათებას: „ფხალაძე მიხეილი ეროვნებით ქართველია. დაიბადა 1872 წელს კაჭრეთის რაიონის სოფ. ყანდაურაში, საქართველოს სსრ, ქვრივი, დაამთავრა ყაზანის სასულიერო აკადემია 1900 წელს. ხელდასხმულია ეპისკოპოსის ხარისხში 1925 წელს. 1952 წელს არჩეულ იქნა სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქად. მელქისედეკ III პრინციპული ადამიანია. იმავდროულად უნდა აღინიშნოს, რომ სამღვდლოთა შორის არ სარგებლობს კარგი ავტორიტეტით თავისი პრინციპულობის წყალობით. 1955 წლამდე

სამღვდელოთა შორის მის წინააღმდეგ იყო ჯგუფი, მაგრამ მოწინააღმდეგეთაგან ნაწილი მოხსნა, ნაწილი თვითონ წავიდა. პარტიასა და მთავრობასთან მიმართებაში ლოიალურია. მოცემული დროისათვის მისი დამსახურება გამოიხატება სსრკ-ის მთავრობის მხარდაჭერაში მშვიდობის დაცვის საქმეში, იგი გამოდის სხვადასხვა კონფერენციებზე მთელს მსოფლიოში მშვიდობის დასაცავად. იგი განსაკუთრებით არ ცდილობს მოქმედ ეკლესიათა ქსელის გაფართოებას. მელქისედეკ III ერკვევა საერთაშორისო მოვლენათა საკითხებში. კითხულობს ყველა რესპუბლიკურ გაზეთებსა და ჟურნალებს. ჩემს მიმართ აქვს კარგი დამოკიდებულება. ყურს უგდებს ჩემს რჩევებს, იტანჯება სმენის დაქვეითებისა და სუსტი მხედველობის გამო. იგი სხვებზე მაღლა აყენებს თავის ნაციას და ტაძრების გახსნის გადაწყვეტისას ცდილობს, გახსნას მეტი ქართული ტაძარი და ჩემთან საუბარში გამოხატა შიში, რომ ჩვენთან მორწმუნე ქართველები გაცილებით ნაკლებია, ვიდრე რუსები, რის გამოც საქართველოს ეკლესიამ შესაძლოა დაკარგოს ავტოკეფალია. მელქისედეკ III რეპრესირებული არ ყოფილა“.

პატრიარქ მელქისედეკ III-ის დროს ეკლესიებში შექმნილ რთულ ვითარებას კარგად ასახავს დავით გარეჯის მონასტრის წინამძღვრის არქიმანდრიტ ევაგრე დიასამიძის მიერ 1955 წლის 6 ოქტომბერს გამოგზავნილი თხოვნა: „მორწმუნენი არიან, მაგრამ სანთელი არ იყიდება! გულმოდგინე წირვა-ლოცვებით შესაძლებელია მორწმუნეთა შემოკრება... ამჟამად რთულ მდგომარეობაში ვართ. გემუდარებით და გთხოვთ, გასცეთ მამამთავრული ბრძანება თბილისის ეკლესიებიდან თანხის გადმოცემის შესახებ, რათა შევაკეთო დოდოსა და სვიმონ მესვეტის ეკლესიები“. პატრიარქ მელქისედეკს სურდა, საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას ჰქონოდა საკუთარი ჟურნალი. ამასთან დაკავშირებით მან 1953 წელს საგანგებო წერილით მიმართა საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებულ

რელიგიის საქმეთა რწმუნებულს მოსე მექვაბიშვილს — პატივისცემით გთხოვთ გვიშუამდგომლოთ მთავრობის წინაშე, რათა მოგვეცეს ნება ეკლესიური ორგანოს გამოცემისა, სახელწოდებით „საქართველოს ეკლესიის უწყებანი“, მაგრამ რწმუნებულმა ამ მხრივ არაფერი გააკეთა საკითხის დადებითად გადასაწყვეტად. ასევე უპასუხოდ დარჩა მის მომდევნო წერილში გამოთქმული სურვილები — „პატივისცემით მოგახსენებთ, რომ საქართველოს ეკლესიას მღვდლების კანდიდატების მომზადებისათვის სკოლა არ აქვს. ამიტომ გთხოვთ, გვიშუამდგომლოთ მთავრობის წინაშე, რომ მოგვეცეს ნებართვა სიონის ტაძართან გავხსნათ უვალო კურსები მღვდლების კანდიდატების მოსამზადებლად. ამასთან საჭიროა, მოგვეცეს ნებართვა, რომ ეკლესიაში კედელზე გავაკრათ განცხადებები კურსების გახსნის შესახებ და მოუწოდოთ მსურველებს, განუცხადონ თავიანთი სურვილი კურსების გამგეს. სწავლის საგნები იქნება: 1. საეკლესიო კითხვა-გალობა, 2. საღმრთო წერილის კითხვა, 3. ღვთისმსახურება, 4. საეკლესიო ისტორია, 5. ქადაგება, 6. საეკლესიო საქმის წარმოება. რელიგიის საქმეთა რწმუნებულმა კვლავ უპასუხოდ დატოვა პატრიარქის თხოვნა, ხოლო საზოგადოებაში გავრცელდა ჭორები. თითქოს ხელისუფლება პატრიარქ მელქისედეკ III-ს სთავაზობდა სასულიერო სასწავლებლის გახსნას და ჟურნალის გამოცემას, მაგრამ იგი ამის წინააღმდეგი იყო. 1957 წლის ნოემბერში პატრიარქმა მელქისედეკ III-მ ამასთან დაკავშირებით საგანგებო წერილით მიმართა იმხანად სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატს, სახალხო არტისტ აკაკი ხორავას. „ბატონო აკაკი, თქვენ გაკვირვებულს გითქვამთ შოთა მანაგაძისათვის „ამბობენ, რომ პატრიარქი მელქისედეკი სასულიერო სკოლის გახსნისა და სასულიერო ჟურნალის გამოცემის წინააღმდეგიაო. არა ბატონო აკაკი, ამას ტყუილად ავრცელებს ჩემი და ჩვენი ეკლესიის უსინდისო მტრები. ჩემი პატრიარქობის დროს აღსდგა წირვა-ლოცვა მოწამეთაში და გადმოსვენებულ იქნა წმი-

და მოწამეების დავითისა და კონსტანტინეს ნეშტები. ეკლესია აშენდა ხაშურში, ამოქმედდა ბოდბის მონასტერი, გაქართულდა სიონი — აღსდგა აქ, დიდუბეში ქართული გალობა, მოწესრიგდა დიდუბის ეკლესიის ეზო. რაც შეეხება სკოლას და ჟურნალს, უნდა მოგახსენოთ, რომ ამ საქმეზე ორჯერ შევიტანე განცხადება მთავრობაში, პირველად მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის ბატონი გივი ჯავახიშვილის სახელზე 1956 წლის აგვისტოში, მეორედ 1957 წლის მარტში. საქართველოს კპ ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივნის ვ. მჟავანაძის სახელზე, მინისტრთა საბჭოს რწმუნებულის მ. მექვაბიშვილის სახელზე. მოსკოვში რელიგიების საქმეთა კომიტეტის თავმჯდომარის კარპოვის სახელზე. პასუხს არ იძლევიან. თუ დაგვეხმარებით, მაღლობელი ვიქნებით“.

პატრიარქ მელქისედეკ III-ს საგანგებო წერილით მიმართა მოსკოვის სასულიერო აკადემიის I კურსის სტუდენტმა ირაკლი შიოლაშვილმა: „თქვენო უწმიდესობავ! — წერდა იგი — აქ ჩვენს წრეში ვრცელდება ხმები იმის შესახებ, რომ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია თითქოს დასასრულს უახლოვდებაო რადგან: 1. მთელი რიგი ეპარქიები უმოქმედოდ, მღვდელმთავრის გარეშეა და არც არსებობს სათანადო კადრი; 2. ღვთისმსახურების შესრულებისას საყდრებში მორწმუნეთა დასწრება ერთობ მცირეა; 3. საქართველოს ეკლესიას არ აქვს სემინარია, გამომცემლობა, საეკლესიო მუზეუმი, წიგნსაცავი-ბიბლიოთეკა. ასევე ლაპარაკია იმის შესახებ, რომ ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქიაში არ იქნება დაშვებული ახლად ხელდასხმული ქართველი მღვდელმთავარი და რომ მღვდელმთავართა შორის არის ისეთიც, რომელიც მოქმედებს ქვენა გრძნობებით და არაქართველთა შორისაც ავრცელებს უბადრუკ აზრს. საქართველოს ეკლესიის ეპარქიების გამსხვილების აუცილებლობის შესახებ ზემოთმოყვანილ ძირითად საკითხების ირგვლივ თქვენს მიერ მიღებული ზომები საქართველოს მთავრობის თავმჯდომარესთან შეხვედრის ჩათვლით

ჩვენთვის ცნობილია, მაგრამ ზოგიერთი მწარე სინამდვილის გამო, უფლებას ვაძლევთ თავს ნებას, რომ თქვენი ყურადღება მივაქციოთ შემდეგ გარემოებას: ა) სსრ კავშირის მთავრობის სათანადო დადგენილების საფუძველზე რუსეთის, უკრაინის, სომხეთის და სხვა მოკავშირე რესპუბლიკებში არსებობს სემინარია-აკადემიები, ხდება ღვთისმსახურებისათვის საჭირო ლიტერატურის გამოცემა, ხატების გამრავლება, ეკლესია-მონასტრების აღდგენა-განახლება. საქართველოს ეკლესიას თუ უპირატესობა არ აქვს, გამონაკლისს მაინც არ წარმოადგენს, მხოლოდ საჭიროა, ამ იურიდიული უფლების ადგილობრივი მთავრობის მეშვეობით გამოყენება, ე. ი. საქართველოს ხელისუფლებას არსებული წესის დაცვით, მატერიალური შესაძლებლობის ფარგლებში, წარედგინოს წერილობითი სახის განაცხადი საქართველოს ეკლესიის სასიცოცხლო საკითხების შესახებ და ენერგიულად იქნას მოთხოვნილი საკავშირო მთავრობის სათანადო დადგენილების შესაბამისი განკარგულებით პირველ რიგში გაფორმება: სემინარიის (არა კურსების) გახსნის, საჭირო ლიტერატურის გამოცემის, საეკლესიო მუზეუმ-წიგნსაცავის დაარსების, გელათის, წილკნის, ნიკორწმინდის, ყაზბეგის, ანანურის, გორის საყდრებში ღვთისმსახურების უფლების აღდგენა-განახლების შესახებ.

საქართველოს ეკლესიის და მისი მეთაურის მტერსა და ორგულს ჩვენ ჩვენს პირად მტრად ვთვლით, მაგრამ განუხორციელებელი განდიდების სურვილის გამო განაწყენებულნი პატრიარქის შორსმჭვრეტელი გონების თვალთ და კეთილი ნებით შეიძლება დამორჩილებული და ეკლესიის საკეთილდღეოდ გამოყენებულ იქნან.

ბ) ქართველი ერის სიამაყე, სიწმიდე და ღიდება „სვეტიცხოველი“ არა მარტო საბჭოთა ხალხის, არამედ უცხოელთა ყურადღებასაც იმსახურებს და ამის გამო მის წმიდა მიდამოებში თქვენი ლოცვა-კურთხევით საეკლესიო მუზეუმ-წიგნსაცავის გახსნა ყოველმხრივ გამართლებული იქნებოდა. თქვენი მოწო-

დება და მოსახლეობაში გაბნეული ისტორიული თუ სიძველეთა დაცვის თვალსაზრისით ბევრი დიდმნიშვნელოვანი საეკლესიო დანიშნულების ნივთი, წიგნი, ხატი, ჯვარი და სხვა აღმოჩნდებოდა ეკლესიის საკუთრებაში ე. ი. დაცული იქნებოდა შესაძლებელი განადგურებისაგან. ჩვენ მზად ვართ ამ დიდი საქმისათვის გავიღოთ პირადი ბიბლიოთეკა. სააღდგომო არდადეგებისათვის შესაძლოა ვეახლოთ თქვენს უწმიდესობას და თქვენი მითითებით და ლოცვა კურთხევით არსებული წესის მიხედვით სადღესასწაულოდ ქადაგებებით მივმართოთ მორწმუნე საზოგადოებას. ღრმა პატივისცემით გეამბორები და გამოვითხოვ თქვენს წმიდა ლოცვა-კურთხევას“.

პატრიარქ მელქისედეკ III-ის წინააღმდეგ წერილები იგზავნებოდა როგორც მოსკოვში, ასევე საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოში. 1955 წლის 22 დეკემბერს მისმა უწმიდესობამ მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარეს ბ-ნ გივი ჯავახიშვილს ასეთი შინაარსის წერილი გაუგზავნა „ჩემ წინააღმდეგ ცილისმწამებლურ წერილებს აგზავნის ვინმე თომა ჩიქვანაია — რესპუბლიკაში ცნობილი აფერისტი... იგი აფერისტობისათვის გადასახლებული იყო საქართველოდან. მან ჩემი ლანძღვა-გინება დაიწყო 1952 წლიდან“.

1957 წელს თბილისში და რაიონებში ვრცელდებოდა ანონიმური წერილები ასეთი სათაურითა და შინაარსით „გულშემატკივარი ეკლესიისა“. წერილის ავტორი ქართველ საზოგადოებას გამოუხიზლებისაკენ მოუწოდებდა ვინაიდან, მისი აზრით, საქართველოს ეკლესიას შემდგომი არსებობისათვის საფუძველი უკვე გამოცლილი აქვს და ამაში მთავარი დამნაშავე თვით პატრიარქია... პატრიარქმა უკანონო არჩევნებით დადგინილმა დაარღვია წმიდა კათოლიკე და სამოციქულო ეკლესიის კანონი... წერილის ავტორი მკაცრად აკრიტიკებდა პატრიარქ მელქისედეკ III-ს არქიმანდრიტ ზინობის ეპისკოპოსად კურთხევის გამო. „უწინდელ დროში, როდესაც ეკლესიას ამა

თუ იმ ობიექტური პირობების გამო რაიმე წარუმატებლობა შეემთხვეოდა, მას მთელი მოწინავე ინტელიგენცია ესარჩლებოდა და ცდილობდა, გაზეთის ფურცლებზე გამოსვლით მისი ჭირ-ვარამი შეემსუბუქებინა, მოუწოდებდა რა მას მეტი ბრძოლის უნარის გამოჩენისათვის მისი აღორძინების მიზნით. დღეს ეკლესია მოწყვეტილია სახელმწიფო ორგანიზმს. ამიტომ მისი ერთადერთი ქომაგი და პატრონი პატრიარქია. მისი ფიქრი და მეცადინეობა იქითკენაა მიმართული, რომ თავის თავს შეუქმნას უშფოთველი, დალხინებული ცხოვრება და მის შემდეგ თუნდაც მეწყერს წაეღოს ყოველივე. მისი ასეთი სულისკვეთებით აიხსნება ის არაჩვეულებრივი მოვლენები, რაც ეკლესიაში ხდება. იგი სამსახურიდან ათავისუფლებს ყველას, შეაქვს თანამშრომლებში უთანხმოება, უსიამოვნება, ადგილი აქვს უსამართლო, პირადი ჯიუტობით გამოწვეულ მოქმედებას. ყოველივე ზემოთქმული დღევანდელი მშობლიური ეკლესიის მდგომარეობა ავალებს ყველა მორწმუნეს, ხმა აღიმალღოს ეკლესიის ასეთი უმწეო მდგომარეობის წინააღმდეგ, რათა მოწვეულ იქნას საეკლესიო კრება, რომელიც დასახავს ღონისძიებებს საეკლესიო ცხოვრების ნორმალიზაციისა და მისი გაჯანსაღებისათვის“. წერილის ავტორი აშკარად ტენდენციურად წარმოაჩენს საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიაში შექმნილ მდგომარეობას. საფიქრებელია, პატრიარქ მელქისედეკ III-ის წინააღმდეგ წარმოებული ეს ცილისმწამებლური კამპანია ხელისუფლებისაგან იყო მართული. სინოდში განხეთქილების გაღრმავებისა და დაპირისპირებისათვის პატრიარქს არწმუნებდნენ, რომ მიტროპოლიტი ეფრემი თითქოს აქეზებდა ხალხს პატრიარქის წინააღმდეგ... პატრიარქ მელქისედეკ III-ის ლოცვა-კურთხევით 1957 წლის 8 ნოემბერს თბილისში გაიმართა სინოდის სხდომა, რომელსაც ესწრებოდნენ: კათოლიკოს-პატრიარქი მელქისედეკ III, ბათუმელ-შემოქმედელი მიტროპოლიტი ეფრემი, მარგველი ეპისკოპოსი დავითი, სტეფანოვანი ეპისკოპოსი ზინობი, ცხუმ-აფხაზეთის

ეპისკოპოსი ლეონიდე, ქუთათელ-გაენათელი ეპისკოპოსი ნაომი, პროტოპრესვიტერი ალექსანდრე გაბუნია, დეკანოზი ნიკოლოზ ბერეკაშვილი. სინოდმა მკაცრი შეფასება მისცა საქართველოს ეკლესიის წინააღმდეგ წარმოებულ ცილისმწამებლურ კამპანიას. ეკლესიიდან განკვეთილ იქნენ: დეკანოზი მელქისედეკ ხელიძე, მთავარდიაკონი ამბროსი ახოხაძე, საერო პირი თომა ჩიქვანია.

პატრიარქ მელქისედეკ III-მ საგანგებო წერილით მიმართა მთავრობას, რომელშიც გულისტკივილით აღნიშნავდა — ვრცელდება ანონიმური წერილები პატრიარქზე და საქართველოს ეკლესიაზე. ბრალს გვდებენ გაუნათლებლობაში, უზნეობაში, რაც სიმართლეს არ შეეფერება. რა რთული მდგომარეობა უნდა ყოფილიყო საქართველოს ეკლესიაში — პატრიარქი თავს იცავდა ცრუ ბრალდებებისაგან...

პატრიარქ მელქისედეკის არქივში შემონახულია 1955 წლის 2 ოქტომბრით დათარიღებული წერილი, რომლითაც მან მიმართა ქუთათელ-გაენათელ მიტროპოლიტ გაბრიელს (ჩაჩანიძე): „მაღალყოვლად უსამღვდელოესო გაბრიელ, გვაკურთხეთ. ამის მომტანს გოდერძი ურგებაძეს იცნობთ, რასაკვირველია, მას თქვენგან აქვს აკრძალული მღვდელმოქმედება. გთხოვთ, ახსენით აკრძალვა, ვგონებ ისეთი რამ არ ჩაუდენია, რომ სამუდამოდ აკრძალვის ქვეშ იყოს. გთხოვთ, უსათუოდ გაათავისუფლოთ. სიყვარულით კათოლიკოს-პატრიარქი მელქისედეკი“. პატრიარქი მელქისედეკ III ყველანაირად ხელს უწყობდა და ეხმარებოდა გაბრიელ ურგებაძეს.

1957 წლის 16 აპრილს პატრიარქ მელქისედეკ III-ის ლოცვა-კურთხევით თბილისის ალექსანდრე ნეველის სახელობის ეკლესიაში ეპისკოპოსმა ზინობმა ბერად აღკვეცა მოსკოვის სასულიერო აკადემიის სტუდენტი ირაკლი შიოლაშვილი და უწოდა სახელი ილია. უწმიდესი და უნეტარესი ილია II ასე იხსენებს პატრიარქ მელქისედეკ III-სთან პირველ შეხვედრას: „მახსენდება

სემინარიაში სწავლის დროს ჩემი პირველი ჩამოსვლა თბილისში, არდადეგებზე. შემეყვანეს საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქთან, უწმინდესსა და უნეტარეს მელქისედეკ III-სთან. ...უწმინდესისა და უნეტარესი მელქისედეკის შესახებ არსებობს მოგონებები: მან ძალიან მძიმე წლები გამოიარა. დაამთავრა ყაზანის სასულიერო სემინარია; ცოლი ადრე გარდაეცვალა და შვილები მამის იმედად დარჩა. მათ ბინაში თურმე ისე ციოდა, თითქმის ყინავდა და ამიტომ ჯერ თავად ჩაწვებოდა ხოლმე ლოგინში, რომ გაეთბო იგი და მერე შვილებს აწვენდა... როდესაც მასთან ლოცვა-კურთხევაზე მიმიყვანეს, ასეთი სიტყვები მითხრა: „გახსოვდეს, ამპარტავანთა შემუსრავს ღმერთი, ხოლო მდაბალთ მიანიჭებს მადლსა“ და ეს რატომღაც რუსულად მითხრა. მგონი იმიტომ, რომ ეგონა, ასე უფრო კარგად გავიგებდი. იმდენად ღრმად ჩამწვდა მაშინ გულში მისი სიტყვები, დღესაც მასზე ვფიქრობ, ალბათ მან ჩემში ამპარტავნება დაინახა და ამიტომ გამაფრთხილა“...

1957 წელს პატრიარქ მელქისედეკ III-ს დაბადებიდან 85 წელი შეუსრულდა. ამ საიუბილეო თარიღმა მოკრძალებულად ჩაიარა. პატრიარქს იუბილე მიულოცეს: საქართველოს მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე გივი ჯავახიშვილმა, რუსეთის პატრიარქმა ალექსი I-მა, ყოველთა სომეხთა პატრიარქ-კათოლიკოსმა ვაზგენ I-მა, ექიმმა დავით მაკარიძემ, რომელმაც განსაკუთრებულ ღვაწლად ჩაუთვალა წმიდა დავით და კონსტანტინეს ნეშტების მოწამეთაში დაბრუნება (1922 წლიდან წმინდანთა ნეშტები ქუთაისის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში იყო დაცული — ს.ვ.), ეკლესიების გახსნა ფოთში, ლაგოდეხში, წითელწყაროში, ხაშურში. პატრიარქი მელქისედეკ III საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის სახელით მონაწილეობდა მოსკოვში გამართულ მშვიდობის კონფერენციაში. 1958 წლის 31 მაისს იგი სიტყვით გამოვიდა საქართველოს მშვიდობის დაცვის კომიტეტის სხდომაზე და საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის სახელით მოუწოდა მსოფლიოს ხალხებს, მთავრობებს გაერთიანდნენ მშვიდობის დასაცავად. პატრიარქი მელქისედეკ III 1957 წლის ოქტომბერში სტუმრად იმყოფებოდა სომხეთში. ეჩმიაძინის ტაძარში სიტყვით მიმართა ვაზგენ I-ს, იგი იყო მრავალმხრივი განათლების ადამიანი. მან ბერძნულიდან თარგმნა ჰეროდოტეს „ისტორია“, არიანეს „ეექსინის ზღვის გარშემო მოგზაურობა“. სამწუხაროდ, საერო ხელისუფლებისაგან შევიწროებულ ეკლესიას და მის მეთაურს არ ჰქონდა მოქმედების თავისუფლება. უწმიდესი მელქისედეკ III გარდაიცვალა 1960 წლის 10 იანვარს 88 წლის ასაკში. დაიკრძალა სიონის საპატრიარქო ტაძარში.

პატრიარქ კალისტრატეს და პატრიარქ მელქისედეკ III-ის დროს ნაკურთხი მღვდელმთავრები

ეპისკოპოსი იეროთეოზი (აივაზაშვილი)

ეპისკოპოსი იეროთეოზი, ერისკაცობაში იეროთე მოსეს ძე აივაზაშვილი, დაიბადა 1862 წლის 6 ნოემბერს თელავის მაზრის სოფელ ყვარელში მეღავითნის ოჯახში. თელავის სასულიერო სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ სწავლა განაგრძო თბილისის სასულიერო სემინარიაში. 1886 წელს სემინარიელ იოსებ ლალიაშვილის მიერ რექტორ ჩუდეცკის მკვლელობის შემდეგ სემინარიაში დაიწყო ქართველი სტუდენტებისა და მასწავლებლების სასტიკი შევიწროება, მაგრამ იეროთეოზ აივაზაშვილმა მოახერხა უხიფათოდ დაესრულებინა სასწავლებელი 1888 წელს. იმავე წლის 14 ნოემბერს ხელდასხმულ იქნა მთავარდიაკვნად თბილისის კეთილშობილ ქალთა ინსტიტუტის ეკლესიაში. 1889 წლის 24 აპრილს ხელდასხმულ იქნა მღვდლად თელავის მაზრის სოფელ შილდაში. 1889-1890 წლებში მასწავლებლობდა თელავის სასულიერო სასწავლებელში. 1901 წლის 19 მარტიდან გამწესებულ იქნა თბილისის ჯამბაკურ-ორბელიანის წმიდა ნიკოლოზის ეკლესიაში, 1903 წლის 3 მარტს გადაყვანილ იქნა წმიდა ეკატერინეს ეკლესიაში, 1907 წლის 20 სექტემბერს გადაყვანილ იქნა ხარფუხის წმიდა ნიკოლოზის ეკლესიაში, 1916 წლის 8 დეკემბრიდან თბილისის სამების ეკლესიის წინამძღვარია. ეკლესიაში ერთგული სამსახურისათვის 1897 წელს დაჯილდოვდა საგვერდულით, 1902 წელს სკუფიით, 1913 წელს კამილაკით, 1918 წელს ოქროს ჯვრით, 1919 წელს აყვანილ იქნა დეკანოზის ხარისხში, 1920 წელს ენქერით. 1928 წლის 16 თებერვალს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ქრისტეფორე III-ის ლოცვა-კურთხევით აკურთხეს ნინოწმინდელ ეპისკოპოსად. 16 დეკემბერს სვეტიცხოველში შესრულდა მისი კურთხევა და დაინ-

იშნა კათოლიკოს-პატრიარქის ქორეპისკოპოსად, 1929 წლიდან დროებით განაგებდა ბოდბის ეპარქიასაც.

ეპისკოპოსი იეროთეოზი იყო მოკრძალებული კაცი, თითქმის შეუმჩნეველი. უმძიმეს ვითარებაში მოუხდა მას მღვდელმთავრობა. მალე დაიხურა მრავალი ეკლესია-მონასტერი ნინოწმინდის ეპარქიაშიც. 1941 წლის 1 სექტემბერს ეპისკოპოსმა იეროთეოზმა განცხადებით მიმართა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს, უწმიდესსა და უნეტარესს კალისტრატეს სამსახურიდან განთავისუფლების შესახებ. იგი მძიმედ იყო ავად. 1942 წლის 28 ოქტომბერს ეპისკოპოსი იეროთეოზი გარდაიცვალა თბილისში. იგი დაიკრძალა თბილისის სიონის საპატრიარქო ტაძრის ეზოში.

ეპისკოპოსი ტარასი (კანდელაკი)

ეპისკოპოსი ტარასი, ერისკაცობაში იაკობ გიორგის ძე კანდელაკი, დაიბადა 1871 წელს გორის მაზრის სოფელ კოხტისხეში. ყმაწვილი იაკობი მშობლებმა თბილისის სათავადაზნაურო პროგიმნაზიაში მიაბარეს, რომელიც 1890 წელს დაასრულა, შემდეგ სწავლობდა ქვათახევის სამონასტრო სკოლაში. 1891 წლის 4 აგვისტოდან ამავე მონასტრის მედავითნეა. 1899 წლის 6 აპრილიდან პირადი თხოვნით გადაყვანილ იქნა სოფელ ქოთუჭალის ეკლესიის მედავითნედ. ახალგაზრდა იაკობი დიდი პატივისცემით სარგებლობდა ინგილოთა შორის, ეხმარებოდა მათ.

1900 წლის თებერვლიდან იაკობ კანდელაკი გადმოყვანილ იქნა ალავერდის ეპარქიაში, იმავე წლის 4 მაისს ალავერდელმა ეპისკოპოსმა კირიონმა ბერად აღკვეცა ალავერდის მონასტერში და უწოდა სახელად ტარასი, 16 მაისს ყოვლად უსამღვდელოესმა კირიონმა შუამთის მონასტერში აკურთხა იეროდიაკვნად, 17 მაისს მღვდელმონაზონად და დაინიშნა შუამთის მონასტრის

იკონომოსად. 1902 წელს დაჯილდოებულ იქნა საგვერდულით. 1900 წლის 22 ივლისიდან არქიმანდრიტი ტარასი დაინიშნა ალავერდისა და თეთრი გიორგის ეკლესიების იკონომოსად. 1902 წლის 25 ოქტომბრიდან იგი გადაყვანილ იქნა წმიდა სტეფანეს სახელობის მონასტრის წინამძღვრად ხირსაში. არქიმანდრიტი ტარასი იყო ეპისკოპოს კირიონის ერთგული თანაშემწე და თანამებრძოლი. 1903 წლის 4 სექტემბრიდან, როდესაც ეპისკოპოსი კირიონი გადაყვანილ იქნა ხერონისა და ოდესის ეპარქიაში, არქიმანდრიტი ტარასი თან გაჰყვა მეუფეს და ასრულებდა აღნიშნული ეპარქიის ხაზინადარის მოვალეობას. 1904 წ. 10 ივნისიდან ორიოლის ეპარქიის იკონომოსია, 1904 წლის 30 ივლისიდან შეთავსებით მუშაობდა ორიოლის საეკლესიო არქეოლოგიური მუზეუმის გამგედ. 1906 წელს არქიმანდრიტი ტარასი ეპისკოპოს კირიონთან ერთად მოღვაწეობდა სოხუმის ეპარქიაში. იგი ეპარქიის ქართველ მოღვაწეთა, დიაკონთა და მეღვინეთა კურთხევის კომისიას ხელმძღვანელობდა, ამავე დროს ღიდ ღახმარებას უწევდა უპოვარ ადამიანებს, ქვრივ-ობლებს.

1908 წლის 10 ივლისს საქართველოს ეგზარქოსმა ინოკეტმა დაინიშნა თბილისის ფერიცვალების ეკლესიაში. რუსეთის საერო და სასულიერო ხელისუფლების მიერ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის მოსურნე სასულიერო პირების მიმართ რეპრესიების პერიოდში, როდესაც პოლიციის მეთვალყურეობის ქვეშ სანაქსარის უღაბნოში გადაასახლეს ეპისკოპოსი კირიონი, არქიმანდრიტმა ტარასიმ უყოყმანოდ გაიზიარა მისი ბედი. პირველი მსოფლიო ომის დროს არქიმანდრიტი ტარასი რუსეთ-ოსმალეთის ფრონტის ხაზზე სამხედრო საავადმყოფოს მოძღვრად იმყოფებოდა. რუსეთის იმპერატორის ნიკოლოზ II-ის ბრძანებით იგი წმინდა ანას III ხარისხის ორდენით დაჯილდოვდა.

არქიმანდრიტი ტარასი აქტიურ მონაწილეობას იღებდა 1917 წლის 8-17 სექტემბერს თბილისში გამართულ პირველი

საეკლესიო კრების მუშაობაში. 20 სექტემბერს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესი კირიონ II-ის მიერ დანიშნულ იქნა დავით გარეჯის იოანე ნათლისმცემლის უდაბნოს წინამძღვრად. არქიმანდრიტმა ტარასიმ უპატრონა უწმიდესისა და უნეტარესი კირიონ II-ის უმდიდრეს არქივს და მოწესრიგებული გადასცა მუზეუმის ხელნაწერთა განყოფილებას.

1925 წლის 25 ოქტომბერს არქიმანდრიტი ტარასი ეპისკოპოს იოანეს (მარლიშვილი) მიერ დაინიშნა სოფელ საქობიოს წმიდა სტეფანეს ეკლესიის წინამძღვრად. ბოდბელ ეპისკოპოსად სტეფანეს (კარბელაშვილი) დადგენის შემდეგ ურთიერთობა ახალ მღვდელმთავარსა და არქიმანდრიტ ტარასის შორის დაიძაბა. იგი არ ემორჩილებოდა მღვდელმთავარს. დაპირისპირების გარღვევების თავიდან ასაცილებლად სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა ქრისტეფორე III-მ, რომელიც 1918 წლის შემდეგ დაუახლოვდა არქიმანდრიტ ტარასის, იგი გადმოიყვანა თბილისის კუეიის წმიდა ნინოს ეკლესიის წინამძღვრად, ხოლო 1931 წლის 29 ნოემბერს გადაიყვანა ქ. ორჯონიკიძის (ვლადიკავკაზის) წმიდა ნინოს სახელობის ქართული ეკლესიის წინამძღვრად. ვლადიკავკაზის ქართველობისათვის ეს ეკლესია ქართულ სკოლასთან ერთად დედა სამშობლოსთან სულიერი კავშირის საშუალება იყო.

1938 წლის 24 თებერვალს, მრავალწლიანი ბრძოლის შემდეგ, გააუქმეს ვლადიკავკაზის ქართული ეკლესია, არქიმანდრიტი ტარასი დაბრუნდა სამშობლოში. 1938 წლის 27 მარტს არქიმანდრიტი ტარასი დაინიშნა სვეტიცხოვლის მონასტრის წინამძღვრის მოადგილედ. 1939 წლის 19 მარტს აყვანილ იქნა ეპისკოპოსის ხარისხში და ჩაბარდა წილკნის ეპარქია. ეპისკოპოსი ტარასი წირავდა სვეტიცხოვლის ტაძარში. 1945 წლის 10 ოქტომბერს დაჯილდოვდა კუნკულბარტყულზე თვლიანი ჯვრით. რაც უფრო ემატებოდა ასაკი ჯანმრთელობას უჩიოდა, ხშირად

ავადმყოფობდა. გარდაიცვალა 1951 წელს, დაკრძალეს სვეტიცხოვლის ტაძრის გალავანში. ეპისკოპოსი ტარასი იყო ხალხური სიტყვიერების, ფოლკლორის შემკრები. მას ჰქონდა ლამაზი კალიგრაფია, შემორჩენილია მის მიერ შესრულებული ანბანი. ეპისკოპოსი ტარასი საქართველოს ეკლესიის ცოცხალი მატრიანე იყო... ბევრი რამ იცოდა და ბევრი საიდუმლოც თან გაიყოლა...

ეპისკოპოსი დიმიტრი (ლაზარიშვილი)

ეპისკოპოსი დიმიტრი, ერისკაცობაში დიმიტრი ივანეს ძე ლაზარიშვილი, დაიბადა 1870 წლის 16 სექტემბერს სიღნაღის მაზრის სოფელ ჯიმითში. 1889 წელს ჩაირიცხა თბილისის სასულიერო სემინარიაში, მაგრამ საქართველოს ეგზარქოსის პალატის წინადადებით გამოვიდა სემინარიიდან და 1890 წლის 21 იანვარს იგი აკურთხეს დიაკვნად და სიონის ეკლესიის წიგნის მკითხველად, 1897 წლის 28 მაისიდან ქაშუეთის წმიდა გიორგის სახელობის ეკლესიის დიაკვანია. 1904 წლის 29 თებერვალს ხელდასხმულ იქნა მღვდლად დიაკვნის ადგილზე ქაშუეთში. 1907 წლიდან იმავე ეკლესიის შტატის მღვდელია. 1906-1907 წლებში მუშაობდა საქართველოს საეკლესიო მუზეუმის კომიტეტის წევრად და ხაზინადარად. 1908-1912 წლებში პარალელურად მუშაობდა ქართლ-კახეთის ეპარქიის ეკლესიების შემოსავალგასავლის წიგნების შემმოწმებელი კომისიის წევრად. 1914 წლის 24 ივლისს დაინიშნა მღვდელმსახურად საველე მოძრავ ჰოსპიტალში №481 — ბრძოლის ველზე (დასავლეთის ფრონტზე). საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ, 1918-1920 წლებში, თბილისის საოლქო კრების არჩევით ასრულებდა თბილისის საეპარქიო საბჭოს წევრის მოვალეობას. 1919 წელს აყვანილ იქნა დეკანოზის ხარისხში. 1919-1923 წლებში მუშაობდა საქართველოს მარ-

თლმადიდებელი ეკლესიის საკათოლიკოსო საბჭოს სამეურნეო ნაწილის გამგედ. 1921 წლის თებერვალში ბოლშევიკური რუსეთის საოკუპაციო ჯარები გააფრთებით უტევდნენ თბილისს. ამ საგანგებო ვითარებაში 24 თებერვალს თბილისში სასწრაფოდ შეიკრიბა საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის საკათოლიკოსო საბჭოს სხდომა, რომელმაც დაადგინა, დაუყოვნებლივ მოეხდინათ თბილისის ეკლესია-მონასტრებიდან საეკლესიო სიწმინდეთა და განძის გამოტანა და ქუთაისში გაგზავნა. ამ საქმეზე პასუხისმგებლობა დაეკისრათ ეპისკოპოს დავითს (კაჭახიძე) და არქიმანდრიტ პავლეს (ჯაფარიძე). უწმიდესმა და უნეტარესმა ლეონიდემ საკათოლიკოსოს სამეურნეო განყოფილების გამგეს, დეკანოზ დიმიტრი ლაზარიშვილს ასეთი შინაარსის წერილი გაუგზავნა: „მამაო დიმიტრი, მთავრობა მზად არის, მოგვცეს მცველები და გადავიტანოთ რკინიგზით ჩვენი განძეულობა ქუთაისში. თუ ჩვენ ყველა ამას მივიტანთ ვაგზლამდე. აბა დატრიალდი, იშოვე ურმები და სხვა რამ. ჩააბარა ბარგი რკინიგზაზე, რაც შეიძლება ჩქარა.“ საეკლესიო განძი უვნებლად გადაიტანეს ქუთაისში და გადამალეს ქუთათელი მიტროპოლიტის ნაზარის საეპარქიო სახლის სარდაფში, მაგრამ ბოლშევიკურმა ხელისუფლებამ დეკანოზ პლატონ ცქიტიშვილის მეშვეობით შეიტყო განძის ადგილსამყოფელი და მოახდინა მისი კონფისკაცია. 1923 წლის 13 იანვარს დეკანოზი დიმიტრი ლაზარიშვილი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ უწმიდეს ამბროსისა და საკათოლიკოსო საბჭოს წევრებთან ერთად დაპატიმრებულ იქნა. იგი გაასამართლეს და მიუსაჯეს 5 წლიანი პატიმრობა, მაგრამ გაათავისუფლეს ამინისტიის საფუძველზე 1 წლისა და ორი თვის შემდეგ. ციხიდან განთავისუფლების შემდეგ დაუბრუნდა ქაშუეთის ეკლესიას. 1925 წლის 17 ივნისს დაინიშნა თბილისის ოლქის მთავარხუცესის თანაშემწედ, 1926 წლის 17 თებერვალს — საქართველოს საკათოლიკოსო საბჭოს სამეურნეო ნაწილის გამგედ. 1927 წლის 26 ივნისიდან დეკანოზი

დიმიტრი ლაზარიშვილი საკათოლიკოსო სინოდის წევრია. 1930 წელს დაინიშნა ქაშუეთის ეკლესიის წინამძღვრად. ამ თანამდებობაზე იყო 1943 წლის მაისამდე.

1943 წლის 23 მაისს დიმიტრი ლაზარიშვილი ხელდასხმულ იქნა ნინოწმინდელ ეპისკოპოსად. უწმიდესმა და უნეტარესმა კალისტრატემ ამ სიტყვებით მიმართა მას: „ყოვლადსამღვდელო მეუფე დიმიტრი. შენ იცი, სწორედ ერთი თვის წინათ შემისრულდა 77 წელი, რაც უფალმა მომავლინა ამქვეყნად და 50 წელი, რაც მომიწოდა წმიდა ტრაპეზის მსახურად. ნახევარი საუკუნის ძალისამებრ სამსახურმა დამღალა, ხოლო დღეთა სიგრძემ მიმიყვანა უკურნებელი სენის, მოხუცებულობის კარამდე. ამავე დროს, სიყრმის მეგობარმა და თანამოსაგრემ, ტკბილმა ყოვლადსამღვდელო იეროთეოსმა სამუდამო თავშესაფარს მიაშურა და დამაოხლა. მარტოდ დარჩენილს მძიმე ავადმყოფობა მეწვია და თბილისის ეკლესიები ზუთი თვით მღვდელმთავრის წირვალოცვის გარეშე დასტოვა. ეს კი დიდად აღონებდა მორწმუნეებს და სარეცელზე მდებარე ეკლესიის მეთაურსაც. ბუნებრივია, ასეთ პირობებში დამებადებოდა აზრი დამხმარე მღვდელმთავრის ხელდასხმისათვის. ვისზედ უნდა შევჩერებულიყავი? ორმოცი წლის ერთად მოღვაწეობამ წმიდა გიორგის საფარველის ქვეშ საკმაოზედ მეტად გამაცნო შენი პიროვნება და მეც აგირჩიე ქორეპისკოპოსად. ვიმედოვნებ ჩემს დაუძლურებას არ აგრძნობინებ მორწმუნე ერს, ბეჯითად წირვა-ლოცვით დააკმაყოფილებ მის სულიერ მოთხოვნილებას. დღეიდანვე შეუდექ შენს მოვალეობის აღსრულებას და დასდეგ მისი დასაწყისი მღვდელმთავრულ ლოცვა-კურთხევის გადაცემით აქა მდგომარეთადმი, რომლებიც სასოებითა და სიყვარულით მოელიან მას შენგან. ქრისტე აღსდგა, ძმაო და თანამწირველო და არს ჩვენ შორის.“

ეპისკოპოსმა დიმიტრიმ ამ სიტყვებით მიმართა უწმიდესსა და უნეტარეს კალისტრატეს: „ნება მიბოძეთ საჯაროდ წარმოვთქვა ჩემი აღსარება. თოთხმეტი თვისა ვიყავ, როდესაც

მამა გარდამეცვალა და დაერჩი უმწეოდ. მომვლელ პატრონად უფალმა მომივლინა დედის მამა, მღვდელი მაკარი შიშნიაშვილი, რომელმაც წამიყვანა თავის სახლში და ჩამინერგა გულში ღვთის შიში და მტკიცე სარწმუნოება. ამგვარმა აღზრდამ აღმარჩევინა სამოღვაწეო ასპარეზად მღვდლობა. ამისთვის დღევანდელ ჩემთვის შესანიშნავ დღეს ვალად ვრაცხ მადლობით მოვიხსენიო მამა მაკარი. რაც შეეხება მღვდელმთავრის ხარისხის მიღებას, მე მას არ ვესწრაფოდი, მიუხედავად იმისა, რომ ამ რამდენიმე წლის წინათ, თქვენო უწმიდესობავ, თქვენ გთხოვეს ჩემი ეპისკოპოსად გაგზავნა ერთ-ერთ ეპარქიაში, მაგრამ როდესაც ამათვის 11 მაისს მიბრძანეთ, უნდა ეპისკოპოსად გაკურთხოვო, დაგემორჩილეთ, როგორც მუდამ მზადმყოფი თქვენი ბრძანების შესრულებისა, ხოლო იმ დღიდან ჩავარდი საფიქრებელში, რად კვიდე ბელს ასეთ დიდ საქმეს და რად კვისრულობ ასეთ პასუხსაგებელ სამსახურს მეთქი. ეპისკოპოსისათვის საჭიროა სიბრძნე და სიმშვიდე, კრძალულება და გაბედულება, გამოცდილება და სიმტკიცე, სიყვარული და მოთმინება, რომ ემსახუროს მორწმუნეთ, შეეწიოს მათ და აღასრულოს თვისი მოვალეობა განურისხებლად და შებრალებით. ამასთან ერთად მაგონდება დიდი მღვდელმთავრის იოანე ოქროპირის სიტყვები: „ეპისკოპოსი უნდა იყოს შემოსილი სიმართლითა, სუფთა ზნე-ჩვეულებითა, სპეტაკი ცხოვრებითა და ქველმოქმედებითა მეტად, ვინემ ჩვეულებრივი ადამიანებიო“, და ძალად უნებურად, შიში და ძრწოლა მოიცავს ჩემ სულს, რადგანაც თვალწინ მიდგას ჩემი სისუსტე და უღონობა და ამავე დროს მაგონდება პავლე მოციქულის განმამხნეველ სიტყვები: „ძალი ღვთისა უძლურება შინა სრულ იქნებისაო.“ (2 კორ. 12. 2) და ამისათვის, თუმცა მოგახსენებთ მორჩილ ვარ ბრძანებისა, თქვენი და არა რას მცირესა წინააღმდეგობას ვიტყვი, მუდამ უმდაბლესად გთხოვთ: „შემავედრეთ ყოვლადშემძლებელს გარდმოავლინოს ჩემზედა მადლი სულისა წმიდისა და მომცეს ძალი და სიმხნე კეთილად აღსრულებისათ-

ვის მადლისა და ძნელი მსახურებისა.“

ეპისკოპოსი დიმიტრი დაინიშნა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ქორეპისკოპოსად. მეუფე დიმიტრი მართალია, იწოდებოდა ნინოწმინდელად, მაგრამ შექმნილი რთული ვითარების გამო (ეპარქიაში არ იყო არცერთი მოქმედი ეკლესია. — ს.ვ.) წირავდა ქაშუეთის ეკლესიაში. 1947 წლის 8 ნოემბერს იგი ხანმოკლე ავადმყოფობის შემდეგ გარდაიცვალა. დაკრძალულია თბილისის ქაშუეთის ეკლესიაში.

მიტროპოლიტი ანტონი (გიგინეიშვილი)

მიტროპოლიტი ანტონი, ერისკაცობაში სიმონ შევარდენის ძე გიგინეიშვილი, დაიბადა 1882 წელს ქ. სოხუმში. პირველდაწყებითი განათლება მიიღო სოხუმის სკოლაში, შემდეგ სწავლობდა ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელში, რომლის დამთავრების შემდეგ დაინიშნა მასწავლებლად გუდაუთის სკოლაში. ამ ფაქტმა წონასწორობა დააკარგვინა დეკანოზ ივანე ვოსტორგოვს, რომელიც მკაცრად აკრიტიკებდა ამ ფაქტს, ვინაიდან მისი აზრით, ქართველ მასწავლებელს შეეძლო აფხაზების გაქართველება. 1914 წელს სიმონ გიგინეიშვილი ხელდასხმულ იქნა მღვდლად და მსახურობდა სამხედრო პოლკში. პირველი მსოფლიო ომის დროს სასულიერო საქმიანობას ეწეოდა სტავროპოლის ეპარქიაში. უწმიდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ამბროსის ლოცვა-კურთხევით 1922 წელს დაინიშნა სოხუმის საკათედრო ტაძრის წინამძღვრად. ურთულეს პირობებში უზდებოდა მას სოხუმში მოღვაწეობა, მაგრამ იგი მოთმინებითა და ღიდი ტაქტით ახერხებდა არსებული პრობლემების მოგვარებას. 1952 წელს უწმიდესისა და უნეტარესის, კათოლიკოს-პატრიარქის კალისტრატეს წინადადებით მღვდელი სიმონ გიგინეიშვილი აღიკვეცა ბერად და ეწოდა სახელად

ანტონი. იგი იმავე წელს ხელდასხმულ იქნა ცხუმ-აფხაზეთის ეპისკოპოსად. 1954 წელს უწმიდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მელქისედეკ III-ის ლოცვა-კურთხევით აყვანილ იქნა მიტროპოლიტის ხარისხში.

მიტროპოლიტი ანტონ გიგინეიშვილი გარდაიცვალა 1956 წლის 24 ნოემბერს 74 წლის ასაკში. განსვენებულს წესი აუგო ბათუმ-შემოქმედელმა მიტროპოლიტმა ეფრემმა (სიღამონიძემ), რომელმაც მიტროპოლიტი ანტონი დაახასიათა როგორც ერთ-ერთი გამორჩეული სასულიერო პირი, რომელიც იყო თავმდაბალი, ტაქტიანი განათლებული და პატრიოტი და რომლის გარდაცვალება იყო დიდი დანაკლისი ქართული ეკლესიისათვის. იგი დაიკრძალა სოხუმში.

მიტროპოლიტი გაბრიელი (ჩაჩანიძე)

მიტროპოლიტი გაბრიელი, ერისკაცობაში გაბრიელ ზაქარიას ძე ჩაჩანიძე, დაიბადა 1901 წლის 1 იანვარს გორის მაზრის სოფელ ერთაწმინდაში. პირველდაწყებითი განათლება მიიღო თბილისის ნაძალადევის ღვთისმშობლის ეკლესიასთან არსებულ სამრევლო სკოლაში, რომლის დამთავრების შემდეგ ჩაირიცხა თბილისის სასულიერო სასწავლებელში, 1913 წელს სწავლა განაგრძო თბილისის სასულიერო სემინარიაში, სემინარიის დამთავრების შემდეგ, 1921 წელს, ჩაირიცხა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტზე ისტორიის სპეციალობით. მისი მასწავლებლები იყვნენ: ივანე ჯავახიშვილი, კორნელი კეკელიძე, შალვა ნუცუბიძე, გიორგი ჩუბინაშვილი, გრიგოლ წერეთელი. უნივერსიტეტში სწავლის პარალელურად იგი მუშაობდა ძველი ქართული ხელნაწერების განყოფილებაში, ისტორიას ასწავლიდა სკოლაში. 1929 წლის 18 აპრილს უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტის სამეცნიერო

საბჭოს გადაწყვეტილებით დატოვებულ იქნა ძველი მსოფლიო ისტორიის კათედრაზე ასპირანტად, რომელიც დაამთავრა 1933 წელს, 1930 წელს გაბრიელ ჩაჩანიძე დაინიშნა ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტის ძველი მსოფლიოს ისტორიის ლექტორად, ამავე დროს იგი კითხულობდა ისტორიის სწავლების მეთოდის კურსს. 1935 წლიდან იგი გადაყვანილ იქნა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, სადაც კითხულობდა ანტიკური და ძველი აღმოსავლეთის ქვეყნების ისტორიის კურსებს. 1936 წელს გაბრიელ ჩაჩანიძე დაინიშნა გორის პედაგოგიურ ინსტიტუტში მსოფლიო ისტორიის კათედრის გამგედ, 1939-1942 წლებში შეთავსებით მუშაობდა თელავის პედაგოგიურ ინსტიტუტში მსოფლიო ისტორიის კათედრის გამგედ. 1942 წლის 20 აპრილს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მსოფლიო ისტორიის სადისერტაციო საბჭოს სხდომაზე დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია. 1948 წლის აგვისტოში გაბრიელ ჩაჩანიძემ განცხადებით მიმართა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს, უწმიდესსა და უნეტარეს კალისტრატეს და ითხოვა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის სამსახურში მიღება.

1948 წლის 15 აგვისტოს უწმიდესმა და უნეტარესმა კალისტრატემ გაბრიელ ჩაჩანიძე აკურთხა დიაკვნად. 19 აგვისტოს — მღვდლად სიონის საკათედრო ტაძარში და დაინიშნა სოხუმის საკათედრო ტაძრის წინამძღვრად.

1949 წლის 7 იანვარს იგი აყვანილ იქნა დეკანოზის ხარისხში და გადმოყვანილ იქნა სიონის საკათედრო ტაძარში, ამავე დროს ასრულებდა კათოლიკოს-პატრიარქის მდივნის თანაშემწის მოვალეობას. 1949 წლის 20 დეკემბერს, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის კალისტრატეს ლოცვა-კურთხევით, სოხუმის საკათედრო ტაძარში დეკანოზი გაბრიელი ბერად აღკვეცეს. 1951 წლის 15 თებერვალს იგი აღყვანილ იქნა ეპისკოპოსის ხარისხში და დაინიშნა ალავერდის ეპარქიის მმართველად. 1953 წლის დასაწყისში ბათუმ-შემოქმედისა და ჭყონდიდის ეპისკოპოსია, 1953

წლის 29 ოქტომბერს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მელქისედეკ III-ის ლოცვა-კურთხევით დაინიშნა ქუთათელ-გაენათელად, მიეცა მიტროპოლიტობა. ქუთაისში პედაგოგიური ინსტიტუტის ყოფილი წამყვანი ლექტორი დაბრუნდა როგორც ეპარქიის მღვდელმთავარი.

მეუფე გაბრიელს ქუთაისის პეტრე-პავლეს სახელობის საკათედრო ტაძარში ურთულესი ვითარება დახვდა, მრევლი დაპირისპირებული, სასულიერო პირთა შორის — განხეთქილება. იყო კვირის წირვა-ლოცვის ჩაშლის შემთხვევები. ერთხელ ვიღაც მოსყიდული დედაკაცი მოსაკლავად დაედევნა მღვდელმთავარს... ამას ემატებოდა ხელისუფლებისაგან ზეწოლა-შევიწროება, მაგრამ მეუფე გაბრიელმა მოახერხა ვითარების ნორმალიზაცია. მიტროპოლიტმა გაბრიელმა განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია მოწამეთას მონასტერს, რომელიც იავარქმნილ იყო. წმიდა დავითისა და კონსტანტინეს ნეშტები 1925 წელს, აგრესიული ათეიზმის ხანაში, ქუთაისის მაზრის იმდროინდელი ხელმძღვანელის ვალია ბახტაძის განკარგულებით გადაასვენეს ქუთაისში, სადაც გაიმართა სასამართლო პროცესი. ბოლშევიკური ხელისუფლების წარმომადგენლებმა წმინდანთა ნაწილებს წაუყენეს ბრალდება ხალხის მოტყუებისა და მოსთხოვეს თავის მართლება. ერთკვირიანი სასამართლო სხდომების შემდეგ გამოიტანეს მათი გამამტყუნებელი განაჩენი. გადაწყდა წმიდა ნაწილების ადიღებულ რიონში გადაყრა, მაგრამ ცნობილმა მხარეთმცოდნე პეტრე ჭაბუკიანმა მოახერხა მათი გადარჩენა და ქუთაისის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში გადატანა. ამის შემდეგ კათოლიკოს-პატრიარქები ქრისტეფორე III, კალისტრატე, მელქისედეკ III, მორწმუნე მრევლი საერო ხელისუფლებისაგან მოითხოვდნენ წმინდანთა ნაწილების მოწამეთაში დაბრუნებას, მაგრამ ხელისუფლების წარმომადგენლები ამაზე უარს აცხადებდნენ. 1954 წელს მიტროპოლიტ გაბრიელსა და ქუთაისის ქალაქკომის მაშინდელ პირველ მდივანს გრიგოლ ნარსიას შორის მოხდა სერიოზული

დაპირისპირება... ხელისუფლება იძულებული გახდა დამობაზე წასულიყო. იმავე წლის 4 ივლისს მოწამეთაში საზეიმო პარაკლისი დაიწყო, 11 საათზე მონასტერში დაბრუნდა წმიდა დავითისა და კონსტანტინეს წმიდა ნაწილები. მიტროპოლიტმა გაბრიელმა მოაწესრიგა მონასტრის შესასვლელი. მიტროპოლიტ გაბრიელს რუსეთის პატრიარქი უწმიდესი ალექსი I სთავაზობდა მოსკოვის სასულიერო აკადემიაში ისტორიის კურსის ხელმძღვანელობას. მას, როგორც განათლებულ და დახვეწილ სასულიერო მაღალ იერარქს, ჰქონდა დიდი მომავალი, მაგრამ იგი 1956 წლის 3 ივლისს უეცრად გარდაიცვალა... მის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით თბილისში მრავალი ვერსია იყო... თუმცა რა მოხდა ზუსტად არავინ არ იცის... მეუფე გაბრიელს წესი აუგო სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა მელქისედექ III-მ. იგი დაიკრძალა სიონის საპატრიარქო ტაძრის გალავანში.

ეპისკოპოსი გობრონი (წკრიალაშვილი)

ეპისკოპოსი გობრონი, ერისკაცობაში მიხეილ ეფრემის ძე წკრიალაშვილი, დაიბადა 1899 წლის 21 ნოემბერს თბილისში. მამა ეფრემი წარმოშობით გორის მაზრის სოფელ შავშევიდან იყო. 1907-1912 წლებში სწავლობდა კუკიის პეტრე დიდის სახელობის სამოქალაქო ოთხწლიან სკოლაში, 1912-1916 წლებში – თბილისის სახელოსნო ოთხწლიან სამოქალაქო სასწავლებელში, 1916-1918 წლებში ინტენსიურად ემზადებოდა სწავლის გასაგრძელებლად. 1918 წლის იანვარში ჩაირიცხა ახლადგახსნილ თბილისის უნივერსიტეტის სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის ისტორიის სპეციალობაზე. 1918 წლის 4 აპრილს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესი კირიონ II-ის ლოცვა-კურთხევით აღიკვეცა ბერად და მიწერილ იქნა საკათალიკოსო სასახლის კარის ეკლესიაზე.

1919 წლის 28 ივნისს უწმიდესისა და უნეტარესი ლეონიდეს მიერ ხელდასხმულ იქნა იეროდიაკენად სიონის საპატრიარქო ტაძარში. 1919 წლის 20 დეკემბერს ყოვლადსამღვდელო ალავერდელი ეპისკოპოსის, პიროსის განკარგულებით დაინიშნა ბოდბის დედათა მონასტრის იეროდიაკენად. 1921 წლის 25 დეკემბერს აყვანილ იქნა მთავარდიაკენის ხარისხში. ამავე დროს ასრულებდა საქმის მწარმოებლის მოვალეობას ალავერდის ეპარქიაში. 1925 წლის 25 იანვარს საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრე ეპისკოპოს ქრისტეფორეს მიერ იგი განთავისუფლებულ იქნა ხსენებული თანამდებობიდან და გაემგზავრა სომხეთში, სადაც 1930-1935 წლებში სწავლობდა ერევნის სამედიცინო ინსტიტუტში, ვეტერინარიის ფაკულტეტზე. ინსტიტუტის დამთავრების შემდეგ განაწილებით მუშაობდა ცხინვალის რაიონში ვეტექიმად. 1935-1941 წლებში მუშაობდა ზემო ავჭალის მცირეწლოვანთა კოლონიის საავადმყოფოს ლაბორატორიის გამგედ.

1941-1945 წლებში წალკის რაიონის მთავარი ექიმი. 1945-1946 წლებში გორის რაიონის მთავარი ექიმი.

1946-1950 წლებში მუშაობდა მარნეულის რაიონის მთავარ ექიმად. გობრონ წკრიალაში იღმა 51 წლის ასაკში კვლავ მშობელ ეკლესიას მიაშურა. მან ვრცელი წერილით მიმართა ქუთათელ-გაენათელ მიტროპოლიტ ეფრემს (სიღამონიძე) და ითხოვა სასულიერო ხარისხში აღდგენა. მეუფე ეფრემმა ამის შესახებ მოახსენა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს უწმიდეს კალისტრატეს, რომელმაც დართო ამის ნება. 1950 წლის 27 იანვარს გობრონი აღდგენილ იქნა იეროდიაკენის ხარისხში, 28 იანვარს ხელდასხმულ იქნა მღვდელ-მონაზვნად ქუთაისის პეტრე-პავლეს ტაძარში და იქვე დაინიშნა მესამე მღვდლის ადგილზე. 1950 წლის 8 თებერვალს გადაიყვანეს სოხუმის საკათედრო ტაძრის მღვდელ-მონაზვნად და სოხუმის ოლქის კეთილმოწესედ. 1951 წლის 21 აპრილიდან თბილისის კუკიის წმიდა ნინოს სახელობის ეკლესიაში. 1951 წლის 10 ოქტომბრიდან მღვდელ-მონ-

აზონი გობრონი არქიმანდრიტის ხარისხში აიყვანეს და სვეტიცხოვლის წინამძღვრის მოადგილედ დაადგინეს.

სვეტიცხოველში მსახურების დროს ბერძენი ტურისტები შემოსულან ტაძარში. არქიმანდრიტი გობრონი გამოლაპარაკებია და ბერძნულ ენაზე მეგზურობა გაუწევია მათთვის. მან ასევე ბრწყინვალედ იცოდა რუსული და სომხური ენები. 1954 წლის 2 იანვარს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მელქისედეკ III-ის ლოცვა-კურთხევით მძიმედ დასნეულებული არქიმანდრიტი გობრონი გამოცხადდა წილკნის ეპისკოპოსად. 3 იანვარს იგი ხელდასხმულ იქნა ეპისკოპოსად სიონის საპატრიარქო ტაძარში. „ვიცი, მომაკედავი ვარ, — აღნიშნა მან, — მაგრამ ისეთი მადლი გადმოდის ეპისკოპოსად კურთხევის დროს, რომ ვინ იცის, იქნებ ღმერთმა ინებოს და გამომაჯანმრთელოს და მეც შევძლო ეპისკოპოსად მოღვაწეობა.“ ზუსტად 48 დღე იყო მეუფე გობრონი წილკნის ეპისკოპოსი, ისე გარდაიცვალა, სამღვდელმთავრო წირვა-ლოცვა ვერ აღასრულა. დაკრძალეს სვეტიცხოვლის საკათედრო ტაძრის გალავანში.

მიტროპოლიტი ზინობი (მაჟუგა)

მიტროპოლიტი ზინობი, ერისკაცობაში ზაქარია აკიმის ძე მაჟუგა, დაიბადა 1896 წლის 14 სექტემბერს ჩერნოგოვის გუბერნიის ქ. გლუხოვოში. სამი წლის იყო, როდესაც დედა გარდაიცვალა, 11 წლისას — მამა. ბავშვობიდან იგი გლინის უდაბნოს სავანეს მიეკედლა, სადაც სამკერვალო სახელოსნოში მოწაფედ მიებარა. 1912 წლიდან გლინის უდაბნოს მორჩილია. გლინის უდაბნოს წესდებით, რა ასაკისა და განათლებისაც არ უნდა ყოფილიყო ახლადდამწყები, მორჩილების განსაკუთრებული საფეხურები უნდა გაეელო: სასტუმროში (6 თვე), სამრეცხაოში (1 ან 2 წელი), თუ მორჩილი მონასტრული ცხოვრებისათ-

ვის გამოდგებოდა, მას სხვა მორჩილებას აძლევდნენ, რომელიც სპეციალურ ჩვევას ითხოვდა: სამზარეულოში, საცხობში, სამკერვალო სახელოსნოში... 1916 წელს მორჩილი ზაქარია მაყუგა სამხედრო სამსახურში გაიწვიეს, საიდანაც ფრონტის ხაზზე რიგით ჯარისკაცად იმ ნაწილში მოხვდა, რომელსაც ნიკოლოზ II-ის ბიძა მიხეილი ხელმძღვანელობდა. 1917 წელს ავადმყოფობის გამო სამხედრო სამსახურიდან გაათავისუფლეს. იგი ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ხარების დღეს გლინის სავანეში აღიკვეცა ბერად და მღვდელმოწამე ზინობ ეგესელის პატივსაცემად უწოდეს სახელი ზინობი. 1922 წელს საქართველოში დრანდის მონასტერში იწყებს მთავარდიაკვნობას. 1925 წლის 18 იანვარს საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის გვერდის ავლით რუსული ეკლესიის ეპისკოპოსმა ნიკონმა მამა ზინობი მღვდელმონაზვნად აკურთხა. 1927 წლიდან მამა ზინობი სოხუმის ეპარქიაში წმიდა გიორგის ეკლესიის წინამძღვარია, 1925-1930 წლებში სოხუმის წმიდა ნიკოლოზის ტაძარშია, 1930-1936 წლებში როსტოვის სოფიის ტაძარში, რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღიარების შემდეგ მამა ზინობი მცხეთის წმიდა ოლღას სახელობის მონასტრის მღვდელმსახურია. 1944-1945 წლებში თბილისის სიონის საპატრიარქო ტაძარშია. 1945-1947 წლებში მამა ზინობი სომხეთის რესპუბლიკის სოფელ კიროვოს წმიდა ნიკოლოზის სახელობის ეკლესიის წინამძღვარია. 1947-1950 იყო წლებში იგი ბათუმის სასაფლაოს სულიწმიდის ტაძრის წინამძღვარი. მის დროს ტაძარი მთლიანად აღსდგა და მრავალი ხატით შეივსო. უწმიდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის კალისტრატეს მიერ 1950 წელს იგი აყვანილ იქნა არქიმანდრიტის ხარისხში და დაინიშნა თბილისის ალექსანდრე ნეველის სახელობის ტაძრის წინამძღვრად, ამავედროულად იგი ასრულებდა საქართველოსა და სომხეთში არსებული რუსული მრევლის კეთილმოწყის

მოვალეობასაც. 1952 წლის 11 ივნისიდან საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმიდა სინოდის წევრია. 1953 წელს დაჯილდოვდა მეორე გამშვენიერებული ჯვრის ტარების უფლებით, 1954 წელს – არქიმანდრიტის კვერთხით. 1956 წლის 29 დეკემბერს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, მელქისედეკ III-ის გადაწყვეტილებით (სინოდის წევრთა უმრავლესობა წინააღმდეგი იყო) არქიმანდრიტი ზინობი ხელდასხმულ იქნა ეპისკოპოსად. 1957 წლის 6 მარტს ეპისკოპოსი ზინობი დაინიშნა უწმიდესისა და უნეტარესი მელქისედეკ III-ის მეორე ქორეპისკოპოსად წოდებით „ეპისკოპოსი სტეფანოვანისა.“ 1960 წლიდან კათოლიკოს-პატრიარქის, ეფრემ II-ის გადაწყვეტილებით მეუფე ზინობს ეწოდა თეთრიწყაროელი ეპისკოპოსი, ამავე დროს იგი რჩებოდა თბილისის ალექსანდრე ნეველის ეკლესიის წინამძღვრად.

1958 წლის ნოემბერში მეუფე ზინობი დაჯილდოვდა სკუფიაზე ჯვრის ტარების უფლებით. 1972 წლის 8 აპრილს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრის, მიტროპოლიტ დავითის (დევდარიანი) მიერ აყვანილ იქნა მიტროპოლიტის ხარისხში. მიტროპოლიტი ზინობი დაჯილდოებული იყო საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მოციქულთაწორის ნინოს I და II ხარისხის ორდენებით, რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის მოციქულთაწორის დიდი თავად ვლადიმერის I და II ხარისხის ორდენებით და ჩეხეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის მოციქულთა სწორთა კირილესა და მეთოდეს II ხარისხის ორდენებით.

35 წლის მანძილზე მიტროპოლიტი ზინობი ტაძრის გვერდით მოკრძალებულ სენაკში ცხოვრობდა. ეს პატარა ოთახი იყო მისი კაბინეტიც და საძინებელიც. 1984 წლის 19 ივლისს (1 აგვისტოს), ღირსი სერაფიმე საროველის ხსენების დღეს, მეუფე ზინობმა ლიტურგია აღასრულა, ფეხების სისუსტე იგრძნო და მას შემდეგ თავის სენაკს მიეჯაჭვა, რადგან სიარული გაუძნელდა, ფეხები

აღარ ემორჩილებოდა. მაგრამ იმავე წლის 19 დეკემბერს წმიდანის ნიკოლოზის ხსენების დღეს ანაფორა ჩაიცვა, თავად წავიდა ტაძარში და ლიტურგიის შემდეგ ლოცვაზეც კი გამოვიდა. ამ დღიდან გარდაცვალებამდე მას აღარ დაუტოვებია სენაკი.

1985 წლის 8 მარტს მიტროპოლიტი ზინობი გარდაიცვალა, 14 მარტს, უწმიდესმა და უნეტარესმა ილია II-მ წმიდა სინოდის წევრებთან: მიტროპოლიტ კონსტანტინესთან (მელიქიძე), მიტროპოლიტ დავითთან (ჭყაძე), ეპისკოპოს ზოსიმესთან (შოშვილი) ერთად წესი აუგო მიტროპოლიტ ზინობს. უწმიდესმა და უნეტარესმა ილია II-მ წესის აგების წინ ბრძანა: „თეორიწყ-აროელი მიტროპოლიტის, ზინობის ცხოვრება მთლიანად ეძღვნებოდა წმიდა მართლმადიდებელი ეკლესიისა და მოყვასის მსახურებას. არიან ადამიანები, რომელთა სახელებიც დიდხანს რჩება მორწმუნეთა გულებსა და ლოცვებში. ასეთი მაღლმოსილი ადამიანი, რომელმაც სულიწმიდის მაღლი მოიხვეჭა, იყო ყოვლადუსამღვდელოესი მიტროპოლიტი ზინობი, მან სულიწმიდის მაღლის მოხვეჭას თავისი ურყევი რწმენით, უფლისა და ყველა გარშემომყოფი ადამიანის სიყვარულით მიაღწია... 1950 წლიდან 35 წლის განმავლობაში იგი მწყემსავდა ალექსანდრე ნეველის ტაძრის მრევლს. ჩვენ ვიცნობთ მას, როგორც უდიდეს ბერს, როგორც დიდ სულიერ ადამიანს, რომელიც მაღალი ქრისტიანული მსახურების, ასკეტური მოღვაწეობის მაგალითს იძლეოდა. ყველა, ვინც იცნობდა, ოდესმე ჰქონია ბედნიერება, მისგან კურთხევა მიეღო ყოველთვის იღებდა სულიერ ნუგეშს. მე ერთ-ერთი მათგანი ვარ, ვისც მრავალი სულიერი ნუგეში მიუღია მიტროპოლიტ ზინობისაგან. 1957 წელს უწმიდესისა და უნეტარესის, მელქისედეკ III-ის ლოცვა-კურთხევით ამ წმინდა ტაძარში მეუფე ზინობმა ბერად აღმკვეცა და უფლის წინასწარმეტყველის, ილიას, სახელი მიწოდა. მიტროპოლიტი ზინობი მონაწილეობდა ჩემ ეპისკოპოსად ხელდასმასა და საპატრიარქო ტახტზე აღსაყდრებისას. მან ცხოვრება და გული საქართველოს მართლ-

მადიდებელ ეკლესიას, ყველა ჩვენგანს უბოძა. იგი მუდამ განსაკუთრებული სიყვარულით იღებდა მასთან მისულ ყველა მორწმუნეს, განურჩევლად იმისა, რუსი იყო, ქართველი თუ ბერძენი... მისთვის მთავარი ის იყო, რომ ადამიანს თანადგომა ესაჭიროებოდა და მორწმუნე იყო. და დღეს, ძმანო და დანო, მარადიულ ცხოვრებაში ვაცილებთ მეუფე ზინობს, მაგრამ მწამს, რომ ის არ დაგვტოვებს თავისი ღოცვის გარეშე.“ მიტროპოლიტი დაიკრძალა ალექსანდრე ნეველის სახელობის ეკლესიაში.

მიტროპოლიტი ნაუმი (შავიანიძე)

მიტროპოლიტი ნაუმი, ერისკაცობაში ნაომ გრიგოლის ძე შავიანიძე, დაიბადა 1889 წელს ქუთაისის მაზრის სოფელ ოხოშირაში, სასულიერო პირის ოჯახში. მამა გაბრიელ შავიანიძე იყო დეკანოზი. 1904 წელს ნაუმ შავიანიძემ დაამთავრა ქუთაისის კლასიკური გიმნაზია. სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ დაინიშნა სოფელ ცუცხვათის ეკლესიის მეღავითედ. 1905 წელს სოფელ ოხოშირაში დააარსა საკუთარი სკოლა, სადაც უსასყიდლოდ ასწავლიდა გლეხის შვილებს. 1916 წელს იმერეთის ეპისკოპოსმა გიორგიმ (ალადაშვილი) ხელი დაასხა ქუთაისის საკათედრო ტაძრის მთავარდიაკვნად. 1918 წლის დასაწყისში ქუთათელი მიტროპოლიტის ანტონის (გიორგაძე) მიერ იკურთხა მღვდლად და გამწესებულ იქნა ოხამირას მაცხოვრის სახელობის ეკლესიაში. 1921 წელს მამა ნაუმი შეთავსებით ქუთაისის სამრევლო სკოლების განათლების განყოფილების გამგის მოადგილედ მუშაობდა. იგი აქტიურ მონაწილეობას იღებდა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მესამე საეკლესიო კრების მუშაობაში, რომელიც ჩატარდა 1921 წლის 1-5 სექტემბერს გელათში და მხარს უჭერდა მიტროპოლიტ ნაზარის (ლეჟავა) კანდიდატურას სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-

პატრიარქის ტახტზე. 1924-1929 წლებში ჭოგნარის მაცხოვრის ეკლესიის წინამძღვარია.

1929 წელს მამა ნაუმი დაინიშნა ქუთაისის მწვანეყვავილას ეკლესიის წინამძღვრად. ამ ეკლესიაში მსახურობდა იგი 1941 წლამდე, ვიდრე ხელისუფლებამ 1941 წელს ადმინისტრაციული წესით არ დაკეტა იგი. მამა ნაუმს 1942 წელს დიდი უბედურება დაატყდა თავს, დააპატიმრეს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა ჯგუფის წევრები, რომელთა მიზანი იყო ბრძოლა საქართველოს განთავისუფლებისათვის. აქტიური წევრები: კოტე ჯოგლიძე, კოტე ხიმშიაშვილი და შალვა შავიანიძე (მამა ნაუმის შვილი) დახვრიტეს. დიდი მწუხარების მიუხედავად, მამა ნაუმი სულიერად არ გატეხილა, 1943 წელს იგი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა, უწმიდესმა და უნეტარესმა კალისტრატემ თბილისის სიონის ტაძრის მოძღვრად გადაიყვანა, იმავდროულად იგი ასრულებდა სინოდის მდივნის მოვალეობას.

მამა ნაუმი მონაწილეობდა რუსეთისა და საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიებს შორის მოლაპარაკებაში, რომელიც 1943 წელს გაიმართა. უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატე ასე აფასებდა მის ღვაწლს: „თქვენი მოღვაწეობა სიონის ტაძარში თუმცა რამდენიმე წლის ამბავს წარმოადგენს, მაგრამ არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ, რომ ეს მანძილი თქვენი დაუცხრომელი შრომისა, ნათლად გვიხატავს ეკლესიის ჭეშმარიტი მსახურებისა და ღვთის საყვარელი მოწაფის სურათს. სიმშვიდე, სიმდაბლე, გულწრფელობა და სიყვარული ღვთისა და ხალხის მიმართ. აი, რას ახორციელებთ თქვენ.“ 1947 წელს დეკანოზი ნაუმი დაჯილდოვდა მიტრით და დაუბრუნდა ქუთაისის მწვანეყვავილას ეკლესიას. 1956 წლის 3 ივლისს მოულოდნელად გარდაიცვალა ქუთათელ-გაენათელი მიტროპოლიტი გაბრიელი (ჩაჩანიძე). უწმიდესისა და უნეტარესის, მელქისედეკ III-ს ბრძანებით დეკანოზი ნაუმი დაინიშნა ეპარქიის მთავარხუცესად. 1957

წლის 7 იანვარს იგი აკურთხეს ქუთათელ-გაენათელ ეპისკოპოსად. მეუფე ნაუმი წერდა: „ბავშვობიდანვე მქონდა სურვილი გავმხდარიყავი ეკლესიის მსახური, მაგრამ ის კი არასოდეს მიფიქრია, რომ ეპისკოპოსი ვყოფილიყავი, ვინაიდან მღვდელმთავრობა არის დიდი და ძნელი საქმე, და რომ ეპისკოპოსი უნდა იყოს შემკული მრავალგვარი კარგი ღირსებებით, მაგრამ რადგანაც ეს ღმერთმა ინება, მე უღირსი მონა ღვთისა, სავსებით მორჩილებას ვაცხადებ და დიდ მადლობას შევსწირავ უფალსა ღმერთსა ჩვენსა ჩემდამი დიდი მოწყალებისათვის.“

1958 წელს მეუფე ნაუმი დაჯილდოვდა ოქროს ჯვრით. მეუფე ნაუმს ურთულეს პირობებში უხდებოდა მღვდელმთავრის ტვირთის ზიდვა. იგი თავის ღლიურში წერდა: „ქუთაისში, პეტრე-პავლეს ეკლესიაში, კარგა ხანია დაიწყო შფოთი და ეკლესიისათვის დიდად საზიანო მდგომარეობა... საქმის ნათელსაყოფად ბევრი ფრიად მნიშვნელოვანი საბუთი მოიპოვება. ბევრმა იცის რა მოუვიდა მიტროპოლიტ ეფრემს, ერთი უღირსი დედაკაცი შეუვარდა ღვთისმსახურების დროს და მისი მოკვლა უნდოდა. ღვთის მადლით ის ცოცხალი დარჩა, ასევე მიტროპოლიტ გაბრიელს მსახურების დროს შეუვარდნენ და ჩაქოლავდნენ, საკურთხეველში რომ არ მოესწრო შესვლა. მე კი რამდენი შეურაცხყოფა მომაყენეს უსახელო წერილებით, მუქარით... საშინელ დევნილ და ტანჯულ მდგომარეობაში ვიმყოფები. არ მქონია შესაძლებლობა, რომ დამშვიდებულად შემესრულებინოს წირვა-ლოცვა და ეს როგორი ღვთისმსახურებაა, როდესაც მღვდელმთავარი იმის ფიქრშია, თუ როდის ესვრიან მას ანდა ცივი იარაღით გამოასალმებენ წუთისოფელს?“ (59, 12). მეუფე ნაუმის თავმდაბლობა მკაფიოდ წარმოჩნდა 1959 წელს, როდესაც იგი თბილისში დაიბარა უწმიდესმა და უნეტარესმა, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა მელქისედეკ III-მ და სთხოვა დათანხმებულიყო სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრეობას, მაგრამ მეუფე ნაუმმა თავაზიანად

მიანიშნა პატრიარქს, რომ მოსაყდრეობისათვის ყველაზე ღირსეული მიტროპოლიტი იყო ეფრემი (სიღამონიძე). მისმა პოზიციამ ბოძებულ დიმიტრისთან (იაშვილი) ერთად გადაწყვიტა მე-10 საეკლესიო კრებაზე მიტროპოლიტ ეფრემის სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად არჩევის საკითხი. უწმიდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ეფრემ II-მ განსაკუთრებული პატივისცემით იყო გამსჭვალული მეუფე ნაუმის მიმართ, 1964 წელს ეპისკოპოსი ნაუმი წმიდა ნინოს ორდენით დაჯილდოვდა, 1967 წელს მას მიტროპოლიტობა ებოძა.

უწმიდესი ეფრემი მიტროპოლიტს ნაუმს წერდა: „შენ ერთს გაქვს უფლება ცოდვების მოკითხვისა და ბედნიერი ვართ, რომ შენ ამას არ აკეთებ, ბედნიერი ვართ, რომ შენ არ იცი ზედმეტის თქმა, ის რაც შენ იცი, რომ გეთქვა, ვინ იცის შეიძლება წარღვნაც მოსულიყო.“ მიტროპოლიტმა ნაუმმა დიდი შრომა გასწია მოწამეთის მონასტრის მოწესრიგებისათვის, გაიყვანა გზა, ააგო საეპარქიო სახლი, მოაწყო მონასტრის ეზო, წმიდა დავითისა და კონსტანტინეს საძველე. მძიმე ავადმყოფს სიცოცხლის შენარჩუნება შეეძლო თუ გაიკეთებდა ცალი ფეხის ამპუტაციას (განგრენა ჰქონდა), რაზედაც უარი განაცხადა. ღმერთთან სამსჯავროზე ცალი ფეხით როგორ წარვსდგეო. 1969 წლის 3 მარტს იგი გარდაიცვალა ქუთაისში. უწმიდესმა და უნეტარესმა ეფრემ II-მ ასეთი შინაარსის დეპეშა გაგზავნა: „ჩემი უძვირფასესი ნაუმის გარდაცვალების გამო ვერ მოგახსენებთ სამძიმარს, რადგან ყველამ მე უნდა მითხრას სამძიმარი ყველაზე მძიმე დანაკლისით შეწუხებულს.“ განსვენებულს წესი აუგეს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქმა, უწმიდესმა და უნეტარესმა ეფრემ II-მ და ცხუმ-აფხაზეთის ეპისკოპოსმა ილიამ (შიოლაშვილი). მიტროპოლიტი ნაუმი დაიკრძალა ქუთაისში, პეტრე-პავლეს ეკლესიაში.

მიტროპოლიტი დიმიტრი (იაშვილი)

მიტროპოლიტი დიმიტრი, ერისკაცობაში დავით ილარიონის ძე იაშვილი, დაიბადა 1872 წლის 15 დეკემბერს სიღნაღის მაზრის სოფელ საქობოში, სასულიერო პირის ოჯახში. პირველდაწყებითი განათლება მიიღო თელავის სასულიერო სასწავლებელში. 1888-1896 წლებში სწავლობდა თბილისის სასულიერო სემინარიაში. სემინარიის დამთავრების შემდეგ იგი 1896-1898 წლებში მსახურობდა მართლმადიდებლური აღმსარებლობის უწყებათა სკოლების მასწავლებლად. 1898 წელს ხელდასხმულ იქნა მღვდლად და დაინიშნა საქობის ეკლესიის წინამძღვრად. ამავე დროს ასრულებდა სიღნაღის ეპარქიალური სასწავლებლის საბჭოს თავმჯდომარის მოვალეობას.

1912 წელს მამა დავითი გადმოყვანილ იქნა თბილისის მიქაელ მთავარანგელოზის ტაძრის წინამძღვრად, აყვანილ იქნა დეკანოზის ხარისხში. ამის შემდეგ იგი ძირითადად თბილისის ეკლესიებში მსახურობდა. მამა დავითი გამოირჩეოდა თავმდაბლობით, ქრისტიანული მოკრძალებითა და პირდაპირობით. 1952 წელს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესი მელქისედეკ III-ის წინადადებით აღიკვეცა ბერად და ეწოდა სახელად დიმიტრი. სულ მალე 80 წლის ასაკში იგი ხელდასხმულ იქნა ნინოწმინდელ ეპისკოპოსად. 1958 წლიდან მეუფე დიმიტრი გახდა მიტროპოლიტი ბოდბისა და ალავერდისა. მიტროპოლიტი დიმიტრი იყო საქართველოს ისტორიის, ქართული მწერლობის შესანიშნავი მცოდნე, თვითონაც წერდა ისტორიული ჟანრის მოთხრობებს, ნოველებს, რომელთა უმრავლესობა დაცულია იოსებ გრიშაშვილის არქივსა და გიორგი ლეონიძის სახელობის ლიტერატურის მუზეუმში.

მიტროპოლიტი დიმიტრი გარდაიცვალა 1961 წლის 22 ივლისის 89 წლის ასაკში. დაკრძალულია თბილისის პეტრე-პავლეს სახელობის ეკლესიაში. განსვენებულ მიტროპოლიტს წესი აუგო

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა, უწმიდესმა და უნეტარესმა ეფრემ II-მ, რომელმაც მიტროპოლიტი დიმიტრი დაახასიათა, როგორც მშვენიერი მქადაგებელი და ერთ-ერთი გამორჩეული სასულიერო მოღვაწე, რომლის სახელს არასოდეს დაივიწყებს ქართველი ერი და საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია.

მიტროპოლიტი ლეონიდე (ჟვანია)

მიტროპოლიტი ლეონიდე, ერისკაცობაში ლავრენტი ტიმოთეს ძე ჟვანია, დაიბადა 1885 წლის 1 დეკემბერს ზუგდიდის მაზრის სოფელ ლეჯიქეთში, სასულიერო პირის ოჯახში. პირველდაწყებითი განათლება მიუღია სენაკის სასულიერო სასწავლებელში. 1903-1907 წლებში სწავლობდა სტავროპოლის სასულიერო სემინარიაში, 1907-1911 წლებში ხარკოვის უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულტეტზე. 1911-1957 წლებში საერო სამსახურშია, როგორც კვალიფიციური სამართალმცოდნე, იურისტი. 1957 წლის 1 თებერვალს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მელქისედეკ III-ის ლოცვა-კურთხევით თბილისის ალექსანდრე ნეველის სახელობის ეკლესიაში აღიკვეცა ბერად. 3 თებერვალს სიონის საპატრიარქო ტაძარში ხელდასხმულ იქნა მთავარდიაკვნად. 4 თებერვალს დიდუბის ეკლესიაში ხელდასხმულ იქნა მღვდელ-მონაზვნად. 1957 წლის 15 თებერვალს, მირქმის დღესასწაულზე სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა, უწმიდესმა და უნეტარესმა მელქისედეკ III-მ სინოდის წევრთა მონაწილეობით აკურთხა ცხუმ-აფხაზეთის ეპისკოპოსად.

1958-1959 წლებში ეპისკოპოსი ლეონიდე (ჟვანია) ასრულებდა საქართველოს კათოლიკოსთან არსებული სინოდის რწმუნებულის მოვალეობას. ეპისკოპოსი ლეონიდე დაჯილდოებული იყო: რომანოვების სამასი წლის დინასტიის მეფო-

ბის მედლით (1913 წ.). მედლით 1941-1945 წლებში ომში მამაცური შრომისათვის, ხოლო 1958 წელს უწმიდესისა და უნეტარესი მელქისედეკ III-ის მიერ კუნკულ-ბარტყულზე თვლებიანი ჯვრით, 1964 წელს წმიდა ნინოს – ორდენით.

1964 წლის 14 დეკემბერს ეპისკოპოსი ლეონიდე გარდაიცვალა სოხუმში. დაკრძალეს 20 დეკემბერს ქუთაისში, არქიელის გორაზე, წმიდა გიორგის სახელობის ეკლესიაში, საღვთო ლიტურგია და ანდერძი აუგეს კათოლიკოს-პატრიარქმა ეფრემ II-მ, მღვდელმთავარებმა და სამღვდელოებამ. მეუფე ლეონიდე დაიკრძალა წმიდა გიორგის სახელობის ეკლესიაში. მის საფლავის ქვას ასეთი წარწერა აქვს: „45 წელი პირნათლად ვემსახურე ამ მიწიერ ქვეყანას მართლმსაჯულების დარგში, ამიერიდან შევუდევ ქრისტეს, უფალმა მწყოს, გთხოვთ შენდობას.“

ეპისკოპოსი დავითი (ბურდულაძე)

ეპისკოპოსი დავითი, ერისკაცობაში დავით ალათონის ძე ბურდულაძე, დაიბადა 1877 წლის 12 მარტს სიღნაღის მაზრის სოფელ ვაქირში, მედავითნის ოჯახში. სიღნაღის სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ ეხმარებოდა მამას ეკლესიაში. 1893-1898 წლებში სიონის საკათედრო ტაძრის მორჩილია. 1898 წელს ეპისკოპოს ლეონიდეს მიერ გამწესებულ იქნა თელავის მაზრის სოფელ ვარდისუბნის წმიდა გიორგის სახელობის ეკლესიაში, სადაც ასწავლიდა საღვთო სჯულსა და საეკლესიო გალობას.

1915 წელს გორის ეპისკოპოსმა ანტონმა (გიორგაძე) ხელი დაასხა მღვდლად. 1918 წელს ალავერდელი ეპისკოპოსის პიროსის მიერ გამწესებულ იქნა ვაჩნაძიანის ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის მიძინების სახელობის ეკლესიაში. 1925 წელს მიტროპოლიტ იოანეს (მარლიშვილი) მიერ დადგენილ იქნა თელავის მაზრის სოფელ შილდის მღვდლად. 1929 წელს იგი აი-

ძულეს თავი დაენებებინა სასულიერო საქმიანობისათვის.

1944 წელს უწმიდესმა და უნეტარესმა კალისტრატემ იგი აღადგინა მღვდლის ხარისხში და გაგზავნა ახმეტაში; 1952 წლიდან დეკანოზი და ალავერდის ეპარქიის მთავარუბუცესია. 1958 წლის 8 ოქტომბერს აღიკვეცა ბერად, 9 ოქტომბერს აყვანილ იქნა არქიმანდრიტის ხარისხში. 1958 წლის 14 ოქტომბერს, სვეტიცხოვლობის დღესასწაულზე, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მელქისედეკ III-ის ლოცვა-კურთხევით ხელდასხმულ იქნა ალავერდის ეპისკოპოსად. მეუფე დავითი წირავდა თელავის ღვთაების ეკლესიაში იმ დროს, როცა ალავერდის საკათედრო ტაძარში სამღვდელმთავრო წირვა-ლოცვა ხელისუფლებისაგან აკრძალული იყო.

ეპისკოპოსი დავითი გარდაიცვალა 1963 წლის აპრილში, 86 წლის ასაკში. დაკრძალულია თელავის საერო სასაფლაოზე.

სერგო ვარდოსანიძე

პატრიარქი კალისტრატე

.

პატრიარქი მელქისედეკ III

დიზაინერი

თეა ინწკირველი

კომპიუტერული უზრუნველყოფა

გოგა დემეტრაშვილი, დათო კუტუბიძე

ტექ. რედაქტორი

ნინო ნიკოლაიშვილი

დაბეჭდილია თურქეთში, ტიპოგრაფიაში

BİLTUR BASIM YAYIN VE HİZMET A.Ş.

